

insula

Victoria Hislop

pentru tine

Victoria Hislop

Insula

Mamei Mele, Mary

Cu deosebite mulțumiri pentru:

The Spinalonga Island Museum
Profesor Richard Groves, Academic Dermatology Imperial College
Dr Diana Lockwood, London School of Hygiene
And Tropical Medicine
The Leprosy Mission
LEPRA

Insula Spinalonga, localizată în largul coastelor Cretei, a fost principala leproserie a Greciei din 1903 până în 1957.

Plaka, 1953

Un vânt mușcător biciuia străzile înguste din Plaka; fiorul rece al aerului de toamnă o învălui pe femeie, paralizându-i trupul și mintea într-o amorțeală care aproape îi anihilă simțurile, fără a reuși însă să-i ușureze și durerea din suflet. Ea străbătu anevoios ultimii doi-trei pași până la chei, sprijinindu-se greoi de brațul tatălui, cu mersul unei bătrâne gârbovite, pentru care fiecare pas era o împunsătură dureroasă de pumnal. Suferința ei nu era totuși fizică. Avea trupul robust, al unei femei tinere care respirase toată viața aerul pur al Cretei, pielea proaspătă și ochii căprui, strălucitori, ca ai oricărei copile de pe insulă.

Barca, legănându-se nesigur sub greutatea încărcăturii legate cu frânghii în baloturi cu forme stranii, se ridica deasupra mării și se prăbușea în golurile lăsate în urmă de valuri. Bătrânul urcă cu băgare de seamă și, străduindu-se să stabilizeze cu o mână ambarcațiunea, o întinse pe cealaltă în ajutorul fiicei sale. Odată instalată, o înfășură protector într-o pătură, să o ferească de frig. Doar şuvițele părului lung, negru, ce se revărsau și dansau frenetic în bătaia vântului, lăsau să se vadă că nu era vorba de încă o grămadă de mărfuri încărcate la bord. Bărbatul dezlegă vasul de chei, cu băgare de seamă – nu mai era nimic de spus sau de făcut – și porniră la drum. Nu făcea un voiaj scurt, pentru a livra mărfuri. Pornea într-o călătorie cu sens unic, spre începutul unei vieți noi. Viața într-o leprozerie. Viața din Spinalonga.

Partea 1

Capitolul 1

Plaka, 2001

Desfășurat de pe stâlpul de ancorare, odgonul pluti prin aer împrôscând stropi din mare pe brațele dezgolite ale femeii. Apa se uscă repede și, cum soarele ardea pe un cer lipsit de nori, ea observă că pielea îi strălucea în complicate modele de cristale de sare, de parcă ar fi fost tatuată cu diamante. Alexis era singura pasageră și în timp ce ambarcațiunea mică și uzată se desprindea de țărm, îndreptându-se către insula ce se ridica însingurată și părăsită în fața lor, se cutremură cu gândul la toți acei bărbați și femei care călătoriseră într-acolo înaintea ei.

Spinalonga. Se juca delirant cu cuvântul, rostogolindu-l cu limba ca pe un sâmbure de măslină. Insula se desfășura drept în față și, când barca se apropie de fortificația zidită de-a lungul țărmului, fata trăi nu numai mirajul trecutului, ci și sentimentul copleșitor a ceea ce încă însemna el în prezent. „Acesta, gândea ea, ar putea fi un loc al istoriei calde și acum, nu rece ca piatra, locuit de ființe reale, și nu mitice.” Cât de mult o deosebeau toate acestea de vechile palate și situri pe care le vizitase în ultimele câteva săptămâni, luni – poate chiar ani?

Alexis ar mai fi putut rămâne o zi, să se cațere pe ruinele din Knossos, reconstituind în gând, din fragmentele ciobite, viața trăită pe locurile acelea în urmă cu peste patru mii de ani. În ultima vreme însă, începuse să simtă că acest trecut era atât de îndepărtat, încât aproape nu-l mai putea ajunge cu imaginația; în orice caz, el nu o interesa. Deși își luase diploma în arheologie și lucra într-un muzeu, avea senzația că interesul pentru domeniu se diminua pe zi ce trecea. Tatăl era profesor universitar, pasionat de arheologie, iar ea, copil fiind, crescuse cu ideea că într-o zi va călca pe urmele prăfoase ale pașilor lui. Pentru cineva ca Marcus Fielding, nicio civilizație nu venea dintr-un trecut prea îndepărtat pentru

a-i stârni interesul, dar pentru Alexis, acum în vârstă de douăzeci și cinci de ani, taurul pe lângă care trecuse pe drum în dimineața aceea reprezenta o realitate mult mai palpabilă și mai relevantă pentru viața ei, decât ar fi reușit să fie vreodată Minotaurul din centrul legendarului labirint cretan.

Nu turnura pe care o lua cariera ei în acele momente constituia problema arzătoare a vieții. Mai presantă era dilema legată de Ed. În răstimpul petrecut absorbind căldura constantă a razelor de soare, la sfârșit de vară, pe insula grecească pe care își petreceau vacanța, o linie începea să se contureze sub epoca unei iubiri cândva promițătoare. Relația lor înflorise în microcosmosul rarefiat al vieții universitare, dar în lumea din afară începuse să se ofilească și cu trei ani în urmă, devenise un altoi bolnav, ce nu reușea să trăiască după ce fusese transplatat din seră în natură.

Ed era un bărbat frumos. Afirmația era mai curând un fapt în sine, decât o opinie. Dar tocmai înfățișarea lui o plectisea cel mai mult pe ea, convinsă că asta se adăuga aerului lui arogant și sigur de sine, demn de invidiat. Se apropiaseră unul de celălalt așa cum se atrag contrariile: Alexis cu pielea deschisă la culoare și părul negru, ca și ochii, Ed cu aspect aproape arian – păr blond, ochi albaștri. Uneori însă, simțea că spiritul ei mai sălbatic era anihilat de nevoia lui Ed de disciplină și ordine, iar ea știa că în momentul acela nu așa ceva își dorea; pentru el, până și acest strop de spontaneitate, după care tânjea ea, era o blasfemie.

Multe dintre calitățile lui, majoritatea considerate îndeobște avantaje, începuseră să o agaseze. Mai ales încrederea de nezduncinat. Era rezultatul inevitabil al unei siguranțe de stâncă în ceea ce avea să urmeze și ceea ce urmasa întotdeauna pentru el, din momentul în care se născuse. Lui Ed i se promisese o carieră pe viață într-o firmă de avocatură și anii se succedaseră în ordinea prestabilită a avansării în profesie și a locuințelor predictibil amplasate. Pentru Alexis singura certitudine era incompatibilitatea lor din ce în ce mai mare. Pe măsură ce vacanța avansase, meditase mult la viitor și nu-l vedea deloc pe Ed în centrul lui. Nu se potriveau nici măcar în mediul casnic. Apăsa tubul de pastă de dinți la capătul nepotrivit. Numai că de vină era ea, nu Ed. Reacția lui față de neglijența ei era simptomatică pentru modul în care aborda el viața în general, în timp ce ea găsea pretențiile lui apăsătoare, chiar supărătoare. Încerca să aprecieze nevoia lui de ordine, dar îi displăcea critica nerostită pentru modul oarecum haotic în care își trăia ea viața; își amintea că se simțea ca acasă în biroul întunecos și dezordonat al tatălui ei, în timp ce dormitorul părinților, pereții zugrăviți în culori deschise – alegerea mamei – și suprafețele lor impecabile o făceau să se înfioare.

Totul îi mersese lui Ed din plin. Era unul dintre băieții de aur: primul în clasă fără niciun efort și *victor laudorum*, fără concurență, în fiecare an. Fruntașul perfect. Fusese crescut să creadă că lumea era scoica lui, dar Alexis începuse să înțeleagă că ea nu putea fi închisă acolo. Ar fi reușit ea să renunțe la independență pentru a trăi lângă el, așa cum probabil ar fi trebuit? Un apartament micuț, destul de ponosit, închiriat în Crouch End, în comparație cu unul mare și elegant în Kensington – era nebună să-l refuze pe cel din urmă? Deși Ed o aștepta să se mute la el din toamnă, ea trebuia să găsească răspuns la mai multe întrebări: Ce rost avea să locuiască la el, dacă nu avea intenția să se căsătorească? Și pe urmă, era el bărbatul pe care îl dorea ca tată pentru copiii ei? Incertitudinile i se învârteau în minte de săptămâni de zile, poate chiar de luni și, mai devreme sau mai târziu, va trebui să-și adune curajul și să facă ceva. Ed avea atât de multe de discutat, de organizat și de administrat în acest concediu, încât nici nu băga de seamă că tăcerile ei deveneau tot mai lungi, de la o zi la alta.

Ce deosebire între această excursie și vacanțele petrecute în insulele Greciei în anii studenției, împreună cu prietenii, pe vremea când spiritul le era liber și nimic în afara bunului plac nu dicta rutina zilelor lungi, scăldate în soare; hotărau ce bar să viziteze, pe ce plajă să se prăjească și cât să stea pe fiecare insulă, dând cu banul – o monedă de douăzeci de drahme. Era greu să crezi că viața putuse fi atât de liberă. Acum călătoria era încărcată de tensiune, de certuri, de îndoială de sine; era o luptă, începută cu mult înainte de a fi pășit pe pământul Cretei.

„Cum este posibil să am douăzeci și cinci de ani, iar nesiguranța viitorului să mă aducă la disperare? se întrebese făcându-și bagajele pentru excursie. Iată-mă într-un apartament care nu-mi aparține, pe punctul de a-mi lua concediu de la un serviciu care nu-mi place, lângă un bărbat de care nu-mi prea pasă. Ce e cu mine?”

La vârsta lui Alexis, mama ei era deja măritată de câțiva ani și avea doi copii. Ce evenimente o maturizaseră atât de timpuriu? Cum putuse ea fi atât de așezată, când Alexis se simțea încă un copil? Dacă ar fi știut mai bine ce gândea mama despre viață, poate i-ar fi fost mai ușor să ia anumite decizii.

Sofia fusese întotdeauna extrem de rezervată cu privire la trecut, chiar dacă pe parcursul anilor secretomania ei așezase o barieră între mamă și fiică. Alexis vedea o ironie în faptul că familia ei încuraja cercetarea și înțelegerea trecutului și totuși ea era împiedicată să pună lupa peste propria istorie; sentimentul că Sofia ascundea ceva de copii arunca o umbră de neîncredere. Sofia Fielding

părea nu numai să-și fi îngropat rădăcinile, ci și să fi bătătorit bine pământul deasupra lor.

Alexis avea un singur indiciu despre trecutul mamei: o fotografie veche de la o nuntă, așezată pe noptiera Sofiei de când ținea Alexis minte, cu o ramă de argint subțiată de atâta lustruit. În primii ani ai copilăriei, când Alexis folosisese patul părinților pe post de trambulină, imaginea cuplului de oameni zâmbitori, dar destul de rigizi, din fotografie, dansase în sus și în jos prin fața ochilor ei. Uneori îi pusese întrebări mamei despre frumoasa doamnă îmbrăcată în dantele și despre domnul stilat, cu păr ca platina. Cum îi chema? De ce avea el părul alb? Unde erau acum? Sofia îi dăduse cele mai scurte răspunsuri posibile: erau mătușa Maria și unchiul Nikolas, trăiseră în Creta și muriseră amândoi. La vremea aceea informația o satisfăcuse pe Alexis – acum însă avea nevoie să știe mai mult. Statutul fotografiei – singura înrămată din toată casa, cu excepția imaginii ei și a fratelui ei mai mic, Nick – o intriga cel mai mult. Era limpede că acest cuplu jucase un rol important în copilăria mamei și totuși Sofia se ferea să vorbească despre ei. Era mai mult decât reținere, de fapt, era un refuz încăpățânat. Pe măsură ce creștea, devenind adolescentă, Alexis învățase să respecte dorința de intimitate a mamei – la fel de intensă ca și instinctul adolescentin care o făcea pe ea să se încuie în cameră și să evite comunicarea. Dar ea crescuse și depășise toate aceste faze.

Cu o seară înainte de a pleca în vacanță intrase în locuința părinților, o casă-tip, dintre cele înșiruite de-a lungul unei liniștite străzi din Battersea. Familia păstrase tradiția de a lua masa la un restaurant grecesc din apropiere ori de câte ori Alexis sau Nick plecau să reînceapă cursurile sau într-o excursie în străinătate; de această dată însă, vizita lui Alexis avea alt motiv. Voia sfatul mamei în legătură cu Ed și, nu mai puțin important, avea de gând să-i pună câteva întrebări despre trecut. Alexis sosise cu mai bine de o oră mai devreme, hotărâtă să o determine pe mama ei să ridice obloanele. Oricât de puțină lumină era îndeajuns.

Intră în casă, își lăasă rucsacul pe podeaua acoperită cu dale și azvârli cheile pe tava de alamă pătată, de pe raftul din hol. Aterizaseră cu un zăngănit răsunător. Alexis știa că nimic nu-i displăcea mamei mai mult decât să fie luată prin surprindere.

— Bună, mamă! strigă ea în spațiul tăcut al holului.

Bănuind că mama trebuia să fie la etaj, urcă treptele câte două o dată și intră în camera părinților, minunându-se, ca de fiecare dată, de cât de ordonată putea fi. O colecție modestă de mărgele atârna de un colț al oglinzii și trei sticlute de

parfum fuseseră aliniate pe măsuța de toaletă a Sofiei. În rest, camera era total lipsită de ornamente. Niciun indiciu nu dezvăluia personalitatea sau trecutul mamei, nicio fotografie pe perete, nicio carte lângă pat. Doar o fotografie înrămată, pe noptieră. Deși împărțită cu Marcus, această încăpere era domeniul Sofiei și aici predomină nevoia ei de ordine. Fiecare membru al familiei avea propriul spațiu și fiecare, propria intoleranță.

Dacă minimalismul imaculat făceau din dormitorul matrimonial spațiul Sofiei, al lui Marcus era biroul, unde cărțile se adunaseră în stive pe podea. Uneori aceste turnuri uriașe se prăbușeau și tomurile se răspândeau pretutindeni; nu mai ajungeai la masa de lucru decât pășind pe volumele legate în piele, ca pe pietrele de pavaj. Lui Marcus îi plăcea să lucreze în acest templu ruinat al cărților; îl făcea să se simtă în mijlocul săpăturilor arheologice, unde fiecare piatră fusese etichetată cu grijă, chiar dacă pentru ochiul neavizat păreau doar moloz abandonat. În acea cameră era întotdeauna cald și, în copilărie, Alexis obișnuia să se strecoare înăuntru ca să citească o carte, se ghemuia pe scaunul moale de piele, din care întotdeauna curgea umplutura, dar care tot rămăsese, cumva, cel mai plăcut și mai primitiv colț al casei.

Camerele copiilor erau neatînse, în ciuda faptului că aceștia plecaseră de mult din cuib. A lui Alexis era încă zugrăvită în. Roșul aprins, destul de opresiv, pe care îl alesese cu insolența celor cincisprezece ani. Cuvertura de pe pat, covorul și dulapul erau într-o nuanță asortată de mov, culoarea migrenelor și a crizelor de nervi – acum și Alexis admitea acest adevăr, deși la vremea respectivă insistase pentru ea. Într-o zi, probabil, părinții o vor zugrăvi din nou, dar într-o casă în care decorațiunile interioare și drapajele nu aveau prioritate, putea să mai treacă un deceniu până să se întâmple acest lucru. Culoarea pereților din camera lui Nick nu mai avea importanță de multă vreme – niciun centimetru pătrat nu se mai vedea de sub afișele cu jucătorii de la Arsenal, formațiile de heavy metal și blondele cu voluptăți improbabile. Salonul era un spațiu împărțit de Alexis și Nick, care de-a lungul anilor petrecuseră probabil un milion de ore aici, uitându-se tăcuți la televizor, în semiîntuneric. Bucătăria însă era pentru toți. Masa din lemn de brad, la modă în anii 1970 – prima piesă de mobilier cumpărată de Sofia și de Marcus împreună –, era punctul central, locul unde se adunau cu toții, stăteau de vorbă, jucau diverse jocuri, mâncau și unde, în pofida dezbaterilor aprinse și a neînțelegerilor care izbucneau, deveneau o familie.

— Bună ziua, spuse Sofia către reflexia fiicei ei în oglindă. Își pieptăna şuvițele blonde și în același timp căuta ceva în cutia cu bijuterii. Sunt aproape gata, zise ea, punându-și o pereche de cercei din coral, asortați cu bluza.

Ceea ce Alexis nici n-ar fi bănuat era că un nod i se strânsese Sofiei în stomac, în timp ce se pregătea pentru această întâlnire. Momentul îi amintea serile dinaintea plecării lui Alexis la universitate, când se prefăcea veselă, deși iminenta ei absență o sfâșia. Capacitatea Sofiei de a-și ascunde emoțiile părea să sporească proporțional cu intensitatea sentimentelor pe care le suprima. Privind imaginea fiicei în oglindă, o undă de șoc o străbătu. Nu mai era chipul de adolescentă pe care îl păstrase cu ochii minții, ci figura unui adult, a cărui privire întrebătoare i-o susținea pe a sa.

— Bună, mamă, răspunse Alexis calmă. Când se întoarce tata?

— Curând, sper. Știe că mâine te scoli devreme, așa că a promis să nu întârzie.

Alexis ridică fotografia atât de cunoscută și trase adânc aer în piept. Și după douăzeci de ani, tot trebuia să-și adune curajul pentru a intra cu forța în spațiul interzis al trecutului mamei, ca și când s-ar fi strecurat pe sub cordonul care împrejmuia scena unei crime. Trebuia să afle ce gândea mama ei. Sofia se căsătorise înainte de a împlini douăzeci de ani, iar ea, Alexis, făcea prostia de a arunca la coș ocazia de a-și petrece restul vieții cu cineva ca Ed? Sau poate în concepția mamei, ca în a ei înseși, simpla prezență a unor asemenea gânduri arăta că el chiar nu era persoana potrivită? Își repeta în minte întrebările. De unde știuse mama ei, cu atâta certitudine și atât de devreme, că bărbatul cu care urma să se căsătorească era „el”? De unde știuse că avea să fie fericită în următorii cincizeci, șaizeci, poate chiar șaptezeci de ani? Sau nu își pusese astfel problema? Exact în momentul când era pe punctul de a revărsa toate aceste întrebări, ezită, temându-se brusc de o respingere. O întrebare însă *trebuia* pusă.

— Aș putea... începu Alexis, m-aș putea duce să văd unde ai crescut? În afara unui nume de botez care certifica sângele ei grecesc, singurul însemn pe care îl avea Alexis, legat de originea ei din partea mamei, erau ochii căprui-închis, și în seara aceea le folosi întreaga lor forță, pentru a-și țintui mama cu privirea. Mergem în Creta la sfârșitul excursiei, dar ar fi păcat să ne ducem atât de departe și să ratăm o asemenea ocazie.

Sofiei îi venea greu să zâmbească, să-și dezvăluie sentimentele, să îmbrățișeze. Starea ei naturală era reticența, iar răspunsul imediat – căutarea unei scuze. Ceva o opri însă. Erau cuvintele pe care i le repetase adesea Marcus, cum că Alexis va fi mereu copilul lor, dar nu pentru totdeauna *un* copil care revenea la ea. Chiar dacă respingea ideea, recunoștea adevărul ei și vederea acestei tinere femei independente îi aduse confirmarea. În loc să se închidă, cum făcea de obicei atunci când subiectul trecutului ei plutea deasupra unei conversații, Sofia răspunse cu o căldură neașteptată, recunoscând pentru prima oară că dorința

fiicei ei de a afla mai multe despre rădăcini era nu numai normală; era probabil și justă.

— Da, răspuse ea cu o ezitare. Cred că ai putea.

Alexis încercă să-și ascundă uimirea, neîndrăznind nici să respire, de teamă că mama ei, s-ar fi putut răzgândi.

Apoi, cu mai multă siguranță, Sofia adăugă:

— Da, ar fi o ocazie bună. Am să-ți scriu un bilet, să i-l duci lui Fotini Davaras. Ea mi-a cunoscut familia. Trebuie să fie destul de bătrână acum, dar a trăit toată viața în satul în care m-am născut eu și s-a căsătorit cu proprietarul tavernei de acolo – așa că ai putea primi și o masă bună.

Alexis exulta de fericire.

— Mulțumesc, mamă... Unde se află satul, exact? adăugă ea. Față de Hania?

— Cam la două ore, la est de Heraklion, răspuse Sofia. Deci, de la Hania ți-ar putea lua patru sau cinci ore – e ceva distanță pentru o singură zi. Tata trebuie să se întoarcă dintr-o clipă într-alta, dar după cină am să scriu scrisoarea pentru Fotini și o să-ți arăt exact, pe hartă, unde este Plaka.

Ușa trântită cu neglijență la intrare anunță întoarcerea lui Marcus de la biblioteca universitară. Servieta lui de piele, ponosită și îndesată, zăcea aruncată în mijlocul holului de la intrare, ițind foi de hârtie răvășite, prin toate rupturile de la cusături. Un munte de om cu păr argintiu, des, cântărind probabil cât soția și fiica la un loc, o salută cu un zâmbet larg pe Alexis, care coborî în fugă din camera mamei, sări de pe ultima treaptă și i se aruncă în brațe, așa cum făcea de la trei ani.

— Tati! strigă Alexis simplu, dar chiar și atât era superfluu.

— Frumoasa mea, exclamă el, învăluind-o în îmbrățișarea confortabilă și caldă pe care numai tații de dimensiuni atât de generoase o pot oferi.

Plecară apoi la restaurant, aflat la cinci minute de mers pe jos de casă. Situată între barurile luxoase, patiseriile cu prețuri astronomice și restaurantele șic, Taverna Lukakis devenise pentru ei o obișnuință. Se deschisese imediat după ce familia Fielding își cumpărase casa și între timp asistase la apariția și dispariția altor zeci de restaurante și bufete. Patronul, Gregorio, salută grupul celor trei ca pe niște vechi prieteni ce-i erau, căci vizitele lor intraseră în asemenea măsură în ritual, încât el știa ce vor comanda înainte chiar de a se fi așezat la masă. Ca de obicei, ei ascultară politicoși meniul special al zilei, apoi Gregorio îi arătă pe fiecare cu degetul și recită: „Aperitivul de azi: musaca, stifado, calamari, o sticlă de retsina și o sticlă mare de apă minerală.” încuviințară și izbucniră cu toții în râs, în timp ce Gregorio le întoarse spatele, cu prefăcut dezgust pentru

respingerea bucatelor mai noi ale maestrului bucătar.

Alexis (musaca) a vorbit cel mai mult. Povesti despre perspectiva excursiei cu Ed, iar tatăl ei (calamari) interveni cu sugestii despre siturile arheologice pe care merita să le vadă.

— Dar, tată, mormăi Alexis exasperată, *doar știi* că Ed nu se dă în vânt după ruine!

— Știu, știu, răspunse el răbdător. Pe de altă parte, numai un filistin ar putea merge în Creta fără să viziteze Knossos. E ca și cum te-ai duce la Paris și nu te-ar interesa Luvrul. Rină și Ed poate să înțeleagă asta.

Știau cu toții prea bine că Ed era mai mult decât capabil să treacă peste orice respira măcar un aer de înaltă cultură și, ca întotdeauna, în vocea lui Marcus răsună o ușoară notă de dispreț când Ed fu adus în discuție. Nu se punea problema că nu-i plăcea de el sau, cu atât mai mult, că nu era de acord cu el. Ed era exact genul de bărbat pe care putea spera un tată să-l aibă de ginere, dar Marcus nu-și putea reține un sentiment de dezamăgire ori de câte ori și-l imagina pe acest tânăr cu relații, devenind viitorul soț al fiicei lui. Sofia, pe de altă parte, îl adora pe Ed. El întruchipa toate aspirațiile ei pentru fiică: responsabilitate, siguranță și un arbore genealogic ce-i conferea siguranța unei persoane cu legături (altminteri destul de tensionate) cu aristocrația britanică.

Era senin în inimile lor în seara aceea. Nu mai fuseseră toți trei împreună de câteva luni bune și Alexis avea multe noutăți de aflat, mai ales referitoare la viața amoroasă a lui Nick. Aflat la un stagiu de pregătire postuniversitară la Manchester, fratele lui Alexis nu se grăbea să se maturizeze și familia era permanent profund uimită de complexitatea relațiilor lui.

Apoi Alexis și tatăl începură să povestească pe rând întâmplări nostime de la serviciu, în timp ce Sofia se lăsă furată de amintirea primei lor vizite la acest restaurant și a lui Gregorio așezând mai multe perne, unele peste altele, pentru ca Alexis să ajungă la înălțimea mesei. Până să se nască Nick, restaurantul se dotase cu scaune înalte pentru copii și aceștia începuseră să adore gusturile puternice de *taramasalata* și *tzatziki* pe care chelnerii le serveau în farfurii mici, special pentru ei. De douăzeci de ani sărbătoriseră aici aproape toate evenimentele din familia lor, cu aceeași muzică populară grecească, cântată în surdină. Sofia fu mai uimită ca niciodată că Alexis nu mai era un copil și începu să se gândească la Plaka și la scrisoarea pe care avea să o scrie curând. Ani de zile corespondase regulat cu Fotini, iar în urmă cu un sfert de secol îi povestise venirea pe lume a primului ei copil; peste câteva săptămâni primise o rochiță brodată, în care Sofia îmbrăcase copilul la botez, în absența costumației

tradiționale. Corespondența celor două femei încetase de ceva vreme, dar Sofia era sigură că soțul lui Fotini ar fi anunțat-o dacă s-ar fi întâmplat ceva. Sofia se întreba cum arăta Plaka acum și încercă să stăvilească imaginea cătunului încărcat de cârciumi zgomotoase unde se vindea bere englezească; spera din tot sufletul că Alexis îl va găsi exact așa cum îl lăsase ea.

Pe măsură ce timpul trecea, Alexis se simțea din ce în ce mai emoționată pentru că, în sfârșit, avea să pătrundă mai adânc în istoria familiei. Deși știa că va trebui să facă față unor tensiuni în perioada vacanței, măcar vizita la locul de naștere al mamei o putea aștepta cu nerăbdare. Alexis și Sofia zâmbiră și Marcus se întrebă dacă luaseră sfârșit zilele rolului lui de mediator și împăciuitoare între mamă și fiică. Gândul îl încălzi și se desfăta în prezența celor două femei pe care le iubea cel mai mult pe lume.

Terminară de mâncat, băură politicos jumătate din rachiul oferit din partea casei și plecară. În noaptea aceea Alexis urma să doarmă în camera ei și aștepta încântată cele câteva ore pe care avea să le petreacă în patul ei de copil, înainte de a se trezi dimineată și a lua metroul spre Heathrow. Simțea o mulțumire ciudată, în pofida faptului remarcabil că nu reușise să-i ceară mamei sfatul. În acest moment

se părea mult mai important că pleca, cu acordul deplin al mamei, să viziteze locul de naștere al Sofiei. Deocamdată toate neliniștile presante, legate de un viitor mai îndepărtat, fuseseră lăsate deoparte.

Acasă, Alexis îi pregăti mamei o cafea și Sofia se așeză la masa din bucătărie, să scrie scrisoarea pentru Fotini. Aruncă trei ciorne înainte de a lipi, în sfârșit, plicul și de a i-l întinde fiicei peste masă. Procesul se desfășură în tăcere, absorbind-o pe Sofia complet. Alexis înțelese că putea distruge misterul vorbind, iar mama își putea schimba dispoziția, până la urmă.

Timp de două săptămâni și jumătate scrisoarea Sofiei stătuse în buzunarul secret dinăuntrul valizei lui Alexis, la fel de prețioasă precum pașaportul. Într-un fel, era și ea un pașaport, căci îi deschidea calea către trecutul mamei. Călătorise împreună cu ea de la Atena mai departe, pe vapoarele pline de fum, zgâlțâite uneori de furtuni, până la Páros, Santorini și acum Creta. Ajunseseră pe insulă în urmă cu câteva zile și găsiseră o cameră de închiriat, la marginea mării, în Hania – o treabă ușoară în acest anotimp, când majoritatea turiștilor își sfârșiseră vacanța și plecaseră.

Și pentru ei erau ultimele zile de vacanță, iar Ed, după ce vizitase nemulțumit Knossos și muzeul arheologic din Heraklion, ținea foarte mult să-și petreacă pe

plajă cele câteva zile înaintea lungii călătorii cu vaporul înapoi, la Pireu. Alexis însă avea alte planuri.

— Măine mă voi duce să o vizitez pe o veche prietenă a mamei, îl anunță ea pe când se aflau la un restaurant în port, așteptând să comande. Locuiește pe partea cealaltă față de Heraklion, așa că voi lipsi mai toată ziua.

Era prima oară când îi vorbea lui Ed despre călătorie și anticipa o reacție urâtă din partea lui.

— Grozav! pufni el și adăugă fără nicio plăcere: Probabil iei și mașina.

— Da, dacă nu te deranjează. Sunt aproape 250 de kilometri până acolo și mi-ar lua două zile, dacă aș călători cu autobuzele de aici.

— Presupun că oricum nu am de ales, nu-i așa.⁷ Și, evident că nu vreau să vin cu tine.

Ochii lui Ed îi aruncară săgeți de safir, înainte de a dispărea în spatele meniului. Va fi îmbufnat toată seara, dar Alexis putea să suporte asta, având în vedere că îl pusese în fața unui fapt împlinit. Mai greu de acceptat – deși tot tipică pentru el – era totala lui lipsă de interes pentru intențiile ei. Nici măcar nu întrebase cu cine urma să se întâlnească.

Imediat după ce soarele se ridică deasupra dealurilor, a doua zi dimineață, Alexis se strecură din pat și ieși din hotel.

Ceva cu totul surprinzător îi sări în ochi căutând Plaka în ghidul ei. Ceva ce mama ei nu-i spusese. În largul coastei pe care era așezat satul se afla o insulă; deși abia menționată în ghid, ea îi subjugase imaginația.

SPINALONGA: Dominată de o masivă fortăreață venețiană, insula a fost cucerită de turci în secolul al XVIII-lea. Majoritatea turcilor s-au retras din Creta la declararea autonomiei în 1898, dar populația a refuzat să-și părăsească locuințele și profitabila contrabandă pe care o practicau în Spinalonga. Au plecat abia în 1903, când insula a fost transformată în leprozerie. În 1941, Creta a fost invadată de nemți și a rămas sub ocupație până în 1945, dar prezența leproșilor i-a determinat pe aceștia să lase în pace Spinalonga. Insula a fost abandonată în 1957.

Pentru satul Plaka *la raison d'être* părea să fi fost aceea de a furniza leprozeriei mijloace de trai, iar pe Alexis o intriga faptul că mama nu-i pomenise nimic despre acest lucru. Așezată la volanul unui automobil

Cinquecento închiriat, spera că va avea timp să viziteze Spinalonga. Întinse harta Cretei pe scaunul liber din dreapta și observă, pentru prima oară, că insula avea forma unui animal vlăguit, adormit pe spate.

Călătoria o purtă spre est, dincolo de Heraklion, de-a lungul unui drum lin și drept, ce străbătea stațiunile ultramoderne Hersonisos și Malia. Din când în când, câte un indicator maro semnaliza ruine, cuibărite strident printre hotelurile atotcotropitoare. Alexis le ignoră complet. Astăzi destinația ei era o așezare ce se lupta să existe nu în secolul XX dinainte de Hristos, ci în secolul XX al erei modeme.

Alexis străbătu kilometru după kilometru pe lângă livezi de măslini și, acolo unde solul se întindea mai plat în câmpii litorale, pe lângă uriașe plantații de roșii în pârg și vițe-de-vie aproape coapte și, în cele din urmă, ieși din șoseaua principală și se angajă în ultima etapă a călătoriei spre Plaka. De aici drumul devenea mai îngust, astfel încât fu nevoită să încetinească, ocolind grămezile de pietre desprinse din munte și rostogolite în cale și, din când în când, evitând câte o capră ce apărea agale în fața mașinii și o urmărea cum trecea, cu privirea fixă a ochilor ei apropiați diabolic. Apoi drumul începu să urce și, după o curbă strânsă, în ac de păr, Alexis trase pe dreapta cu un scrâșnet al roților pe pietriș. Dedesubt, departe, în apele de un albastru orbitor ale Golfului Mirabello, se vedea arcul adânc al unui port natural, aproape circular, iar exact în punctul în care cele două brațe păreau să se îngemăneze, se zărea un petec de pământ, de forma unui delușor rotunjit. De la depărtare părea legat de continent, dar Alexis știa de pe hartă că aceea era insula Spinalonga și că, pentru a ajunge acolo, trebuia traversat un braț de apă. Redusă de peisajul din jur la dimensiuni liliputane, insula se ițea semeată din ape, cu ruinele fortăreței venețiene profilate distinct la un capăt, iar în spatele lor, mai slab conturate, dar vizibile totuși, o serie de linii trasate de om: erau străzile. Iat-o, deci: insula pustie. Fusesse locuită fără întrerupere timp de milenii și apoi, cu mai puțin de cincizeci de ani în urmă, fusesse abandonată, pentru un motiv anume.

Ultimii câțiva kilometri pe drumul de coborâre către Plaka îi străbătu încet, cu geamurile mașinii ieftine, închiriate, lăsate în jos, pentru a putea respira briza dulce și mireasma insistentă de cimbriu. Era ora două a după-amiezii când se opri în cele din urmă în piața tăcută a satului. Mâinile îi străluceau asudate de strânsoarea volanului de plastic și observă că brațul stâng îi era ars de soarele amiezii. Câini zăceau ca morți la umbră și câteva pisici adulmecau după resturi. Alte semne de viață nu existau, doar indicii vagi că oameni trecuseră pe acolo de curând – o motoretă rezemată de un pom, o jumătate de pachet de țigări uitat pe o bancă și un joc de table, lăsat deschis alături. Cicadele își vedeau mai departe de cântul lor în cor, pe care numai apusul avea să-l stingă, când căldura toridă se domolea, în fine. Satul arăta probabil exact ca în anii 1970, când plecase mama

ei. Puține motive ar fi justificat o schimbare.

Alexis decisese că voia să viziteze Spinalonga chiar înainte să o fi descoperit pe Fotini Davaras. Sentimentul acesta de libertate totală și de independență îi plăcea, dar, după ce o întâlnea pe femeie, ar fi fost nepolitic să ia barca și să plece. Pentru Alexis era limpede că va fi îndemnată să se întoarcă la Hania în noaptea aceea, dar pentru moment voia să se bucure de ceasurile după-amiezii și lăsase pe mai târziu preocuparea de a găsi un telefon, de la care să-l sune pe Ed și un loc unde să doarmă.

Hotărâtă să ia ad litteram ceea ce scria în ghid („încercați cârciuma din sătucul de pescari Plaka, unde, pentru câteva mii de drahme, veți găsi un localnic dispus să vă plimbe cu barca”), traversă hotărâtă piața și dădu la o parte curcubeul lipicios de fâșii de plastic, atârinate peste intrarea în cârciuma satului. Panglicile acelea îmbâcsite încercau să țină muștele afară și răcoarea înăuntru, dar nu reușeau decât să adune praf și să mențină localul într-o permanentă penumbră. Scrutând obscuritatea, Alexis distinse cu greu silueta unei femei așezate la o masă; când se îndreptă spre ea, figura din umbră se ridică și se duse în spatele tejghelei. Alexis avea gâtul uscat de praf.

— *Nero, parakalo*, spuse cu glas nesigur.

Femeia își târî pașii dincolo de un șir de bidoane uriașe, umplute cu măslina, și de mai multe sticle pe jumătate pline cu uzo limpede și gros, și scoase din frigider niște apă minerală rece. Turnă cu atenție într-un pahar înalt, cu margini drepte, adăugă o felie groasă de lămâie cu coajă aspră și i-l întinse lui Alexis. Apoi își șterse mâinile umezite de aburul sticlei reci, pe uriașul șorț de bucătărie înflorat, ce abia reușea să-i cuprindă mijlocul generos și întrebă:

— Englezoaică?

Alexis încuviință din cap. Era, de fapt, pe jumătate adevărat. Pentru a-și comunica următoarea dorință îi trebui doar un cuvânt.

— Spinalonga? rosti ea.

Femeia se întoarse pe călcâie și dispăru pe o ușiță din spatele tejghelei. Alexis auzi strigăte înăbușite: „Gerasimo! Gerasimo!” și curând după aceea, zgomotul unor pași pe o scară de lemn. Apăru un bărbat în vârstă, cu ochii cârpiți de somnul întrerupt. Femeia turui mai departe spre el și singurul cuvânt pe care îl putu pricepe Alexis fu „drahme”, repetat de mai multe ori. Destul de evident, în termeni ce nu lăsau răgaz de îndoială, i se spunea că era rost de câștigat bani buni. Bărbatul rămăsese locului clipind des, absorbind torentul de instrucțiuni fără a scoate o vorbă.

Femeia reveni spre Alexis și luându-și carnetul de comenzi de pe tejghea

mâzgăli câteva cifre și o schiță. Nu ar fi fost mai clar nici dacă Alexis ar fi vorbit fluent limba greacă. Cu ajutorul mai multor semne arătate cu degetul, al unor mișcări circulare de brațe prin aer și al unor însemne pe hârtie, deduse că transportul dus-întors până la Spinalonga, incluzând o oprire de două ore pe insulă, o costa 20 000 de drahme, adică aproximativ 35 de lire sterline. Ieșirea în natură nu era ieftină, dar Alexis nu se afla în situația de a se tocmi – și, în plus, era mai hotărâtă ca niciodată să viziteze insula. Încuviință și îi zâmbi barcagiului, care la rândul său dădu grav din cap. A fost momentul când Alexis înțelese că tăcerea omului cu barca însemna mai mult decât crezuse ea la început. El n-ar fi putut vorbi nici dacă ar fi vrut. Gerasimo era mut.

Lână la cheiul unde stătea ancorată barca lui Gerasimo, veche și uzată, era o cale scurtă. O străbătură în liniște, trecând pe lângă câinii adormiți și clădirile cu obloane trase. Nimic nu mișca. Singurele zgomote le făceau tropăitul înfundat al pantofilor lor cu talpă de cauciuc și cântul cicadelor. Marea însăși era plată și tăcută.

Și iat-o dusă pe apă, într-o călătorie cu barca, de un bărbat care doar zâmbea din când în când. Avea tenul obișnuit al pescarilor cretani, care petrecuseră zeci de ani pe marea involburată de furtuni, luptându-se noaptea cu natura și ziua reparându-și năvoadele sub soarele arzător. Trebuie să fi avut mai puțin de șaiszeci de ani, dar dacă zbârciturile ar fi fost ca inelele unui stejar și ar fi putut folosi la măsurarea vârstei, un calcul sumar ar fi însumat pentru el puțin sub optzeci de ani. Trăsăturile feței nu trădau nimic. Nici durere, nici sărăcie, dar nici vreo bucurie anume. Erau doar trăsăturile destinsse ale bătrâneții resemnate și o reflexie a tot ce trăise el în secolul trecut. Deși cei mai recentți invadatori ai Cretei erau turiștii, urmând după venețieni, turci și, în tinerețea acestui bătrân, nemți, puțini dintre ei își bătuseră capul să învețe greaca. Alexis își reproșa că nu-i ceruse mamei să-i spună câteva expresii utile – probabil că Sofia mai vorbea încă fluent, chiar dacă *fiica ei nu o* auzise niciodată rostind vreun cuvânt. Tot ce putea Alexis să-i ofere acum barcagiului era un *politicos efharisto* – „mulțumesc” – când o ajută să se urce în barcă, la care el îi răspunse ducând două degete la borul pălăriei vechi, de paie.

Apropiindu-se de Spinalonga, Alexis își luă aparatul de fotografiat și sticla de plastic cu doi litri de apă, pe care femeia de la cafenea i-o îndesase în brațe, sfătuind-o să bea pe săturate. Barca se lovi de un parapet și bătrânul Gerasimo îi întinse mâna, ajutând-o să treacă peste banca de lemn și să pășească pe suprafața denivelată a cheiului părăsit. Fata observă că motorul rămăsese în funcțiune, semn că bătrânul nu intenționa să o aștepte acolo. Reușiră să se înțeleagă că va

reveni peste două ore, apoi Alexis îl urmări cum întoarce barca încet și pornește înapoi, în direcția satului Plaka.

Alexis, izolată acum în Spinalonga, se simți cuprinsă de un val de teamă. Dacă Gerasimo o uita acolo? Cât va dura până când Ed va veni să o caute? Putea înota înapoi spre continent? Niciodată nu mai fusese atât de singură, rareori se aflase la mai mult de câțiva metri distanță de alt om și, cu excepția orelor de somn, niciodată nu rupsese contactul cu semenii mai mult de o oră sau cam așa ceva. Resimți brusc sentimentul dependenței ca pe o piatră de moară și se hotărî să se adune. Se va bucura de acest răgaz de solitudine – cele câteva ore de izolare erau o fărâma de timp, în comparație cu condamnarea la singurătate pe viață, cu care se confruntaseră probabil locuitorii din Spinalonga.

Zidurile masive de piatră ale fortificației venețiene se desenau nedeslușit deasupra ei. Cum putea trece de acest obstacol aparent impenetrabil? Atunci remarcă în porțiunea rotunjită a zidului intrarea îngustă, amplasată ceva mai sus de nivelul unui cap de om. Era o deschidere de mici dimensiuni, întunecoasă pe întinderea decolorată a zidăriei și, apropiindu-se, văzu că era intrarea într-un tunel prelung ce făcea o cotitură, blocând imaginea lucrurilor aflate la celălalt capăt. Cu marea în spate și zidul în față, nu putea să meargă decât într-o singură direcție – înainte, în gangul neguros și sufocant. Era lung de câțiva metri și când Alexis ieși din semiîntuneric înapoi, în lumina ameteitoare a începutului de după-amiază, văzu că scara locului se schimbase complet. Se opri uluită.

Se afla la capătul unei străzi lungi, mărginite pe ambele laturi de case mici, cu două niveluri. Cândva locul arătase probabil ca orice sat din Creta, dar clădirile fuseseră reduse la o stare de semiruină. Ramele ferestrelor atârnavă în poziții ciudate din balamalele rupte, iar obloanele se legănavă și scârțâiau în bătaia ușoară a brizei. Alexis înainta șovăind pe strada prăfoasă, înregistrând tot ce vedea: pe dreapta o biserică având o ușă masivă, sculptată, o clădire care, judecând după găurile largi ale ferestrelor de la parter, fusese evident o prăvălie și o alta ceva mai mare, mai izolată, cu balcon de lemn, intrare în arcadă și rămășițe ale unei grădini împrejmuite cu zid. Peste toate domnea o tăcere profundă, stranie.

În încăperile de la parterul caselor creșteau din abundență tufe de flori sălbatice, viu colorate, iar la etajul superior, flori de piatră se șteau din crăpăturile tencuielii. Multe dintre numerele caselor erau încă vizibile, cifre fanate —11, 18, 29 – evocând în imaginația lui Alexis o viață reală, trăită de cineva în spatele fiecărei uși de intrare. Continuă să viziteze, vrăjită. Parcă ar fi umblat în somn. Acesta nu era vis și totuși pretutindeni plutea ceva complet ireal.

Trecu pe lângă ceea ce fusese probabil o cafenea, o sală mai mare și o clădire cu mai multe rânduri de bazine de piatră, despre care deduse că fusese o spălătorie. După ele urmau resturile unei clădiri hidoase, de trei etaje, cu balustrade funcționale, din fier forjat. Scara acestei construcții contrasta ciudat cu celelalte case și era nefiresc să te gândești că cineva o ridicase cu numai șaptezeci de ani în urmă, considerând-o o culme a modernității. Acum ferestrele ei ample se căscău goale în briza mării și cablurile electrice atârnavă din tavane ca niște ghemuri încâlcite de spaghetti uscate. Era probabil cea mai tristă clădire dintre toate.

Dincolo de așezare, Alexis dădu peste o potecă invadată de ierburi, ce conducea spre un loc desprins de orice semn de civilizație. Era un promontoriu natural, al cărui mal retezat cădea drept în mare, la câțiva zeci de metri mai jos. Aici își îngădui să-și imagineze mizeria leproșilor și să se întrebe dacă, în disperare, ei nu veniseră în acest loc să contemple posibilitatea de a-i pune capăt. Privi îndelung orizontul curb. Până atunci fusese atât de absorbită de împrejurimi, atât de profund prinsă de atmosfera densă a locului, încât toate gândurile legate de propria situație rămăseseră în suspensie. Era singură pe toată insula și faptul o făcea să se confrunte cu realitatea: solitudinea nu trebuia să însemne singurătate. Poți fi singur în mijlocul unei mulțimi. Gândul îi dădu forță pentru ceea ce avea, poate, să facă la întoarcere: să înceapă următoarea etapă a vieții ei, de una singură.

Revenind pe urmele propriilor pași în satul tăcut, Alexis se așeză o clipă pe piatra unei intrări și bău din apa pe care o adusese cu ea. Nimic nu mișcă, poate doar câte o șopârlă când și când, furișându-se printre frunzele uscate ce acopereau acum podelele locuințelor degradate. Printr-o gaură în casa distrusă din fața ei, zări marea și, dincolo de ea, continentul. Leproșii trebuie să fi privit Plaka în fiecare zi și să fi văzut fiecare clădire, fiecare barcă – poate chiar oamenii, umblând după treburile zilnice. Începea să-și imagineze cât de mult trebuie să-i fi tentat această proximitate.

Ce povești puteau rosti pereții acestui așezări? Văzuseră probabil multă suferință. Era de la sine înțeles că a fi bolnav de lepră și izolat pe vecie pe această stâncă trebuie să fi fost cea mai proastă carte primită în jocul vieții. Dar Alexis avea exercițiul deducțiilor după fragmentele arheologice și putea să-și dea seama, după ceea ce rămăsese din acest loc, că viața acestor locuitori cunoscuse o gamă mai bogată de emoții, decât simpla nefericire și disperare. Dacă viața lor ar fi fost doar abjectă, de ce ar mai fi existat cafenele? De ce exista o clădire care nu putea să fi fost altceva decât primăria? Detecta melancolie, dar vedea și

semne de normalitate. Acestea erau cele care o luaseră prin surprindere. Această insulă de mici dimensiuni fusese o comunitate, nu numai un loc unde veneai să mori – măcar atât reieșea limpede din rămășițele infrastructurii.

Timpul trecu repede. Când se uită la ceas, Alexis văzu că se făcuse deja ora cinci. Soarele părea încă destul de sus, iar căldura lui atât de intensă o făcuse să piardă noțiunea timpului. Sări în picioare, cu inima bătând să-i sară din piept. Deși liniștea și pacea acestui loc îi plăcuseră, nu-i surâdea ideea că Gerasimo ar fi putut pleca fără ea. Se grăbi înapoi, prin tunelul lung și întunecat și ieși pe chei, în partea cealaltă. Bătrânul pescar o aștepta în barcă și de îndată ce apărură ea, răsuci cheia să pornească motorul. Era clar că nu intenționa să stea mai mult decât era nevoie.

Drumul înapoi, spre Plaka, se încheie în câteva minute. Cu un sentiment de ușurare, Alexis zări cârciuma unde își începuse călătoria și, în fața ei, imaginea confortabilă acum, a mașinii închiriate. De această dată satul se trezise la viață. Femeile sporovăiau în pragul caselor, iar sub copacii din spațiul liber, deschis, din fața cârciumii, un grup de bărbați se înghesuiau peste un joc de cărți, cu norul de fum ieșit din țigări, atârând deasupra. Împreună cu Gerasimo se îndreptă spre cârciumă, în tăcerea de acum familiară, și fură întâmpinați de femeia despre care Alexis deduse că trebuie să fi fost nevasta lui. Alexis numără un teanc de bancnote și i le întinse. „Vrei de bei?” întrebă femeia în engleza ei stricată. Alexis își dădu seama că nu avea nevoie doar de ceva tare, ci și de mâncare. Nu înghițise nimic toată ziua iar căldura și călătoria pe mare îi produsese o stare de slăbiciune.

Amintindu-și că prietena mamei ei avea un restaurant în sat, scotoci grăbită prin rucsac, după plicul mototolit ce conținea scrisoarea Sofiei. Îi arătă adresa femeii, care o recunoscuse imediat. Luând-o pe Alexis de braț, o conduse în stradă și de-a lungul falezei. La vreo cincizeci de metri mai jos pe drum, așezată pe un dig ce înainta în mare, se afla un restaurant. Ademenită ca de o oază de scaunele vopsite în albastru și fețele de masă în carouri alb cu indigo, Alexis știu, încă din momentul când fu salutată de proprietar, un bărbat care se numea

Stefanos ca și restaurantul, că va fi foarte mulțumită să se așeze acolo și să privească apusul de soare.

Stefanos avea un lucru în comun cu toți proprietarii de taverna pe care îi cunoscuse Alexis. O mustață groasă și bine ferchezuită. Dar, spre deosebire de majoritatea celorlalți, el nu părea să mănânce tot atât de mult pe cât servea. Pentru localnici era mult prea devreme să ia cina, așa că Alexis rămase singură la o masă, chiar la malul mării.

— Fotini Davaras este aici azi? încercă Alexis o întrebare. Mama mea a cunoscut-o în copilăria pe care a petrecut-o aici și am o scrisoare pentru ea.

Stefanos, care vorbea mult mai bine englezește decât patronii de cârciumi, răspunse cu căldură că soția lui era într-adevăr acolo și că va veni să o întâmpine de îndată ce va termina de gătit meniul zilei. Rină atunci îi propuse să-i aducă o selecție de mâncăruri tradiționale, așa încât să nu-și mai bată ea capul cu comanda. Cu un pahar de retsina rece în mână și cu ceva pâine neagră în față, să-i stingă foamea pe moment, Alexis se simți cuprinsă de un val de mulțumire. Ziua pe care o petrecuse în singurătate îi făcuse bine și prețuisese din plin momentul de libertate și independență. Privi peste mare, spre Spinalonga. Libertatea nu era ceva de care să se fi putut bucura leproșii, medită ea, dar oare câștigaseră altceva în schimb?

Stefanos reveni cu un maldăr de farfurii albe stivuite pe braț, fiecare conținând o mică porție cu ceva gustos și proaspăt preparat la bucătărie – creveți, flori de zucchini umplute, tzatziki și plăcințele cu brânză. Alexis se întrebă dacă îi mai fusese vreodată atât de foame sau dacă i se mai servise vreodată o mâncare cu aspect așa delicios.

Apropiindu-se de masa ei, Stefanos băgă de seamă că fata privea spre insulă. Îi intriga englezoaica asta însingurată care, după cum spusese Andriana, nevasta lui Gerasimo, petrecuse după-amiaza neînsoțită în Spinalonga. În plin sezon estival, grupuri numeroase de turiști erau transportate cu barca pe insulă – dar cei mai mulți dintre ei stăteau acolo numai o jumătate de oră, cel mult o oră întreagă, după care erau duși cu autocarul într-una dintre marile stațiuni aflate mai jos, pe coastă. Majoritatea veneau din curiozitate morbidă și, judecând după frânturile de conversație pe care Stefanos le auzea fără să vrea, cei care aveau măcar bunăvoința de a se opri în Plaka să mănânce erau de obicei dezamăgiți. Se așteptau probabil să găsească mai mult decât doar câteva case distruse și o biserică încuiată. Ce voiau, era el tentat să întrebe. Cadavre? Cârje abandonate? Lipsa lor de sensibilitate îl irita de fiecare dată, fără excepție. Această femeie însă nu era ca ei.

— Ce impresie v-a făcut insula? întrebă el.

— M-a surprins, răspunse ea. Mă așteptam să fie foarte melancolică – și este – dar mai are și altceva. Este evident că oamenii care au trăit acolo au făcut mai mult decât să-și plângă de milă. Cel puțin mie așa mi s-a părut.

Acestea nu erau considerațiile obișnuite ale vizitatorilor din Spinalonga, dar tânăra petrecuse evident mai mult timp acolo decât majoritatea celorlalți. Alexis era bucuroasă să poată sta de vorbă, iar Stefanos, pentru că ținea mult să-și

exerseze engleza, nu avea de gând să o descurajeze.

— Nu prea-mi dau seama de ce cred așa – dar mă înșel? se interesă ea.

— Pot să iau loc? întrebă Stefanos și, fără să mai aștepte răspunsul, își trase un scaun și se cocoță pe el. Simțea instinctiv că această femeie era receptivă la magia insulei Spinalonga. Soția mea avea o prietenă care a locuit acolo, adăugă el. Este printre puținii oameni de pe-aici care mai au încă o legătură cu insula. Toți ceilalți au plecat cât au putut de departe, după ce s-a descoperit leacul. În afară de bătrânul Gerasimo, desigur.

— Gerasimo... a avut lepră? întrebă Alexis uluită. Așa se explica, desigur, graba lui de a se depărta de insulă, imediat după ce o dusesese acolo. Acum era cu adevărat curioasă. Și soția dumitale, a fost vreodată pe insulă?

— De foarte multe ori, răspunse Stefanos. Știe mai multe despre insulă decât oricine altcineva de aici.

Numai că veneau alți clienți și Stefanos se ridică de pe scaunul pe care se așezase de-a-ndoaselea ca să-i conducă la mese și să le prezinte meniul. Soarele coborâse sub linia orizontului și cerul se colorase într-un roz arzător. Rândunelele zburau în picaj și apoi se ridicau, vânând insecte în aerul ce se răcorea cu repeziciune. Parcă trecuse un veac. Alexis mâncase tot ce-i pusese în față Stefanos, dar încă îi mai era foame.

Exact pe când se întreba dacă să se ducă la bucătărie să aleagă ce să mănânce în continuare, un obicei des întâlnit la clienți în Creta, sosi pentru ea felul principal.

— Acesta este deliciul zilei, zise ospătărița așezând pe masă un platou oval. Este *barbouni*. Cred că în engleză se cheamă chefal. Sper că l-am pregătit pe gustul tău – fript puțin, cu ierburi proaspete și un strop de ulei de măsline.

Alexis era uluită. Nu numai de felul de mâncare prezentat impecabil. Nici măcar de engleza plăcută, aproape lipsită de accent a femeii. Întotdeauna se întrebase ce chip făcuse să fie lansate pe mare o mie de nave¹. Trebuie să fi semănat cu acesta.

— Mulțumesc, spuse ea în cele din urmă. Pare grozav.

Vedenia dădu să se retragă, dar se opri.

— Bărbatul meu mi-a zis că ai întrebat de mine.

Alexis ridică privirea surprinsă. Mama îi spusese că Fotini avea puțin peste șaptezeci de ani, dar femeia aceasta era subțire, abia împlinită, iar părul, strâns în coc în creștetul capului, avea și acum culoarea castanelor coapte. Nu era bătrâna pe care se așteptase Alexis s-o întâlnească.

— Nu cumva sunteți... Fotini Davaras? întrebă ea nesigură, ridicându-se în

picioare.

— Eu sunt, răspunse femeia blând.

— Am o scrisoare pentru dumneavoastră, rosti Alexis, venindu-și în fire. De la mama mea, Sofia Fielding.

Lui Fotini Davaras i se luminează fața.

— Ești fiica Sofiei! Doamne, Dumnezeule, ce minune! exclamă ea. Ce face? Ce face?

Fotini primi cu mare entuziasm scrisoarea întinsă de Alexis, strângând-o la piept de parcă Sofia în persoană ar fi fost acolo.

— Sunt atât de bucuroasă. N-am mai primit nicio veste de la ea de când a murit mătușa ei, acum câțiva ani. Lână atunci îmi scria o dată pe lună, pe urmă s-a oprit. Mi-am făcut multe griji când n-am primit răspuns nici la scrisorile pe care i le-am trimis eu.

Toate acestea erau noi pentru Alexis. Habar nu avusese că mama ei expediasc scrisori în Creta cu asemenea regularitate – și cu siguranță nu-i dăduse prin cap că primise vreuna. Ce ciudat că în toți acei ani Alexis nu văzuse nicio scrisoare cu timbru din Grecia – era sigură că și-ar fi adus aminte, pentru că avea obiceiul să se trezească devreme și invariabil era cea care ridica plicurile de pe preșul de la intrare. Părea că mama ei făcuse toate eforturile posibile pentru a ascunde această corespondență.

Fotini o prinsese deja pe Alexis pe după umeri și îi cerceta fața cu ochii ei în formă de migdale.

— Ia să văd – da, da, semeni puțin cu ea. Dar semeni și mai mult cu biata Anna.

Anna? În toate încercările ei de a smulge de la mama informații despre mătușa și unchiul fotografiați în sepia, care o crescuseră, Alexis nu auzise niciodată acest nume.

— Mama mamei tale, adăugă Fotini repede, observând imediat privirea întrebătoare a fetei.

Alexis simți un fior rece pe șira spinării. Cum stătea în semiîntunericul amurgului, cu marea acum neagră ca cerneala în spate, se simți copleșită de amploarea secretului mamei și de revelația faptului că stătea de vorbă cu cineva care îi putea da răspunsuri.

— Hai, stai jos, stai jos. Trebuie să mănânci *barbouni*, zise Fotini.

Alexis își pierduse pofta de mâncare, dar se gândi că era politicos să încuviințeze, așa că cele două femei se așezară.

În ciuda faptului că voia să pună deodată toate întrebările – ardea de nerăbdare

—, Alexis o lăsa pe Fotini să o chestioneze, cu detalii mai pătrunzătoare decât păreau. „Ce făcea mama? Era fericită? Cum era tatăl ei? Ce o adusese pe ea în Creta?”

Fotini era caldă ca noaptea și Alexis constată că îi răspundea la întrebări foarte deschis. Femeia aceasta era suficient de în vârstă ca să-i fie bunică și totuși era foarte diferită de cum s-ar fi așteptat ea să fie o bunică. Fotini Davaras era antiteza bătrânei încovoiate, îmbrăcate în negru pe care și-o imaginase când mama îi dăduse scrisoarea. Trecuse mult – dacă fusese aieva vreodată – de când Alexis mai stătuse așa de vorbă cu cineva. Îndrumătoarea ei de la universitate o asculta în acest fel uneori, ca și când ceea ce avea ea de spus ar fi avut importanță, dar în adâncul sufletului Alexis știuse că o făcea numai pentru că era plătită în acest scop. Nu trecu mult și Alexis îi făcu chiar confidențe lui Fotini.

— Mama a fost întotdeauna teribil de secretoasă în privința copilăriei ei, afirmă ea. Tot ce știu este că s-a născut undeva în apropiere de locul acesta și că a fost crescută de o mătușă și de un unchi – că a plecat definitiv când avea optsprezece ani și că nu s-a mai întors niciodată.

— Este *într-adevăr* tot ce știi? întrebă Fotini. Nu ți-a mai spus nimic altceva?

— Nu, chiar nimic. În parte, de aceea sunt aici. Vreau să aflu mai mult. Vreau să știu ce a determinat-o să întoarcă spatele trecutului, în felul acesta.

— Dar de ce acum? se interesă Fotini.

— Oh, sunt o mulțime de motive, răspuse Alexis privind în farfurie. Dar cele mai multe au legătură cu prietenul meu. În ultima vreme mi-am dat seama ce norocoasă a fost mama că l-a găsit pe tata – am presupus întotdeauna ca relația lor a fost una tipică.

— Mă bucur că sunt fericiți. A fost puțin ca un vârtej la început, dar ne-am pus cu toții mari speranțe pentru că păreau atât de copleșiți de mulțumire.

— E ciudat totuși că știu atât de puține lucruri despre mama mea. Nu vorbește niciodată despre copilăria ei, nu vorbește niciodată despre viața ei de aici...

— Nu?! exclamă Fotini.

— Ceea ce simt, spuse Alexis, este că aflând mai multe despre mama mi-ar fi de ajutor. Ea a avut norocul să întâlnească un bărbat pe care să-l iubească atât de mult, dar de unde *a știut* că el avea să fie bărbatul potrivit pentru toată viața? Eu sunt cu Ed de peste cinci ani și nu știu sigur dacă ar trebui să fim împreună sau nu.

Afirmația era cu totul atipică pentru pragmatismul normal al lui Alexis. Fata era conștientă că ar fi putut suna destul de incert, aproape fantastic, pentru cineva cu care făcuse cunoștință de mai puțin de două ore. În plus, se îndepărtase

de ceea ce-și propusese; cum putea să se aștepte ca acestei femei din Grecia, oricât de amabile ar fi fost, să-i pese de problemele ei?

În acel moment se apropie Stefanos să strângă masa și în câteva minute reveni cu cești de cafea și cu două pahare generoase de brandy, de culoarea melasei. Alți clienți sosiseră și plecaseră pe parcursul serii și încă o dată masa lui Alexis rămăsese singura ocupată.

Încălzită de cafea și cu atât mai mult de incandescentul Metaxa, Alexis o întrebă pe Fotini de când o cunoștea pe mama ei.

— Practic din ziua în care s-a născut, îi răspunse bătrâna.

Dar spunând asta se opri, simțind întreaga povară a responsabilității. Cine era ea, Fotini Davaras, să-i vorbească acestei fete despre trecutul familiei ei, pe care propria mamă voise clar să i-l ascundă? Abia în acel moment își aminti Fotini de scrisoarea pe care o strecurase în șorț. O scoase și, luând un cuțit de pe masa alăturată, o deschise tăind-o cu dexteritate.

Dragă Fotini,

Te rog să mă ierți că nu am mai dat un semn de viață de atâta vreme. Știu că ție nu trebuie să-ți dau explicații, dar crede-mă, te rog, când îți spun că mă gândesc des la tine. Aceasta este fiica mea, Alexis.

Te rog să o tratezi cu aceeași bunătate pe care mi-ai arătat-o și mie, întotdeauna – nici nu trebuie să-ți cer asta, nu-i așa?

Alexis este foarte curioasă în legătură cu trecutul ei – este de înțeles, dar mi-a fost imposibil să-i povestesc ceva. Nu e ciudat că trecerea timpului face cu atât mai greu să spui lucrurilor pe nume?

Știu că îți va pune multe întrebări – s-a născut să fie istoric. Te rog să-i răspunzi. Ai fost martoră cu ochii și cu urechile la întreaga poveste – cred că-i vei putea oferi o descriere mai realistă decât aș putea eu, vreodată.

Fă-i întregul tablou, Fotini. Îți va fi veșnic recunoscătoare. Cine știe – poate se va întoarce în Anglia și îmi va putea spune lucruri pe care nici eu nu le-am știut niciodată. Te rog să-i arăți unde m-am născut – știu că asta o va interesa – și să o duci la Agios Nikolaos.

Primește în același timp toată dragostea mea, pentru tine și pentru Stefanos – și te rog, transmite cele mai bune urări celor doi băieți ai tăi.

Îți mulțumesc, Fotini.

*A ta pentru totdeauna,
Sofia*

Când termină de citit scrisoarea, Fotini o împături cu grijă și o puse înapoi în plic. Privi spre Alexis, care îi studiase fiecare expresie, cât parcursese bucata mototolită de hârtie.

— Mama ta îmi cere să-ți spun totul despre familia voastră, zise Fotini, dar nu e o poveste pentru ora de culcare. Duminică și luni restaurantul este închis și voi avea tot timpul din lume, la sfârșitul acestui sezon. De ce nu rămâi la noi câteva zile? Mi-ar face nemaipomenită plăcere să rămâi. Ochii lui Fotini străluceau în întuneric. Păreau umezi – de lacrimi sau de emoție, Alexis nu putea spune.

Din instinct își dădu seama că așa și-ar fi investit mai bine ca niciodată timpul și nu avea nicio îndoială că povestea mamei o putea ajuta pe termen lung, mai mult decât o vizită la încă un muzeu. De ce să cerceteze relicvele civilizațiilor trecute, când putea să aducă un suflu nou în propria istorie? Nimic nu o împiedica să rămână. Un scurt mesaj scris îl va înștiința pe Ed că ea va mai rămâne acolo încă o zi sau două. Era tot ce trebuia să facă. Deși știa că gestul trăda un dispreț aproape explicit la adresa lui, Alexis simțea că această ocazie îi justifica egoismul. Esențială era libertatea ei de a face tot ce poftea. Era un moment de încremenire. Marea întunecoasă, nemișcată părea să-și țină respirația, iar pe cerul limpede de deasupra, cea mai strălucitoare dintre constelații, Orion, care fusese ucis și pus acolo, sus, de zei, părea să-i aștepte decizia.

Aceasta putea fi unica șansă din viața unui om, oferită lui Alexis pentru a recupera fragmentele propriei istorii, înainte de a fi risipite de briză. Știa că invitația avea un singur răspuns.

— Mulțumesc, spuse ea împăcată, cuprinsă brusc de oboseală. Mi-ar plăcea mult să rămân.

Capitolul 2

Alexis dormi bine în noaptea aceea. Când, în cele din urmă, se duse la culcare, odată cu Fotini, era trecut de ora unu și efectul însumat al călătoriei lungi până la Plaka, al după-amiezii petrecute în Spinalonga și al amestecului amețitor de aperitiv și Metaxa o cufundă într-un somn profund, lipsit de vise.

Când soarele luminos se strecură prin deschizătura draperiilor groase, țesute din cânepă și iută și își aruncă o rază pe perna lui Alexis, era aproape ora zece. Trezită din somn, Alexis se adăposti instinctiv mai adânc sub așternuturi, ascunzându-și fața. În ultimele două săptămâni dormise în mai multe camere străine și, de câte ori se trezea, trecea printr-un moment de confuzie, până ce reușea să identifice cadrul cel nou și să se integreze locului și momentului. În pensiunile ieftine în care stătuse împreună cu Ed, saltelele fie făceau groapă în

mijloc, fie le ieșeau arcurile prin învelitoare. Nu-i fusese niciodată greu să se ridice din paturile acelea dimineața. Dar patul acesta era cu totul altfel. De fapt, întreaga încăpere era complet diferită. Masa rotundă, acoperită cu dantelă, taburetul cu tapițerie țesută și decolorată, grupul de acuarele înrămate, atârinate pe pereți, sfeșnicul acoperit cu un strat gros de ceară topită, prelinsă în forma tuburilor de orgă, mirosul puternic de levănțică venind dinspre buchetul atârnat pe spatele ușii și pereții zugrăviți într-un albastru blând, asortat cu cearșafurile – toate acestea făceau camera să fie mai caldă și mai primitoare decât propriul cămin.

Când trase perdelele fu întâmpinată de panorama orbitoare a mării scânteietoare și a insulei Spinalonga, care, în aburul sclipitor al căldurii, părea mai îndepărtată, mai distantă decât fusese cu o zi înainte.

Când pornise la drum din Hania, atât de devreme în ziua precedentă, nu avusese intenția să rămână la Plaka. Își imaginase o întâlnire scurtă cu femeia vârstnică din copilăria mamei și o vizită rapidă prin sat, ca apoi să se întoarcă la Ed. Din acest motiv nu-și luase cu ea decât o hartă și un aparat de fotografiat – nu anticipase deloc că va avea nevoie de schimburi și de o periuță de dinți. Însă Fotini îi venise imediat în ajutor, împrumutându-i tot ce-i trebuia – o cămașă de-a lui Stefanos, să doarmă în ea, și un prosop cam uzat, dar curat. În această dimineață găsi la capul patului o cămașă înflorată – deloc în stilul ei, dar după căldura și praful zilei anterioare, era bucuroasă să-și schimbe hainele. Era gestul unei bunătăți de mamă, pe care nu o putea nesocoti – chiar dacă rozul și albastrul din bluză nu se asorta deloc cu pantalonii ei scurți de culoarea kaki, dar avea oare vreo importanță? Alexis se spală pe față cu apă rece de la chiuveta din colț și își cercetă chipul în oglindă. Era la fel de emoționată ca un copil în fața celui mai important capitol al unei povești. Astăzi Fotini va fi Șeherezada ei.

Simțind pe corp senzația neobișnuită a pânzei apretate și călcate cu care era învăluită, se aventurează în jos pe scara întunecată din dos și ajunse în bucătăria restaurantului, atrasă de aroma puternică a cafelei tari, proaspăt prăjite. Fotini ședea la o masă uriașă, noduroasă, în mijlocul încăperii. Deși frecată temeinic, scândura părea să păstreze petele fiecărei fleici de came prelucrate acolo și a tuturor ierburilor zdrobite peste ele. Fusese probabil și martora a mii de momente în care temperamentul ei furtunos dăduse în clocot în căldura înăbușitoare a bucătăriei. Fotini se ridică să o întâmpine.

— *Kalimera*, Alexis! spuse ea cu căldură.

Purta o bluză asemănătoare celei pe care i-o împrumutase fetei, deși a lui Fotini era în nuanțe de ocru asortate fustei lungi, ce se înfoia din talia ei subțire

și cobora până la glezne. Prima impresie a frumuseții ei, care o surprinsese pe Alexis atât de puternic cu o seară înainte, în lumina mai îngăduitoare a amurgului, nu fusese greșită. Fizicul statuar al femeii cretane și ochii ei mari îi evocau celebrele fresce minoice de la Knossos, acele portrete pline de viață, care supraviețuiseră mai multe mii de ani ravagiilor timpului și a căror remarcabilă simplitate le făcea să pară atât de actuale.

— Ai dormit bine? întrebă Fotini.

Alexis își reținu un căscat, încuviință dând din cap și zâmbi spre Fotini, ocupată acum să pună pe o tavă o cafetieră, câteva cești mărișoare, farfurioare și o pâine pe care tocmai o scosese din cuptor.

— Îmi pare rău, am reîncălzit-o. Asta-i singurul lucru rău aici, duminica – brutarul nu se dă jos din pat. Așa că avem de ales, coajă uscată sau aer proaspăt, spuse Fotini râzând.

— Aș fi mai mult decât mulțumită cu aerul proaspăt, care merge cu cafeaua proaspătă, răspunse Alexis și o urmă pe Fotini afară, trecând prin perdeaua din franjuri de plastic și ieșind pe terasă, unde fețele de masă din seara trecută fuseseră îndepărtate, lăsând mesele să arate neobișnuit de goale, cu suprafața lor de melamină roșie.

Cele două femei se așezară cu fața la marea care spăla stâncile, dedesubt. Fotini turnă, iar lichidul negru și dens țâșni cu un șuvoi întunecos din porțelanul alb. După nenumăratele dezamăgiri cu ceștile de Nescafe, servite ca și când granulele lipsite de gust ale cafelei instant ar fi fost o delicată, Alexis simți că nicio ceașcă de cafea nu avusese un gust mai puternic și mai delicios decât aceasta. Părea că nimeni nu îndrăznise să le spună grecilor că Nescafé-ul nu mai era o noutate – lichidul acesta gros și de modă veche era cel după care tânjeau toți, inclusiv ea. Soarele de septembrie avea o strălucire clară și o căldură blândă care, după intensitatea caniculei din august, făcea din această lună una dintre cele mai bine-venite în Creta. Temperaturile de furnal din mijlocul verii scăzuseră, vânturile fierbinți, furioase, plecaseră și ele. Cele două femei stăteau față în față la umbra copertinei și Fotini își așeză mâna bronzată, zbârcită, pe mâna lui Alexis.

— Sunt atât de bucuroasă că ai venit, spuse ea. Nu-ți dai seama cât de bucuroasă. Am suferit grozav când mama ta nu mi-a mai scris – am înțeles-o perfect, dar a rupt o importantă Legătură cu trecutul.

— Habar n-am avut că vă scria, spuse Alexis, simțind că ar fi trebuit să-i ceară iertare din partea mamei.

— A avut o viață grea la început, continuă Fotini, dar am încercat cu toții, ne-

am străduit să o facem fericită și să o ajutăm pe cât ne-a stat în putință.

Văzând expresia ușor nedumerită a fetei, Fotini înțelese că trebuia să o ia mai încet. Mai turnă câte o cafea pentru fiecare, îngăduindu-și un moment să se gândească de unde să înceapă. Părea că trebuia să se întoarcă în trecut și mai mult decât considerase necesar inițial.

— Aș putea spune „voi începe cu începutul”, dar de fapt, nu există niciun început, zise ea. Povestea mamei tale este și povestea bunicii tale și aceea a străbunicii tale. Este, de asemenea, povestea surorii bunicii tale. Viețile lor s-au împletit și asta vrem să spunem când vorbim despre soartă, în Grecia. Așa-zisa noastră soartă a fost scrisă de strămoșii noștri, nu de stele. Când vorbim aici despre istoria antică, ne referim și la destin –, dar nu ne gândim neapărat la ceea ce nu poate fi controlat. Sigur că evenimentele care ne schimbă cursul vieții par să vină din senin, dar ceea ce determină cu adevărat ce ni se întâmplă sunt acțiunile oamenilor din jurul nostru și ale celor care s-au născut înaintea noastră.

Alexis începu să se simtă ușor iritată. Seiful inexpugnabil al trecutului mamei ei, rămas ferecat întreaga ei viață, era pe cale să fie deschis acum. Toate secretele se vor revărsa afară și constată că se întreba dacă voia cu adevărat acest lucru. Aruncă o privire pierdută peste mare, spre conturul palid al insulei Spinalonga și își aminti, cu nostalgie deja, după-amiaza solitară pe care o petrecuse acolo. Pandora regretase că deschisese cutia. Va mai fi viața la fel pentru ea?

Fotini observă încotro privea Alexis.

— Străbunica ta a trăit pe insula aceea, spuse ea. A fost leproasă.

Nu se așteptase ca vorbele să sune atât de dur, aproape nemilos și își dădu seama că o făcuseră pe Alexis să tresară.

— *Leproasă?* Alexis puse întrebarea aproape înecându-se de uimire.

Gândul îi repugna, deși înțelegea că reacția ei era probabil irațională și îi venea greu să-și ascundă sentimentele. Aflase că bătrânul barcagiu avusese lepră și văzuse cu ochii ei că omul nu era desfigurat. Cu toate acestea, o îngrozea să afle că rudele ei de sânge avuseseră lepră. Era cu totul altceva și, în mod ciudat, o cuprinsese scârba.

Pentru Fotini, care crescuse în umbra coloniei, lepra fusese întotdeauna o realitate a vieții. Văzuse mai mulți leproși sosind la Plaka pentru a traversa apa spre Spinalonga decât fusese în stare să numere. Văzuse și stadiile diferite ale victimelor bolii: unii desfigurați și invalizi, alții aparent neatinși. Că nu trebuiau atinși era, de fapt, ultimul lucru pe care l-ai fi putut crede. Dar înțelegea reacția lui Alexis. Era răspunsul normal al cuiva care tot ce știa despre lepră aflase din istorisirile Vechiului Testament și din imaginea unui bolnav care suna din

clopoțel strigând: „Necurat! Necurat!”

— Să-ți explic, propuse Fotini. Știu ce îți imaginezi că este lepra, dar este important să cunoști adevărul despre ea, altfel nu vei înțelege niciodată adevărata Spinalonga, acea Spinalonga care a însemnat căminul pentru atâția oameni de treabă.

Alexis continua să se uite fix la micuța insulă de peste apa scânteietoare. Vizita ei de ieri, acolo, păruse atât de plină de imagini contradictorii: ruinele elegantelor case în stil italian, grădini și chiar prăvălii și, umbrindu-le pe toate, spectrul unei boli pe care o văzuse descrisă în filme ca moartea dusă pe picioare. Mai luă o înghițitură din cafeaua densă.

— Știu că nu toate cazurile sunt mortale, spuse ea aproape defensiv, dar duce întotdeauna la o desfigurare oribilă, nu-i așa?

— Nu într-atât pe cât îți închipui, îi răspunse Fotini. Nu este o boală care să se răspândească cu repeziciune, precum ciuma. Uneori durează o veșnicie să evolueze – imaginile acelea pe care le-ai văzut, cu oameni mutilați oribil, sunt ale celor bolnavi de mulți ani, poate zeci de ani. Există două feluri de lepră, unul dintre ele se dezvoltă mult mai încet decât celălalt. Acum amândouă se vindecă. Străbunica ta nu a avut noroc, însă. A avut o formă cu dezvoltare rapidă și nu au fost de partea ei nici timpul, nici istoria.

Lui Alexis îi era rușine de prima ei reacție, se simțea umilită de propria ignoranță, dar descoperirea faptului că un membru al familiei ei avusese lepră fusese un trăsnet picat din cel mai albastru senin.

— Străbunica ta a fost cea care a avut boala, dar și străbunicul tău, Giorgis, a purtat cicatrice profunde. Chiar dinainte ca soția lui să fie exilată în Spinalonga, el era cel care ducea proviziile pe insulă, cu barca lui pescărească, și a continuat să facă acest lucru și când era ea acolo. Adică a văzut în fiecare zi cum boala o distrugea treptat. Când Eleni a ajuns în Spinalonga igiena era precară și, deși situația s-a îmbunătățit mult în această privință cât a stat ea acolo, în primii ani s-au produs daune iremediabile. Te scutesc de detalii. Giorgis le-a scutit la rândul lui pe Maria și pe Anna. Dar știi cum evoluează, nu-i așa? Lepra poate afecta terminațiile nervoase și rezultatul este că nu simți nimic dacă te tai sau te arzi. De aceea oamenii care au lepră sunt susceptibili de a-și provoca singuri răul, cu consecințe dezastruoase.

Fotini se opri. Nu voia să lezeze sensibilitatea acestei tinere, dar își dădea seama că unele lucruri din povestire erau cel puțin șocante. Trebuia să procedeze cu mare băgare de seamă.

— Nu vreau ca imaginea ta despre familia mamei să fie marcată de stigmatul

bolii. Nu așa au stat lucrurile, adăugă ea în grabă. Uite, am aici câteva fotografii.

Pe tava largă, de lemn, era rezemat de cafetieră un plic mototolit, de hârtie galbenă. Fotini îl deschise și conținutul se răspândi pe masă. Unele fotografii erau mici, cât un bilet de tren, altele aveau dimensiunea unei cărți poștale. Unele erau lucioase, cu margine albă, altele mate, dar toate erau într-o singură culoare, multe decolorate, aproape șterse. Cele mai multe fuseseră făcute într-un studio, pe vremea când nu se realizau instantanee și subiecții înțepeniți arătau ca de pe vremea regelui Minos.

Prima fotografie la care se opri Alexis era una pe care o recunoștea. Era imaginea pe care mama o păstra pe noptieră, a doamnei în rochie de dantelă și a domnului cu părul de platină. O ridică.

— Aceasta este sora bunicii tale, Maria, și acesta, soțul ei, Nikolaos, spuse Fotini cu o sesizabilă urmă de mândrie. Iar aceasta, continuă ea trăgând de sub celelalte o fotografie uzată, este ultima imagine a străbunicilor tăi și a celor două fiice ale lor, toți laolaltă.

Îi întinse poza lui Alexis. Bărbatul avea cam aceeași înălțime cu femeia, și era lat în umeri. Avea un păr negru, ondulat, mustața răsucită, un nas puternic și ochi zâmbitori, deși arborase pentru această fotografie un aer serios și cumpănit. Măinile-i păreau mari în comparație cu corpul. Femeia de lângă el era zveltă, cu gâtul lung și uimitor de frumoasă; părul era împletit în cozi răsucite pe vârful capului și avea un zâmbet larg și spontan. În fața lor stăteau două fetițe, îmbrăcate în rochii de bumbac. Una avea un păr bogat și des, care-i cădea liber pe umeri și ochii oblici, ca de pisică. Avea o privire răutăcioasă și buze pline, lipsite de zâmbet. Cealaltă avea codițe împletite ordonat, trăsături mai delicate și un nas încrețit de zâmbetul impus în fața aparatului. Se putea spune că era slăbuță și, dintre cele două, era cea care semăna cel mai mult cu mama ei, cum își ținea mâinile delicat în poală, într-o atitudine sfioasă, în timp ce sora ei își ținea mâinile încrucișate la piept și se uita urât, aproape sfidător, la persoana care făcea fotografia.

— Aceasta este Maria, spuse Fotini, arătând-o pe copila care zâmbea. Iar aceasta este Anna, bunica ta, zise ea, arătând-o pe cealaltă. Iar aceștia sunt părinții lor, Eleni și Giorgis.

Răsfiră fotografiile pe masă; din când în când briza le ridica ușor în aer, de parcă le readucea la viață. Alexis văzu fotografiile celor două fete când erau bebeluși, apoi școlărițe și mai târziu tinere, la vârsta aceea însoțite numai de tată. Era și o poză a Annei, braț la braț cu un bărbat îmbrăcat din cap până-n picioare în costumul popular din Creta. Era o fotografie de nuntă.

— Acesta trebuie să fie bunicul meu, spuse Alexis. Anna este într-adevăr foarte frumoasă aici, adăugă ea cu admirație. Fericită cu adevărat.

— Mmm... seninătatea dragostei de tinerețe, spuse Fotini.

Avea în voce o urmă de sarcasm, care o surprinse pe Alexis. Fata se pregătea să o descoase când o altă fotografie îi atrase atenția.

— Aici parcă ar fi mama! exclamă ea. Fetița din fotografie avea un nas acvilin inconfundabil și un zâmbet dulce, dar timid.

— Chiar *este* mama ta. Trebuie să fi avut cinci ani.

Ca orice colecție de fotografii de familie și aceasta reprezenta o selecție aleatorie, care spunea doar fragmente de istorie. Povestea adevărată ar fi fost dezvăluită de imaginile care lipseau sau care nu fuseseră immortalizate niciodată, nu de cele încadrate cu grijă sau puse la păstrare ordonat, în plicuri. Alexis își dădea seama de acest lucru, dar cel puțin îi zărise pe acești membri ai familiei, despre care mama ei nu spusese nimic atâta amar de vreme.

— Totul a început aici, la Plaka, spuse Fotini. Chiar în spatele nostru, uite acolo. Acolo locuia familia Petrakis.

Arată cu mâna o căsuță mică la colțul străzii, la o aruncătură de băț de locul unde își beau ele cafeaua. Casa mică, ponosită, era spoită cu var, dar dărăpănată ca toate celelalte din satul descompus, fermecătoare totuși. Pereții zugrăviți se scorojeau, iar obloanele, vopsite și revopsite de nenumărate ori de când străbunii lui Alexis locuiseră acolo, se cojiseră și plesniseră de căldură. Balconul, atârnat deasupra ușii de la intrare, se curbaseră sub greutatea mai multor urne mari din care mușcate roșii ca focul se revărsau în cascadă spre pământ, căutându-și parcă scăparea prin parapetul de lemn. Era imaginea tipică a aproape tuturor caselor din oricare insulă a Greciei și ar fi putut fi construită oricând, în ultimele sute de ani. Plaka, la fel ca un sat care avusese norocul să scape de ravagiile turismului de masă, nu avea vârstă.

— Acolo au crescut bunica ta și sora ei. Maria a fost cea mai bună prietenă a mea; era cu un an mai mică decât Anna. Tatăl lor, Giorgis, era pescar, ca majoritatea bărbaților de prin partea locului, iar Eleni, soția lui, era învățătoare. De fapt, era mult mai mult decât o învățătoare – ea era cea care, mai mult sau mai puțin, a condus școala primară. Asta se întâmpla în Elounda, orașul prin care ai trecut probabil, ca să ajungi până aici la noi. Iubea copiii – nu numai pe cele două fiice ale ei, ci pe toți copiii din clasa ei. Cred că Anna a suportat greu acest lucru. Era un copil posesiv și nu-i plăcea să împartă nimic cu nimeni, cu atât mai puțin afecțiunea mamei ei. Dar Eleni era generoasă până în vârful unghiilor și avea destul timp pentru toți copiii, fie că erau trup din trupul ei, fie doar elevii ei.

Mă prefăceam că eram și eu fata lui Giorgis și a lui Eleni. Mergeam mereu la ei acasă; eu aveam doi frați, așa că-ți poți imagina cât de diferită era casa mea de a lor. Pe mama mea, Savina, nu părea s-o supere. Ea și Eleni fuseseră prietene din copilărie și trăiseră totul împreună de foarte devreme, deci nu cred că-i era frică să nu mă piardă. De fapt, cred că a sperat întotdeauna ca Maria sau Anna să se căsătorească până la urmă cu unul din frații mei. Când eram mică, am petrecut probabil mai mult timp în casa soților Petrakis decât cu familia mea, dar lucrurile s-au inversat mai apoi și Anna și Maria au locuit mai mult la noi. Locul nostru de joacă la vremea aceea și în toată copilăria era plaja. Peisajul se schimba continuu și nu ne săturam niciodată. Mergeam să înotăm în fiecare zi, de la sfârșitul lunii mai până la începutul lui octombrie și nu puteam să dormim noaptea de asprimea nisipului care ne intra între degetele de la picioare, de unde se scutura pe urmă pe tot cearșaful. Seara ne pescuiam singuri niște pești mici, iar dimineața ne duceam să vedem ce aduseseră pescarii. Iama marea este mai înaltă și totdeauna valurile aduceau pe plajă ceva să ne arate: meduze, țipari, caracatițe și uneori câte o broască țestoasă, rămasă nemișcată pe țărm. Indiferent de sezon, când se lăsa întunericul ne întorceam acasă la Anna și Maria, unde ne întâmpina adesea mirosul dulce de plăcintă caldă – Eleni ne făcea plăcintă caldă cu brânză și când se făcea vremea de culcare, eu obișnuiam să urc dealul, spre locuința noastră, mestecând una.

— Sună idilic să crești în acest fel, o întrerupse Alexis, fascinată de descrierea pe care o făcea Fotini unei copilării perfecte, desprinse parcă din poveste. Ceea ce voia ea însă să afle, în primul rând, era ce se întâmplase de se sfârșiseră toate acestea. Cum s-a îmbolnăvit Eleni de lepră? întrebă ea brusc. Aveau voie leproșii să plece de pe insulă?

— Nu, sigur că nu. Tocmai de aceea era insula atât de temută. La începutul secolului, guvernul decretase ca toți leproșii din Creta să fie izolați pe insula Spinalonga. În momentul în care doctorii erau siguri de diagnostic, oamenii erau obligați să-și părăsească familiile pentru totdeauna și să se ducă acolo. I se zicea „locul unde trăiesc morții vii” și nici că s-ar fi găsit o descriere mai bună.

În vremea aceea oamenii făceau tot ce puteau să ascundă simptomele, mai ales pentru că urmările diagnosticului erau așa cumplite. Nu e de mirare că Eleni era expusă leprei. Nu se gândea niciodată la riscul de a contracta boala de la elevi – nu le putea preda dacă nu-i așeza aproape de ea, iar dacă un copil cădea în curtea prăfoasă a școlii, ea era prima care-l ridica de jos. S-a dovedit că unul dintre elevi avea, într-adevăr, lepră. Fotini se opri.

— Deci spui că părinții copilului știau că avea lepră? întrebă Alexis

neconvinsă.

— Aproape sigur, răspunse Fotini. Știau că, dacă descoperea cineva, nu aveau să-l mai vadă niciodată pe copil. Eleni nu putea acționa responsabil decât într-un singur fel când a aflat că era contaminată – și a făcut ce avea de făcut. A dat instrucțiuni să fie verificat fiecare copil din școală, pentru a identifica bolnavul și, cum era de așteptat, s-a găsit un băiat de nouă ani, pe nume Dimitri, ai cărui părinți nefericiți au trebuit să îndure oroarea de a le fi luată odrasla. Alternativa era însă mult mai rea. Copiii intră în contact unul cu altul când se joacă! Ei nu sunt ca adulții, nu păstrează distanța. Se îmbrâncesc și se bat și cad grămadă unul peste altul. În ziua de azi știm că boala se transmite, în general, printr-un contact prelungit, dar atunci oamenii se temeau că școala din Elounda risca să devină ea însăși o colonie de leproși, dacă nu retrăgeau copilul infectat cât mai repede cu putință.

— Probabil lui Eleni i-a fost foarte greu să facă ce a făcut – mai ales că era atât de apropiată de elevii ei, spuse Alexis gânditoare.

— Da, a fost teribil. Teribil pentru toți cei implicați, răspunse Fotini.

Lui Alexis i se uscaseră buzele și nu îndrăznea să mai vorbească, de teamă că nu avea să iasă niciun sunet. Ca să treacă peste acest moment întinse ceașca goală spre Fotini, care i-o umplu din nou și i-o împinse înapoi peste masă. Amestecând zahărul cu lingurița în lichidul negru, Alexis se simți ea însăși atrasă în vârtejul de durere și suferință pe care trebuie să-l fi trăit Eleni.

Ce simțise? Să pleci din casa ta pe mare și să fii efectiv închisă într-un loc pe care familia îl putea vedea, să ți se ia tot ce prețuiești mai mult? se gândea nu numai la femeia care fusese străbunica ei, dar și la băiat, nevinovați amândoi de nicio crimă, dar condamnați totuși.

Fotini întinse mâna și o cuprinse pe-a lui Alexis. Poate se grăbise prea tare să-i istorisească povestea, fără să o cunoască suficient de bine pe această tânără. Nu era totuși un basm cu zâne și nici nu putea selecta ce capitole să spună și pe care să le omită. Dacă pășea cu prea multă delicatețe, putea rata povestea adevărată. Urmări norii trecând pe chipul fetei. Spre deosebire de cei palizi și pufoși ce atârâaseră pe cer în cursul dimineții, aceștia erau sumbri și neguroși. Fotini bănuia că, până acum, singura zonă întunecată din viața lui Alexis fusese umbra vagă a trecutului ascuns al mamei. Nimic mai mult decât un semn de întrebare, nimic care să-i fi tulburat somnul noaptea. Nu cunoscuse boala, cu atât mai puțin moartea. Acum trebuia să învețe despre amândouă.

— Hai să facem o plimbare, Alexis. Fotini se ridică. Mai târziu îl punem pe Gerasimo să ne ducă pe insulă – lucrurile vor căpăta mai mult sens când vom fi

acolo.

O plimbare era exact de ce avea nevoie Alexis. Fragmentele acestea din trecutul mamei *și o supradoză de cafeina făceau să i se învârtă* capul și, coborând scările de lemn spre plaja acoperită cu pietriș, de dedesubt, Alexis trase adânc în piept aerul sărat.

— De ce nu mi-a vorbit mama niciodată despre toate acestea? întrebă ea.

— A avut motivele ei, sunt sigură, răspunse Fotini, știind că mai erau multe de povestit. Poate îți va explica de ce a fost așa secretoasă, când te vei întoarce în Anglia.

Se plimbară agale pe plajă și începură să urce pe poteca pietroasă, mărginită de scaieți și lavandă, ce ducea afară din sat. Aici briza se simțea mai tare și Fotini încetini pasul. Deși era puternică pentru o femeie ajunsă la șaptezeci de ani, nu mai avea întotdeauna forța dinainte și călcă mai atent, mai șovăitor când poteca începu să urce abrupt.

Din când în când se oprea, o dată sau de două ori arătând cu mâna locurile pe care le vedeau în Spinalonga. În cele din urmă ajunseră la o bucată mare de stâncă, șlefuită de vânturi și ploi și de îndelungata utilizare ca bancă. Se așezară și ele și priviră marea; vântul răvășea tufișurile uscate de cimbru sălbatic, ce creșteau din abundență în jurul lor. Aici a început Fotini să depene povestea Sofiei.

În zilele ce urmară, Fotini îi povesti lui Alexis tot ce știa din trecutul familiei ei; nu lăsa nicio piatră nerăsturnată – de la pietricelele detaliilor din copilărie, până la bolovanii cei mari ai istoriei Cretei. În timpul petrecut împreună, cele două femei străbătură cărările de pe coastă, stătură ore întregi de vorbă la masa de seară, călătoriră în orașele și satele din partea locului, cu mașina închiriată de Alexis, Fotini îmbinând pentru ea piesele de puzzle ale vieții familiei Petrakis. Au fost zile în care Alexis simți că îmbătrânise și devenise mai înțeleaptă, iar Fotini, povestind atât despre propriul trecut, se simți din nou tânără. Jumătatea de secol care le despărțea se topi aproape complet și, cum se plimbau așa la braț, s-ar fi putut crede că erau surori.

Partea a II-a

Capitolul 3

1939

Începutul lunii mai aduce în Creta zile ce ating perfecțiunea, binecuvântate de Dumnezeu. Într-o astfel de zi, când pomii se încovoiau sub greutatea florilor și ultimele zăpezi de la munte se topiseră în șuvoaie de cristal, Eleni părăsi uscatul, îndreptându-se spre Spinalonga. În contrast crud cu acest trist eveniment, cerul era de un albastru strălucitor, total lipsit de nori. Mulțimea se adunase să privească, să plângă, să-și ia rămas-bun. Chiar dacă școala nu s-ar fi închis oficial în ziua aceea, din respect pentru învățătoarea care pleca, în clase tot ar fi rămas doar ecoul pustietății. Plecaseră și elevii și profesorii. Nimeni nu ar fi ratat ocazia de a-i spune adio iubitei lor „Kyria Petrakis”.

Eleni Petrakis era foarte îndrăgită în Plaka și în satele dimprejur. Avea un magnetism ce-i atrăgea pe copii și pe adulți deopotrivă și era admirată și respectată de toți. Motivul era unul simplu. Pentru Eleni a predă era o vocație, iar entuziasmul ei îi cuprindea și pe copii, ca o flacără. „Dacă le va plăcea, vor învăța” era deviza ei. Cuvintele nu-i aparțineau, era zicerea profesorului cu flacără în piept, care îi deschisese ei însăși calea spre învățătură cu douăzeci de ani în urmă.

În seara dinainte de a-și părăsi casa pentru totdeauna, Eleni umplu un vas cu

flori de primăvară. Îl puse în mijlocul mesei și mica pată de culori blânde transformase încăperea în chip miraculos. Înțelegea forța gestului simplu, puterea detaliului. Știa, bunăoară, că a ține minte ziua de naștere a unui copil sau culoarea lui preferată putea fi cheia pentru a-i câștiga inima și mai apoi mintea. Copiii din clasa ei absorbeau informația mai ales pentru că voiau să-i facă ei pe plac, nu pentru că erau forțați să învețe, și întregul proces era ușurat de felul ei de a prezenta faptele și cifrele, fiecare înscris pe o tăbliță și atârnat de tavan, încât părea că un cârd de păsări exotice rotindu-se în permanență peste capetele lor.

Nu doar o învățătoare iubită călătorea însă peste apă, spre Spinalonga. Își luau rămas-bun și de la un prieten: Dimitri, băiatul de nouă ani ai cărui părinți se străduiseră să acopere semnele leprei. În fiecare lună mai făceau o încercare să disimuleze rănilor – pantalonii scurți până la genunchi au fost înlocuiți cu alții lungi, sandalele de barete, cu ghetete groase, iar vara nu avea voie să se scalde cu prietenii în mare, ca să nu i se vadă semnele de pe spate. „Spune că ți-e frică de valuri”, îl implora mama lui, ceea ce era, desigur, ridicol. Copiii aceștia fuseseră toți crescuți să iubească puterea revigorantă a mării și, de fapt, ei abia așteptau zilele când vântul, Meltemi, transforma oglinda Mediteranei într-o vâltoare sălbatică. Numai un fricos se temea de valurile ce se spărgeau la țărm. Copilul trăise luni de zile cu spaima că va fi descoperit, știind în adâncul sufletului că aceea era doar o situație temporară, că mai devreme sau mai târziu adevărul va ieși la iveală.

Cei care nu cunoșteau circumstanțele excepționale ale acestei dimineți de vară puteau să presupună, pe drept cuvânt, că mulțimea se adunase la o înmormântare. Erau prezenți aproape o sută de oameni, majoritatea femei și copii, toți împietriți de durere. Se adunaseră în piața satului, un singur trup, uriaș, tăcut, așteptând, respirând la unison. Undeva nu departe, pe o stradă lăturalnică din apropiere, Eleni Petrakis deschise ușa casei. Se trezi față în față cu această imagine neobișnuită a masei de oameni adunate în spațiul de obicei gol și primul ei imbold fu să se întoarcă. Dar nu avea această opțiune. Giorgis o aștepta pe chei, cu barca deja încărcată cu lucrurile ei. Nu-i trebuiau multe, pentru că Giorgis putea să-i mai aducă săptămânile următoare și nu avea nicio dorință să ia altceva cu ea din casa familiei, decât strictul necesar. Anna și Maria rămaseră în spatele ușii închise. Ultimele clipe petrecute împreună cu ele au fost cele mai sfâșietoare din toată viața lui Eleni. Simțise o dorință arzătoare să le ia în brațe, să le strângă la piept, să le simtă lacrimile fierbinți pe piele, să le aline tremurul. Dar nu putea face nimic din toate astea. Nu fără să riște. Aveau chipurile

contorsionate de durere și ochii umflați de plâns. Nu mai era nimic de spus. Mama pleca. În seara aceea nu se mai întorcea devreme, împovărată de cărți, epuizată de oboseală, dar strălucind de fericirea de a se afla acasă, împreună cu ele. Nu exista întoarcere.

Fetele se purtaseră exact așa cum se așteptase Eleni. Anna, cea mare, fusese întotdeauna labilă și nu lăsa niciun dubiu în legătură cu sentimentele ei. Maria, pe de altă parte, era un copil mai tăcut, mai răbdător, își pierdea mai greu cumpătul. Fără să se dezmintă, în zilele dinaintea plecării mamei, Anna își arătase supărarea mai deschis decât sora ei, iar incapacitatea ei de a-și controla emoțiile nu fusese niciodată mai evidentă decât atunci. O implorase să nu plece, o conjurase să rămână, tunase și fulgerase, țipase și își smulsese părul din cap. Spre deosebire de ea, Maria plânse, la început pe tăcute, apoi cu suspine sfâșietoare ce răzbăteau până în stradă. Pentru amândouă totuși, finalul a fost același: au fost înfrânte, epuizate, sfârșite.

Eleni era hotărâtă să domine erupția vulcanică a propriei dureri, ce amenința să o copleșească. Putea să-i dea frâu liber de îndată ce părăsea Plaka, dar speranța pentru ei toți, în acel moment, era ca ea să-și țină firea. Dacă ea ceda, se prăbușeau toți. Fetele trebuiau să rămână în casă. Trebuiau să fie scutite de imaginea mamei care se îndepărta, altfel scena li s-ar fi întipărit în memorie pentru totdeauna.

Era cel mai greu moment din viața lui Eleni și, acum, și cel mai lipsit de intimitate. O urmăreau șiruri lungi de priviri îndurerate. Știa că oamenii veniseră acolo să-și ia rămas-bun, dar niciodată nu dorise mai mult decât atunci să fie singură. Fiecare figură din mulțime îi era bine cunoscută, le iubea pe toate. „La revedere”, zise ea blând. „La revedere.” Se ținea la distanță. Vechiul ei impuls de a îmbrățișa murise brusc cu zece zile în urmă, în dimineața când îi fusese sortit să vadă leziunile neobișnuite apărute pe pulpe piciorului. Erau inconfundabile, mai ales după ce le comparase cu imaginea din broșura distribuită pentru a avertiza oamenii asupra simptomelor. Nu trebuia să meargă la specialist, ca să înțeleagă cumplitul adevăr. Știa, chiar înainte de a se prezenta la medic, că într-un fel sau altul contractase boala cea mai temută. Cuvintele din *Leviticul*, citite de preotul parohiei mai des decât ar fi fost necesar, îi răsunaseră în minte:

Când un om va avea pe pielea trupului o rană de lepră, omul acela este lepros, *este* necurat: preotul să-l declare necurat. Leprosul atins de această rană să-și poarte hainele sfâșiate și să umble cu capul descoperit, să-și acopere barba și să strige: „Necurat, Necurat.”²

Mulți încă mai considerau că instrucțiunile brutale ale Vechiului Testament

trebuiau urmate. Acest pasaj fusese rostit în biserică de sute de ani și imaginea leprosului, fie el bărbat, femeie sau chiar copil care trebuia alungat din societate era adânc întipărită.

Pe măsură ce Eleni se apropia prin mulțime, Giorgis îi zărise creștetul și știu că momentul de care se temuse venise. Fusese în Spinalonga de o mie de ori, de ani de zile își suplimenta venitul restrâns, de pescar, aprovizionând regulat leprozeria, dar niciodată nu-și imaginase că avea să facă o călătorie ca aceasta. Barca era pregătită; cu brațele încleștate la piept, cu capul plecat, o urmărea cum se apropia. Credea că dacă rămânea în poziția aceea, cu trupul încordat, rigid, își putea ține în frâu emoțiile violente, putea împiedica revărsarea strigătelor puternice, involuntare de suferință. Capacitatea lui înăscută de a-și ascunde sentimentele era stimulată de autocontrolul exemplar al soției. Pe dinăuntru însă, era paralizat de durere. „Trebuie să fac acest lucru, își spunea, ca și când ar fi încă un drum obișnuit cu barca.” La cele o mie de traversări pe care le făcuse deja, se va adăuga aceasta și încă altă mie.

Când Eleni se apropie de ponton, mulțimea amuți. Un copil începu să plângă, dar fu oprit de mama lui. Un gest greșit, de emoție, și oamenii aceia triști și-ar fi pierdut cu toții firea. Controlul, atmosfera solemnă ar fi dispărut și, odată cu ele, demnitatea acestei despărțiri. Cele câteva sute de metri păruseră o distanță imposibil de străbătut, dar Eleni ajunse aproape de capăt, lângă ponton, se întoarse și privi o ultimă dată mulțimea. Casa ei nu se mai vedea, dar știa că obloanele vor rămâne trase și că fetele plâneau în întuneric.

Deodată se auziră țipete. Erau vaietele răsunătoare, sfâșietoare ale unei femei, iar spectacolul durerii ei era pe atât de nestăvilit, pe cât fusese al lui Eleni de stăpânit. Eleni se opri o clipă. Sunetele păreau a fi ecoul propriei emoții. Erau expresia exterioară, exactă, a ceea ce simțea înăuntrul ei, dar își dădea seama că nu ea era autorul lor. Mulțimea fremăta, ochii se întoarseră de la Eleni și priviră înapoi, spre colțul îndepărtat al pieței, unde un măgar fusese legat de un copac, iar lângă el stăteau un bărbat și o femeie. Deși cu totul ascuns în îmbrățișarea femeii, se mai afla acolo și un copil. Abia îi ajungea cu capul la piept, iar ea se aplecase peste el, îl învăluisese cu brațele, ca și când nu ar mai fi vrut să-i dea drumul.

— Băiatul meu! striga ea disperată. Băiatul meu, dragul mamei băiat!

Bărbatul era lângă ea.

— Katerina, rosti el, încercând să o convingă. Dimitri trebuie să plece. Nu avem de ales. Barca așteaptă.

Desfăcu blând brațele mamei din jurul copilului. Femeia mai rosti o ultimă

dată numele fiului, șoptit, aproape nedeslușit:

— Dimitri... dar băiatul nu ridică ochii. Se uita fix în pământul prăfos.

— Vino, Dimitri, îi zise tatăl ferm.

Și băiatul îl urmă.

Își ținea privirea ațintită pe cizmele vechi, de piele, ale tatălui. Nu trebuia decât să-și așeze propriile picioare în urmele lăsate de acestea în țărână. Era un gest mecanic – un joc pe care îl jucaseră de atâtea ori, când tatăl făcea pași de uriaș, iar Dimitri topăia și făcea salturi întinzând picioarele cât putea de mult, cădea și râdea în hohote. De această dată însă pașii tatălui erau lenți, împiedicați. Lui Dimitri nu-i era greu să se țină după el. Tatăl eliberase măgarul cel trist de povara lui și săltase pe un umăr lada cu lucrurile copilului, același umăr pe care își purtase fiul de nenumărate ori. Drumul părea nesfârșit, pe lângă mulțime, până la marginea apei.

Ultimul rămas-bun între tată și fiu fu scurt, aproape bărbătesc. Conștientă de neobișnuitul momentului, Eleni veni să-l întâmpine pe Dimitri, concentrându-se în întregime asupra băiatului a cărui viață, de atunci încolo, urma să fie responsabilitatea ei cea mai importantă.

— Vino, zise ea încurajator. Haide să mergem la noua noastră locuință.

Luă copilul de mână și îl ajută să se urce în barcă, de parcă ar fi pornit într-o aventură, iar coșurile ambalate în jurul lor ar fi conținut lucrurile necesare pentru picnic.

Mulțimea urmări plecarea în aceeași tăcere. Nu știau cum să se poarte. Trebuiau să facă oare cu mâna? Să strige la revedere? Fețe palide, noduri în stomac, inimi grele. Unii nutreau sentimente ambivalente față de copil, învinuindu-l pentru situația lui Eleni și pentru pericolul în care fuseseră proprii copii. În momentul propriu-zis al plecării totuși, părinții simțiră doar părere de rău pentru cei doi nefericiți, care își lăsau familiile în urmă pentru totdeauna. Giorgis împinse barca să o desprindă de țărm și curând vâslele erau deja angajate în lupta obișnuită contra curenților. Parcă nici marea nu voia să-i lase să plece. Mulțimea mai privi o vreme, dar pe măsură ce siluetele se pierdeau în depărtare, începu să se împrăștie.

Ultimele persoane care părăsiră piața erau o femeie cam de vârsta lui Eleni și o fată. Femeia era Savina Angelopoulos, care crescuse împreună cu Eleni, iar fata era fiica ei, Fotini, care, cum se întâmpla în viața satelor mici, era prietena cea mai bună a mezinei lui Eleni, Maria. Savina purta pe cap o eșarfă ce-i ascundea părul des, dar îi puneă în evidență ochii mari și blânzi; nașterile nu-i menajaseră trupul și acum era îndesată, cu picioare groase. Spre deosebire de ea,

Fotini era zveltă ca o ramură de măslin și moștenise ochii frumoși ai mamei. Când barca dispăru aproape cu totul, se întoarseră și ele și traversară în grabă piața. Destinația lor era casa cu ușa verde decolorată, casa din care ieșise Eleni cu puțin timp în urmă. Obloanele erau trase, dar ușa de la intrare nu era încuiată; mamă și fiică pășiră înăuntru. Savina le va strânge la piept pe cele două fete, în îmbrățișarea pe care mama lor, în înțelepciunea ei, nu le-o putuse oferi.

Pe măsură ce barca se apropia de insulă, Eleni îl strângea tot mai tare de mână pe Dimitri. Îi părea bine că bietul băiat avea pe cineva să-i poarte de grijă și în momentul acela nu se gândea deloc la ironia situației. Îl va învăța și îl va hrăni ca pe fiul ei și va face tot ce îi va sta în puteri pentru ca educația lui să nu fie întreruptă de această teribilă întorsătură a vieții. Se apropiaseră suficient pentru a vedea câțiva oameni în afara zidurilor de fortificație și înțelese că probabil o așteptau pe ea. Altfel de ce s-ar fi aflat acolo? Era foarte puțin probabil să se fi pregătit să părăsească insula.

Giorgis îndreptă barca spre locul de acostare și imediat își ajută soția și pe Dimitri să păsească pe uscat. Își dădu seama că, fără să vrea, evita contactul direct cu pielea băiatului și îl apucase de cot, nu de mână, când îl ajutase să se dea jos din barcă. Apoi se concentră să ancoreze bine barca, pentru a putea descărca lăzile în siguranță, abătându-și totodată atenția de la gândul că va părăsi insula fără nevastă. În scurtă vreme, lada mai mică, aparținându-i băiatului, și cea mai mare, a lui Eleni, erau descărcate pe mal.

Acum, că se aflau în Spinalonga, atât lui Eleni, cât și lui Dimitri li se părea că traversaseră un mare ocean și că viața lor cea veche rămăsese în urmă, la un milion de kilometri distanță.

Lână ce Eleni mai privi o dată în jur, Giorgis plecase. Conveniseră în seara din ajun să nu-și ia rămas-bun și amândoi își respectaseră cuvântul. Giorgis pornise deja pe drumul de întoarcere și se afla la sute de metri depărtare, cu pălăria trasă pe ochi, încât nu vedea nimic în afară de scândurile înnegrite ale bărcii.

Capitolul 4

Grupul de oameni pe care Eleni îi remarcase mai devreme se apropia acum de ei. Dimitri rămase tăcut, privind în continuare în pământ, în timp ce Eleni îi întinse mâna bărbatului venit să-i întâmpine. Era un gest menit să demonstreze că acceptase locul ca pe noul ei cămin. Dar constată că întinsese mâna să strângă o alta încovoiată, precum toiagul unui păstor, o mână atât de puternic deformată de lepră, încât bătrânul nu putea da mâna cu ea. Zâmbetul lui spunea însă totul și Eleni răspunse politicos „*Kalimera*”. Dimitri se ținea în urmă, fără să scoată o

vorbă. Avea să rămână în această stare de șoc încă multe zile.

În Spinalonga era o tradiție ca noii membri ai coloniei să fie primiți cu un oarecare ceremonial, iar Eleni și Dimitri au fost întâmpinați ca și când ar fi ajuns, în fine, la o destinație foarte îndepărtată și mult visată. Adevărul era că pentru unii leproși chiar așa stăteau lucrurile. Insula putea asigura un bine-venit refugiu după o viață de vagabondaj; mulți dintre leproși trăiseră în afara societății luni și chiar ani de zile, dormind în colibe și supraviețuind din resturi șterpelite. Pentru aceste victime ale bolii, Spinalonga era o ușurare, o salvare din mizeria abjectă pe care o înduraseră ca proscriși.

Bărbatul care veni să-i salute era Petros Kontomaris, șeful insulei. Fusese ales prin vot în această funcție, la fel ca și grupul înțelepților, de cei aproximativ trei sute de locuitori, în alegerile anuale; Spinalonga era un model de democrație și regularitatea alegerilor era menită să asigure că nu mocneau niciodată nemulțumiri. Era de datoria lui Kontomaris să-i întâmpine pe nou-sosiți și numai el și un grup restrâns de alte persoane special desemnate aveau permisiunea să între și să iasă din tunelul de acces.

Ținându-se strâns de mână, Eleni și Dimitri îl urmară pe Petros Kontomaris prin tunel. Eleni trebuie să fi știut de la Giorgis mai multe despre Spinalonga decât locuitorii de pe continent. Dar chiar și așa, scena de care dădu cu ochii fu o surpriză. O mulțime de oameni umplea strada îngustă ce se deschidea în fața lor. Parcă ar fi fost zi de târg în Plaka. Oamenii se deplasau dintr-o parte în alta cu coșuri pline de produse, un preot ieși pe ușa bisericii și două femei înaintau încet pe stradă, așezate în lateral pe niște măgari cu aer obosit. Câțiva se întoarseră să se holbeze la nou-veniți și unii dădură chiar din cap, într-un gest de salut. Eleni privi în jur cercetător, atentă să nu ofenseze, dar incapabilă să-și rețină curiozitatea. Zvonurile se adevereau. Majoritatea leproșilor arătau exact ca ea: aparent nevătămați.

Totuși, o femeie cu capul complet acoperit de un șal se opri să le facă loc să treacă. Eleni prinse o frântură dintr-un chip desfigurat de noduli cât nuca și se cutremură. Nu mai văzuse niciodată ceva atât de hidos; se ruga ca femeia să nu fi remarcat gestul ei și nici Dimitri.

Grupul celor trei înaintă pe stradă, urmat de un bătrân care mână doi măgari, încărcăți cu bagajele lor. Petros Kontomaris îi povestea lui Eleni.

— Avem o casă pentru voi, explică el. A rămas liberă săptămâna trecută.

În Spinalonga numai prin moarte se eliberau casele. Oamenii continuau să sosească indiferent dacă mai era spațiu sau nu, prin urmare insula era supraaglomerată. Deoarece guvernul ducea o politică de încurajare a leproșilor

să trăiască în Spinalonga, era în interesul lui să reducă frământările pe insulă, așa că, din când în când, alocă fonduri pentru construirea de locuințe noi și restaurarea celor vechi. Anul trecut, exact când clădirile ajunseseră la limita capacității lor, se încheiase construcția unui bloc, urât, dar funcțional, și criza de locuințe fusese evitată. Fiecare locuitor insulei avea, din nou, un mic spațiu în care să se retragă. Omul care avea ultimul cuvânt de spus, decidând unde se stabileau nou-veniții, era Kontomaris. Pentru el, Eleni și Dimitri reprezentau un caz special; urmau să fie tratați ca mamă și fiu și de aceea hotărâse că nu vor locui în blocul cel nou, ci vor prelua casa eliberată pe strada principală. Dimitri, cel puțin, avea să trăiască pe insulă mulți ani de atunci înainte.

— *Kyria Petrakis*, spuse Kontomaris. Aceasta va fi casa dumitale.

La capătul străzii principale, acolo unde se terminau prăvăliile, retrasă de la drum, se afla o căsuță izolată. Asemănarea mai mult decât evidentă cu propria locuință o izbi pe Eleni. Apoi își spuse că nu trebuia să mai gândească astfel – casa de piatră din fața ei *chiar era* noul ei cămin. Kontomaris deschise ușa și se dădu la o parte, făcându-le loc să între. Interiorul era întunecos, deși afară era senin, și inima femeii se frânse. Pentru a suta oară în ziua aceea, limitele curajului îi erau din nou puse la încercare. Era probabil tot ce se găsisese mai bun și trebuia neapărat să se arate mulțumită. Avea nevoie de întregul ei talent actoresc, de toată capacitatea de a disimula, ce contribuiseră atât de mult la remarcabilul ei stil didactic.

— Vă las să vă instalați, spuse Kontomaris. Mai târziu va veni și soția mea să vă vadă și să vă arate colonia.

— Soția dumitale? exclamă Eleni cu o voce mai surprinsă decât intenționase. Dar el era obișnuit cu reacțiile de acest fel.

— Da, soția mea. Ne-am cunoscut și ne-am căsătorit aici. Nu este neobișnuit, să știi.

— Nu, nu, desigur, zise Eleni uluită, înțelegând că va avea multe de învățat.

Kontomaris schiță o plecăciune și se retrase. Eleni și Dimitri rămaseră singuri, privind în jur, prin întunericul din mijlocul zilei. În afară de covorul uzat până la urzeală, camera nu era mobilată decât cu un scrin, o măsuță și două scaune de lemn, înalte și înguste. La atât se reducea viața ei. Două suflete într-o încăpere sumbră și o pereche de scaune fragile, arătând de parcă ar fi stat să se prăbușească la cea mai mică atingere, darămite sub întreaga greutate a trupului de om. Ce diferență era între ea, Dimitri și mobila aceea șubredă? Din nou, le trebuia un motiv să se prefacă veseli.

— Vino, Dimitri, să vedem ce este sus.

Traversară încăperea neluminată și urcară scările. La capătul lor erau două uși. Eleni o deschise pe cea din stânga intră și desfăcu obloanele. Lumina invadă interiorul. Fereastra dădea spre stradă, iar în depărtare strălucea un petic de mare. Un pat de fier și încă un scaun decrepit erau tot ce conținea această celulă golașă. Eleni îl lăsă pe Dimitri acolo și intră în celălalt dormitor, care era mai mic și ceva mai cenușiu. Se întoarse în prima încăpere, unde rămăsese Dimitri.

— Aceasta va fi camera ta, anunță ea.

— Camera mea? întrebă el fără să-i vină a crede. Toată numai pentru mine?

Întotdeauna împărțise camera cu cei doi frați și cele două surori ale lui. Și, pentru prima oară, pe fețișoara lui se contură o expresie. Cu totul pe neașteptate descoperea că măcar un lucru în viața lui se îmbunătățise.

Când coborâra scările, un gândac negru străbătu camera și dispăru după scrinul de lemn din colț. Eleni îl va vâna mai târziu, deocamdată aprinse cele trei lămpi cu petrol, ca să mai lumineze locuința aceasta întunecoasă. Deschise lada cu lucrurile ei – în care pusese mai ales cărți și alte materiale ce-i vor folosi să-l învețe carte pe Dimitri, găsi hârtie și creion și începu să facă o listă: trei lungimi de pânză pentru perdele, două tablouri, niște perne, cinci pături, o tigaie mare și câteva piese dintre porțelanurile ei cele mai fine. Știa că familia se va bucura la ideea că vor mânca de fapt cu toții din aceleași farfurii presărate cu flori. Alt articol important pe care îl cerea erau semințele. Deși casa era jalnică, pe Eleni o înveselea grozav grădinița din fața locuinței și începuse să planuiască deja ce va cultiva. Giorgis venea din nou peste câteva zile, așa că, într-o săptămână sau două, locul acesta va arăta după voia ei. Aceasta era prima dintre numeroasele liste pentru Giorgis, iar Eleni știa că el îi va îndeplini dorințele până în cel mai mic detaliu.

Dimitri ședea și o privea pe Eleni cum întocmea inventarul obiectelor trebuincioase. Aproape că o venera pe această femeie, care abia ieri îi fusese învățătoare, iar acum trebuia să-i poarte de grijă nu numai de la opt dimineața la două după-amiaza, ci și în restul zilei. Avea să-i fie mamă, *meetera*. Dar el nu-i va spune niciodată altfel decât „Kyria Petrakis”. Se întrebă ce făcea acum adevărata lui mamă. Probabil amesteca în vreo oală mare de ciorbă, pregătind masa de seară. Lui Dimitri i se părea că așa își petrecea mama lui cea mai mare parte a timpului, în vreme ce el, cu frații și surorile, se jucau afară, pe uliță. Se întrebă dacă îi va mai revedea vreodată și simți din toată inima dorința să fie lângă ei acum, să se rostogolească cu toții prin țărână. Se întreba, dacă le simțea atât lipsa după numai o zi, cât de dor îi va fi în fiecare zi, în fiecare săptămână, în fiecare lună? Un nod

i se strânse în gât atât de dureros, încât lacrimi i se rostogoliră pe față. *Kyria Petrakis* veni imediat lângă el, îl luă în brațe și-i șopti:

— Haide, hai, Dimitri. O să fie bine... Totul o să fie bine.

De-ar fi putut să o creadă!

După-amiază au despachetat. Înconjurați de cele câteva obiecte familiare ar fi trebuit să se simtă mai bine, dar de fiecare dată când scoteau câte unul, acesta era însoțit de amintirea vieții lor trecute, ceea ce nu-i ajuta să uite. Fiecare fleac, o carte sau o jucărie, le amintea mai intens decât precedentul de ceea ce lăsaseră în urmă.

Una dintre comorile lui Eleni era un ceas mic, darul de nuntă de la părinții ei. Îl puse la mijlocul poliței de deasupra căminului și tic-tacul lui șoptit umplu tăcerile prelungite. Bătea din oră în oră și, la ora trei, înainte să se fi stins clinchetul lui, cineva ciocăni ușor la intrare.

Eleni deschise ușa larg pentru a primi vizitatorul, o femeie scundă, cu fața rotundă și pistruiată, cu șuvițe argintii în păr.

— *Kalispera*, rosti Eleni. *Kyrios Kontomaris* mi-a spus că veți veni. Intrați, vă rog.

— Acesta trebuie să fie Dimitri, spuse femeia imediat, îndreptându-se spre copilul care rămăsese așezat, cu capul rezemat în mâini. Veniți, zise ea, întinzându-i mâna. Am să vă arăt împrejurimile. Mă numesc Elpida Kontomaris, dar vă rog să-mi spuneți Elpida.

Era în vocea ei o notă de veselie forțată și genul de entuziasm pe care ți-l aduni dacă trebuie să scoți dințele unui copil îngrozit. Ieșiră din întunericul casei în lumina după-amiezii târzii și o luară spre dreapta.

— Lucrul cel mai important este alimentarea cu apă, începu ea pe un ton practic, trădând faptul că mai condusese de multe ori nou-veniți în turul insulei. Ori de câte ori sosea o femeie, soțul o trimitea pe Elpida să o întâmpine. Acum era prima oară când vorbea cu un copil de față și știa că trebuie să modifice o parte dintre informațiile pe care le furniza de obicei. Trebuia, desigur, să-și țină sub control veninul, când descria facilitățile de pe insulă.

— Aici, spuse ea veselă, arătând cu degetul un rezervor uriaș, la picioarele dealului, este locul unde strângem apa. Este un loc de întrunire și petrecem multă vreme aici, la discuții, să mai aflăm noutăți de la unul, de la altul.

Adevărul era că o supăra peste măsură faptul că trebuiau să trudească coborând dealul câteva sute de metri pentru a aduce apă și apoi încă o dată pe atât, pentru a merge înapoi. Ea făcea față, dar alții fuseseră mutilați și abia puteau să ridice un vas gol, darămite unul plin cu apă. Înainte de a veni în

Spinalonga nu ridicase mai mult de un pahar, acum căratul găleților era o corvoadă. Îi trebuiseră mai mulți ani de zile, până să se obișnuiască. Pentru Elpida schimbarea fusese mai radicală, poate, decât pentru mulți alții. Se trăgea dintr-o familie bogată din Hania și munca manuală îi fusese străină până la venirea în Spinalonga, în urmă cu zece ani; cel mai greu lucru pe care îl făcuse până atunci fusese să brodeze o cuvertură.

Ca de obicei, Elpida prezentă insula în culori luminoase și menționează numai aspectele pozitive ale vieții de acolo. Îi arată lui Eleni Petrakis cele câteva prăvălii, ca și când ar fi fost cele mai luxoase din Heraklion, îi indică unde se ținea piața de două ori pe săptămână și unde își spălau rufe. O duse și la farmacie, care pentru mulți era cea mai importantă clădire. Îi spuse la ce oră se făcea focul în cuptorul brutarului și unde era situată *kafenion*, înghesuită pe o străduță laterală. Mai târziu urma să o viziteze preotul, dar până atunci îi arată unde locuia acesta și îi conduse la biserică. Îi tentă pe băiat cu spectacolele de marionete jucate pentru copii o dată pe săptămână la primărie și în final le arată școala, care azi era goală, dar unde populația celor mici de pe insulă se aduna de trei ori pe săptămână.

Îi povesti lui Dimitri de alți copii de vârsta lui din colonie și încercă să-i smulgă un zâmbet, descriindu-i cum se distrau ei jucându-se, dar, oricât de mult s-ar fi străduit, figura băiatului rămase impasibilă.

Ceea ce se abținuse să spună atunci, mai ales în fața copilului, era despre neliniștea care mocnea în Spinalonga. Deși majoritatea leproșilor erau inițial recunoscători pentru sanctuarul oferit de insulă, cu timpul deveneau nemulțumiți, crezându-se abandonați, și simțeau că nevoile lor nu erau satisfăcute decât la cel mai de jos nivel. Elpida înțelegea că nu va trece mult până când Eleni va înțelege amărăciunea care-i măcina pe mulți leproși. Plutea în aer.

Ca soție a șefului insulei, se afla într-o poziție dificilă. Petros Kontomaris fusese ales de locuitorii din Spinalonga, dar sarcina lui cea mai importantă era să-i reprezinte și să medieze în relația cu guvernul. El era un om rațional și știa unde îi erau limitele în fața autorităților din Creta, dar Elpida îl vedea luptându-se continuu cu o minoritate nemulțumită și uneori radicală din colonia de leproși, oameni care se considerau prost tratați și care revendicau în permanență îmbunătățirea facilităților pe insulă. Unii se simțeau simpli scormonitori în gunoiul turcesc, deși Kontomaris făcuse tot ce-i stătuse în putință, în anii cât se afluase la conducere. Negociase o alocație lunară de douăzeci și cinci de drahme pentru fiecare locuitor, fonduri pentru a mai construi și alte blocuri pentru locuit,

o farmacie ca lumea, un dispensar și vizite regulate ale unui medic de pe continent. Elaborase și un plan, pe baza căruia alocă teren fiecărei persoane din Spinalonga care dorea să cultive legume și pomi fructiferi, fie pentru consumul propriu, fie pentru vânzare la piața săptămânală. Pe scurt, făcuse tot ce fusese omeneste posibil, dar populația din Spinalonga voia mereu mai mult și Elpida nu era sigură că bărbatul ei avea energia necesară pentru a le împlini așteptările. Își făcea mereu griji pentru el. Trecuse de cincizeci de ani, ca și ea, dar îl lăsa sănătatea. Lepra începea să câștige bătălia cu trupul lui.

Elpida asistase la schimbări majore de la venirea ei și majoritatea se datorau strădaniilor soțului ei. Cu toate acestea, vociferările se înmulțeau pe zi ce trecea. Situația apei era principalul focar de agitație, mai ales vara. Sistemul venețian de alimentare cu apă, construit în urmă cu mai multe sute de ani, colecta apa prin tuneluri și o stoca în rezervoare subterane, pentru a împiedica evaporarea. Era simplu și ingenios, dar tunelurile începeau să se prăbușească. Apă proaspătă era adusă și de pe continent, în fiecare săptămână, dar aceea nu ajungea niciodată pentru două sute de oameni care trebuiau să se spele și să consume. Era o luptă zilnică, chiar dacă se ajutau cu măgarii, în special pentru cei bătrâni și mutilați. Iarna le lipsea electricitatea. Cu câțiva ani în urmă fusese instalat un generator și fiecare se bucurase la gândul căldurii și al luminii pentru zilele întunecoase și reci, din noiembrie până în februarie. Nu fusese să fie. Generatorul cedase după numai trei săptămâni și de atunci nu mai funcționase niciodată; solicitările pentru piese de schimb le-au fost ignorate și mașinăria rămasese abandonată, acoperită acum, aproape în întregime, de bălării.

Apa și electricitatea nu erau un lux, ci o necesitate, și toți erau conștienți că precaritatea alimentării cu apă, în mod special, le putea scurta viețile. Elpida știa că, deși guvernul trebuia să le ofere condiții de trai acceptabile, angajamentul de a le îmbunătăți viața era doar superficial. Locuitorii din Spinalonga clocoteau de mânie, iar Elpida le împărtășea nemulțumirea. De ce într-o țară unde munți uriași se ridicau până la cer, de li se vedeau coamele înzăpezite în zilele de iarnă, lor li se raționaliza consumul? Voiau o sursă sigură de apă proaspătă. Și o voiau repede. Avuseseră loc, atât cât se putea între oameni infirmi, certuri violente, legate de ceea ce trebuia făcut. Elpida își amintea că, la un moment dat, un grup amenințase să ia cu asalt continentul, iar altul propusese să captureze ostatici. În cele din urmă înțeleseseră ce imagine jalnică ar fi oferit, fără bărci, fără arme și, pe deasupra, cu prea puțină vigoare în trup.

Tot ce le rămânea era să încerce să-și facă auzite glasurile. Și aici puterea de convingere și diplomația lui Petros deveniseră cea mai valoroasă armă de care

dispuneau. Elpida trebuia să păstreze o oarecare distanță față de restul comunității, dar avea urechea mereu aproape, mai ales cu ajutorul femeilor, care o considerau o cale de acces la bărbatul ei. Toate acestea o obosiseră și încerca atent și cu delicatețe să-l convingă pe Petros să nu mai candideze la următoarele alegeri. Nu-i fusese de-ajuns?

Elpida îi conduse pe Eleni și pe Dimitri pe străzile insulei, păstrându-și pentru sine aceste gânduri. Văzu că Dimitri mergea ținându-se strâns de fusta largă a lui Eleni, ne vrând parcă s-o piardă, iar Elpida suspină în sinea ei. Ce viitor îl aștepta pe băiat aici, pe insulă? Aproape spera că nu va fi unul de lungă durată.

Lui Eleni, copilul pe care îl simțea agățat de fusta ei îi dădea încredere. Îi amintea că nu era singură și că avea de cine să se îngrijească. Înăieri avusese soț și fiice, iar alaltăieri o sută de fețe nerăbdătoare o priviseră în ochi, la școală. Toți avuseseră nevoie de ea și ea se hrănise din acest sentiment. O clipă se întrebă dacă nu cumva murise deja și femeia de lângă ea nu era decât o himeră ce o plimba prin Hades, arătându-i unde puteau sufletele morților să-și spele giulgiul și să-și cumpere rațiile neîndestulătoare. Dar mintea îi spunea că totul era aievea. Nu Caron, ci propriul soț o adusese în iad și o lăsase acolo, să moară. Se opri și Dimitri se opri și el. Capul îi căzu în piept și simți cum lacrimi uriașe îi umpleau ochii. Pentru prima oară își pierdu stăpânirea de sine. O gheară i se puse în gât, refuzând parcă să o mai lase să respire; făcu un efort disperat să tragă aer în piept. Elpida, până atunci atât de practică, cu picioarele pe pământ, se întoarse spre ea și o apucă de ambele brațe. Dimitri ridică privirea spre cele două femei. În ziua aceea o văzuse și pe mama lui plângând, pentru prima oară. Acum venise rândul învățătoarei lui. Lacrimile se revărsau nestăvilite pe obraji ei.

— Nu-ți fie teamă să plângi, spuse Elpida blând. Băiatul va vedea multe lacrimi aici. Crede-mă, toată lumea plânge în Spinalonga.

Eleni își îngropă fața în umărul Elpidei. Doi trecători se opriseră în loc și se holbau. Nu la o femeie care plângea, ci pur și simplu din curiozitate față de nou-veniți. Dimitri își întoarse privirea, de două ori stânjenit, de plânsul lui Eleni și de curiozitatea străinilor. Ar fi vrut să se despice pământul sub picioarele lui, ca la cutremurele despre care învățase la școală, și să-l înghită. Știa că insula Creta era zguduită regulat de cutremure, dar de ce nu și azi?

Elpida înțelegea ce simțea Dimitri. Suspinele lui Eleni începuseră să o afecteze și pe ea: o înțelegea perfect, dar voia să înceteze. Din fericire se opriseră chiar în fața casei ei, de aceea o conduse pe Eleni ferm înăuntru. O clipă se simți jenată de dimensiunea propriei locuințe, știind că aceasta contrasta izbitor cu

locul în care tocmai se mutaseră Eleni și Dimitri. Casa ocupată de Kontomaris, locuința oficială a șefului insulei, era una dintre construcțiile datând din perioada ocupației venețienilor, cu un balcon care putea fi considerat amplu și o ușă de intrare cu portic.

Locuiau aici de șase ani și Elpida fusese atât de sigură că bărbatul ei obținea majoritatea în alegeri, încât nici nu-și imaginase cum ar fi fost să trăiască în altă parte. Acum însă, ea era cea care-l îndemna să nu mai rămână în funcție și iată la ce renunțau, dacă Petros se hotăra să nu candideze. „Dar cine poate să-mi ia locul?” întreba el. Era adevărat. Ceilalți, despre care se zvonea că și-ar depune candidaturile, aveau puțini susținători. Unul dintre ei era șeful agitatorilor, Teodoros Makridakis și, cu toate că majoritatea celor susținute de el erau îndreptățite, ar fi fost un dezastru pentru insulă să i se acorde puterea. Lipsa lui de diplomatie ar fi putut face ca progresele obținute în relația cu guvernul să fie anulate și, foarte probabil, ca privilegiile acordate să fie mai degrabă retrase, decât sporite. Mai exista un singur candidat la acest rol, Spiros Kazakis, un individ cumsecade, dar slab, al cărui interes real pentru funcție era doar să-și însușească locuința pe care o râvnea, în secret, fiecare locuitor din Spinalonga.

Interiorul contrasta vizibil cu aproape toate celelalte case de pe insulă. Ferestre din podea până în tavan permiteau luminii să o inunde pe trei laturi și o lampă împodobită cu cristale atârna în mijlocul încăperii, de un lanț lung și plin de praf, în timp ce formele mici și neregulate ale cristalelor colorate aruncau un desen caleidoscopic pe pastelul pereților.

Mobila era uzată, dar confortabilă, și Elpida îi făcu semn lui Eleni să ia loc. Dimitri se plimba prin cameră cercetând fotografiile înrămate și vitrina de sticlă, care adăpostea prețioasele amintiri ale familiei

Kontomaris: o cană de argint incrustată, niște mosoare de dantelă, câteva piese valoroase de porțelan, alte fotografii înrămate și, ceea ce îl intrigă cel mai mult, rânduri întregi de soldăței de plumb. Rămase câteva minute în fața vitrinei, privind nu dincolo de sticlă la aceste obiecte, ci vrăjit de propria reflexie în ea. Propriul chip i se părea la fel de străin ca și camera în care se afla și își întâlnește privirea cu oarecare neliniște, ca și cum nu ar fi recunoscut ochii negri care îl priveau. Acesta era un copil al cărui întreg univers cuprinsese Agios Nikolaos, Elounda și câteva cătune dintre ele, unde locuiau diverși veri, mătuși și unchi, iar acum se simțea de parcă fusese transportat în altă galaxie, își vedea fața în sticla bine lustruită, iar în spatele lui o deslușea pe *Kyria* Kontomaris, cuprinzând-o cu brațele și alinând-o pe *Kyria* Petrakis, care plângea. Le mai privi câteva clipe, apoi își concentra privirea să mai cerceteze o dată soldații aranjați atât de

ordonat, pe regimente.

Când se reîntorse spre femei, *Kyria Petrakis* își revenise și își întinse brațele spre el.

— Dimitri, spuse ea, îmi pare rău.

Plânsul ei îl uimise și îl stânjenise deopotrivă și deodată îi trecu prin minte că poate și ei îi era dor de copiii ei, cum îi era și lui de mama. Încercă să-și imagineze ce ar fi simțit mama dacă ar fi fost trimisă în Spinalonga în locul lui. O apucă de mâini pe *Kyria Petrakis*, strângând-o cu putere.

— Să nu-ți pară rău, îi spuse el.

Elpida dispăru în bucătărie să facă o cafea pentru Eleni și limonadă pentru Dimitri, din apă cu zahăr și un strop de lămâie stoarsă. Când reveni, musafirii stăteau de vorbă liniștiți. Copilului îi străluciră ochii la vederea băuturii, pe care o sorbi dintr-o înghițitură. Cât despre Eleni, să fi fost dulceața cafelei sau bunătatea, nu putea spune, dar se simți copleșită de purtarea caldă a Elpidei. Fusesse întotdeauna rolul ei să ofere înțelegere în acest fel și îi venea mai greu să primească, decât să dea. Inversarea aceasta a rolurilor era pentru ea o încercare.

Lumina după-amiezii începea să pălească. O vreme se lăsară absorbiți de propriile gânduri și doar clinchetul delicat al ceștilor punctă tăcerea. Dimitri savură al doilea pahar de limonada. Nu mai călcase niciodată în asemenea casă, unde soarele strălucea în culori de curcubeu, iar scaunele erau mai moi decât toate paturile în care dormise el vreodată. Era atât de diferită de casa lui, în care fiecare bancă se transforma noaptea în pat și fiecare preș folosea drept pătură. Crezuse că așa trăia toată lumea. Aici însă, nu.

Când terminară cu toții de băut, vorbi Elpida.

— Ne mai plimbăm puțin? întrebă ea, ridicându-se. Este cineva care vrea să vă cunoască.

Eleni și Dimitri o urmară, ieșind din casă. Dimitri n-ar fi plecat. Îi plăcuse acolo și spera că va mai veni, să soarbă limonadă și, poate, să-și adune curajul și să o roage pe *Kyria Kontomaris* să deschidă vitrina, ca să se poată uita mai îndeaproape la soldăței, poate chiar să-i ia în mână.

Pe stradă, mai sus, era o clădire cu câteva sute de ani mai nouă decât rezidența șefului. Cu linii drepte, bine definite, îi lipsea estetica clasică a casei din care tocmai plecaseră. Această structură funcțională era spitalul și următorul lor popas.

Sosirea lui Eleni și a lui Dimitri coincisese cu una dintre zilele când venea doctorul de pe continent. Această inovație și construirea spitalului fuseseră rezultatul campaniei duse de Petros Kontomaris pentru îmbunătățirea

tratamentului medical pentru leproși. Prima greutate fusese aceea de a determina guvernul să finanțeze proiectul, iar a doua, aceea de a-l convinge că un medic conștiincios ar fi putut să-i ajute și să-i trateze, fără să riște să se contamineze. În cele din urmă guvernul cedase în toate privințele și acum, în fiecare luni, miercuri și vineri, sosea doctorul de la Agios Nikolaos. Medicul care se oferise pentru această sarcină, considerată de mulți dintre colegii lui periculoasă și nebunească, se numea Christos Lapakis. Era un ins jovial, cu părul roșu, de-abia trecut de treizeci de ani, iubit de personalul secției de boli dermato-venerice a spitalului, ca și de pacienții din Spinalonga. Talia lui rotofeie era o dovadă a hedonismului său, acesta la rândul lui o reflexie a convingerii că prezentul este tot ce avem și că am face mai bine să ne bucurăm de el. Respectabila lui familie din Agios Nikolaos era dezamăgită că nu se căsătorise, și el însuși recunoștea că, lucrând în colonia de leproși, nu avea să aibă prea curând norocul să-și găsească o mireasă. Dar munca îl satisfăcea și îl bucura importanța, fie ea și limitată, pe care o juca în viața acestor bieți oameni. În opinia lui, viața de apoi nu exista, nici a doua șansă.

În Spinalonga, doctorul Lapakis trata leziuni, îi învăța pe pacienți ce măsuri suplimentare de precauție puteau lua și cum îi putea ajuta mișcarea. Pe nou-sosiți îi consulta întotdeauna temeinic. Introducerea Zilei Doctorului, cum ajunseseră să fie cunoscute vizitele sale în întreaga comunitate, ridicase apreciabil moralul locuitorilor din insulă și îmbunătățise deja sănătatea multor suferinzi. Accentul pe care-l punea pe curățenie, igienă și fizioterapie le oferise un motiv bun să se trezească dimineata și sentimentul că nu se dădeau jos din pat doar ca să-și continue degenerarea progresivă. Când venise prima oară în Spinalonga, doctorul Lapakis fusese șocat de condițiile în care trăiau leproșii. Știa că pentru o sănătate bună curățarea leziunilor era esențială, dar când sosise prima oară, descoperise la mulți dintre ei o stare de apatie. Sentimentul abandonului era catastrofal, iar daunele psihologice produse de izolarea pe insulă era chiar mai mare decât suferința fizică cauzată de boală. Mulți pur și simplu nu mai voiau să trăiască. De ce ar fi vrut? Viața nu-i mai voia pe ei.

Christos Lapakis le-a tratat și sufletul, și trupul. Le-a spus că întotdeauna mai era o speranță și că în niciun caz nu trebuiau să renunțe. Era autoritar, dar spunea lucrurile pe șleau: „Vei muri, dacă nu-ți speli rănilor”, obișnuia să zică. Era realist, le spunea adevărul fără patimă, dar cu suficientă omenie pentru ca ei să înțeleagă că-i păsa, și le arăta cum trebuiau să-și poarte singuri de grijă. „Așa îți speli rănilor, le spunea el, și faci exercițiile astea pentru mâini și pentru picioare, dacă nu vrei să-ți pierzi niciun deget.” Le vorbea și le exemplifica totul prin

mișcări. Îi făcuse să înțeleagă mai bine ca oricând importanța vitală a apei curate. Apa însemna viață. Iar pentru ei, diferența dintre viață și moarte. Lapakis era un fervent susținător al lui Kontomaris și îl încurajase să solicite mijloace de alimentare cu apă proaspătă, care ar fi putut transforma insula și prelungi durata de viață a multora dintre locuitorii ei.

— Acesta este spitalul, spuse Elpida. Doctorul Lapakis vă așteaptă. Tocmai a terminat consultațiile obișnuite.

Intrară într-o încăpere răcoroasă și albă ca un mormânt și se așezară pe bancheta care ocupa un perete întreg. Nu peste mult, doctorul ieși să-i primească și îi examinează pe rând, femeia și copilul. Îi arătară leziunile, el le cercetă atent, le examinează pielea căutând semne de dezvoltare a bolii, pe care poate nici ei nu le observaseră. Dimitri, palid, avea pe spate și pe picioare câteva placarde mari, uscate, ce indicau că în acea etapă el avea forma mai puțin gravă, tuberculoidă a bolii. Pe doctorul Lapakis îl îngrijorau însă mai mult depigmentările mai mici și mai lucioase pe care Eleni Petrakis le avea pe picioare. Fără îndoială ea dezvoltase forma lepromatoasă, cea mai virulentă, și era posibil să o fi avut cu mult înainte de apariția acestor semne.

„Prognosticul băiatului nu e prea rău, cugetă Lapakis. Dar biata femeie nu va rămâne mult pe insulă.” Chipul lui însă nu trădă niciun indiciu în legătură cu ceea ce constatare.

Capitolul 5

Când Eleni plecase în Spinalonga, Anna avea doisprezece ani, iar Maria zece. Giorgis se trezise în situația de a vedea singur de gospodărie și, mai multe decât atât, de a crește fetele fără mamă. Dintre cele două, Anna fusese întotdeauna mai dificilă. Chiar dinainte de a învăța să meargă se dovedise în asemenea măsură refractară, încât nu te puteai înțelege cu ea, iar din ziua în care se născuse sora ei mai mică, părea să fie mereu supărată pe viață. De aceea, nu-l miră pe Giorgis că, în absența lui Eleni, Anna se răzvrăti furioasă împotriva treburilor casnice, refuzând să-și asume vreo îndatorire maternă numai pentru că era sora mai mare. Le arată cum nu se putea mai clar acest lucru, atât tatălui, cât și surorii.

Maria era o fire mult mai blândă. Doi oameni cu temperamentul surorii ei nu ar fi putut trăi sub același acoperiș, și Mariei îi reveni rolul de împăciuitoare, chiar dacă de multe ori era nevoită să-și reprime instinctul de a răspunde agresiunilor Annei. Spre deosebire de Anna, Maria nu considera treburile casnice o degradare. Avea un simț practic înnăscut și uneori îi făcea chiar plăcere să-și ajute tatăl la curățenie și la gătit, o înclinație pentru care Giorgis îi mulțumea în

gând lui Dumnezeu. Ca majoritatea bărbaților în vremea aceea, el nu era în stare să țeasă un ciorap, cum nu putea nici să zboare pe lună.

Pentru cei care îl cunoșteau mai puțin, Giorgis părea un om scump la vorbă. Nesfârșitele ore pe care le petrecuse singur pe mare nu-l făcuseră nici ele să tânjească după conversație când se afla pe uscat. Iubea sunetul liniștii, iar când își petrecea seara la o masă, la *kafenion* – mai curând o cerință a vieții de bărbat, decât o opțiune de socializare – rămânea tăcut, ascultându-i pe cei din jur, ca și când s-ar fi aflat pe mare și asculta clipocitul valurilor izbindu-se de barcă.

Familia îi cunoștea inima caldă și îmbrățișarea afectuoasă, dar persoanele întâlnite întâmplător îl găseau uneori nesociabil din cauza comportamentului necomunicativ. Cei care îl știau mai bine vedeau în asta oglinda stoicismului lui tăcut, o calitate care îl ținuse cu mintea întreagă în circumstanțele date, dramatic modificate.

Pentru Giorgis, viața fusese rareori altfel decât dură. Era pescar, la fel ca tatăl și bunicul înaintea lui și, ca și ei, se obișnuise să stea mai mult pe mare unde timpul se scurgea de obicei greu, în ore de îngheț și inactivitate, iar nopțile lungi și negre le petrecea adesea luptându-se cu valuri sălbatice; în asemenea situații exista pericolul real ca marea să-l biruie o dată pentru totdeauna. Era o viață trăită ghemuit, în coca unui caic de lemn, dar pescarul cretan nu-și pune niciodată întrebări despre viață. Pentru el este vorba despre destin, nu despre alegere.

Cu mulți ani înainte ca Eleni să fi fost exilată pe insulă, Giorgis își sporise venitul transportând provizii în Spinalonga. Azi avea barcă cu motor și făcea drumul o dată pe săptămână, încărcat cu lăzi de produse de primă necesitate, pe care le descărca pe ponton, de unde le lua leproșii.

În primele zile după plecarea lui Eleni, Giorgis nu îndrăznise să le lase pe fete singure nicio clipă. Sufereau enorm, dar Giorgis știa că, mai devreme sau mai târziu, vor trebui să accepte un nou mod de viață. Deși vecinii amabili aduceau alimente, responsabilitatea de a le da fetelor să mănânce îi revenea lui. Într-o seară, când se văzu nevoit să gătească singur ceva, nefericita lui lipsă de pricepere o făcu pe Maria chiar să zâmbească. Anna însă nu contenea să-și bată joc de eforturile tatălui.

— Nu mănânc așa ceva! strigă ea, aruncând furculița în farfuria cu tocană de miel. Niciun *animal* n-ar mânca așa ceva, nici mort de foame! Și rostind asta izbucni în lacrimi, a zecea oară în ziua aceea, și dispăru din cameră. De trei seri nu mâncase nimic, doar pâine.

— Foamea îi va învinge încăpățânarea, îi șopti tatăl Mariei, care mesteca

răbdătoare o bucată de carne arsă.

Stăteau amândoi la capetele opuse ale mesei. Discuția nu se lega, astfel încât tăcerea era spartă doar de clinchetul întâmplător al furculițelor în farfurie și de suspinele chinuite ale Annei.

În cele din urmă veni și ziua când trebuia să reînceapă școala. Avu efectul unei vrăji. De îndată ce putură să se gândească și la altceva decât la plecarea mamei, durerea începu să se ostoiască. Fu și ziua în care Giorgis își putu îndrepta din nou prora către Spinalonga. Străbătu fâșia îngustă de apă cu un amestec de teamă și de speranță. Eleni nu știa că el avea să vină și trebuia să trimită pe cineva s-o cheme. Dar veștile ajungeau repede în Spinalonga și înainte să fi apucat el să-și lege barca la țarm, Eleni apăruse deja la marginea zidului uriaș și se adăpostise la umbra lui.

Ce puteau să-și spună? Cum puteau să reacționeze? Nu se atinseră, deși ar fi dorit, cu disperare. Nu-și rostiră decât numele. Cuvinte pe care le spusese de mii de ori până atunci, azi răsuna ca niște zgomote lipsite de înțeles. În momentul acela Giorgis regretă că venise. Își jelise soția săptămâna aceea și totuși iat-o, era acolo, așa cum fusese mereu, la fel de vie și de frumoasă ca întotdeauna și asta nu făcea decât să sporească durerea despărțirii lor iminente. Curând va trebui să părăsească insula din nou, să se ducă iar cu barca înapoi, la Plaka. De fiecare dată când va veni pe insulă, va trăi această despărțire dureroasă. Avea sufletul întunecat și, pentru o clipă, își dori să fi murit amândoi.

Prima săptămână petrecută de Eleni pe insulă fu foarte activă și trecu mai repede pentru ea, decât pentru Giorgis, dar, când femeia află că se zărea barca lui venind dinspre Plaka, intră într-un vârtej de emoții. De când sosise, se petrecuseră o mulțime de lucruri, suficiente să-i distragă atenția de la schimbarea fundamentală ce avusese loc, dar acum, că Giorgis stătea în fața ei, privind-o cu ochii lui adânci și verzi, avea în minte un singur gând: cât de mult îl iubea pe acest bărbat puternic, cu umeri largi, și cât de tare o durea, până în străfundul ființei ei, despărțirea de el.

Se interesă fiecare, aproape protocolar, de sănătatea celuilalt și Eleni întreabă de fete. Ce putea el să-i răspundă, în afară de cuvinte la marginea adevărului? Mai devreme sau mai târziu se vor obișnui cu toate, știa asta, și atunci va putea să-i spună cinstit ce făceau. Dar azi, singurul adevăr stătea în răspunsul lui Eleni la întrebarea lui Giorgis.

— Cum e aici? făcu un semn în direcția zidului de piatră.

— Nu e chiar atât de rău pe cât ți-ai putea imagina și lucrurile se vor îmbunătăți, răspunse ea cu o convingere și o tărie ce ostoiră îngrijorarea lui

Giorgis. Eu și Dimitri avem o casă în care locuim numai noi doi, și nu se deosebește prea mult de casa de la Plaka. E mai primitivă, dar ne străduim să o amenajăm. Avem o curte mică și la primăvară o să avem o grădină de legume, dacă ai să-mi aduci niște semințe. La ușă avem deja trandafirii înfloriți și peste puțin vor înflori și nalbele. Nu e chiar atât de rău.

Giorgis se simți ușurat să afle toate acestea. Eleni scoase din buzunar o hârtie împăturită și i-o întinse.

— E pentru fete? întrebă el.

— Nu, răspunse ea stânjenită. M-am gândit că e prea devreme pentru o scrisoare, dar le voi scrie data viitoare, când mai vii. Este o listă de lucruri care ne trebuie pentru casă.

Giorgis sesiză că ea spusese „ne trebuie” și simți mușcătura geloziei. Altădată „noi” însemnase el, ea, Anna și Maria. Apoi, un gând de care se rușină pe loc îl străfulgeră: „noi” însemna acum nenorocitul acela de copil, din cauza căruia le fusese luată Elenis. „Noi”, adică familia lor, nu mai exista. Fusese ruptă în două și redefinită, soliditatea ei de stâncă fusese înlocuită cu o fragilitate la care nu îndrăznea să se gândească. Lui Giorgis îi venea greu să creadă că nu-i părăsise Dumnezeu pe toți. Acum era capul unei gospodării, pentru ca în clipa următoare să fie doar un bărbat cu două fiice. Intre cele două situații era o diferență ca de la cer la pământ.

Venise vremea ca Giorgis să plece. Fetele se întorceau de la școală și voia să fie acasă, să le primească.

— Vin din nou în curând, promise el. Și îți aduc tot ce mi-ai cerut.

— Hai să stabilim ceva, zise Eleni. Să *nu* ne spunem la revedere. Cuvântul nu prea are sens.

— Ai dreptate, răspunse Giorgis. Nu ne vom spune niciodată la revedere.

Zâmbiră și se întoarseră simultan cu spatele, Eleni îndreptându-se către intrarea întunecată din zidul venețian, iar Giorgis către barcă. Niciunul nu privi înapoi.

La următoarea vizită, Eleni scrisese o scrisoare pe care Giorgis să le-o ducă fetelor, dar în momentul în care tatăl le întinse plicul, nerăbdarea Annei birui și, când se repezi să i-o smulgă din mână, o rupse în două.

— Dar scrisoarea este pentru amândouă! protestă Maria. Și eu vreau s-o citesc.

Anna ajunsese însă deja la ușă.

— Ce-mi pasă mie! Eu sunt cea mai mare, eu o citesc prima! Și, răsucindu-se pe călcâie, alergă în jos pe stradă, lăsând-o pe Maria cu ochii în lacrimi, de

frustrare și mânie.

La câțiva zeci de metri de casa lor era o alee croită printre două case și acela fu locul în care Anna, ghemuită la umbră, puse cele două jumătăți cap la cap și citi prima scrisoare a mamei:

Dragele mele Anna și Maria,

Mă întreb ce faceți voi? Sper că sunteți cuminți și bune, și că învățați bine la școală. Tata îmi spune că primele lui încercări de a găti nu au fost prea reușite, dar sunt sigură că se va perfecționa și că în curând va face diferența între un castravete și un dovlecel! Sper, de asemenea, că nu peste multă vreme îl veți ajuta și voi la bucătărie, dar între timp aveți răbdare cu el, până învață.

Să vă povestesc despre Spinalonga. Locuiesc într-o casă micuță, ce stă să cadă, amplasată pe strada principală; are o cameră la parter și două la etaj, exact ca acasă. Este cam întunecoasă, dar am de gând să văruiesc pereții în alb și cred că, după ce voi agăța tablourile și voi așeza bibelourile, va arăta destul de bine. Dimitri este încântat că are camera lui – n-a mai avut niciodată, așa că pentru el este o noutate.

Mi-am făcut o prietenă. Se numește Elpida și este soția unui domn care se ocupă de administrarea insulei. Amândoi sunt oameni foarte amabili și am luat de câteva ori masa la ei; casa lor este cea mai mare și mai impunătoare din Spinalonga. Are candelabre, și fiecare masă și scaun este acoperit cu dantelă. Annei i-ar plăcea grozav.

Am plantat deja câteva răsaduri de mușcate în curte și trandafirii încep să înflorească lângă ușa de la intrare, exact ca acasă. În scrisoarea următoare am să vă povestesc mai multe. Intre timp, să fiți cuminți, mă gândesc la voi în fiecare zi.

Vă sărut și vă iubesc,

Mama

PS. Sper că albinele sunt harnice – nu uitați să adunați mierea.

Anna citi scrisoarea o dată și încă o dată, înainte de a reveni fără grabă acasă. Știa că va avea necazuri. Din ziua aceea, Eleni scrise câte o scrisoare, separat, pentru fiecare copilă.

Acum Giorgis se ducea pe insulă mult mai des decât înainte; întâlnirile cu Eleni erau pentru el ca oxigenul. Trăia numai pentru momentele acelea, când ea apărea prin tunelul din zid. Uneori se așezau pe stâlpii de piatră folosiți pentru

ancorarea bărcilor; alteori rămâneau în picioare, la umbra pinilor crescuți parcă special pentru ei din pământul sterp. Giorgis îi povestea despre fete, ce mai făcuseră și îi mărturisea despre comportamentul Annei.

— Uneori parcă l-ar avea pe dracul în ea, spuse Giorgis în timp ce stăteau de vorbă. Și nu devine mai înțelegătoare, cu trecerea timpului.

— Bine că nu este și Maria la fel, răspunse Eleni.

— Probabil de aceea este Anna atât de neascultătoare de cele mai multe ori, pentru că Maria pare să nu aibă nicio urmă de răutate în ea, reflectă Giorgis. Și eu care credeam că copiilor le trec repede accesele de furie.

— Îmi pare rău că ți-am lăsat așa o povară pe cap, Giorgis, îmi pare foarte rău, oftă Eleni, care ar fi dat orice să se fi putut confrunta cu lupta aceasta zilnică de voință pe care o implica creșterea Annei, în loc să fie blocată acolo, pe insulă.

Când plecase Eleni, Giorgis nu împlinise nici patruzeci de ani, dar era deja copleșit de neliniște și în câteva luni de zile ajunsese de nu-i mai puteai spune vârsta. Părul trecuse de la negrul măslinii la griul argintiu al eucaliptului, iar oamenii nu-i mai spuneau decât „bietul Giorgis”. Acesta devenise numele lui.

Savina Angelopoulos făcuse tot ce îi stătuse în puteri, ocupându-se în același timp și de gospodăria ei. În nopțile calme și lipsite de lună, când știa că se prinde pește mult, Giorgis ieșea la pescuit, așa că pentru Maria și Fotini devenise un obicei să doarmă, una cu capul la picioarele celeilalte, în patul îngust al celei din urmă, cu Anna pe jos, lângă ele, întinsă pe două păaturi groase în chip de saltea. Maria și Anna ajunseseră să mănânce mai des la familia Angelopoulos decât la ele acasă, de parcă familia lui Fotini ar fi crescut brusc, adăugându-se surorile pe care ea și le dorise întotdeauna. În serile acelea erau opt în jurul mesei: Fotini cu cei doi frați ai ei, Antonis și Angelos, părinții lor și Giorgios, Anna și Maria. Uneori, când avea timp, Savina le învăța pe Anna și Maria cum să pună casa în ordine, cum să bată un covor și cum să facă patul, dar de cele mai multe ori sfârșea făcându-le ea pe toate, în locul lor. Erau doar două copile, iar Anna, cel puțin, nu avea nicio înclinație pentru gospodărie. De ce-ar fi învățat să cârpească un cearșaf, să curețe peștele sau să coacă pâine? Era hotărâtă să nu aibă vreodată nevoie de asemenea îndemânări și de la vârsta cea mai fragedă fusese animată de o puternică dorință de a scăpa și de a fugi de ceea ce i se părea o trudă casnică inutilă.

Dacă o tornadă le-ar fi ridicat și transportat la Santorini, viața celor două copile n-ar fi fost mai afectată. Zilele lor curgeau într-o rutină încrămenită, căci numai un model de activitate rigid, aplicat fără gândire, le putea face să se

trezească dimineața. Anna era cea mai răzvrătită, se plângea într-una și întreba de ce lucrurile erau așa cum erau; Maria le accepta, pur și simplu. Știa că lamentația nu servea la nimic, ba chiar probabil făcea mai rău. Sora ei nu era la fel de înțeleaptă. Anna era întotdeauna gata să se ia de piept cu starea de fapt.

— De ce trebuie să mă duc eu să iau pâine în fiecare dimineață? se plânse ea într-o zi.

— Nu trebuie, îi răspunse tatăl răbdător. O dată la două zile se duce Maria.

— De ce nu se duce *ea* în fiecare zi? Eu sunt mai mare și nu înțeleg de ce trebuie să aduc eu pâine pentru ea.

— Dacă fiecare s-ar întreba de ce trebuie să facă ceva pentru altul, lumea s-ar opri în loc, Anna. Acum du-te și ia pâine. În clipa asta!

Și pumnul lui Giorgis izbi masa cu forță. Obiceiul Annei de a provoca o ceartă ori de câte ori îi revenea o mică sarcină în gospodărie îl obosea, iar de data asta, până și ea își dădu seama că își adusese tatăl la capătul răbdării.

Între timp, în Spinalonga, Eleni încerca să se obișnuiască mai repede cu ceea ce pe continent ar fi fost considerat inacceptabil, dar în colonie însemna normalitate; dar nu reuși și constată că voia să schimbe ce se mai putea schimba. Așa cum Giorgis n-o menaja cu îngrijorările lui, Elenis îi împărtășea la rândul ei preocupările legate de viața și viitorul ei în Spinalonga.

Prima întâlnire cu adevărat dezagreabilă de pe insulă o avusese cu Kristina Kroustalakis, femeia care conducea școala.

— Nu-i cer să mă placă, comentă ea pentru Giorgis, dar se poartă ca un animal încolțit.

— De ce? întrebă Giorgis, cunoscând deja răspunsul.

— Ca dascăl, nu face doi bani, nu-i pasă deloc de copii – și știe ce gândesc despre ea, răspunse Eleni.

Giorgis oftă. Eleni nu se temuse niciodată să-și exprime deschis părerile.

Aproape imediat după ce sosiseră, Eleni văzuse că școala nu-i putea oferi prea mult lui Dimitri. După prima zi, copilul se întorsese tăcut și ursuz, iar când ea îl întrebă ce făcuse la școală îi răspunsese: „Nimic”.

— Cum adică, nimic? Ceva trebuie să fi făcut.

— Profesoara a scris toate literele și cifrele pe tablă, iar eu am fost trimis în ultima bancă, pentru că am spus că le știam deja. Pe urmă le-a dat voie copiilor mai mari să facă niște adunări ușoare și când eu am strigat răspunsul, m-a dat afară din clasă pentru restul zilei.

De atunci, Eleni începu să-i predea ea lui Dimitri, apoi prietenii lui veniră la ea să ia lecții. Nu trecu mult și copiii care abia reușeau să deosebească literele și

cifrele ajunseră să citească fluent și să socotească, iar după numai câteva luni casa lor era plină de copii, cinci zile pe săptămână. Aveau vârste cuprinse între cinci și șaisprezece ani și, cu o singură excepție, un băiat care se născuse pe insulă, toți fuseseră trimiși în Spinalonga din Creta, la primele simptome de lepră. Cei mai mulți aveau noțiuni elementare dinaintea venirii lor acolo, dar majoritatea, chiar și dintre cei mai mari, progresaseră prea puțin în clasa Kristinei Kroustalakis. Femeia îi trata ca pe niște proști și proști rămăseseră.

Între Krisina Kroustalakis și Eleni crescuseră tensiunea. Era limpede pentru toată lumea că Eleni ar fi trebuit să preia școala și că prețioasa retribuție a profesoarei trebuia să-i revină ei. Kristina Kroustalakis se apăraseră, refuzând să cedeze sau măcar să ia în considerare posibilitatea de a împărți rolul, dar și Elenis fusese tenace. Ea ținuse să rezolve situația nu pentru câștigul ei, ci pentru binele celor șaisprezece copii de pe insulă, care meritau mult mai mult decât primeau de la indolenta profesoară Kroustalakis. Pedagogia reprezenta o investiție în viitor, iar Kristina Kroustalakis nu vedea rostul unei investiții de energie în cei care nu aveau să rămână prea mult pe fața pământului.

În cele din urmă, Eleni a fost invitată să-și expună punctul de vedere în fața înțelepților comunității. Ea aduse cu sine exemple din munca depusă de copii înainte și după venirea ei pe insulă. „Dar se vede un progres normal”, protestă un bătrân, cunoscut ca fiind prieten cu *Kyria* Kroustalakis. Pentru cei mai mulți dintre cei prezenți acolo, era totuși evident cine avea dreptate. Zelul și devotamentul lui Eleni în muncă dădeau roade. Motivația ei era convingerea că educația nu era un mijloc de a atinge vreun scop neclar, ci avea o valoare intrinsecă și îi făcea pe copii oameni mai buni. Probabilitatea foarte mare ca mai mulți dintre ei să nu trăiască până la împlinirea vârstei de douăzeci și unu de ani nu avea, pentru Eleni, nicio relevanță.

Câteva voci se împotriviseră, dar majoritatea bătrânilor se pronunțară în favoarea deciziei controversate de a o îndepărta de la catedră pe profesoara de până atunci și de a o instala pe Eleni în locul ei. Din acel moment existaseră în permanență oameni pe insulă care o considerau pe Eleni o uzurpatoare, dar pe ea această atitudine nu o preocupa defel. Pentru ea contau numai copiii.

Școala îi oferea lui Dimitri aproape tot ce-i trebuia: un program zilnic, stimuli pentru minte și tovarășie, în persoana unui nou prieten, Nikos, singurul copil născut pe insulă care nu fusese dus pe continent pentru adopție. Motivul consta în faptul că dezvoltase simptomele bolii încă de mic. Dacă ar fi fost sănătos, ar fi fost luat de la părinții care, deși copleșiți de vinovăția faptului că transmisese boala copilului, erau fericiți totuși că-l puteau păstra lângă ei.

Viața lui Dimitri era plină, ceea ce îl împiedica să se gândească la ce lăsase în urmă. În multe privințe o ducea mai bine. Băiatul micuț, cu ochi negri, îndura acum mai puține greutate, mai puține neliniști și mai puține griji decât atunci când fusese cel mai mare dintre cei cinci copii ai unei familii de țărani. Cu toate acestea, în fiecare după-amiază când pleca din clădirea școlii pentru a reveni în semiîntinericul noii lui locuințe, devenea conștient de curentul subteran al frământărilor adulților. Când trecea pe lângă *kafenion* sau pe lângă oamenii care stăteau de vorbă în stradă, prindea frânturi de conversație.

Uneori erau zvonuri noi, amestecate cu cele vechi. Apoi erau nesfârșitele incertitudini legate de primirea altui generator și de veșnicele discuții legate de alimentarea cu apă. În ultimele câteva luni se zvonise și despre primirea unor fonduri pentru locuințe noi și despre o „pensie” mai mare pentru fiecare locuitor al insulei. Dimitri asculta cu atenție conversațiile adulților și băgă de seamă că ei tocmai la nesfârșit același subiect, așa cum rodeau câinii oasele de mult secate de orice urmă de carne. Erau anticipate și întoarse pe toate fețele cele mai mici evenimente, dar și cele mari precum boala și moartea. Într-o zi însă, se petrecu ceva ce nu fusese în niciun fel prevestit și despre care se știa prea puțin, dar care urma să aibă un impact uriaș asupra insulei.

Într-o seară, la câteva luni după sosirea lor, Dimitri și Eleni luau cina, când fură întrerupți de o neașteptată bătaie insistentă în ușă. Era Elpida; femeia abia-și trăgea sufletul și era roșie de emoție.

— Eleni, hai cu mine, te rog, îngăimă ea. Sosesec o mulțime de bărci pline cu oameni – *o mulțime* – și este nevoie de ajutorul nostru. Vino!

Eleni o cunoscuse destul de bine pe Elpida până acum, ca să-și dea seama că, dacă spunea ea că era nevoie de ajutor, nu mai trebuia să pună întrebări. Curiozitatea lui Dimitri fusese stârnită. Lăsă jos tacâmurile și urmă femeile care alergau grăbite pe stradă în lumina apusului, în timp ce *Kyria Kontomaris* povestea la repezeală întreaga întâmplare, rostogolind cuvintele unul peste altul.

— Sunt din Atena, gâfâi ea. Giorgis a venit deja cu două bărci pline și acum sosește cu a treia. Majoritatea sunt bărbați, dar am zărit și câteva femei. Par deținuți, deținuți bolnavi.

Ajunseseră deja la intrarea în tunelul cel lung, care ducea la chei, și Eleni se întoarse spre Dimitri.

— Va trebui să rămâi aici, spuse ea ferm. Te rog, întoarce-te acasă și termină de mâncat.

Ecoul înăbușit al vocilor bărbătești răzbătea până la capătul tunelului și Dimitri era mai curios ca niciodată să vadă ce stârnise o asemenea agitație. Cele

două femei se grăbiră să-și continue drumul și dispărură curând din vedere. Dimitri lovi cu piciorul, la întâmplare, o piatră de la intrarea în tunel și pe urmă, privind pe furiș în jur, o zbughi în tunel, având grijă să se țină pe lângă pereți. Când trecu de cotitură, putu să vadă destul de bine cauza acestei agitații.

Noii locuitori veneau de obicei unul câte unul și, după ce Petros Kontomaris îi întâmpina, se integrau direct în comunitate, fiecare cum putea. Inițial, cea mai mare speranță a fiecăruia în Spinalonga era anonimatul și majoritatea nou-veniților rămâneau tăcuți la sosire. Dar pe chei, în seara aceea, nu exista un asemenea calm. Coborând de-a valma din barca lui Giorgis, mulți dintre nou-veniți își pierduseră echilibrul înainte de a păși cu dificultate pe terenul stâncos. Strigau, se zvârcoleau și urlau, unii în mod clar de durere și, din locul unde se afla, Dimitri înțelese de ce căzuseră. Oamenii păreau să nu aibă brațe, cel puțin nu brațe care să le atârne liber de o parte și de alta a trupului și, când privi mai cu atenție, băgă de seamă că toți purtau niște haine ciudate, care le țineau brațele, imobilizate la spate.

Dimitri le văzu pe Eleni și Elpida aplecându-se, desfăcând una câte una frânghiile ce îi legaseră pe acești oameni ca pe niște baloturi și redându-le libertatea. Cum stăteau îngrămădiți pe terenul prăfos, ființele acestea păreau altceva, nu oameni. Unul dintre ei se împletici până la marginea apei și vomită. Urmă al doilea, care făcu același lucru – și al treilea.

Dimitri urmărea, deopotrivă fascinat și înspăimântat, încremenit ca și stânca ce-l adăpostea. Când nou-veniții se răsfirară și se ridicară de jos, își mai recăpătară un pic de demnitate. Chiar și de la sute de metri distanță, copilul simțea mânia și agresivitatea pe care le emanau. Adunați în jurul unuia care încerca parcă să-i calmeze, vorbeau mai mulți deodată, cu glas răstit.

Dimitri îi numără. Erau optsprezece și Giorgis întorcea barca să se ducă din nou la Plaka. Mai avea de adus încă o barcă plină.

Pe țărmul din Plaka, mulțimea se adunase în piață să vadă acest grup neobișnuit. Cu o zi înainte, Giorgis îi dusese lui Petros Kontomaris o scrisoare de la Atena, în care era anunțat de sosirea iminentă a leproșilor. Conveniseră să păstreze secretul. Perspectiva sosirii unui număr de peste douăzeci de pacienți, simultan, în Spinalonga, ar fi creat panică printre locuitori. Lui Kontomaris nu i se spusese decât că acești leproși făcuseră scandal la un spital din Atena – și, drept urmare, fuseseră expediați în Spinalonga. Fuseseră transportați pe mare, ca vitele, de la Pireu la Heraklion, două zile pe o mare agitată. Suferind de insolație și de rău de mare, fuseseră transferați pe un vas mai mic, cu destinația Plaka. Giorgis avusese sarcina să-i transporte, câte șase odată, pe ultima parte a

călătoriei lor. Era limpede pentru oricine că această mulțime jerpelită de oameni tratați abuziv și neîngrijiți nu putea supraviețui mult cu un asemenea tratament.

Copiii din Plaka, neștiind ce-i frica, se adunaseră să privească. Printre ei se aflau Fotini, Anna și Maria, iar Anna își descusu tatăl în scurta lui pauză înaintea ultimului transport pe mare.

— De ce sunt aici? Ce au făcut? De ce n-au putut rămâne la Atena? întrebă ea.

Giorgis nu avea un răspuns pentru întrebările ei insistente. Un lucru îi spuse totuși. Când dusesse primul grup spre insulă, trăsesse cu urechea la discuțiile dintre ei și, în pofida mâniei și a nemulțumirii, vocile pe care le auzise erau ale unor oameni educați, care se exprimau cu ușurință.

— Nu știu ce să-ți răspund, Anna, îi spuse el. Dar vor fi primiți la Spinalonga și asta e tot ce contează.

— Dar ce se va întâmpla cu mama? insistă ea. Viața ei va fi mai grea ca niciodată.

— Cred că greșești, spuse Giorgis, adunându-și toate rezervele de răbdare pentru fiica lui cea mare. Acești nou-veniți ar putea reprezenta cel mai bun lucru care se putea întâmpla pe insulă.

— Cum *se poate* așa ceva? strigă Anna, ținând de neîncredere. Ce vrei să spui? Arată ca niște *animale*!

În această privință avea dreptate. Într-adevăr arătau ca niște animale, legați și puși în cușcă precum vitele, căci fuseseră tratați doar ca puțin mai mult decât atât.

Giorgis îi întoarse fetei spatele și reveni la barcă. De această dată mai erau numai cinci pasageri. Când ajunseră și ei la insulă, ceilalți umblau de colo-colo. Pentru prima oară în ultimele treizeci și șase de ore, stăteau în picioare. Cele patru femei aflate printre ei rămăseseră grupate. Petros Kontomaris trecea de la unul la altul, îi întreba cum se numeau, ce vârstă aveau, ce educație și de câți ani fuseseră diagnosticați.

Își făcea treaba și mintea îi mergea într-una. Cu cât îi ținea mai mult aici pentru aceste treburi birocratice, cu atât avea mai mult timp la dispoziție să-i vină vreo idee despre unde Dumnezeu să-i cazeze. Fiecare secundă de amânare întârzia momentul când vor fi conduși prin tunel și vor descoperi că nu vor avea adăpost și că, probabil, erau într-o situație și mai rea decât cea de la spitalul din Atena. Fiecare scurt interviu dura câteva minute și, până când reuși să termine, un lucru îi era clar. În trecut, când solicitase detalii despre nou-veniți, majoritatea fuseseră pescari, mici proprietari și patroni de prăvălii. De această dată avea în față o listă de specialiști cu diferite profesii: avocat, profesor, doctor, maistru

zidar, editor, inginer... și registrul continua. Oamenii aceștia erau o categorie cu totul diferită decât cei care formau majoritatea populației din Spinalonga și pentru o clipă Kontomaris se temu de grupul acesta de cetățeni ai Atenei, care sosiseră deghizați în cerșetori.

Venise momentul să între în noua lor lume. Kontomaris conduse grupul prin tunel. Vestea că sosiseră alți locuitori se răspândise deja și oamenii ieșeau din case să-i privească. Atenienii se opriră în piață, în spatele șefului, care se întoarse cu fața spre ei și așteptă să fie cu toții, înainte de a le vorbi.

— Ca măsură temporară, în afară de femei, care vor fi adăpostite într-o încăpere liberă din vârful dealului, veți fi cazați cu toții în primărie.

Mulțimea se adunase în jurul lor și începu să murmure agitată la auzul acestui anunț. Kontomaris însă era pregătit să întâmpine ostilitate față de acest plan și continuă:

— Vă asigur că măsura este numai temporară. Sosirea dumneavoastră sporește populația insulei cu aproape zece la sută și acum așteptăm de la guvern să ne dea bani pentru locuințe noi, așa cum ne promite de multă vreme.

Motivul opoziției față de utilizarea primăriei ca dormitor era faptul că acolo se desfășura viața socială a comunității, atâta câtă era. Ea reprezenta, dacă se putea spune așa, normalitatea socială și politică a vieții în Spinalonga, iar să o rechiziționezi însemna să-i privezi pe locuitori de o resursă importantă. Dar unde era loc în altă parte? O cameră liberă exista în „bloc”, clădirea aceea cu nouă apartamente, dar lipsită de suflet, și acolo urmau să fie adăpostite femeile de la Atena. Kontomaris o rugă pe Elpida să le conducă acolo, în timp ce el se va ocupa de cazarea bărbaților în reședința improvizată. I se strânse inima când se gândi la sarcina nevastei; singura diferență între blocul cel nou și o închisoare era aceea că ușile se zăvorau din interior și nu din afară. Bărbaților însă trebuia să le lase primăria.

Din noaptea aceea, Spinalonga deveni casa celor douăzeci și trei de atenieni proaspăt sosiți. Curând, cei ce se adunaseră să caște gura înțeleseseră că era nevoie de o contribuție mai substanțială și oferiră alimente, băutură și așternuturi. Orice donație din proviziile lor modeste însemna un sacrificiu semnificativ, dar toți, cu rare excepții, reușiră să facă acest gest.

Primele zile fură tensionate. Lumea aștepta să vadă ce impact va avea sosirea nou-veniților, dar în primele patruzeci și opt de ore aceștia nu-și făcură simțită prezența, pentru că cei mai mulți zăcură impasibili pe paturile improvizate. Doctorul Lapakis îi consultă și constată că sufereau nu numai de lepră, ci și din cauza privațiunilor din timpul transportului, fără hrană adecvată sau apă și fără

pic de umbră, sub care să se adăpostească de soarele nemilos. Fiecare avea nevoie de mai multe săptămâni ca să-și revină după lunile, poate chiar anii, de rele tratamente îndurate chiar și înainte de a se îmbarca pentru plecarea din Atena. Lapakis auzise că nu era nicio diferență între condițiile din spitalul pentru leproși și cele din închisoarea aflată la numai câteva sute de metri depărtare, la marginea orașului. Se zicea că leproșii erau hrăniți cu resturile de la masa pușcăriașilor și că erau îmbrăcați cu hainele scoase de pe cadavrele din principalul spital al orașului. Curând află că aceasta nu era doar o legendă.

Pacienții fuseseră toți tratați cu barbarie, iar grupul acesta sosit în Creta fusese motorul rebeliunii. Majoritatea fiind oameni educați, cu meserii onorabile, organizaseră o grevă a foamei, redactaseră scrisori pe care le expediaseră în ascuns prietenilor și politicienilor și provocasem nemulțumirea în spital. Însă în loc să accepte unele schimbări, directorul spitalului decisese să-i evacueze; sau, cum prefera el să se exprime, „să-i transfere într-un loc cu condiții mai adecvate”. Expulzarea în Spinalonga reprezentase un sfârșit pentru ei și un nou început pentru insulă.

Femeile erau vizitate zilnic de Elpida și curând își reveniră suficient pentru a face turul de prezentare a insulei, pentru a bea o cafea în casa soților Kontomaris și chiar pentru a începe să planifice îngrijirea micului lot de pământ, ce fusese curățat pentru ca ele să poată cultiva legume. Înțeleseseră repede că această viață era un pas înainte față de precedentă. Cel puțin era viață. Condițiile din spitalul de la Atena fuseseră oribile. Focurile iadului nu puteau fi mai înăbușitoare decât căldura sufocantă a zilelor de vară, în încăperile meschine, închise. Dacă mai puneau la socoteală și șobolanii ce scormoneau noaptea sub podele, aveau toate motivele să se fi simțit ca niște paraziți.

Spinalonga era paradisul, prin comparație. Le oferea o libertate neimaginată, cu aer proaspăt, cântec de păsări și o stradă pe care să se plimbe; aici își puteau redescoperi umanitatea. În zilele lungi ale călătoriei de la Atena, unele se gândiseră să-și pună capăt zilelor, crezând că fuseseră trimise spre un rău mai cumplit decât împărăția lui Hades, în care se străduiseră să supraviețuiască. În Spinalonga, de la fereastra lor de la etajul al doilea vedeau soarele răsărind, iar în primele zile petrecute pe insulă, imaginea coborâșului lui lent spre apus le fermecase.

Exact precum Eleni, și ele prefăcuseră spațiul alocat într-un cămin. Perdelele brodate de bumbac, atârinate seara la ferestre și cuverturile țesute și întinse pe paturi schimbaseră încăperea, făcând-o să arate ca orice locuință simplă, din Creta.

Bărbații trăiau însă o situație diferită. Ei zăcură în pat mai multe zile, mulți încă slăbiți de greva foamei pe care o începuseră la Atena. Kontomaris luă măsuri să le fie dusă mâncarea la primărie și le-o lăsă în vestibul, dar când strânseseră vasele în prima zi, locuitorii insulei văzură că hrana abia dacă fusese atinsă. Oala mare de metal cu tocană de miel, era încă plină ochi; singurul semn că în clădire exista totuși viață era faptul că dintre cele cinci pâini aduse la primărie, rămăseseră numai trei.

A doua zi mâncară toată pâinea, iar în a treia, devorară o cratiță cu came de iepure. Pofa de mâncare era un semn al revenirii la viață a acelor ființe jalnice. În a patra zi apăru Nikos Papadimitriou, clipind des în lumina orbitoare a soarelui. În vârstă de patruzeci și cinci de ani, avocat, Papadimitriou se aflase cândva în centrul vieții mondene a Atenei. Acum era liderul unui grup de leproși și purtătorul lor de cuvânt și juca acest rol cu aceeași energie pe care o pusese și în cariera lui profesională. Nikos era prin natura lui o persoană care căuta necazurile și, dacă nu ar fi urmat dreptul, ar fi ajuns probabil un infractor. Încercarea lui de a se opune autorităților ateniene organizând revolta din spital nu avusese succes în totalitate, dar acum, că ajunseseră în Spinalonga, era mai hotărât ca niciodată să obțină condiții mai bune pentru camarazii săi leproși.

Deși avea limba ascuțită, Papadimitriou avea mult șarm și aduna cu ușurință simpatizanți. Cel mai important aliat al lui și prieten totodată era Mihalis Kouris, un inginer care, ca și Papadimitriou, stătuse în spitalul din Atena aproape cinci ani. În ziua aceea, Kontomaris îi duse să viziteze insula Spinalonga. Dar spre deosebire de modul cum reacționau majoritatea celor nou-veniți la turul insulei, aceștia doi puneau tot felul de întrebări: „Deci, unde este sursa de apă?” „De când așteptați generatorul?” „Cât de des vine doctorul?” „Care este rata mortalității?” „Care sunt acum planurile de construcție?”

Kontomaris le răspunse la întrebări cât putu mai bine, dar după mormăielile și suspinele lor, își dădu seama că nu erau mulțumiți de ce aflau. Șeful insulei știa foarte bine că Spinalonga nu avea resursele necesare. De șase ani trudise neobosit să îmbunătățească condițiile și în multe domenii chiar reușise, deși nu suficient ca să-i mulțumească pe toți. Nimeni nu-i era recunoscător și, în timp ce ieșeau din oraș și se îndreptau către cimitir, se întrebă de ce-și bătuse oare capul. Iată unde vor sfârși cu toții, oricât s-ar fi străduit el să îmbunătățească lucrurile. Toți trei vor sfârși sub o dală de piatră, într-unul dintre buncărele acelea subterane, de beton, până ce oasele le vor fi înghesuite într-un colț, pentru a se face loc următorului cadavru. Zădărnicia eforturilor și sunetul îndepărtat al întrebărilor insistente ale lui Papadimitriou îi stârniră dorința de a sta jos și a

plânge. Atunci se decise să le spună atenienilor adevărul în față. Dacă îi interesa mai mult să afle adevărul decât să se simtă bine primiți, fie!

— Vă voi spune, zise el oprindu-se brusc și întorcându-se cu fața spre amândoi, tot ce vreți să știți. Dar dacă o fac, povara devine și a voastră. Înțelegeți?

Încuviințară din cap și Kontomaris începu să le descrie în detaliu neajunsurile traiului pe insulă. Le vorbi despre fiecare artificiu la care fusese nevoit să apeleze pentru a realiza o schimbare cât de mică și despre toate problemele aflate acum în negocieri. Apoi, toți trei se întoarseră la casa șefului și, cu suflul proaspăt adus de Papadimitriou și de Kouris asupra a ceea ce era de făcut pe insulă, întocmiră un plan nou. Acesta includea lucrările în curs de execuție, proiectele ce urmau să fie începute și încheiate anul viitor și o schiță a ceea ce trebuia să se întreprindă în perioada următorilor cinci ani. Perspectivele creau, ele însele, un sentiment al progresului, de care oamenii aceștia aveau atâta nevoie.

Din ziua aceea, Papadimitriou și Kouris deveniră cei mai înfocați susținători ai lui Kontomaris. Ei nu se mai simțeau condamnați, ci parcă le fusese oferit un nou început. De foarte multă vreme viața nu mai fusese atât de generoasă cu ei. În câteva săptămâni, propunerile, inclusiv memoriile pentru aprobarea construcțiilor, erau gata de a fi prezentate guvernului. Papadimitriou știa cum să-i atragă pe politicieni și implică în asta firma sa de avocatură din Atena, o afacere de familie cu oarecare influență. „Fiecare om de pe această insulă este cetățean al Greciei, insista el. Ei au drepturi și să fiu al naibii dacă nu mă voi lupta pentru ele.” Spre uimirea tuturor, cu excepția lui Papadimitriou însuși, în mai puțin de o lună guvernul acceptă să le pună la dispoziție suma de bani cerută.

Ceilalți atenieni, odată ce-și reveniră din apatie, se lansară în noi proiecte de construcție. Ei nu mai erau niște invalizi abandonați, ci membri ai unei comunități la binele căreia trebuia să contribuie fiecare, după propriile puteri. Venise sfârșitul lui septembrie și, deși temperaturile erau moderate, problema apei rămăsese una presantă – mărirea numărului locuitorilor cu douăzeci și trei sporise cererea atât din tunelurile de aducțiune, care stăteau să cadă, cât și din proviziile aduse de pe continent. Trebuia făcut ceva și Mihalis Kouris era omul potrivit pentru asta.

Odată reparațiile încheiate, toți priviră spre cer, așteptând să plouă și, într-o noapte, la început de noiembrie, rugile le fură ascultate. Cerul se deschise într-un spectacol dramatic de sunet și lumină, revărsându-și zgomotos conținutul peste

insulă, peste continent și peste marea atotînconjurătoare. Grindina de dimensiunea pietrișului se izbea de pământ, spărgând ferestrele, alungând caprele speriate spre adăposturile de pe dealuri, în timp ce fulgerele scaldau peisajul într-o lumină apocaliptică. A doua zi dimineață, când se treziră, locuitorii își găsiră rezervoarele pline cu apă curată și proaspătă. Odată rezolvată problema cea mai presantă, atenienii își concentrară atenția asupra asigurării unor locuințe pentru ei înșiși. Intre strada principală și mare se afla o zonă abandonată; acolo își construiseră turcii primele case. Locuințele, niște biete cochilii, se rezemau de zidul fortificațiilor și fuseseră cele mai adăpostite dintre toate enclavele. Cu o hărnicie și o eficiență rar întâlnite în Creta, vechile case au fost restaurate, ridicate din ruine cu zidărie nouă și cu tâmplărie prelucrată. Ele erau gata să-și primească locatarii cu mult înainte ca zăpezile să fi încoronat Muntele Dikti, iar primăria deveni, din nou, disponibilă pentru toată lumea. Nu că resentimentul inițial față de leproșii din Atena ar fi durat prea mult. Nu fusese nevoie decât de câteva săptămâni ca locuitorii din Spinalonga să-și dea seama de potențialul noilor insulari și să înțeleagă că tot ceea ce puteau ei aduce depășea cu mult ceea ce puteau consuma vreodată.

Apoi, odată cu apropierea iernii, fu reluată cu tot avântul și campania pentru generator. Căldura și lumina deveneau marfa cea mai valoroasă, căci vânturile începură să-și croiască drum prin crăpăturile de la uși și ferestre, șuierând prin case în lumina din ce în ce mai puțină a după-amiezilor. Acum, când guvernul descoperise că Spinalonga avea o voce mai stridentă, una care nu putea fi nesocotită, nu trecu mult și trimise o scrisoare în care promitea tot ce i se cerea. Mulți dintre insulari erau sceptici. „N-aș paria că se vor ține de cuvântul”, spuneau unii. „lână nu voi aprinde lampa la mine în casă, nu-l voi crede”, afirmau și alții. Părerea generală a locuitorilor care trăiseră în Spinalonga ceva mai mulți ani era că promisiunea guvernului nu valora nici cât hârtia pe care era scrisă.

Cu numai zece zile înainte de sosirea componentelor, etichetate și complete, așteptarea cu nerăbdare a generatorului fu principalul subiect al scrisorilor identice pe care Eleni le trimitea separat Annei și Mariei:

Generatorul va schimba enorm viața noastră. A mai fost unul aici cândva, așa că o parte dintre instalațiile electrice există și doi dintre bărbații veniți de la Atena se pricep să-l facă să funcționeze (slavă Domnului). Pentru fiecare casă s-a promis cel puțin un bec și un mic aparat de încălzire și acestea trebuie să sosească odată cu restul echipamentelor.

Anna citi scrisoarea ce-i era adresată, la lumina slabă a unei după-amiezi de

iarnă. În cămin focul ardea mocnit, dar când respira ieșeau aburi în aerul rece. O lumânare arunca o lumină pâlpâitoare peste pagină și fata îndreptă un colț al foii către flacăra. Vâlvătaia cuprinsese treptat hârtia, mistuind-o, până la ultima bucățică rămasă în strânsoarea vârfurilor degetelor, dar și pe aceea o aruncă în ceară. De ce trebuia să scrie mama atât de des? Chiar credea că ei voiau să afle ce viață plăcută, mulțumitoare și de acum bine iluminată ducea lângă băiatul acela? Tatăl le obliga să răspundă la fiecare scrisoare, iar pentru Anna fiecare cuvânt era o luptă. Ea nu era fericită și nu avea de gând să se prefacă.

Maria își citi și ea propria scrisoare și i-o arătă tatălui.

— Sunt vești bune, nu-i așa? comentă Giorgis. Și totul datorită atenienilor. Cine s-ar fi gândit că zdrențăroșii aceia vor însemna atât de mult?

Lână la începutul iernii, înainte de sosirea vânturilor mușcătoare din decembrie, insula avea căldură și, după căderea întunericului, cei care voiau puteau să citească la cea mai palidă lumină electrică.

Când veni perioada sărbătorilor, Giorgis și Eleni trebuiră să decidă ce vor face de Crăciun. Era primul pe care nu-l petreceau împreună, după cincisprezece ani. Sărbătoarea nu avea importanța Paștelui, dar era un prilej de ritualuri și de petreceri în familie, când absența lui Eleni va fi resimțită ca un gol uriaș.

Câteva zile înainte și după Crăciun, Giorgis nu traversă apa agitată, să o vadă pe Eleni. Nu numai pentru că vântul turbat l-ar fi mușcat până la sânge de față și de mâini, ci pentru că fetele aveau nevoie de el. Eleni trebuia să-și concentreze atenția asupra lui Dimitri și ei respectară în paralel arhaicele tradiții. Ca întotdeauna, fetele cântară din casă în casă melodioasele *kalanda* și fură recompensate cu dulciuri și fructe uscate, iar în ziua de Crăciun, după slujba de dimineață, sărbătoriră cu familia Angelopoulos, desfătându-se cu porc și delicioasele *kourambiethes*, niște biscuiți dulci cu nucă pregătiți de Savina. Lucrurile nu se deosebeau prea tare nici în Spinalonga. Copiii cântaseră în piață, ajutaseră la coacerea tradiționalelor *christopsomo* ornate, pâinea lui Hristos, și mâncaseră mai mult ca niciodată. Dimitri se bucura pentru prima oară de o masă atât de îmbelșugată și tot o premieră era pentru el și participarea la o asemenea petrecere.

În fiecare dintre cele douăsprezece zile ale Crăciunului, atât Giorgis, cât și Eleni își stropiră locuința cu apă sfințită, pentru a alunga *kallikantzari*, spiridușii care în acest sezon făceau ravagii prin casele oamenilor, iar la 1 ianuarie, de Sfântul Vasile, Giorgis o vizită pe Eleni din nou, aducându-i cadouri de la copii și de la Savina. Sfârșitul anului cel vechi și începutul celui nou reprezentase o piatră de încercare care fusese depășită cu bine, ducând familia Petrakis într-o

nouă etapă. Deși Anna și Maria simțeau încă lipsa mamei, acum știau că puteau supraviețui și fără ea.

Capitolul 6

1940

După cea mai bună iarnă de care avusese parte Spinalonga în ultimii ani, urmă cea mai frumoasă dintre primăveri. Nu dădeau această impresie numai florile desfășurate ca un covor pe pantele din nordul insulei ori ivite din fiecare crăpătură din stâncă, ci, mai ales, sentimentul de viață nouă pe care îl respira comunitatea.

Strada principală din Spinalonga, până mai ieri o înșiruire de clădiri dărăpănate, avea acum magazine îngrijite, cu obloane și uși proaspăt vopsite în nuanțe strălucitoare de albastru și verde. Erau locurile în care negustorii își etalau acum marfa cu mândrie, iar locuitorii insulei cumpărau nu numai pentru că aveau nevoie, ci și pentru că le făcea plăcere. Era pentru prima oară când insula avea o economie proprie. Oamenii deveniseră productivi: făceau troc, cumpărau și vindeau, uneori scoteau profit, alteori ieșeau în pierdere.

Kafenion înflorea de asemenea și se deschise și un restaurant specializat în *kakavia*, o supă de pește, gătită proaspăt în fiecare zi. Unul dintre locurile cele mai aglomerate de pe strada mare devenise frizeria. Stelios Vandis fusese cel mai vestit frizer din Rethimnon, al doilea oraș al Cretei, dar își abandonase meseria când fusese exilat în Spinalonga. Când Papadimitriou află că în mijlocul lor trăia un asemenea om, insistă ca Vandis să-și reia activitatea. Atenienii erau bărbați trufași. Aveau vanitatea fudulă a locuitorului de la oraș și în anii anteriori toți își rezervaseră plăcerea ritualului de a-și ferchezui, o dată la două săptămâni, părul și mustața, a căror stare și formă le definea, s-ar putea spune, bărbăția. Acum, că se găsisse cineva care să-i facă din nou arătoși, viața lua o turnură mai bună. Ei nu aspirau la un stil care să-i individualizeze, ci la aceeași tunsoare luxoasă și bine aranjată.

„Stelios, obișnuia Papadimitriou să spună, fă-mi cel mai frumos Venizelos de care ești capabil.” Venizelos, avocatul cretan devenit prim-ministru al Greciei, era considerat posesorul celei mai falnice mustăți din lumea creștină și era foarte potrivit ca Papadimitriou să-i urmeze exemplul, glumeau oamenii, pentru că și el aspira la o funcție de conducere pe insulă.

Pe măsură ce pe Kontomaris îl lăsau puterile, șeful se baza din ce în ce mai mult pe Papadimitriou, astfel încât popularitatea atenianului în rândul locuitorilor insulei spori. Bărbații îl respectau pentru ceea ce reușise el să

realizeze într-un timp atât de scurt; femeile îi erau și ele recunoscătoare și curând el deveni un fel de erou venerat, fără îndoială și pentru că avea charisma unui actor de film. Ca majoritatea atenienilor, Papadimitriou trăise întotdeauna la oraș și nu avea, prin urmare, trupul încovoiat și părul albit ca bărbații din Creta, care-și petrecuseră cea mai mare parte a vieții sub cerul liber, câștigându-și existența muncind pământul. În afara ultimelor câteva luni de muncă manuală, pielea lui cunoscuse prea puțin soarele și încă și mai puțin asprimea vântului.

Cu toate că atenianul era un om ambițios, nu era lipsit de inimă și nu voia să candideze în alegeri, dacă Kontomaris nu era pregătit să se retragă.

— Papadimitriou, sunt pe deplin pregătit să renunț la această poziție, spuse bătrânul într-o seară, pe la începutul lui martie, în timpul unei partide de table. Ți-am spus-o de o mie de ori. E nevoie de sânge tânăr în funcția asta – și uite ce ai reușit deja să faci pentru insulă! Alegătorii mei te vor sprijini, nu e nicio îndoială. Crede-mă, eu sunt prea ostent.

Papadimitriou nu fu surprins de această ultimă afirmație. În cele șase luni de când venise pe insulă, văzuse cum sănătatea lui Kontomaris se deteriorase. Cei doi bărbați fuseseră destul de apropiați în acest răstimp, iar el își dăduse seama că bătrânul conducător îl pregătea ca succesor.

— Voi prelua conducerea, dacă ești pregătit să te retragi, răspunse el liniștit, dar cred că ar trebui să te mai gândești.

— Mă gândesc deja de *luni* de zile, răspunse Petros nemulțumit. Știu că nu mai pot continua.

Cei doi își continuară partida într-o tăcere întreruptă doar de clămpăneala celor care țineau scorul.

— Vreau totuși să știi altceva, spuse Papadimitriou când jocul se termină și veni vremea să plece. Dacă voi câștiga alegerile, nu vreau să locuiesc în casa dumatăle.

— Dar nu este casa mea, răspunse Kontomaris. Este casa celui care devine șef. Casa merge cu funcția, așa a fost întotdeauna.

Papadimitriou trase din țigară și se opri o clipă, să scoată fumul. Se hotărî să nu ducă discuția mai departe. Subiectul era oricum ipotetic, pentru că alegerile nu ofereau nicio certitudine. Urmau să mai fie încă doi candidați, dintre care unul se afla pe insulă de șase sau șapte ani și își adunase mulți susținători; alegerea lui Teodoros Makridakis părea, cel puțin pentru Papadimitriou, o posibilitate reală. Un contingent semnificativ din populație rezona cu negativismul lui Makridakis și, chiar dacă le plăcea să profite de beneficiile muncii asidue depuse de Papadimitriou și de schimbările spectaculoase produse

în ultimele șase luni, simțea că interesele oamenilor ar fi fost slujite mai bine de cineva animat de mânie. Era ușor de crezut că flacăra ce îl alimenta pe Makridakis l-ar fi putut ajuta să realizeze lucruri pe care rațiunea și diplomația nu reușiseră.

Alegerile anuale, desfășurate la sfârșitul lunii martie, fură cele mai disputate din istoria insulei și de această dată rezultatele avură într-adevăr importanță. Spinalonga devenise un loc unde merita să guvernezi, iar conducerea ei nu mai reprezenta un potir de otravă.

Candidau trei persoane: Papadimitriou, Spiros Kazakis și Teodoros Makridakis. În ziua alegerilor fiecare bărbat și fiecare femeie votă. Chiar și leproșii consemnați în spital, cu șanse minime de a se mai ridica vreodată din patul lor de bolnavi, primiră câte un buletin de vot, care fu apoi returnat primăriei la timp, în plic sigilat.

Spiros Kazakis abia reuși să câștige câteva voturi, iar Makridakis, spre ușurarea și mirarea lui Papadimitriou, obținu mai puțin de o sută. Astfel atenianul avu partea leului și o majoritate zdrobitoare. Populația votase cu inima, dar și cu înțelepciune. Atitudinea lui Makridakis era una foarte bună, dar realizările contau pentru cei mai mulți și astfel Papadimitriou află, în sfârșit, că era apreciat. Era un moment capital pentru civilizarea insulei.

— Camarazi din Spinalonga, spuse el. Dorințele mele pentru această insulă sunt și dorințele voastre.

Astfel vorbea el mulțimii adunate în mica piață din fața primăriei, în seara următoare alegerilor. Numărătoarea voturilor tocmai fusese verificată a doua oară și se anunțaseră rezultatele.

— Am făcut deja din Spinalonga un loc mai civilizat, iar în unele privințe este chiar un loc de viață mai bun decât orașele și satele care ne servesc. Flutură mâna către Plaka. Noi avem lumină electrică, în timp ce Plaka nu are. Avem un personal medical harnic și profesorii cei mai devotați. Pe continent, majoritatea oamenilor trăiesc la nivelul de subzistență, mor de foame, ceea ce la noi nu se întâmplă. Săptămâna trecută unii dintre ei au venit aici cu barca din Elounda. Zvonuri despre prosperitatea noastră le-am ajuns la urechi și au venit să ne ceară *nouă* de mâncare. Nu este aceasta o schimbare fundamentală? Un murmur de aprobare străbătu mulțimea. Nu mai suntem proscrisii flămânzilor care strigă: „Necurat! Necurat! 11, continuă el. Acum alții vin la noi să caute milă.

Se opri o clipă, suficient cât cineva să strige din mulțime: „De trei ori ura pentru Papadimitriou! 11 Când uralele se stinseră, el mai adăugă discursului o singură idee.

— Este ceva ce ne leagă pe toți. Boala numită lepră. Când ajungem la neînțelegeri, să nu uităm că nu avem scăpare unul de celălalt. Cât mai avem de trăit, să ne facem viața cât mai bună cu putință – acesta trebuie să fie scopul nostru comun. Ridică mâna, arătând cerul cu degetul, în semn de sărbătoare și victorie. Pentru Spinalonga! proclamă el.

Mulțimea celor două sute de oameni repetă gestul și cu un strigăt ce răsună peste apă până la Plaka, ovaționă: „Pentru Spinalonga!”

Neobservat de nimeni, Teodoros Makridakis se retrase în umbră. De mult dorea cu ardoare să ajungă în frunte; dezamăgirea era la fel de amară ca măslina necoaptă.

A doua zi după-amiază, Elpida Kontomaris începu să-și împacheteze lucrurile. Într-o zi sau două, ea și Petros trebuiau să părăsească această casă și să se mute în locuința actuală a lui Papadimitriou. Se aștepta de mult să vină și acest moment, dar timpul nu micșorase groaza ce o împovăra acum, în asemenea măsură, încât abia dacă își putea aduna energia să facă un pas. Continua să împacheteze fără nicio ordine, corpul ei greoi se împotriva sarcinii, picioarele deformate o dureau mai rău ca niciodată. Trebuia să împacheteze conținutul neprețuit al vitrinei de sticlă – rândurile de soldați, micile obiecte de porțelan și argint gravat, aflate în posesia familiei de multe generații – și se întreba ce se va întâmpla cu toate aceste obiecte când ea și Petros nu vor mai fi. Cu ei doi, familia se încheia.

Un ciocănit ușor în ușă îi întrerupse gândurile. „Trebuie să fie Eleni”, își spuse ea. Deși era ocupată la școală și cu preocupările de mamă, Eleni promisese că va veni să o ajute în după-amiaza aceea și ea obișnuia să se țină de cuvânt. Dar când Elpida deschise ușa, așteptându-se să vadă silueta zveltă, cu trăsături fine a prietenei ei, o figură smeadă de bărbat, îmbrăcată în haine închise la culoare, umplu cadrul ușii. Era Papadimitriou.

— *Kalispera*, Kyria Kontomaris. Pot să intru? întrebă el cu blândețe, conștient de surprinderea femeii.

— Da... vă rog, răspunse ea, făcându-i loc să treacă.

— Am un singur lucru să vă spun, zise el, stând în fața ei, înconjurat de lăzile pe jumătate umplute cu cărți, porțelanuri și fotografii. Nu trebuie să vă mutați de aici. Nu intenționez deloc să vă iau casa. Nu am nevoie. Petros a investit atât de mult din viața lui în munca de conducător al acestei insule, încât am hotărât să-l înzestrez cu ea – considerați că aceasta este pensia lui, dacă vreți.

— Dar este casa în care a locuit întotdeauna șeful. Acum este a dumitale și, în plus, Petros nici nu va voi să audă de așa ceva.

— Nu mă interesează ce s-a întâmplat în trecut, răspuse Papadimitriou. Vreau să rămâneți aici și, în orice caz, eu vreau să locuiesc în casa pe care o restaurez. Vă rog, insistă el. Așa va fi mai bine pentru noi toți.

Ochii Elpidei străluciră plini de lacrimi.

— Sunteți atât de bun, exclamă ea, întinzând spre el ambele mâini. Atât de bun. Văd că sunteți sincer, dar nu știu cum vom reuși să-l convingem pe Petros.

— Nu va avea de ales, spuse Papadimitriou ferm. Acum eu hotărâsc. Vreau să despachetați toate lucrurile din cutiile astea și să le puneți la loc, exact cum au fost. Mă întorc mai târziu să mă asigur că așa ați făcut.

Elpida înțelese că nu era un gest de complezență. Bărbatul acesta spunea ceea ce gândea și era obișnuit să obțină ceea ce voia. Tocmai de aceea fusese ales conducător și, pe când așeza soldații de plumb la loc, în rând, Elpida încercă să-și dea seama de ce era atât de greu să-l contrazici pe Papadimitriou. Nu era doar statura lui fizică. Numai pentru atât, ar fi fost un bărbat dur. Dar avea altă tehnică, mai subtilă. Uneori manipula oamenii, aducându-i la opinia lui prin simpla modulare a vocii. Altă dată obținea același rezultat dominându-i cu forța logicii. Abilitățile lui de avocat nu se tociseră deloc, nici măcar în Spinalonga.

Înainte ca Papadimitriou să plece, Elpida îl pofti să cineze la ei, când avea să revină, mai târziu. În bucătărie își arăta ea întreaga măiestrie. La gătit nu avea pereche în Spinalonga și numai un prost ar fi refuzat o asemenea invitație. De îndată ce oaspetele plecă, ea se apucă să pregătească masa, dând formă preferatelor ei *kefethes*, chiftele în sos de ou cu lămâie, și măsurând ingredientele pentru *ravani*, o prăjitură foarte dulce, făcută din griș cu sirop.

Kontomaris se întoarse acasă în seara aceea, după ce-și încheiase treburile de șef, mergând cu un pas ușor. Când intră în casă, îl învălui un miros puternic de bucate gătit și Elpida, purtând șorțul de bucătărie, îi ieși în întâmpinare cu brațele întinse. Se îmbrățișară, iar el își puse capul pe umărul ei.

— S-a sfârșit, murmură el. În cele din urmă, s-a sfârșit.

Când ridică privirea observă că încăperea arăta la fel ca întotdeauna. Nu se vedea nici urmă din lăzile pe jumătate pline, ce zăceau împrăștiate prin casă când plecase el, de dimineață.

— De ce n-ai împachetat?

Se simțea în vocea lui mai mult decât o simplă iritare. Era epuizat și abia aștepta să scape de cele câteva zile care urmau. Ar fi vrut să fi ajuns deja la noua lor casă, iar faptul că nimic nu părea nici pe departe gata îl supăra și îl făcea să se simtă încă și mai obosit.

— Am împachetat și pe urmă am despachetat, răspuse Elpida misterios.

Rămânem aici.

Peste cuvinte se suprapuse o bătaie fermă în ușă. Sosise Papadimitriou.

— *Kyria* Kontomaris m-a invitat să iau masa cu dumneavoastră, zise el simplu.

Odată așezați la masă, fiecare cu un pahar generos de uzo în fața, Kontomaris își veni în fire.

— Cred că este vorba de un fel de conspirație, spuse el. Ar trebui să mă supăr, dar vă cunosc pe amândoi suficient de bine, ca să înțeleg că nu am de ales în această problemă.

Zâmbetul îi îndulci tonul sever și cuvintele convenționale. În adâncul sufletului era încântat de generozitatea lui Papadimitriou, măcar pentru că înțelegea cât de mult însemna acest gest pentru soția sa. Cei trei toastară unul în cinstea celuilalt, ratificând înțelegerea la care ajunseseră, și între ei problema locuinței șefului nu mai fu menționată niciodată. Între membrii consiliului existară însă câteva murmure de nemulțumire și discuții aprinse despre ce avea să se întâmple dacă un alt șef, în viitor, ar fi revendicat splendida locuință. În cele din urmă se ajunsesse la un compromis: la fiecare cinci ani se va lua o nouă decizie privind locatarul casei.

După alegeri începu activitatea de amenajare a insulei. Eforturile lui Papadimitriou nu rămaseră doar un angajament electoral. Reparațiile și reconstrucțiile nu se încheiară până când toată lumea nu avu un loc de trai decent, propriul cuptor, de regulă în curte, în fața casei și, ceea ce era cu atât mai important pentru sentimentul de demnitate, o latrină privată în afara casei.

Acum, când apa era colectată eficient, ajungea pentru toată lumea și fu construită o spălătorie comunală spațioasă, cu un șir lung de chiuvete din beton neted. Era aproape un lux, considerau femeile care prelungeau spălatul, transformând zona într-un centru zumzăitor de interes social.

Aspectul social al vieții fu, de asemenea, sporit, e adevărat, în situații care țineau mai puțin de rutina zilnică. Pentru Panos Sklavounis, un atenian care fusese odinioară actor, ziua de muncă începea atunci când ea se termina pentru toți ceilalți. La scurtă vreme după alegeri, el îl trase deoparte pe Papadimitriou. Modul lui de abordare era agresiv, tipic unui bărbat cu educația lui. Îi plăcea confruntarea și, ca actor la Atena, fusese obișnuit să se lupte.

— Plictiseala se întinde pe aici ca mucegaiul, zise el. Oamenilor le trebuie distracție. Mulți dintre ei nu mai așteaptă anul viitor, dar ar putea aștepta cu nerăbdare ceva pentru săptămâna următoare.

— Înțeleg ce vrei să spui și sunt într-un totu de acord, răspunse Papadimitriou.

Ce propui?

— Distracție. Distracție pe scară mare, răspunse Sklavounis cam pompos.

— Care înseamnă ce? mai întrebă Papadimitriou.

— Filme, răspunse Sklavounis.

Cu șase luni în urmă o asemenea propunere ar fi părut o ambiție nemăsurată și la fel de absurdă ca și când le-ai fi spus leproșilor că li se îngăduia să înoate până în Elounda, ca să meargă la cinematograful. Acum însă, ea nu era imposibil de realizat.

— Păi, generator avem, zise Papadimitriou, ceea ce este un bun început, dar ne mai trebuie și altceva, nu-i așa?

Să-i înveselești pe locuitorii insulei seara și să le dai ceva de făcut ar mai fi redus din nemulțumirea persistentă. „Dacă stai așezați pe rânduri în întuneric, gândi Papadimitriou, oamenii nu mai pot bea peste măsură și nici unelti la *kafenion*.”

— Ce-ți mai trebuie? întrebă el.

Skavonius răspunse neîntârziat. Socotise deja câți oameni încăpeau în primărie și de unde putea obține un proiector, un ecran și bobine de film. Mai mult decât atât, calculase sumele. Elementul lipsă, până la aprobarea consiliului, erau banii, dar, având în vedere că atât de mulți leproși câștigau acum un oarecare venit, se putea pune o taxă de intrare la noul cinematograful, astfel încât costul întregii inițiative putea fi acoperit.

După numai câteva săptămâni de la formularea cererii inițiale, în oraș apărură afișele:

Sâmbătă, 13 aprilie

Ora 19.00

La Primărie *Gangsterii din Atena*

2 drahme biletul

În seara aceea, la ora șase, peste o sută de oameni se așezară la coadă în fața primăriei. Rină să se deschidă ușile, la șase și jumătate, mai sosiră încă optzeci, iar filmul fu întâmpinat cu același entuziasm și sâmbăta următoare.

Eleni clocotea de entuziasm când le scrisese fetelor despre noua distracție:

Nouă tuturor ne plac foarte mult filmele – sunt punctul culminant al săptămânii. Totuși, nu merge totul ca pe roate. Sâmbăta trecută nu au sosit bobinele de la Agios Nikolaos. Oamenii au fost atât de dezamăgiți când au aflat că filmul a fost anulat, încât s-a produs aproape o revoltă și mai multe zile la

rând umblau supărați, ca și când ar fi fost distrusă recolta! În fine, s-au înveselit cu toții pe măsură ce zilele au trecut și ne-am simțit foarte ușurați când l-am văzut pe tatăl vostru descărcând bobinele pe țarm.

După numai câteva săptămâni, Giorgis începu să aducă de la Atena nu numai filmele cele mai noi, ci și înregistrarea unui jurnal de știri, care puse imediat auditoriul la curent cu ultimele informații despre sinistrele evenimente, în curs de desfășurare în restul lumii. Deși câteva exemplare din săptămânalul care apărea în Creta își croiseră drum până pe insulă, iar aparatele de radio mai reușeau uneori să transmită scrâșnind buletinele de știri, nimeni nu avusese habar de nivelul haosului produs în guvernele din întreaga Europă de Germania nazistă. În etapa aceea, fărâdelegile păreau îndepărtate și locuitorii din Spinalonga erau preocupați de alte griji, mai apropiate. Odată alegerile trecute, venea Pastele.

În anii precedenți, petrecerea celei mai importante sărbători a creștinătății fusese restrânsă. Festivitățile desfășurate la Plaka produceau mult zgomot și, deși o versiune la scară redusă a acestor ritualuri spectaculoase avea loc cu regularitate și în mica biserică din

Spinalonga, Sfântul Pantelimon, exista sentimentul că aici sărbătoarea nu era la fel ca în restul țării.

În anul acela însă totul avea să fie altfel. Papadimitriou va avea grijă. Comemorarea învierii Domnului nu va fi în Spinalonga cu nimic mai prejos, ca mod de manifestare, decât aceea din Creta sau chiar din Grecia continentală.

Postul fusese respectat cu strictețe. Majoritatea nu mâncaseră carne și pește de patruzeci de zile, iar în ultima săptămână fuseseră ascunse în cele mai îndepărtate cotloane și vinul, și uleiul de măsline, în Joia Mare din Săptămâna Patimilor, crucea de lemn din biserică în care încăpeau aproape o sută de oameni (dacă stăteau înghesuiți precum boabele în spicul de grâu) era acoperită de crengi de lămâi în floare și oamenii se înșiraseră într-o coadă lungă pe toată strada, pentru a-l plânge pe Hristos și a-i săruta picioarele. Mulțimea de credincioși, atât dinăuntru, cât și din afara bisericii, era cufundată în tăcere. Era un moment de tristețe, cu atât mai adâncă dacă priveau spre icoana Sfântului Pantelimon care era, după cum spuneau cei mai cinici dintre leproși, tămăduitorul bolnavilor. Mulți își pierduseră încrederea în el cu ceva timp în urmă, dar povestea vieții sale îl făcuse să fie alegerea perfectă pentru o biserică precum aceea. Un tânăr medic de pe vremea romanilor, Pantaleimon, urmase exemplul mamei și trecuse la creștinism, un gest ce avea să-i atragă, aproape

sigur, persecuții.

Succesul cu care vindeca bolnavii trezise suspiciuni și el fusese arestat, întins pe roată și, în cele din urmă, fiert de viu.

În pofida scepticismului lor privind capacitatea sfântului de a vindeca, a doua zi locuitorii insulei participară cu toții la marea procesiune funerară a lui Hristos. Dimineață împodobiră un sicriu, iar la sfârșitul zilei purtară pe străzi acest *epitaphoi* floral. Fu o procesiune solemnă.

— Suntem obișnuiți cu asta, nu-i așa? comentă sarcastic Elpida, către Eleni, pe când înaintau încet pe stradă, în șirul celor două sute de oameni, ce șerpuia prin oraș, pentru a urca apoi pe cărăruia ce ducea spre partea de nord a insulei, înconjurând-o.

— Așa este, încuviință ea, dar acum este altceva. Omul acesta învie.

— Ceea ce nu se poate spune despre noi, exclamă Teodoros Makridakis, care întâmplător mergea în spatele lor și care era întotdeauna gata să facă un comentariu negativ.

Reînvierea trupului părea ceva imposibil, dar aceia dintre ei care credeau cu adevărat știau ce le era promis: un trup nou, intact, readus la viață. Acesta era rostul întregii istorii și semnificația ritualului. Credincioșii se agățau de ele.

Sâmbătă fu o zi liniștită. Se presupunea că bărbații, femeile și copiii erau în doliu. Dar toată lumea avea treabă. Eleni organizează copiii în grupe, pentru vopsitul ouălor, pe care urmau să le decoreze apoi cu forme minuscule de frunze. Între timp, femeile copsese prăjiturile tradiționale. Spre deosebire de aceste activități delicate, bărbații participaseră cu toții la sacrificarea și prepararea mieilor, care fuseseră aduși cu câteva săptămâni mai înainte cu barca. După ce treburile acestea luară sfârșit, oamenii se duseră din nou la biserică, să o decoreze cu rămurile de rozmarin, frunze de laur și crenguțe de mirt; seara un parfum dulce-amar se răspândea din biserică, în aerul saturat de emoție și de tămâie.

Eleni rămase în pragul bisericii aglomerate. Oamenii erau tăcuți, copleșiți și nerăbdători, străduindu-se să audă șoaptele inițiale din *Kyrie Eleison*. Începu atât de încet, încât putea fi briza foșnind printre frunze, dar apoi crescă devenind ceva aproape tangibil, umplând clădirea și explodând în lumea din afara ei. Lumânările care arseseră înăuntrul bisericii se stinseseră și, sub cerul fără stele și fără lună, lumea era cufundată în beznă. Pentru câteva clipe, Eleni nu simți nimic, doar mirosul greu de seu topit, ce saturase aerul.

La miezul nopții, când clopotul bisericii din Plaka se auzi bătând răsunător peste apă, preotul aprinse o singură lumânare.

— Veniți să luați lumină, chemă el.

Papa Kazakos rosti cuvintele sacre cu pioșenie, dar și cu naturalețe și locuitorii insulei nu avură nicio îndoială că era porunca de a se apropia de el. Unul câte unul, cei aflați mai aproape întinseră lumânările lor subțiri și de la acestea lumina fu răspândită peste tot în jur, până ce atât înăuntru, cât și afară, străluci o pădure de flăcări. Într-o clipă întunericul se transformă în lumină.

Papa Kazakos, un om cu inima deschisă, cu o barbă lungă și cu mare dragoste de viață bună – ceea ce îi făcea pe unii să se întrebe cu justificat scepticism dacă părintele respectase o abstenență de vreun fel în timpul postului – începu să citească Evanghelia. Era un pasaj bine cunoscut și mulți dintre mai vârstnicii de pe insulă își mișcau buzele sincronizându-se perfect.

— *Christos anesti!* proclamă el la sfârșitul pasajului. Hristos a înviat.

— *Christos anesti! Christos anesti!* strigă mulțimea ca răspuns.

Strigătul de triumf răsună în stradă o vreme, cât oameni își făcură urările – *Chronia polla!* — Răspunzând cu entuziasm: *E pisis* – „Și ție la fel”.

Apoi veni timpul să ducă lumânările aprinse, cu grijă, acasă.

— Haide, Dimitri, îl încurajă Eleni pe băiat. Să vedem dacă putem să le ducem acasă fără să le stingem.

Dacă reușeau să ajungă acasă cu lumânarea încă aprinsă însemna că vor avea noroc tot anul, iar în noaptea aceea liniștită de aprilie puteau face acest lucru. În câteva minute, fiecare casă de pe insulă avea o lumânare strălucind în fereastră.

Ultima etapă a ritualului consta în aprinderea unui foc în aer liber, simbolizând arderea trădătorului Iuda Iscariotul. Toată ziua oamenii aduseseră vreascuri de pe-acasă, iar tufișurile fuseseră curățate de ramurile uscate. Preotul aprinse rugul și oamenii se bucurară auzind cum trosnește focul, pentru a izbucni apoi cu un muget puternic, aruncând scântei spre cer. Începuse petrecerea adevărată. În fiecare sat îndepărtat, oraș sau metropolă, de la Plaka până la Atena, va fi mare veselie, iar anul acesta în Spinalonga va fi la fel de mult zgomot ca pretutindeni pe uscat. Cu siguranță, la Plaka se auzeau sunetele puternice și vii de *buzuki*, când pe insulă începu dansul.

Mulți leproși nu mai dansaseră de ani de zile, dar, dacă nu erau atât de mutilați încât să nu poată merge, fură încurajați să se ridice și să între în cercul dansatorilor care se învârtteau încet. Din cuferele pe care se așternuse praful fuseseră scoase piese din costumul popular tradițional, așa că printre ei mai mulți bărbați purtau turbane cu franjuri, cizme înalte și pantaloni până la genunchi, iar multe femei îmbrăcaseră pentru această noapte veste brodate și-și puseseră pe cap eșarfe viu colorate.

Unele dansuri erau maiestuoase, dar pentru celelalte veneau la rând cei mai activi și mai în putere, care se învăteau și se roteau de parcă ar fi dansat pentru ultima dată. După dansuri au urmat cântecele, *manitades*. Unele erau zglobii, altele melancolice; unele erau balade, istorisind povești lungi, care aproape îi adormiră pe bătrâni și pe copii.

Lână să se crape de ziuă, oamenii își găsiseră, majoritatea, drumul spre culcuș, dar unii adormiseră pe scaune la tavernă, îmbuibați nu numai cu rachiu, ci și cu cel mai fraged miel de care avuseseră vreodată parte la un festin. Spinalonga nu mai văzuse asemenea veselie și plăceri de când fusese ocupată de turci. Oamenii sărbătoreau în numele Domnului. Hristos înviase și, într-un anume fel, trebuia să existe o înviere din morți și pentru ei, o înviere a stării lor de spirit.

Ce mai rămăsese din luna aprilie se transformă într-o perioadă de activitate intensă. În martie mai veniseră câțiva leproși de la Atena, adăugându-se celor șase care sosiseră în timpul iernii din diferite părți ale Cretei. Însemna că, era nevoie de alte lucrări de restaurare și toată lumea înțelegea că, după ce temperaturile aveau să crească, multe operațiuni vor trebui sistate până în toamnă. Cartierul turcilor era în sfârșit gata, iar reparațiile la rezervorul de apă venețian erau și ele încheiate. Ușile de intrare și obloanele aveau haină nouă de vopsea, iar pe acoperișul bisericii se pusese țigle noi.

Pe când Spinalonga se ridica din propria cenușă, Eleni intră în declin. Urmărea procesul continuu de restaurare și nu putea să nu-l compare cu deteriorarea ființei ei. Luni întregi voise să creadă că trupul i se împotriviise bolii, care nu evoluase, dar în cele din urmă recunoscuse schimbări, aproape zilnic. Tumefierile netede se înmulțiseră pe picioare, pe care, de câteva săptămâni, nu le mai simțea când mergea.

— Doctorul nu poate face nimic să te ajute? întreba Giorgis sobru.

— Nu, răspundea ea. Cred că trebuie să privim lucrurile în față.

— Ce face Dimitri? continua el, încercând să schimbe subiectul.

— E bine. Mă ajută mult acum, că merg greu, iar în ultimul timp a crescut și cară el legumele, în locul meu. Nu pot să nu mă gândesc că-i este mai bine aici, decât înainte, deși sunt sigură că-i este dor de părinți.

— Vorbește vreodată de ei?

— Nu i-a mai pomenit niciodată, de foarte multă vreme. Știi ceva? De când e aici, n-a primit nici măcar o scrisoare de la ei. Bietul copil!

La sfârșitul lunii mai, viața reintrase în ritmul obișnuit al verii, cu sieste îndelungate și nopți înăbușitoare. Peste tot bâzâiau muște și de la amiază până la lăsarea întunericului, insula era copleșită de un abur fierbinte. Nimic nu mișca în

orele acelea de arșiță. Oamenii trăiau acum în acel loc cu sentimentul permanenței și, chiar dacă nu o spuneau, majoritatea simțeau că viața merita trăită. În diminețile acestea tipice, șchiopătând încetișor spre școală, Eleni se bucura de aroma puternică de cafea, amestecată cu parfumul dulce al mimozelor de pe stradă; de vederea siluetei unui om care cobora dealul, lângă măgarul încărcat cu portocale; de zăngănitul pieselor de fildeș mutate pe câmpul jocului de table și al zarurilor rostogolite, ce punctau zumzetul conversației din *kafenicm*. Ca în orice sat obișnuit din Creta, bătrânele stăteau în prag să privească strada, înclinând capul să o salute când trecea. Femeile acestea nu întorceau niciodată privirea una spre cealaltă când vorbeau, de teamă să nu le scape cine vine, cine pleacă.

O mulțime de lucruri se petreceau în Spinalonga. Din când în când avea loc chiar și câte o căsătorie. Asemenea evenimente majore, viața socială înfloritoare și celelalte informații importante pe care populația trebuia să le afle au creat curând necesitatea înființării unui ziar. Yiannis Solomonidis, care fusese jurnalist la Atena, preluară sarcina și, după ce reuși să-și procure o presă, tipări cincizeci de exemplare dintr-un ziar săptămânal, intitulat *Steaua din Spinalonga*. Locuitorii insulei și le trecură de la unul la altul și le devorară pur și simplu. În primul rând, ziarul conținea informații despre ceea ce se petrecea pe insulă, titlul filmului din săptămâna respectivă, programul de funcționare al farmaciei, obiecte pierdute, găsite sau puse în vânzare și, desigur, despre nunți și decese. După o vreme, ziarul începu să includă o varietate mai mare de evenimente care aveau loc pe continent, comentarii și chiar benzi desenate.

Într-o zi de noiembrie se petrecu un eveniment important despre care nu se scrise nimic în ziar. Nicio propoziție, niciun cuvânt măcar nu relată vizita unui misterios bărbat cu părul negru, a cărui ținută elegantă s-ar fi potrivit perfect societății din Heraklion. La Plaka însă, fu remarcat de mai multă lume, pentru că rareori se întâmpla să fie văzut prin sat un bărbat purtând costum, dacă nu avea loc, desigur, vreo nuntă sau vreo înmormântare, iar în ziua aceea nu era niciuna.

Capitolul 7

Doctorul Lapakis îl informase pe Giorgis că aștepta un vizitator care trebuia adus cu barca la Spinalonga și dus înapoi, la Plaka, câteva ore mai târziu. Se numea Nikolaos Kyritsis. Ușor trecut de treizeci de ani, cu un păr negru și des, era puțin la trup în comparație cu majoritatea bărbaților din Creta, iar costumul bine croit îi accentua silueta zveltă. Pielea îi era bine întinsă pe pomeții proeminenți. Unii apreciau că avea un aer distins, alții considerau că arăta prost

hrănit și niciuna dintre opinii nu era departe de adevăr.

Kyritsis părea nelalocul lui pe cheiul din Plaka. Nu avea bagaje, niciun cufăr, nicio familie înlăcrimată, ca majoritatea celor pe care îi transporta Giorgis cu barca până pe insulă, doar o mapă de piele, extrem de subțire, pe care o strângea la piept. Spre Spinalonga nu mai călătoreau decât Lapakis și, din când în când, câte un reprezentant al guvernului, cu ocazia vreunei vizite sumare, în care evalua cererile de finanțare. Bărbatul acesta era primul vizitator autentic pe care îl dusesese vreodată acolo și Giorgis își înfrână obișnuita reticență față de străini și i se adresă:

— Ce faceți pe insulă?

— Sunt medic, răspuse bărbatul.

— Dar există deja un doctor acolo, spuse Giorgis. L-am dus chiar azi-dimineață.

— Da, știu. Tocmai pe doctorul Lapakis merg să-l vizitez. Suntem prieteni vechi și am fost colegi.

— Nu sunteți bolnav de lepră, nu-i așa? întrebă Giorgis.

— Nu, răspuse străinul, zâmbind discret. Și într-o bună zi nimeni de pe insulă nu va mai fi.

Afirmația era îndrăzneță și lui Giorgis începu să-i bată inima mai repede la acest gând. Fărăme de informații – sau doar un zvon? — Apăreau din când în când, despre cutare unchi sau prieten care auzise ceva despre evoluții în vindecarea leprei. Bunăoară, se vorbise despre injecții cu aur, arsenic și venin de șarpe, dar asemenea tratamente păreau nebunești și, chiar dacă ar fi fost accesibile, ar fi avut ele puterea să tămăduiască? Numai atenienii, bârfea lumea, s-ar fi putut gândi că aveau mijloace să plătească asemenea remedii miraculoase. Pentru o clipă, Giorgis visă cu ochii deschiși, apoi desprinse barca din odgon și se pregăti să-l ducă pe doctor pe insulă. În ultimele câteva luni starea lui Eleni se înrăutățise vizibil, iar el începuse să-și piardă speranța că se va găsi vreodată un leac și că ea se va întoarce acasă; cu toate acestea, pentru prima oară de când o dusesese pe Eleni în Spinalonga, în urmă cu un an și jumătate, Giorgis prinse puțină inimă. Doar puțină.

Papadimitriou aștepta la țărm, să-l întâmpine pe doctor, și Giorgis îi urmări cum dispar în tunel, silueta elegantă, cu mapa de piele în mână, și silueta puternică, dominatoare a șefului insulei.

O rafală de vânt înghețat mătură marea, zdruncinând barca lui Giorgis; cu toate acestea, bărbatul fredona. Astăzi nu va permite naturii să-l perturbe.

Papadimitriou îl descusu pe Kyritsis în timp ce înaintau unul lângă altul, pe strada mare. Avea destule informații la îndemână, ca să știe ce întrebări să-i pună.

„Unde s-a ajuns cu cercetările? Când vor începe testările? Când vor ajunge medicamentele la noi? Cât de implicat sunteți în cercetări?” Era un interogatoriu la care Kyritsis nu se așteptase, dar, pe de altă parte, nici nu anticipase să întâlnească pe cineva ca Papadimitriou.

— Suntem încă la început, răspunse el prudent. Sunt implicat într-un program amplu de cercetare, finanțat de Fundația Pasteur, dar nu urmărim doar vindecarea. Există proceduri noi de tratament și profilaxie, care au fost stabilite la Conferința de la Cairo, acum câțiva ani, și acesta este principalul motiv pentru care am venit aici. Vreau să mă asigur că facem tot ce se poate – nu vreau ca medicamentul, atunci când și dacă va fi descoperit, să vină prea târziu pentru cei de aici.

Papadimitriou, actor experimentat, răsă subțire, ascunzându-și ușoara dezamăgire că mai era mult de așteptat până la găsirea unui tratament adecvat:

— Păcat. Promisesem familiei că până la Crăciun voi fi înapoi la Atena, așa că mă bazam pe dumneata, pentru o poțiune magică.

Kyritsis era realist. Știa că puteau trece ani până când oamenii aceștia să poată primi un tratament eficient și nu voia să le trezească speranțe deșarte. Lepra era pe pământ de când lumea și nu avea să dispară peste noapte.

Pe când mergeau împreună spre spital, Kyritsis înregistrează imaginile și sunetele din jur, fără să-i vină să creadă. Părea un sat obișnuit și chiar mai puțin mizer decât multe altele din Creta. Dacă nu ar fi zărit din când în când câte un pavilion de ureche mărit sau câte un picior infirm – semne pe care alții nici nu le-ar fi băgat de seamă –, cei care trăiau acolo ar fi părut oameni normali, care își vedeau de treburile cotidiene. Era un moment al anului când puțini umblau cu capul descoperit. Bărbații purtau șapca trasă pe ochi și gulerele ridicate, iar femeile își înfășurau strâns broboadele pe cap și pe umeri, să se protejeze, pentru că vântul devenea mai aspru pe zi ce trecea, iar ploaia cădea torențial, transformând străzile în pâraie.

Cei doi bărbați trecură pe lângă vitrinele magazinelor cu obloanele viu colorate, iar brutarul, care tocmai scotea din cuptor o șarjă de pâine de culoarea nisipului, prinse privirea lui Kyritsis și îl salută scurt, înclinând capul. Kyritsis îi răspunse ducând mâna la borul pălăriei. Imediat înainte de biserică ieșiră din strada principală. Sus, deasupra lor, se înălța spitalul. Văzută de jos, imaginea era impunătoare, o clădire cu mult mai mare decât celelalte de pe insulă.

Lapakis se afla la intrarea principală, să-l întâmpine pe Kyritsis și cei doi bărbații se îmbrățișară, într-o manifestare spontană de autentică afecțiune. Pentru câteva clipe salutările și întrebările se învălmășiră într-un torent de entuziasm. „Ce mai faci? De când ești aici? Ce se întâmplă la Atena? Spune-mi ce e nou în viața ta!” În cele din urmă, încântarea reciprocă de a se fi întâlnit lăsă loc lucrurilor mai practice. Timpul trecea repede. Lapakis îl conduse pe Kyritsis într-o vizită fulger prin spital, arătându-i secția pentru pacienții ambulatorii, cabinetele de tratamente și, la urmă, salonul.

— Avem foarte puține resurse deocamdată. Ar trebui să internăm mai mulți oameni pentru câteva zile, dar pe majoritatea trebuie să-i tratăm și să-i trimitem acasă, zise Lapakis obosit.

În salon erau înghesuite zece paturi, la distanță de numai jumătate de metru unul de altul. Toate erau ocupate, unele de bărbați, altele de femei, deși era greu să-i deosebești pe unii de alții, pentru că obloanele erau închise și numai câteva dăre de lumină se strecurau prin ele. Cei mai mulți pacienți ajunseseră la capătul drumului. Kyritsis, care petrecuse ceva timp în spitalul de leproși din Atena, nu era șocat. Condițiile, supraaglomerația și mirosul erau de o sută de ori mai grele acolo. Aici, cel puțin, se acorda oarecare atenție igienei, ceea ce putea face diferența între viață și moarte, pentru un bolnav cu ulcerații infectate.

— Toți pacienții aceștia sunt într-o stare reactivă, explică Lapakis încetișor, rezemându-se de tocul ușii.

Era o etapă a bolii în care simptomele leprei se intensificau și țineau uneori mai multe zile sau chiar săptămâni. Pacienții aflați în această stare treceau prin dureri îngrozitoare, făceau febră mare, iar ulcerațiile arătau mai cumplit ca niciodată. Reacția leprei îi putea lăsa mai rău bolnavi ca înainte, dar uneori arăta că organismul se lupta să elimine maladia, iar când suferința trecea, oamenii se trezeau vindecați.

Cei doi bărbați priveau în salon, și majoritatea pacienților erau liniștiți. Unul se văita la răstimpuri, iar altul, despre care Kyritsis credea că era femeie, dar nu putea fi sigur, gemea. Lapakis și Kyritsis se retraseră din ușă. Să rămână acolo era o intruziune.

— Vino în cabinetul meu, zise Lapakis. Vorbim acolo.

Îl conduse pe Kyritsis pe coridor, până la ultima ușă pe stânga. Spre deosebire de salon, de la fereastra cabinetului se vedea o priveliște frumoasă. Ferestrele uriașe, care se înălțau de la nivelul taliei unui om până aproape de tavan, dădeau spre Plaka și spre munții din spatele satului. Un tablou agățat pe perete prezenta desenul tehnic al spitalului, așa cum arăta el atunci și, cu linie roșie, conturul

unei construcții suplimentare.

Lapakis observă că desenul îi atrăsese atenția lui Kyritsis.

— Acestea sunt planurile mele, spuse el. Ne mai trebuie un salon și mai multe cabinete de tratament. Bărbații ar trebui separați de femei – dacă nu au parte de viață, ultimul lucru pe care am putea să li-l oferim este demnitatea.

Kyritsis se apropie să privească schița. Știa că sănătatea era ultima dintre prioritățile guvernului, în special pentru cei considerați bolnavi în ultima fază, de aceea nu putea să nu-și arate scepticismul.

— Toate acestea vor costa ceva bani, spuse el.

— Știu, știu, replică Lapakis obosit, dar acum, când pacienții noștri sosesc nu numai din Creta, ci și din Grecia continentală, guvernul este obligat să vină cu fonduri. Iar când ai să-i întâlnești pe câțiva dintre leproșii pe care îi avem acum aici, vei vedea că nu sunt oameni care să accepte un refuz. Dar ce te-a adus din Creta? M-am bucurat grozav când am primit scrisoarea ta, totuși nu mi-ai spus ce vânt te aduce.

Cei doi bărbați stătură de vorbă cu apropierea firească a celor care își petrecuseră studenția împreună. Amândoi urmaseră medicina la Atena și, deși trecuseră șase ani de la ultima lor întâlnire, putură să reia prietenia ca și când nu s-ar fi despărțit niciodată.

— Este destul de simplu, totuși, spuse Kyritsis. Mă săturasem de Atena și când a fost anunțat un post liber la spitalul din Heraklion, la Secția de dermatovenerice, m-am înscris. Știam că-mi voi putea continua cercetările, în special datorită numărului mare de leproși pe care îi aveți aici. Spinalonga este locul perfect pentru studiile de caz.

Ți-ar plăcea să vin în vizită din când în când – și, mai ales, crezi că pacienții ar accepta acest lucru?

— Bineînțeles că nu am nimic împotrivă și sunt sigur că nici ei.

— La un moment dat s-ar putea pune problema să testăm tratamente noi –, dar nu promit nimic spectaculos. Ca să fiu sincer, rezultatele ultimelor remedii nu s-au remarcat prin absolut nimic. Dar nu putem bate pasul pe loc, nu-i așa?

Lapakis se așează la birou. Ascultase cu mare atenție și-și făcuse speranțe cu fiecare cuvânt rostit de Kyritsis. De cinci ani era singurul doctor dispus să facă vizite în Spinalonga și în tot acest timp tratase un șir nesfârșit de bolnavi și muribunzi. În fiecare seară, când se dezbrăca să meargă la culcare, își controla corpul să vadă dacă apăruseră semnele bolii. Știa că gestul era ridicol și că bacteria putea trăi în organismul lui luni și chiar ani întregi fără ca el să-și dea seama, iar această neliniște profundă era singurul motiv pentru care nu venea în

Spinalonga decât de trei ori pe săptămână. Trebuia să-și ofere șansa de a lupta cu boala. Rolul lui pe insulă era o chemare pe care se simțise obligat să o urmeze, dar se temea că șansele de a nu contracta lepra nu erau mai mari decât acelea de viață lungă pentru jucătorul împătimit de ruleta rusească.

Acum Lapakis avea într-adevăr un ajutor. Athina Manakis sosise exact în momentul când el nu mai putea face față valului zilnic de bolnavi care urcau încet panta, șchiopătând, unii pentru a rămâne câteva săptămâni, alții doar pentru a li se schimba bandajele. Fusese doctoriță la Atena înainte de a descoperi că avea lepră și de a se interna în leprozeria de acolo, de unde fusese trimisă în Spinalonga împreună cu ceilalți rebeli atenieni. Aici avea de jucat un rol nou. Lui Lapakis nu-i venea să creadă ce noroc dăduse peste el: iată pe cineva care nu numai că voia să locuiască în spital, dar care era și o enciclopedie de practică medicală; faptul că erau leproși nu-i împiedica pe locuitorii din Spinalonga să sufere de o întreagă gamă de alte complicații, precum oreion, pojar sau simpla otită, iar aceste afecțiuni rămâneau adesea netratate. Experiența de douăzeci și cinci de ani a Athinei Manakis și bunăvoința ei de a munci în orice clipă când nu dormea făceau ajutorul ei de neprețuit, iar Lapakis nu se supăra deloc când ea îl trata ca pe un frate mai mic, care trebuia tras de urechi. Dacă ar fi crezut în Dumnezeu, i-ar fi mulțumit din toată inima.

Acum, din senin – sau, mai exact, din cenușiul acelei zile de noiembrie, când cerul și marea concurau care să fie mai întunecat – picase Nikolaos Kyritsis, să întrebe dacă putea face vizite regulate. Lui Lapakis îi venea să plângă de bucurie. Când va pleca din spital la sfârșitul zilei, după ce se va spăla din cap până-n picioare cu o soluție sulfuroasă în marele arsenal al venețienilor, care servea acum drept cameră de dezinfectare, nu va mai trăi sentimentul supărător de neadecvare. Exista Athina, iar acum va fi și Kyritsis, din când în când.

— Te rog, spuse el. Vino cât de des vrei. Nu pot să-ți spun cât de mult mă bucur. Spune-mi, mai exact ce anume ai de gând să faci?

— Ei bine, zise Kyritsis scoțându-și haina și atârând-o grijuliu pe spătarul scaunului, există oameni în domeniul cercetărilor privind lepra, care cred că ne apropiem de descoperirea unui remediu. Eu lucrez încă la Institutul Pasteur din Atena, iar directorul nostru general ține foarte mult să ducem lucrurile mai departe, cât putem de repede. Gândește-te ce ar însemna asta nu numai pentru sutele de oameni de aici, ci pentru miile din întreaga lume – milioane chiar, în India și America de Sud. Impactul vindecării ar fi uriaș. În opinia mea, prudentă, suntem încă departe de acest deznodământ, dar fiecare dovadă, fiecare caz studiat ne ajută să construim tabloul mijloacelor de a preveni răspândirea bolii.

— Vreau să cred că te înșeli când vorbești despre mult timp, răspunse Lapakis. În prezent eu sunt supus unor mari presiuni să folosesc remedii miraculoase. Oamenii aceștia sunt extrem de vulnerabili și se vor agăța de orice pai, mai ales dacă au resurse să plătească. Deci, exact, ce plan ai pentru ei?

— Îmi trebuie câteva zeci de cazuri pe care să le supraveghez îndeaproape în următoarele câteva luni, chiar ani, dacă lucrurile vor merge bine. În Heraklion am puține ocazii de a pune diagnosticul și pe urmă îmi pierd pacienții pentru că ei vin aici! Pentru ei este tot ce poate fi mai bun, din câte am văzut, dar eu trebuie să-i țin sub urmărire.

Lapakis zâmbea. Iată un aranjament care îi avantaja pe amândoi, în mod egal. Un perete al cabinetului său era căptușit, de jos până sus, cu fișiere. Unele adăposteau fișele medicale ale tuturor locuitorilor din Spinalonga. În altele erau transferate fișele celor care muriseră, înainte ca Lapakis să se fi oferit voluntar să lucreze pe insulă, nu se păstrasera documente. Nici nu se făcuseră tratamente eficiente, singurul progres fiind acela al degenerării treptate. Tot ce mai rămăsese despre leproșii din primi douăzeci de ani de existență a coloniei era un registru mare, de culoare neagră, în care fuseseră înscrise numele, data sosirii și data morții. Viețile lor fuseseră reduse la o simplă notiță, dintr-o macabră carte de oaspeți, în timp ce oasele le zăceau amestecate sub dalele de piatră ale mormintelor comune, din celălalt capăt al insulei.

— Am fișele tuturor celor care au trecut pe aici de când am venit eu, în 1934, spuse Lapakis. Fac însemnări detaliate despre starea lor de sănătate la sosire și înregistrez fiecare schimbare intervenită. Sunt ordonate după vârstă – este un criteriu logic, la fel de bun ca oricare altul. Poți să te uiți prin ele și să iei tot ce te interesează, iar la următoarea ta vizită, pot să-i programez, să vină și să-i cunoști.

Lapakis deschise sertarul greu din partea de sus a dulapului de lângă el. Era plin ochi de hârtii și, cu un gest amplu al brațului, îl pofti pe Kyritsis să caute.

— Te las să-ți vezi de treabă, zise el. Trebuie să mă întorc la salon. Pacienții au probabil nevoie de îngrijire.

O oră și jumătate mai târziu, când Lapakis reveni în cabinet, pe jos se afla un teanc de dosare; pe cel de deasupra era scris numele „Eleni Petrakis”.

— L-ai întâlnit pe soțul ei în această dimineață, comentă Lapakis. Omul cu barca.

Trecură pe o foaie numele tuturor pacienților selecționați, discutară pe scurt despre fiecare dintre ei, apoi Kyritsis se uită la ceasul de pe perete. Era timpul să plece. Înainte de intrarea lui în camera de dezinfecție, pentru a se spăla – chiar dacă știa că această măsură menită a încerca să limiteze răspândirea bacteriei era

inutilă – cei doi bărbați își strânseseră mâinile cu căldură. Apoi Lapakis îl conduse pe deal în jos, spre intrarea tunelului, de unde Kyritsis își continuă drumul singur, până la chei, unde îl aștepta Giorgis, pregătit să-l transporte în prima parte a îndelungatei călătorii înapoi, spre Heraklion.

La înapoiere au schimbat puține cuvinte. Părea că la venire consumaseră tot ce aveau să-și spună. Dar când au ajuns la Plaka, Kyritsis îl întrebă pe Giorgis dacă putea fi acolo săptămâna viitoare, în aceeași zi, pentru a-l duce în Spinalonga. Dintr-un motiv pe care nu-l înțelegea prea bine, Giorgis fu bucuros. Nu numai pentru bani. Se bucura, pur și simplu, să știe că noul doctor, cum îl considera, se va întoarce.

Nikolaos Kyritsis își continuă vizitele de fiecare miercuri în frigul aspru de decembrie, pe temperaturile arctice din ianuarie și februarie și sub vânturile dezlănțuite sălbatic în luna martie. Nici el, nici Giorgis nu erau genul de oameni care să între ușor în vorbă, totuși, traversând marea spre leprozerie, legară scurte dialoguri.

— *Kyrie Petrakis*, cum îți merge azi? obișnuia Kyritsis să întrebe.

— Bine, cu voia lui Dumnezeu, răspundea Giorgis precaut.

— Și nevasta ce-ți face? continua doctorul, cu o întrebare care pe Giorgis îl făcea să se simtă ca orice bărbat, aflat la casa lui.

Niciunul din ei nu dădea atenție ironiei faptului că cel care se interesa cunoștea răspunsul mai bine ca oricare altul.

Giorgis aștepta cu nerăbdare vizitele lui Kyritsis și la fel Maria, care avea acum doisprezece ani, pentru că aduceau o umbră de optimism și posibilitatea să-l vadă pe tatăl ei zâmbind. Nimeni nu spunea nimic, dar fata simțea ceva. După-amiaza târziu, se ducea pe chei și îi aștepta să se întoarcă. Înfășurându-și strâns haina de lână pe lângă trup, stătea și se uita cum barca își croia drum pe apă în lumina din ce în ce mai slabă a amurgului, apoi prindea odgonul pe care i-l arunca tatăl și îl înfășură temeinic pe stâlp, cu mișcări de cunoscător, să o asigure pentru noapte.

În aprilie vânturile mai slăbiseră în intensitate și în aer se simțea o ușoară schimbare. Pământul începea să se încălzească. Anemonele de primăvară, cu roșul lor aprins și orhideele de un roz palid își ițiseră petalele, iar păsările migratoare își lansară zborul peste Creta, revenind din Africa după iarnă. Toată lumea se bucura de schimbarea anotimpului și aștepta cu nerăbdare venirea căldurii, dar în aer pluteau și schimbări mai puțin bune.

În Europa izbucnise de ceva vreme războiul și chiar în luna aceea fu cotropită și Grecia. Locuitorii Cretei trăiau acum sub sabia lui Damocles; ziarul coloniei,

Steaua din Spinalonga, cuprindea cu regularitate informații despre evoluția situației, iar bobinele jurnalelor de știri, care soseau odată cu filmul săptămânal, stârneau îngrijorare în rândul populației. Pe urmă, de ce le era mai frică nu scăpară: nemții puseră ochii pe Creta.

Capitolul 8

— Maria, Maria! urlă Anna din stradă, sub fereastra surorii ei. Au venit! Au venit nemții!

Vocea îi trăda panica și, pe când Maria cobora treptele, sărind câte două o dată, Anna se aștepta că audă tropotul cizmelor cu bot metalic pe caldarâmul străzii principale din Plaka.

— Unde? întrebă Maria răsuflând din greu și ciocnindu-se de sora ei în stradă. Unde sunt? Nu-i văd nicăieri.

— Nu sunt chiar aici, idioato, replică Anna. Nu încă, dar sunt în Creta și ar putea veni către noi.

Oricine o cunoștea cât de cât pe Anna ar fi sesizat o urmă de emoție în vocea ei. Din punctul ei de vedere, orice ar fi putut sparge monotonia existenței guvernate de tiparul predictibil al anotimpurilor și de perspectiva unei vieți trăite până la capăt în acest sat era bine-venit.

Anna venise în fugă de la casa lui Fotini, unde un grup de săteni se adunaseră în jurul unui aparat de radio care hârâia. Tocmai deslușiseră vestea că trupele germane aterizaseră în vestul Cretei. Acum fetele alergau împreună către piața din centrul satului, unde se strângea lumea în asemenea momente. Era după-amiază târziu, dar cârciuma era plină de bărbați și, în mod cu totul neobișnuit, și de femei, toți interesați să asculte radioul, deși, desigur, sunetul era în mare parte acoperit de pălăvrăgeală lor.

Informațiile difuzate erau dezolante și limitate. „În jurul orei șase dimineața, mai mulți militari au fost parașutați pe pământul Cretei, în apropierea aerodromului Maleme. Se presupune că toți au decedat.”

Se părea, în cele din urmă, că Anna nu avusese dreptate. Nici vorbă să fi venit nemții. „Sora mea exagerează, ca de obicei”, gândi Maria.

Dar atmosfera era încărcată de tensiune. Atena căzuse în urmă cu patru săptămâni și de atunci peste Acropole flutura steagul german. Era un fapt tulburător, dar pentru Maria, care nu călcase niciodată acolo, Atena părea foarte îndepărtată. De ce ar trebui să-i preocupe pe locuitorii din Plaka evenimentele din Atena? În plus, faptul că mii de soldați ai Aliaților sosiseră în Creta de pe continent nu însemna oare că erau în siguranță? Ascultându-i pe adulții din jur

cum argumentau, dezbăteau și aduceau în discuție opinii despre război, Anna se simțea cu atât mai mult în siguranță.

— N-au nicio șansă! spuse cu dispreț Vangelis Lidaki, proprietarul cârciumii. Continentul este altceva, nu-i Creta. Nici într-un milion de ani! Uitați-vă la peisajul nostru! Nici n-ar putea *porni* să străbată munții noștri cu tancurile lor!

— Pe turci n-am prea reușit să-i ținem la distanță, replică pesimist Pavlos Angelopoulos.

— Nici pe venețieni, se auzi o voce din mulțime.

— Ei bine, dacăăștia vin pe aici, vor găsi ce-au căutat, mormăi altul, izbind cu pumnul în palma deschisă a celeilalte mâini.

Nu era o simplă amenințare și toți cei de față știau acest lucru. Chiar dacă Creta mai fusese invadată în trecut, locuitorii organizaseră o rezistență acerbă. Istoria insulei lor era un lung șir de lupte, reprimări și naționalisme și nu se găsea casă care să nu fi avut o bandulieră, o pușcă sau un pistol. Ritmul vieții putea părea lent, dar în spatele fațadei mocneau adesea vrajbe între familii sau sate, iar în populația bărbătească trecută de paisprezece ani, puțini erau cei care nu învățaseră încă să mânuiască o armă letală.

Savina Angelopoulos, care stătea în prag cu Fotini și cu surorile Petrakis, știa prea bine de ce amenințarea era reală de această dată.

Motivul, simplu, era rapiditatea luptelor. Avioanele germane care parașutaseră militari nu aveau nevoie de mai mult timp să străbată distanța de la Atena până la insulă, decât le trebuia copiilor ca să meargă la școala din Elounda. Dar nu spuse nimic. Simpla prezență a zecilor de mii de soldați ai Aliatilor, evacuați de pe continent în Creta, o făcea să se simtă mai mult vulnerabilă decât în siguranță. Nu avea încredere, precum ceilalți consăteni. Ei voiau să creadă că moartea celor câteva sute de nemți care aterizaseră cu parașutele era sfârșitul întregii istorii. Instinctiv, Savina simțea că nu așa stăteau lucrurile.

Într-o săptămâna situația se clarifică. În fiecare zi mulțimea se aduna la cârciumă, apoi se revărsa în piață, în serile târzii de mai, primele din an când căldura zilei nu mai dispărea odată cu soarele. Aflați la sute de kilometri de miezul acțiunii, locuitorii din Plaka se bazau pe zvonuri și pe informații fragmentate și, în fiecare zi, alte firimituri de informații soseau dinspre vest, purtate parcă de vânt, precum semințele de ciulin. Se zvonea că, deși mulți dintre cei parașutați muriseră, unii dintre ei supraviețuiseră în mod miraculos și se refugiaseră în ascunzători, de unde acum reușeau să ocupe poziții strategice. La început se vorbea numai despre sângele german vărsat, despre bărbați trași în țepa tulpinilor de bambus, spânzurați de propriile parașute prin măslini sau

zdrobiți de stânci; acum însă ieși la iveală adevărul, că îngrijorător de mulți supraviețuiseră și aerodromul fusese folosit pentru parașutarea altor mii, iar balanța se înclina în favoarea nemților. La mai puțin de o săptămână de la prima parașutare, nemții revendicau controlul asupra insulei Creta.

În noaptea aceea toată lumea se adună din nou la cârciumă. Maria și Fotini jucau afară X și 0, zgâriind semnele cu bățul în țărână, dar ciuliră urechile când vocile începură să se ridice.

— De ce ne-au prins nepregătiți? întrebă Antonis Angelopoulos, trântind paharul pe masa de tablă. Era clar că vor veni cu avioanele.

Antonis avea o ardoare cât să-i ajungă și pentru fratele lui, iar în momentele fierbinți nu-i trebuia mult să izbucnească. Ochii lui verzi, cu pleoapele lăsate, scăpărau de mânie pe sub genele negre. Cei doi băieți nu semănau deloc. Angelos era rotofei și mai puținel la minte, în timp ce Antonis era inteligent, cu fața ascuțită și pregătit în orice clipă să sară la bătaie.

— Nu era clar deloc, răspunse Angelos, desființând ideea dintr-un gest al mâinii lui dolofane. Era ultimul lucru la care ne-am fi așteptat.

Nu era pentru prima oară când Pavlos se întreba de ce băieții lui nu se înțelegeau niciodată. Trase cu sete din țigară și pronunță propriul verdict.

— Sunt de acord cu Angelos, zise el. Nimeni nu și-a imaginat un atac aerian. Este curată sinucidere să invadezi ținutul acesta, picând din cer, ca să fii împușcat la aterizare!

Pavlos avea dreptate. Pentru mulți dintre ei fusese aproape o sinucidere, dar pentru germani nu însemna nimic să sacrifice câteva sute de oameni pentru a-și atinge țelul și, înainte ca Alianții să aibă timp să reacționeze, principalul aerodrom, cel de la Maleme, de lângă Hania, căzuse deja în mâinile lor.

În primele zile, oamenii din Plaka își văzură de treburile lor, ca de obicei. Nimeni nu știa exact ce însemna cantonarea permanentă a nemților pe același pământ cu ei, în Creta. O bună bucată de vreme nici nu se dezmeticiră din șocul constatării că așa ceva se putuse întâmpla. Apoi începură să apară informații ce făceau tabloul mult mai întunecat decât își închipuiseră ei. În mai puțin de o săptămână fuseseră deplasați pe teren 40 000 de soldați greci și aliați și câteva mii trebuiră evacuați, cu imense pierderi de vieți omenești și nenumărați răniți. La cârciumă dezbaterile se intensificară și oamenii începură să exprime șoptit opinii despre cum trebuia organizată apărarea insulei când germanii aveau să înainteze spre est. Dorința de a lupta cu arma în mână se răspândi cu o fervoare religioasă. Sătenii nu se temeau de vărsarea de sânge. Mulți așteptau cu nerăbdare să pună mâna pe pușcă.

Pentru locuitorii din Plaka ocazia se ivi atunci când primii soldați nemți intrară în marș în Agios Nikolaos, iar de acolo o unitate puțin numeroasă fu dislocată la Elounda. Fetele Petrakis se întorceau de la școală, când Anna se opri și o trase pe sora ei de mânecă.

— Maria, privește! o îndemnă ea. Privește! Vin, pe stradă!

Mariei îi sări inima din piept. De această dată Anna avea dreptate.

Nemții erau într-adevăr acolo. Doi soldați se îndreptau direct spre ele.

Ce făceau trupele de ocupație după ce invadau un teritoriu? Presupunea că omorau pe toată lumea. Altfel, de ce ar fi venit? I se înmuia ră picioarele.

— Ce ne facem? șopti ea.

— Mergi mai departe, șuieră Anna.

— N-ar trebui să alergăm înapoi? întrebă Maria pe ton rugător.

— Nu fi proastă! Nu te opri. Vreau să-i văd de aproape cum arată. O apucă pe sora ei de mână și o trase după ea.

Soldații înaintau cu privirea din ochii lor albaștri ațintită înainte și de nepătruns. Purtau jachete groase, de lână gri, iar cizmele cu blacheuri loveau ritmic drumul pietruit. Trecură pe lângă fete ca și când nu le-ar fi văzut. Ca și când ele nici nu ar fi existat.

— Nici măcar nu s-au uitat la noi! se plânse Anna, când nu mai puteau fi auzite.

Acum în vârstă de cincisprezece ani, se simțea ofensată dacă cineva de sex opus nu o băga în seamă.

După numai câteva zile, Plaka primi propriul contingent de soldați germani. La capătul satului, o familie fu trezită brutal din somn, dimineța.

— Deschideți! strigară soldații, izbind în ușă cu patul puștilor.

Deși nu vorbeau o boabă din limba lor, familia înțelese ordinul, ca și pe cele care urmară. Li se cerea să elibereze casa până la amiază, în caz contrar urmând să suporte consecințele. Din ziua aceea, prezența pe care Anna o prevestise emoționantă se află permanent printre ei și atmosfera în sat deveni apăsătoare.

Nu se știa adevărul despre cele ce se petreceau zilnic în alte părți ale Cretei, dar circulau zvonuri din abundență, inclusiv despre grupuri mici de aliați ce se deplasau spre est, către Sitia. Într-o seară, la lăsarea întinericului, patru soldați britanici, bine deghizați, coborâră de la deal, unde dormiseră într-o colibă de ciobani și intrară nepăsători în sat. N-ar fi fost întâmpinați cu mai multă căldură nici dacă ar fi apărut în satele din ținuturile lor natale. Nu numai foamea de știri din sursă sigură îi atrăgea pe oameni spre ei, ci mai ales dorința înnăscută a sătenilor de a oferi ospitalitate și de a-l trata pe fiecare străin ca pe trimisul

Domnului. Bărbații fură oaspeți excelenți.

Mâncară și băură tot ce li se oferi, dar numai după ce unul dintre membrii grupului, care vorbea bine limba greacă, relată evenimentele la care asistase cu o săptămână în urmă pe coasta de nord-vest.

— Ultimul lucru la care ne-am fi așteptat era să vină pe calea aerului – și mai ales, în număr atât de mare, spuse el. O mulțime au murit imediat, dar mulți au aterizat cu bine și s-au regrupat. Apoi, parcă împotriva propriei voințe, adăugă: Câtiva, desigur, au fost ajutați să moară.

Afirmația avea ceva aproape inuman, dar când continuă, mulți săteni pâliră.

— Câtiva dintre nemții răniți au fost tăiați în bucăți, spuse el, cu privirea ațintită pe halba de bere. De sătenii de acolo.

Pe urmă un alt soldat scoase din buzunarul de la piept o bucată de hârtie împăturită, o netezi grijuliu cu mâna și o întinse pe masă, în fața lui. Sub rândurile scrise inițial în germană, cineva mângălise traducerea în greacă și în engleză.

— Cred că ar trebui să vedeți asta cu toții. Comandantul aviației germane, generalul Student, a dat aceste ordine acum câteva zile.

Sătenii se înghesuiră în jurul mesei, să citească ce scria pe hârtie:

Există dovezi că civilii din Creta sunt răspunzători de mutilarea și uciderea soldaților noștri răniți. Vor fi aplicate represalii și pedepse, neîntârziat și fără reținere.

Autorizez prin prezenta toate unitățile care au căzut victime acestor atrocități, să ducă la îndeplinire următoarele:

1. Execuții prin împușcare
2. Distrugerea totală a satelor
3. Exterminarea populației de sex masculin din toate satele care îi ascund pe făptașii crimelor mai sus menționate.

Tribunalele militare nu vor avea obligația să-i judece pe cei care i-au asasinat pe soldații noștri.

„Exterminarea întregii populații.” Cuvintele săreau din pagină. Sătenii rămaseră stană de piatră, nu li se mai auzea decât respirația; dar cât timp vor mai avea și libertatea de a respira?

Englezul sparse tăcerea.

— Nemții n-au mai întâlnit niciodată până acum o rezistență ca aceea pe care o întâmpină în Creta. Au fost luați complet prin surprindere. Și nu numai din

partea bărbaților, ci și din a femeilor și a copiilor – chiar și a preoților. Se așteptau la o capitulare totală, fără compromisuri, din partea voastră, ca și dintr-a aliaților. Dar trebuie să vă prevenim că au comis deja acte de brutalitate în satele din vest. Le-au pus la pământ – cu biserici și cu școli, cu tot.

Nu mai putu să continue. În încăpere izbucni tumultul.

— Să ne împotrivim? tună Pavlos Angelopoulos peste toată zarva.

— Da, strigară la unison cei aproximativ patruzeci de oameni prezenți.

— Lână la moarte! urlă Angelopoulos.

— Lână la moarte! reluă ca un ecou mulțimea.

Deși germanii se aventurau rareori afară după lăsarea întinericului, oamenii făcură de strajă cu rândul la ușa cârciumii. Stătură de vorbă până târziu în noapte, iar aerul deveni gros de fum de țigară, prin pădurea argintie de sticle de rachiu, rămase goale pe mese. Știind că ar fi fost o eroare fatală să fie zăriți în lumina zilei, soldații englezi se ridicară să plece chiar înainte de ivirea zorilor. Aveau să dispară în ascunzișuri. Zeci de mii de soldați ai armatelor aliate fuseseră evacuați la Alexandria cu câteva zile mai înainte, iar cei ce rămăseseră trebuiau să nu se lase prinși de nemți, dacă voiau să-și ducă la bun sfârșit misiunile secrete. Grupul acela era în drum spre Sitia, unde pătrunseseră deja italienii și preluaseră controlul.

După părerea englezilor, despărțirea și îmbrățișările erau prea lungi și afectuoase având în vedere că abia făcuseră cunoștință, dar pentru cretani această efuziune emoțională nu era ceva neobișnuit. Cât stătuseră bărbații la băutură, nevestele aduseseră la cârciumă pachete cu provizii, pe care soldații abia reușiră să le care. Aveau mâncare să le ajungă pentru două săptămâni și erau profund recunoscători. „*Efharisto, efharisto*”, repeta la nesfârșit unul dintre ei, folosind singurul cuvânt pe care îl știa în limba greacă.

— Pentru nimic, răspunseră sătenii. Voi ne ajutați pe noi. Noi ar trebui să vă mulțumim.

Cât englezii mai erau încă la cârciumă, Antonis Angelopoulos, cel mai mare dintre frații lui Fotini, plecase pe nebăgate de seamă, se strecurase în casă și-și adunase câteva lucruri: un cuțit ascuțit, o pătură de lână, o cămașă de schimb și arma, un mic pistol pe care i-l dăruise tatăl când împlinise optsprezece ani. În ultima clipă înșfăcă un obiect, așezat pe raft lângă îndrăgita liră a tatălui său. Era un *thiaboli*, un fluier de lemn, la care cânta din copilărie și, pentru că nu știa când avea să se mai întoarcă acasă, nu putea să-l lase acolo.

Tocmai când închidea catarama genții lui de piele, apăru în ușă Savina. În ultimele câteva zile somnul îi cam ocolise pe locuitorii din Plaka. Toți erau în

alertă, frământați de îngrijorare, uneori sculați din pat de străfulgerări de lumină pe cer, provocate de bombele inamicului care distrugea orașele. Cum ar fi putut dormi când se așteptau ca propriile case să fie zdrobite sub impactul unui obuz sau să audă vocile stridente ale soldaților nemți, cantonați acum la capătul străzii? Savina ațipise doar și se trezi imediat la zgomotul pașilor pe podeaua de pământ și la hârșăitul pistolului scos din rastel. Mai presus de orice, Antonis nu voise să dea ochii cu mama lui. Se gândise că Savina va încerca probabil să-l oprească.

— Ce faci aici? întrebă ea.

— Îi voi ajuta. Am să-i călăuzesc pe soldații aceștia – nu vor rezista nicio zi în munți, fără cineva care cunoaște terenul.

Antonis se apucă să-și apere pătimaș planul, ca un om care se aștepta să întâmpine rezistență. Dar, spre surprinderea lui, observă că mama dădea aprobator din cap. Instinctul ei de a-l proteja era la fel de puternic ca întotdeauna, dar femeia știa că așa trebuia să fie făcut.

— Ai dreptate, zise ea, adăugând pe un ton destul de firesc: E de datoria noastră să-i ajutăm cum putem.

Savina își îmbrățișă fiul o clipă, apoi acesta plecă, grăbit să nu-i piardă pe cei patru străini care probabil părăsiseră deja satul.

— Ai grijă, murmură mama în urma lui, deși el era deja prea departe să o mai poată auzi. Promite-mi că vei avea grijă.

Antonis se înapoie în fugă la cârciumă. Soldații ieșiseră deja în piață și își luau ultimul rămas-bun. Alergă la ei.

— Vă călăuzesc eu, îi anunță el. Veți avea nevoie să știți pe unde se află peșterile, crevasele și cheile, pentru că de unii singuri ați putea muri pe acolo. Eu vă pot învăța cum să supraviețuiți – unde să găsiți ouă de păsări, mure bune de mâncat și apă, în locuri unde nici nu v-ați aștepta.

Se auzi un murmur de apreciere dinspre soldați și cel care vorbea grecește făcu un pas înainte.

— Locurile sunt primejdioase. Am descoperit deja pe pielea noastră, în multe ocazii. Îți suntem recunoscători.

Pavlos rămase în urmă. Ca și nevastei sale, simțea că i se face rău de frică gândindu-se la misiunea la care se angaja primul lui născut, dar totodată era copleșit de admirație. Îi învățase pe cei doi băieți să cunoască rostul pământului și știa că Antonis avea cunoștințele necesare pentru a-i ajuta pe oamenii aceia să supraviețuiască, precum caprele pe un teren aproape sterp. Băiatul știa ce putea fi otrăvitor și ce-i putea hrăni; știa chiar și din ce frunze să răsucescă cea mai

bună țigară. Mândru de curajul lui Antonis și emoționat de entuziasmul lui aproape naiv, Pavlos își îmbrățișă fiul, apoi, înainte ca cei cinci să dispară din priviri, se întoarse și pomi spre casă, știind că-l aștepta Savina.

Giorgis îi relatează toate acestea lui Eleni a doua zi, când se duse pe insulă.

— Biata Savina! exclamă ea cu o voce răgușită. Trebuie să fie teribil de îngrijorată.

— Cineva trebuia să o facă – iar băiatul era pregătit pentru o aventură, îi răspunse Giorgis simulând indiferență, încercând să nu facă o tragedie din plecarea lui Antonis.

— Dar cât o să lipsească?

— Cine știe? E ca și cum m-ai întreba cât va ține războiul.

Priviră Plaka, peste apă. Câteva siluete se mișcau pe mal, alergând după treburile zilnice. De la această distanță, totul părea normal. Nimeni n-ar fi putut spune că acum Creta era o insulă ocupată de o forță inamică.

— Nemții au creat probleme? întrebă Eleni.

— Nici n-ai zice să sunt acolo, răspunse Giorgis. Patrulează în sus și în jos în timpul zilei, dar noaptea nici nu se văd. Și totuși, parcă ne urmăresc tot timpul.

Ultimul lucru pe care l-ar fi dorit Giorgis era să o facă pe Eleni să înțeleagă amenințarea ce plutea în aer. Schimbă vorba.

— Tu cum te mai simți, Eleni?

Sănătatea soției se șubrezea. Leziunile de pe față se extinseseră, iar vocea îi devenise mai gravă.

— Mă doare puțin gâtul, recunosc eu, dar sunt sigură că nu e decât o răceală. Spune-mi despre fete.

Giorgis înțelese că Eleni voia la rândul ei să schimbe subiectul. Știa că nu trebuie să insiste, întrebând-o de sănătate.

— Anna pare ceva mai fericită pentru moment. Învăță bine la școală, dar la treburile casei nu a făcut progrese. De fapt, cred că e mai leneșă ca niciodată. Farfuria de la masă și-o strânge singură, dar nici nu-i trece prin cap să o ridice și pe a Mariei. Aproape am renunțat s-o mai bat la cap.

— N-ar trebui s-o lași să scape, să știi, exclamă Eleni. O să capete obiceiuri din ce în ce mai proaste. Iar pentru Maria asta înseamnă că are tot mai multe de făcut.

— Știu. Iar Maria pare atât de tăcută, deocamdată. Cred că se și teme mai mult decât Anna de ocupație.

— A cunoscut deja destule greutăți în viață, biata copilă, spuse Eleni. În asemenea momente o copleșea vinovăția pentru că fetele creșteau fără ea. Este

atât de ciudat, adăugă ea. Aici, războiul aproape că nu ne atinge. Mă simt mai izolată ca oricând. Nu pot fi alături de voi nici măcar când sunteți în pericol.

Vocea slabă i se frânse și se abținu cu greu să nu izbucnească în plâns, în fața soțului. Nu folosea la nimic. În niciun fel.

— Nu suntem în pericol, Eleni.

Spunea o minciună, desigur. Antonis nu era singurul tânăr de prin partea locului care se alăturase mișcării de rezistență, iar zvonurile despre reacția de o cruzime revoltătoare a nemților față de cea mai mică intenție de spionaj îi făceau pe locuitorii din Plaka să se cutremure de spaimă. Cumva, viața părea să continue totuși, în mod normal. Existau treburi zilnice și altele dictate de succesiunea anotimpurilor. Când vara se apropie de sfârșit, erau strugurii care trebuiau zdrobiți; când veni toamna, era timpul să fie recoltate măslinile și în tot cuprinsul anului trebuiau mulse caprele, trebuia făcută brânza și mai era și țesutul. Soarele răsărea, luna satura cerul nopții cu lumina ei argintie și stelele străluceau, indiferente la evenimentele ce se petreceau pe Pământ.

Dar întotdeauna exista tensiune în atmosferă și presentimentul violenței. Rezistența din Creta se organizează mai bine, tot mai mulți oameni dispărură din sate, pentru a juca un rol în desfășurarea războiului. Toate sporeau speranța în așteptarea, mai devreme sau mai târziu, a unei schimbări dramatice. Germanii identificaseră sate exact ca al lor, în care oamenii deveniseră *andarte*, membri ai rezistenței, și le făcuseră ținta celor mai brutale represalii.

Într-o zi, la începutul lui 1942, un grup de copii, printre care Anna și Maria, se întorcea agale de la școală, pe malul mării.

— Priviți! strigă Maria. Priviți – ninge!

Ninsorile încetaseră de câteva săptămâni și nu peste mult timp urma dezghețul și pe vârfurile munților. Așadar, ce putea fi această revărsare de alb împrejurul lor?

Maria fu prima care înțelese adevărul. Nu zăpadă cădea din cer. Ci hârtii. Cu câteva clipe mai înainte, peste capetele lor zburase un avion, dar copiii nu-l băgaseră în seamă, obișnuiți cum erau cu zborul avioanelor germane deasupra acelei zone de coastă. Avionul lansase un val compact de fluturași și Anna prinse unul care plutise spre ea.

— Ia priviți, spuse ea. E de la nemți. Copiii se adunară ciorchine în jurul ei să citească.

AVERTISMENT
PENTRU

LOCUITORII DIN CRETA

DACĂ ÎN COMUNITATEA VOASTRĂ SE OFERĂ ADĂPOST SAU PROVIZII SOLDAȚILOR ALIAȚI SAU MEMBRILOR MIȘCĂRII DE REZISTENȚĂ, VEȚI FI ASPRU PEDEPSIȚI. DACĂ VEȚI FI GĂSIȚI VINOVAȚI, PEDEAPSA VA FI DURĂ ȘI RAPIDĂ PENTRU ÎNTREGUL SAT.

Hârtiile continuau să cadă, așternându-se într-un covor alb ce se învoldura în jurul picioarelor înainte de a fi târât în apa mării, peste care plutea ca spuma, la suprafață. Copiii încremeniră.

— Trebuie să le ducem părinților, propuse unul, adunând un pumn, înainte de a fi spulberate. Trebuie să-i prevenim. Se târără mai departe, cu buzunarele pline de hârtiile cu mesajul amenințator, cu inimile bătându-le puternic de spaimă.

Și alte sate primiseră asemenea avertismente, dar efectul lor nu fu cel așteptat de germani.

— Ești nebun, spuse Anna când tatăl ei citi biletul și ridică indiferent din umeri. Cum poți să-l nesocotești astfel? Acești *andarte* pun viața noastră, a tuturor, în pericol. Numai de dragul micilor lor aventuri!

Maria se ghemui într-un colț al încăperii. Simțea că va urma inevitabil o răbufnire. Giorgis trase adânc aer în piept. Se luptă să-și țină firea, opunându-se pornirii de a-și sfâșia fiica de mână.

— Chiar crezi că fac ceea ce fac pentru ei înșiși? Să moară de frig prin peșteri și să trăiască hrănindu-se cu iarbă, ca *animalele*! Cum îndrăznești?

Anna se trase un pas înapoi. Adora să provoace asemenea scene, dar rareori îl mai văzuse pe tatăl ei atât de furios.

— N-ai auzit ce povestesc, continuă el. Nu i-ai văzut cum se împleticesc intrând în cârciumă la miezul nopții, aproape morți de foame, cu tălpile pantofilor roase, de-au mai rămas cât o foaie de ceapă, cu oasele ieșindu-le prin pielea obrazilor! O fac pentru tine, Anna, și pentru mine, și pentru Maria.

— Și pentru mama, spuse Maria încetișor, din colțul ei.

Tot ce spusese Giorgis era adevărat. Iarna, când munții erau ascunși sub cușme de zăpadă și vântul urla printre copacii contorsionați, luptătorii din rezistență aproape că mureau înghețați; adăpostindu-se în rețeaua de peșteri cățarate deasupra satelor, în vârful de munte, unde nu aveau de băut decât picăturile de apă din stalactite, unii ajungeau la limita puterilor. Vara, când vremea era exact pe dos, aveau de îndurat vipia cumplită care cuprindea insula și nu aveau cu ce să-și astâmpere setea când apele secău.

Hârțiile de genul aceloră nu făceau decât să le sporească determinarea de a rezista. Nu se punea problema să se predea și își asumau riscurile implicate. Nemții apăreau în Plaka cu tot mai multă regularitate, scotoceau casele în căutarea indiciilor rezistenței, cum ar fi, bunăoară, aparatele de radio, și îl interogaseră pe Vangelis Lidaki deoarece, ca patron de cârciumă, el era cam singurul bărbat prezent în sat în timpul zilei. Ceilalți munceau la deal sau pe mare. Nemții nu veneau noaptea și cretanii ajunseseră să prețuiască acest lucru; străinii se fereau să se deplaseze după lăsarea întunericului, temându-se de relieful stâncos și dificil al insulei și conștienți de vulnerabilitatea lor în fața unui atac pe timp de noapte.

Într-o seară, în septembrie, Giorgis și Pavlos stăteau în cârciumă, la masa lor din colț, când intrară trei străini. Cei doi bătrâni ridicară o clipă privirea, apoi își reluară discuția și clinchetul ritmic al mătaniilor. Înainte de ocupație și de dezvoltarea mișcării de rezistență, rareori vedeai necunoscuți în sat, dar acum devenise o obișnuință. Unul dintre străini se apropie de ei.

— Tată, zise el încet.

Pavlos ridică ochii, cu gura căscată de uimire. Era Antonis; băiețandrul care se alăturase în chip atât de idealist mișcării de rezistență, în urmă cu un an, era de nerecunoscut. Hainele atârnav pe el, iar cureaua era înfășurată de două ori la brâu, ca să-i țină pantalonii.

Pavlos avea încă fața scâldată în lacrimi, când sosiră Savina, Fotini și Angelos. Fiul lui Lidaki fusese trimis degrabă să-i cheme la cârciumă și reuniunea se desfășură așa cum se cuvenea, între oameni care se iubeau și care, până atunci, nu mai fuseseră niciodată separați, nici măcar pentru o zi. Nu trăiră numai bucurie, ci și durere când îl văzură pe Antonis, nemâncat, tras la față și mai bătrân nu doar cu un an, ci cu zece, decât atunci când îl văzuseră ultima dată.

Antonis era însoțit de doi englezi. Dar nimic din aspectul lor nu le trăda adevărata naționalitate. Cu pielea arsă de soare și mustăți exagerate, pe care învățaseră să le răsucescă după moda locului, puteau acum vorbi suficient de bine limba greacă pentru a sta de vorbă cu gazdele, cărora le povestiră că întâlniseră soldați inamici și, cum erau deghizați în ciobani, îi păcăliseră, făcându-i să creadă că erau cretani. În ultimul an traversaseră de mai multe ori insula și una dintre sarcinile lor fusese să culeagă informații despre mișcările trupelor italiene. Cartierul general al italienilor era la Neapoli, cel mai mare oraș din regiunea Lashiti, iar soldații de acolo păreau că nu făceau decât să mănânce, să bea și să se distreze, mai ales cu prostituatele autohtone. În vestul insulei

staționau însă și alte trupe, iar manevrele aceloră erau mai greu de urmărit.

Cu stomacurile supte, pline acum de tocană de miel și cu capetele înfierbântate de *tsikoudia*, cei trei bărbați depănară povești până târziu în noapte.

— Fiul dumitale este un foarte bun bucătar acum, îi spuse Savinei unul din englezi. Nimeni nu face o pâine din ghindă mai bună decât el.

— Sau tocană de melci, cu cimbru! glumi celălalt.

— Nu-i de mirare că sunteți atât de slabi, răspunse Savina. Înainte să înceapă toate acestea, Antonis nu gătise decât cel mult un cartof.

— Antonis, povestește-le cum i-am păcălit pe nemțalăi, făcându-i să creadă că suntem frați, spuse unul din cei doi și seara continuă tot așa, cu momente de teamă și neliniște transformate în anecdote pline de umor, pentru distracția tuturor. Apoi au fost aduse din spatele tejghelei instrumentele muzicale și începu cântarea. Au fost interpretate *mantinades*, iar englezii se străduiră să învețe versurile care vorbeau despre dragoste și moarte, despre luptă și libertate, inimile și vocile lor împletindu-se armonios cu cele ale gazdelor cretane, care le datorau atât de mult.

Antonis rămase două nopți în mijlocul familiei, iar cei doi englezi fură cantonați la alte familii dispuse să-și asume riscul. Era prima oară, după aproape un an de zile, când nu mai dormeau pe pământul gol. Dar luxul saltelelor de paie fu de scurtă durată, pentru că trebuiră să plece înainte de ivirea zorilor și, de îndată ce-și traseră cizmele înalte și-și puseră înapoi pe cap turbanele cu franjuri, ieșiră din sat. Nici măcar localnicii n-ar fi pus la îndoială că bărbații erau locuitori nativi ai Cretei. Nimic nu-i trăda. Nimic, desigur, dacă nu se găsea cineva dispus să se lase mituit.

Foametea atinsese de acum asemenea niveluri în Creta, încât n-ar fi fost de mirare ca unii dintre oamenii locului să accepte ceea ce era cunoscut drept „drahma germană”, în schimbul unui pont care i-ar fi putut ajuta să dea de urma luptătorilor din rezistență. Foamea și lipsa hranei îi puteau corupe chiar și pe cei mai cinstiți și asemenea trădări conduseseră la unele dintre cele mai crunte atrocități ale războiului, precum execuțiile în masă și distrugerea unor sate întregi. Bătrânii și bolnavii au fost incinerați în paturile lor, bărbații au fost forțați să predea armele înainte de a fi împușcați cu sânge rece. Pericolul trădării era unul real și însemna că Antonis și cei ca el puteau doar rareori să-și viziteze familia și numai pentru intervale scurte de timp, știind că prezența lor i-ar fi putut pune în pericol pe cei pe care îi iubeau cel mai mult.

Pe toată durata războiului, singurul loc care a rămas cu adevărat imun în fața nemților a fost Spinalonga, unde leproșii erau protejați de cea mai cumplită

dintre boli: ocupația. Lepra separase familii și prieteni, dar nemții au fost încă și mai eficienți, distrugând tot ce atingeau.

Ca urmare a ocupației, vizitele lui Nikolaos Kyritsis la Plaka au încetat imediat, pentru că orice deplasare la și de la Heraklion, care nu era strict necesară, era privită cu suspiciune de trupele de ocupație. Oricât de mult s-ar fi împotrivit acestui lucru, Kyritsis trebui să abandoneze cercetările pentru moment; nu putea ignora nevoile răniților și ale muribunzilor din Heraklion. Ca o urmare a acestei invazii nebunești, oricine avea o pregătire medicală, de orice grad, se trezise în situația de a munci fără întrerupere pentru a-i ajuta pe bolnavi și pe cei mutilați, aplicând pansamente, fixând ațele și tratând simptomele dizenteriei, tuberculozei și malariei, care făceau ravagii în spitalele de campanie. Când venea seara acasă de la spital, Kyritsis era atât de obosit, încât rareori se mai gândea la leproșii care, pentru un timp extrem de scurt, se aflaseră în centrul preocupărilor lui.

Pentru locuitorii din Spinalonga, absența doctorului Kyritsis a fost probabil cel mai păgubos efect colateral. În lunile cât venise el în vizite săptămânale, înfloriseră speranțe pentru viitor. Acum, din nou, prezentul era singura lor certitudine.

Drumurile lui Giorgis către și dinspre insulă deveniră o rutină mai sigură ca niciodată. El observă curând că atenienii își ofereau fără greutate aceleași facilități de trai ca și înainte de război, în pofida prețurilor astronomice pe care trebuiau să le plătească.

— Știți ce, le spuse el amicilor de pe chei, într-o seară, când își reparau năvoadele. Aș fi prost să pun prea multe întrebări. Au bani să mă plătească, așa că ce drept am eu să-i întreb cum de-și pot permite să cumpere de pe piața neagră?

— Dar sunt pe-aici oameni care abia dacă mai au un pumn de făină, protestă unul dintre pescari.

Invidia făcea ca bogăția atenienilor să fie un subiect la ordinea zilei în discuțiile din cârciumă.

— De ce să mănânce ei mai bine decât noi? întreba Pavlos. Și cum se face de-și pot permite ciocolată și tutun de bună calitate?

— Pentru că au bani, de-aia, replică Giorgis. Chiar dacă nu au libertate.

— Libertate, zise Lidaki disprețuitor. Asta numești tu libertate? Țara cotropită de nenorociții de nemți, tineri brutalizați și bătrâni arși de vii în paturile lor? *Ei* sunt cei liberi! afirmă el, împungând aerul cu degetul, către Spinalonga.

Giorgis știa că nu avea rost să între în dispute cu ei și nu mai zise nimic. Chiar

și prietenii care o cunoscuseră bine pe Eleni uitau acum că și ea se afla pe insulă. Uneori primea câte o scuză mormăită, pentru lipsa lor de tact. Numai el și doctorul Lapakis cunoșteau realitatea și, chiar și așa, Giorgis își dădea prea bine seama că o cunoștea numai pe jumătate. În afară de intrarea în tunel și de zidurile înalte, mare lucru nu vedea, dar afla de la Eleni diverse istorii.

La ultima vizită constatase noi schimbări în ce privește starea de sănătate a soției lui. La început fuseseră inflamațiile urâte care se întinseseră pe piept, pe spate și, cu atât mai înspăimântător, pe față. De această dată, vocea îi devenea din ce în ce mai stinsă și, chiar dacă se gândea că ar fi putut fi vorba de un efect al emoției, Giorgis știa că aceasta nu era singura cauză. Ea spunea că simțea o gheară în gât și promitea că va merge la consultație, la doctorul Lapakis, să-i dea un tratament. Intre timp se străduia să rămână la fel de veselă în fața lui Giorgis, pentru ca el să nu se întoarcă acasă, la fete, cu o mină tristă.

El știa că boala o învingea și că ea, ca majoritatea leproșilor de pe insulă, fie ei săraci sau posesorii unei mari averi, își pierdeva speranța.

Oamenii aceștia, alături de care Giorgis își repara năvoadele sau stătea la cârciumă să joace table sau cărți pentru a-și omorî timpul, erau cei cu care crescuse împreună. Și el ar fi avut aceeași gândire bigotă și îngustă, dacă legătura cu Spinalonga nu l-ar fi schimbat. Acest element unic al vieții lui îi dăduse o putere de înțelegere pe care, în alte condiții, n-ar fi avut-o niciodată. Își păstra calmul și le ierta ignoranța, căci numai despre așa ceva era vorba.

Giorgis continuă să ducă pachete și provizii pe insulă. Ce-i păsa lui dacă produsele fuseseră procurate pe sub mână? N-ar fi făcut toți la fel, să cumpere ce era mai bun, dacă ar fi avut bani ca atenienii? El însuși ar fi dat orice să le poată lua fetelor bunătățile pe care numai puțini locuitori din Spinalonga și le puteau permite. Din partea lui, tot ce pescuia mai bun – după ce mâncau pe săturate Anna și Maria – ducea de bunăvoie la leprozerie. De ce n-ar fi trebuit să ia ei cel mai mare biban sau cea mai bună plătică? Oamenii aceștia erau bolnavi și alungați din societate, dar nu erau criminali. Iată ce uitau oamenii din Plaka, fără niciun regret.

Germanii se temeau de Spinalonga, cu sutele ei de leproși, care trăiau în vecinătate, dincolo de ape, și permiteau continuarea aprovizionării lor, căci ultimul lucru pe care l-ar fi dorit era ca vreunul dintre ei să plece de pe insulă în căutare de hrană pe continent. Unul însă tot și-a încercat norocul într-o evadare. Era la sfârșitul verii lui 1943, când armistițiul cu Italia dusese la o și mai numeroasă prezență germană în provincia Lasithi.

Într-o după-amiază târzie, Fotini, Anna, Maria și un grup de alți cinci-șase

copii se jucau, ca de obicei, pe plajă. Se obișnuiseră de-acum cu prezența soldaților germani printre ei și faptul că în apropierea plajei se afla o patrulă nu le stârni deloc interesul.

— Hai să dăm cu pietre, strigă unul dintre băieți.

— Da, primul până la douăzeci! răspunse altul.

Pe plajă se găseau din abundență pietre netede, plate, și curând acestea începură să zboare spre apă, sărind ușor pe suprafața ei liniștită, în timp ce copiii încercau să atingă ambițioasa țintă.

Deodată unul dintre băieți strigă la ceilalți: „Opriti! Opriti! Se vede ceva în larg!”

Avea dreptate. Un om venea înnot dinspre insulă. Îl vedea și soldatul german și îl urmărea, cu brațele la piept, disprețuitor. Copiii țopăiră în sus și în jos, strigând spre înotător să se întoarcă, anticipând un sfârșit tragic.

— Ce face? țipă Maria. Nu-și dă seama că va fi omorât?

Leprosul înainta încet, dar înainta. Ori nu băgase de seamă prezența soldatului, ori era pregătit să-și asume riscul – chiar dacă sinucigaș – pentru că nu mai putea suporta viața în colonie. Copiii continuă să țipe din răsuferință, dar când neamțul ridică pușca la ochi, amuțiră de frică. Soldatul așteptă până ce omul se apropie la cincizeci de metri de plajă și trase. A fost o execuție cu sânge rece. Un simplu exercițiu de tragere la țintă. În acea etapă a războiului abundau situațiile de vărsare de sânge și execuții, dar copiii nu mai asistaseră niciodată, ei înșiși, la așa ceva. În acel moment înțeleseseră diferența dintre povestire și realitate. O singură împușcătură țintită spre mare, zgomotul amplificat de ecoul dinspre munții din spate și o pânză roșie se întinse peste marea nemișcată.

Anna, cea mai mare dintre copii, țipă, ocărându-l pe soldat.

— Ticălosule! Neamț nenorocit!

Câțiva dintre copiii mai mici plângeau de frică, șocați. Erau lacrimile inocenței pierdute. Zeci de săteni ieșiseră deja din case și îi văzură înghesuiți unul într-altul, plângând cu sughițuri. Exact în săptămâna aceea, la Plaka ajunsese zvonul că dușmanul adoptase o tactică nouă: ori de câte ori se așteptau la un atac de gherilă, nemții luau fetele tinere din sat și le foloseau ca ostatice. Știind că odraslele lor nu erau nici pe departe în siguranță, sătenii crezură la început că soldatul singuratic care îi privea de la câțiva metri mai încolo, pe plajă, comisese vreo atrocitate asupra unuia dintre ei. Deși nu aveau arme, erau gata să-l sfâșie în bucăți. Dar cu cel mai deplin sânge rece, soldatul se întoarse cu fața la mare și le arătă sfidător insula. Cadavrul dispăruse de mult, dar pata roșie mai plutea încă, agățată de suprafața mării, ca o pânză de petrol.

Anna, întotdeauna capul răutăților, se desprinsese din grupul copiilor care plângeau și strigă spre adulții neliniștiți: „Un lepros!”

Oamenii înțeleseseră imediat și-l lăsară în pace pe soldatul german. Acum aveau altă atitudine. Pe unii dintre ei nu-i interesa în niciun fel soarta unui lepros. Doar mai rămâneau atâția! În cele câteva clipe câte le trebuiră părinților până să-și dea seama că toți copiii lor erau vii și nevătămați, soldatul dispăruse. La fel și victima și orice urmă legată de ea. Incidentul putea fi dat uitării.

Pentru Giorgis însă, nu era la fel de ușor. Sentimentele lui față de locuitorii din Spinalonga numai neutre nu erau. În seara aceea, după ce traversă apa în caicul lui uzat, Eleni îi spuse că leprosul la a cărui execuție cu sânge rece asistaseră cu toții, era un tânăr, pe nume Nikos. Se aflase că făcuse incursiuni repetate, plecând de pe insulă în nopțile fără lună, pentru a-și vizita nevasta și copilul. Se zvonea că în ziua în care murise fusese aniversarea fiului său, care împlinise trei ani, și că bărbatul voise să-l vadă înainte de căderea nopții.

Copiii de pe țărmul din Plaka nu fuseseră singurii care văzuseră ce i se întâmplase lui Nikos. O mulțime de oameni se adunaseră să-l privească și în Spinalonga. Nu existau reguli sau regulamente care să-i protejeze pe locuitori de asemenea nebunii și puțini erau reținuți de o mână a soțului, nevastei sau iubitei, când simțeau imboldul spontan al unui asemenea act de demență. Nikos se comportase ca un hămesit și foamea îi dominase fiecare gând și fiecare moment de veghe. Tânjea după compania nevastei, dar și mai mult după aceea a fiului său, trup din trupul lui și sânge din sângele lui, după imaginea nepătată, neatinsă a primilor lui ani de viață, oglinda copilului care fusese el însuși.

În noaptea aceea Nikos fu jelit pe insulă. În biserică spuseseră rugăciuni pentru el și oamenii statură la priveghi, chiar dacă nu era niciun trup de îngropat. Moartea nu era niciodată neglijată în Spinalonga. I se acorda acolo tot atâta respect ca oriunde în altă parte a Cretei.

După acel incident, Fotini, Anna, Maria și toți ceilalți copii care se jucaseră în ziua aceea trăiră într-o permanentă neliniște. Într-o singură clipă, totul se schimbase pe această întindere de pietriș cald, pe care se bucuraseră într-atât de fericirea copilăriei lipsite de griji.

Capitolul 9

Deși leprosul executat la numai câțiva metri în largul coastei nu însemnase mare lucru, la modul personal, pentru nimeni, ura locuitorilor din Plaka față de nemți se accentuă după acest incident. Le adusese realitatea războiului chiar în pragul caselor și îi făcuse să înțeleagă că satul lor era la fel de vulnerabil ca

oricare altul în acest conflict mondial. Reacțiile erau variate. Pentru unii, Dumnezeu era singurul de la care putea veni pacea adevărată și bisericile gemeau uneori de credincioși îngenuncheați în rugăciune. Câțiva bătrâni, printre care și bunica lui Fotini, petreceau de bunăvoie atât de mult timp în preajma preotului, încât purtau permanent cu ei mirosul de tămâie. „Bunica miroase ca ceara de lumânări!”, striga Fotini, sărind în jurul bătrânei care-i zâmbea îngăduitor unicei nepoate. Chiar dacă El nu părea să facă prea mult pentru a-i ajuta să iasă învingători, credința îi spunea bunicii că Dumnezeu era de partea lor în acest război, iar poveștile care-i ajunseră la ureche, despre distrugerea și pângărirea bisericilor, nu făcură decât să-i întărească această convingere.

Panegyria, zilele sfinților, continuau să fie sărbătorite. Icoanele erau scoase din lăcașurile lor sigure și purtate în procesiune de preoți, fanfara satului le urma într-o cacofonie de alămuri și tobe, fără legătură cu cele sfinte. Mesele îmbelșugate și bubuitul focurilor de artificii puteau să lipsească, dar când relicvele erau aduse înapoi, la locul lor din biserică, oamenii dansau cu frenezie și își cântau cântecele obsedante cu și mai multă înflăcărare decât pe timp de pace. Mânia și frustrarea stârnite de continuarea ocupației se stingeau cu cele mai bune vinuri, dar când se crăpa de ziuă și sobrietatea revenea, totul era ca înainte. Acela era momentul când cei fără credință neștrămutată începeau să se întrebe de ce Dumnezeu nu le ascultase ruga.

Nemții erau desigur nedumeriți de acest amestec curios de sacru și profan, dar știau că nu trebuiau să interzică aceste manifestări. Făceau însă tot ce le stătea în puteri pentru a le perturba, pretinzând să-l interogheze pe preot tocmai când acesta se pregătea să înceapă slujba, sau să scotocească casele când se încingea mai bine dansul.

În Spinalonga se aprindeau zilnic lumânări pentru cei care sufereau pe continent. Locuitorii insulei își dădeau foarte bine seama că cretanii trăiau cu spaima cruzimii nemților și se rugau pentru sfârșitul grabnic al ocupației.

Doctorul Lapakis, care credea mai curând în puterea medicinei, decât în intervenția divină, începu să-și piardă iluziile. Știa că cercetările și testările fuseseră mai mult sau mai puțin abandonate. Îi trimisese scrisori lui Kyritsis la Heraklion, dar cum acestea rămăseseră fără răspuns de mai multe luni de zile, trase concluzia că probabil colegul său se ocupa de probleme mult mai presante și se împacă până la urmă cu ideea că va trebui să aștepte mult până să-l întâlnească din nou. Lapakis spori numărul vizitelor pe care le făcea în Spinalonga, de la trei la șase pe săptămână. Unii leproși aveau nevoie de atenție permanentă, iar Athina Manakis nu putea face față singură. Eleni era o asemenea

pacientă.

Giorgis nu va uita niciodată ziua când sosise pe insulă și în locul siluetei zvelte a soției, văzu figura bondoacă a Elpidei, prietena ei. Inima începuse să-i bată mai tare. Ce se întâmplase cu Eleni? Era prima oară când nu venise să-l întâmpine. Elpida vorbi prima.

— Nu te îngrijora, Giorgis, spuse ea adoptând un ton menit să-l liniștească. Eleni este bine.

— Atunci, unde este?

În glas i se simțea panica, de netăgăduit.

— Trebuie să stea câteva zile în spital. Doctorul Lapakis o ține un timp sub observație, până-i va fi mai bine cu gâtul.

— Dar îi *va fi* mai bine? întrebă el.

— Așa sper, răspunse Elpida. Sunt sigură că doctorii fac tot ce pot.

Afirmația nu promitea nimic. Elpida nu știa nici ea mai mult decât

Giorgis care erau șansele de supraviețuire pentru Eleni.

Giorgis descărcă pachetele pe care le adusese și se întoarse grăbit la Plaka. Era sâmbătă și Maria observă că tatăl revenise mult mai devreme decât de obicei.

— A fost scurtă vizita, spuse ea. Ce face mama? Ne-ai adus scrisori?

— Mă tem că nu avem nicio scrisoare, răspunse el. Săptămâna asta n-a avut timp să scrie.

Cel puțin asta era adevărat, dar Giorgis plecă repede de acasă, înainte să apuce Maria să-i mai pună și alte întrebări.

— Mă întorc înainte de patru, zise el. Trebuie să mă duc să-mi repar năvoadele.

Maria înțelese că ceva nu era în regulă și sentimentul o urmări întreaga zi.

Următoarele patru luni Eleni zăcu în spital, prea bolnavă să poată străbate tunelul pentru a-l întâmpina pe Giorgis. În fiecare zi când îl aducea pe Lapakis în Spinalonga, Giorgis privea în zadar, sperând să o vadă așteptându-l sub pini. Lapakis îl informa în fiecare seară, la început oferindu-i o versiune diluată a adevărului.

„Organismul ei încă se luptă cu boala”, obișnuia el să spună, sau „Cred că azi i-a scăzut un pic temperatura.”

Dar doctorul înțelese curând că îi dădea speranțe deșarte și că, cu cât acestea vor fi mai puternice, cu atât va fi mai greu când vor veni ultimele zile care, simțea el, se apropiau. Nu că ar fi mințit când spunea că organismul lui Eleni lupta. Era angajat într-o bătălie pe viață și pe moarte, fiecare țesut lupta cu bacteria ce se străduia să-l domine. Febra leprei putea să aibă două

deznodăminte: deteriorarea sau salvarea. Leziunile de pe picioarele lui Eleni, de pe spate, gât și față se înmulțiseră deja și femeia era sfâșiată de o durere ce nu o mai părăsea, pe oricare parte s-ar fi întors. Tot trupul îi era o masă de răni pe care Lapakis făcea tot posibilul să le trateze, respectând cu strictețe principiul fundamental potrivit căruia, dacă acestea rămâneau curate și dezinfectate, ar fi putut minimiza înmulțirea virulentă a bacteriei.

În această etapă a bolii, Elpida îl duse pe Dimitri să o vadă pe Eleni. Băiatul stătea acum în casa familiei Kontomaris, un aranjament pe care toți îl sperau temporar, dar care părea acum să devină permanent.

— Bună ziua, Dimitri, spuse Eleni slab. Apoi, întorcând capul spre Elpida, mai reuși să articuleze un cuvânt: Mulțumesc.

Avea vocea stinsă, dar Elpida știa că vorbele ei însemnaseră o încuviințare: băiatul de treisprezece ani rămânea în grija ei pertinentă. Cel puțin din acest punct de vedere, Eleni putea fi cu sufletul împăcat.

Fusese mutată într-un salon mai mic, unde putea fi singură, ferită de privirile celorlalți pacienți și de posibilitatea de a fi deranjată sau de a-i deranja ea pe ceilalți în toiul nopții, deoarece, când chinul se întetea, cearșafurile se udau de sudoare, iar vaietul de suferință devenea continuu. În ceasurile acelea de întuneric o îngrijea Athina Manakis, care-i picura pe buze supa subțire și îi ștergea fruntea înfierbântată. Dar cantitatea de supă era din ce în ce mai mică și într-o noapte nu mai fu deloc în stare să o înghită. Nici măcar apa nu-i mai aluneca pe gât.

Lapakis înțelese că Eleni intrase într-o etapă nouă, finală probabil, abia a doua zi dimineată, când își găsi pacienta sufocându-se și incapabilă să-i mai răspundă la întrebările obișnuite.

— *Kyria Petrakis*, vreau să mă uit la gâtul dumitale, spuse el blând.

Știa că din cauza plăgilor nou apărute în jurul buzelor, până și gestul de a deschide gura suficient de larg pentru a putea privi el înăuntru era o suferință. Ridică privirea spre doctorița Manakis, care stătea în picioare, pe partea cealaltă a patului.

— Ne întoarcem într-o clipă, zise el, luând-o între timp pe Eleni de mână.

Cei doi doctori ieșiră din încăpere și închiseră încet ușa în urma lor. Doctorul Lapakis vorbi în șoaptă, grăbit.

— Are cel puțin zece leziuni în gât și epiglota este inflamată. Atât de inflamată, încât nici nu pot vedea faringele. Trebuie să o ajutăm să nu sufere — nu cred că mai durează mult.

Reveni în încăpere, se așeză lângă Eleni și îi luă mâna. Cât lipsiseră, respirația

părea să i se fi îngreunat. Ajunsesse la acest punct cu nenumărați pacienți până acum, când știa că nu mai putea face nimic pentru ei, doar să le rămână alături până în ultima clipă. Locul înalt pe care era situat spitalul oferea cea mai frumoasă vedere din Spinalonga și, stând la patul lui Eleni, ascultându-i respirația din ce în ce mai greoaie, doctorul privi pe fereastra uriașă ce dădea spre Plaka, dincolo de mare. Se gândi la Giorgis, care puțin mai târziu avea să pornească spre Spinalonga, traversând marea la întrecere cu caii albi.

Eleni respira acum sacadat, avea ochii larg deschiși, plini de lacrimi și de frică. Doctorul înțelegea că această viață nu se va sfârși în pace și îi luă ambele mâini într-ale sale, încercând parcă să o liniștească. Rămase astfel poate două ore, poate trei, până să vină, în cele din urmă, sfârșitul. Pentru Eleni, ultima răsuflare fu o luptă inutilă pentru încă una, care însă nu mai veni.

Cel mai bun lucru pe care îl putea spune un medic familiei îndoliate era că persoana iubită murise liniștită. Era un neadevăr pe care Lapakis îl mai spusese și cu alte ocazii și îl spunea fără regrete, de fiecare dată. Ieși grăbit din spital. Voia să fie pe țărm când sosea Giorgis.

Nu departe de mal, barca apărură deasupra valurilor și coborî de pe culmea lor, luptându-se cu zbuciumul mării de la începutul primăverii. Giorgis fu surprins că doctorul Lapakis se afla deja acolo. Nu era un lucru obișnuit să-l aștepte pasagerul, dar era ceva și în atitudinea lui, care îl neliniști pe Giorgis.

— Ne putem așeza puțin aici? întrebă Lapakis, conștient că trebuia să-i dea vestea atunci și acolo și să-l lase pe Giorgis să-și revină, înainte de a ajunge înapoi, la Plaka, unde urma să dea vestea fetelor.

Întinse mâna, sprijinindu-l pe Giorgis să coboare din barcă, apoi își încrucișă brațele la piept și privi în pământ, împingând nervos o piatră cu vârful piciorului drept.

Chiar înainte de a începe doctorul să vorbească, Giorgis știa că speranțele sale erau pe cale să se năruiască.

Cei doi bărbați se așezară pe zidul scund de piatră, construit în jurul pinilor și priviră marea.

— A murit, zise Giorgis în șoaptă.

Deslușise vestea nu doar în urmele de suferință brăzdate pe chipul lui Lapakis de o zi epuizantă. Un bărbat simte pur și simplu în aer că nevasta lui nu mai este acolo.

— Îmi pare atât de rău, atât de rău, spuse doctorul. N-am mai putut face nimic. A murit liniștită.

Îl ținea pe Giorgis cu brațul pe după umeri și acesta, cu capul în palme, vărsă

atât de multe lacrimi, atât de grele, încât acestea îi udară pantofii și înnegriră pământul de sub picioare. Rămaseră așa mai bine de o oră; când lacrimile nu-i mai alunecară pe obraji era aproape șapte, aproape noapte, iar aerul devenise rece, mușcător. Bărbatul era stors ca o cârpă, ajunsese în acel moment al suferinței în care pogoară epuizarea și o neobișnuită stare de ușurare, iar primele, cele mai intense valuri de durere, trec.

— Fetele se întreabă probabil unde sunt, zise el. Trebuie să mă duc înapoi.

În timp ce barca se opintea în sus și în jos pe apă, înaintând prin întunericul aproape deplin spre luminile din Plaka, Giorgis mărturisi că nu le vorbise fetelor despre starea gravă în care se afla Eleni.

— Ai avut dreptate să procedezi astfel, zise Lapakis îmbărbătându-l. Acum o lună încă mai credeam că ea va putea câștiga lupta. Niciodată nu e greșit să sperii.

Giorgis ajunsese acasă mult mai târziu decât de obicei și fetele începuseră să fie îngrijorate. De îndată ce-l văzură intrând pe ușă, știură că se petrecuse ceva teribil.

— E vorba de mama, nu-i așa? întrebă Anna. A pățit ceva!

Chipul lui Giorgis se întunecă. Își încleștă mâinile pe spătarul scaunului, cu trăsăturile feței schimonosite de durere. Maria se apropie și-l cuprinse în brațe.

— Stai jos, tată, zise ea. Spune-ne ce s-a întâmplat... te rugăm.

Giorgis se așeză la masă, încercând să se adune. Trecură câteva minute până fu în stare să vorbească.

— Mama... a murit.

Cuvintele aproape îl sufocară.

— A murit! țipă Anna. Dar noi nu știam că *va muri!*

Anna nu acceptase niciodată faptul că boala mamei ei se putea termina într-un singur fel, inevitabil. Decizia lui Giorgis de a le ascunde agravarea bolii făcea ca vestea să fie o lovitură teribilă, pentru amândouă. Ca și când mama lor ar fi murit de două ori și suferința pe care o trăiseră în urmă cu cinci ani o mai trăiau o dată acum. Anna era mai mare, dar nu și mai înțeleaptă decât fusese la doisprezece ani; prima ei reacție fu una de mânie că tatăl nu le avertizase în niciun fel și cataclismul se ivise din senin.

De o jumătate de deceniu, fotografia lui Giorgis și a lui Eleni, atârnată pe perete lângă cămin, fusese imaginea pe care Anna și Maria o purtau în memorie despre mama lor. Nu aveau despre ea decât amintiri generale, ale blândeții materne și aura unei vieți fericite de familie. Uitaseră de mult cum era Eleni în realitate și nu păstrau decât această imagine idealizată a ei, îmbrăcată în costum

tradițional, cu o fustă lungă, amplu drapată, un șorț îngust și o superbă *saltamarka*, o bluză brodată, cu mânecile despicate până la cot. Cu fața zâmbitoare și părul lung și negru, purtat în cozi împletite și învârtite în jurul capului, era arhetipul frumuseții cretane, imortalizate de-a pururi în momentul în care se închisese diafragma aparatului de fotografiat. Finalitatea morții mamei era greu de acceptat. Trăiseră cu speranța fierbinte că ea va reveni și, cum se vorbea tot mai mult despre un leac, speranța crescuse. Iar acum, asta.

Suspinele Annei în camera de la etaj se auzeau până în stradă și până în piața din mijlocul satului. Pentru Maria, lacrimile nu veniră ușor. Îi privi pe tatăl ei și văzu un om dărâmat de durere. Moartea lui Eleni nu însemna numai sfârșitul speranțelor și al așteptărilor lui, ci și sfârșitul unei prietenii. Viața lui fusese dată peste cap de exilul ei, dar acum se schimbase iremediabil.

— A murit liniștită, îi spuse el Mariei în noaptea aceea, când cei doi se așezară să mănânce. Puseseră masa și pentru Anna, dar nu putură să o convingă să coboare, cu atât mai puțin să ia ceva în gură.

Nimic nu-i pregătise, pe niciunul dintre ei, pentru impactul morții lui Eleni. Și această formulă de familie, cu trei membri, avea să fie doar una temporară, nu-i așa? Timp de patruzeci de zile, în camera din față arse o candelă cu ulei, în semn de respect, iar ușile și ferestrele casei rămaseră închise. Eleni fusese îngropată în Spinalonga, sub una dintre plăcile de beton care formau cimitirul comunal, dar în Plaka nu era comemorată decât printr-o lumânare aprinsă în biserica Agia Maria, de la marginea satului, acolo unde marea ajungea atât de aproape, încât uda scările bisericii.

După mai multe luni, Maria și chiar și Anna depășiră doliul. O vreme tragedia lor personală eclipsă evenimentele din restul lumii, dar când ieșiră din coconul lor de durere, totul în jur decurgea la fel ca și înainte.

În aprilie, răpirea cutezătoare a generalului Kreipe, comandantul Diviziei Sebastopol din Creta, spori starea de tensiune din insulă. Cu ajutorul membrilor mișcării de rezistență, Kreipe fusese prins într-o ambuscadă de trupele aliate deghizate în nemți și, în pofida unei urmăriri masive, răpit din cartierul general din apropiere de Heraklion, apoi transportat peste munți, pe coasta sudică a Cretei. De acolo, cel mai valoros prizonier de război al aliaților fusese expedit cu o navă în Egipt. Existau temeri că această răpire îndrăzneată va atrage după sine represalii mai barbare ca niciodată. Oricum, germanii arătaseră clar că starea de teroare pe care o instauraseră ar fi fost menținută în orice situație. Unul dintre cele mai cumplite valuri se abătu în luna mai. Vangelis Lidaki se întorcea de la Neapoli, când văzu satele pârjolite.

— Le-au distrus, tuna el și fulgera. Le-au ars și le-au făcut una cu pământul.

Oamenii adunați la cârciumă ascultau fără să le vină a crede descrierea fumului ce se mai ridica încă din satele cuprinse de flăcări, la sud de Munții Lasithi.

Câteva zile după acest incident, un exemplar al ziarului publicat de nemți ajunsese la Plaka adus de Antonis, care venise într-o vizită scurtă, să-i liniștească pe părinți că era încă în viață. Era același ton amenințător, dintotdeauna:

Satele Margarikari, Lakhria, Kamares și Saktouria, precum și zonele învecinate de la Nome, din Heraklion, au fost rase de pe fața pământului și locuitorii au primit ce-au meritat.

Aceste sate au oferit adăpost bandelor de comuniști și considerăm că întreaga populație este vinovată că nu a raportat aceste acte de trădare.

Bandiții au cutreierat liberi regiunea Saktouria, cu sprijinul deplin al populației locale, și au fost adăpostiți de aceasta. La Margarikari, trădătorul Petrakgeorgis a celebrat Pastele în mijlocul locuitorilor.

Luați aminte, cretani! Recunoașteți cine sunt adevărații voștri dușmani și ferivi-vă de cei care pot atrage asupra voastră pedepsele. V-am avertizat întotdeauna asupra pericolelor colaborării cu britanicii. Ne pierdem răbdarea. Sabia germană îi va distruge pe toți cei care se asociază cu bandiții și cu britanicii.

Ziarul fu trecut din mână în mână, citit și recitit până ce hârtia se subție de uzură. Dar fermitatea sătenilor nu se înmuie.

— Arată doar cât sunt de disperați, zise Lidaki.

— Da, dar și noi suntem disperați, răspunse soția lui. Cât mai putem îndura? Dacă nu i-am mai ajutat pe *andarte*, am dormi liniștiți în paturile noastre.

Discuția continuă până târziu în noapte. Capitulara și colaborarea contraziceau toate instinctele majorității cretanilor. Trebuiau să reziste, trebuiau să lupte. În plus, lupta le plăcea. De la o ceartă minoră, până la vrajba sângeroasă continuată de un deceniu între familii, bărbații se hrăneau cu conflicte. Femeile, dimpotrivă, se rugau pentru pace și credeau că rugăciunile le erau ascultate, când citeau printre rânduri și sesizau o scădere a moralului invadatorilor.

Poate că tipărirea și distribuirea unor amenințări de acest fel era un act de disperare, dar, oricare ar fi fost motivația din spatele gestului, adevărul era că satele fuseseră rase de pe fața pământului. Fiecare gospodărie din ele fusese redusă la o ruină fumegândă, iar peisajul din jur purta acum cicatricea siluetelor fantomatice ale copacilor carbonizați, contorsionați. Anna insista pe lângă tatăl ei că ar trebui să le spună germanilor tot ce știau.

- De ce să riscăm să distrugă Plaka? întrebă ea.
- În bună parte nu este decât propagandă, exclamă Maria.
- Dar nu în totalitate! replică Anna.

Nu numai nemții duceau un război de propagandă. Britanicii orchestrau și ei propria campanie, găsind-o o armă eficientă. Scoteau publicații care dădeau impresia că poziția dușmanului slăbea, răspândeau zvonuri despre un desant britanic și exagerau succesul acțiunilor de rezistență. Tema era *kapitulation* și nemții se trezeau cu un K uriaș imprimat pe posturile de santinelă, pe pereții cazărnilor și pe vehicule. Chiar și în sate precum Plaka, mamele așteptau neliniștite revenirea fiilor din expedițiile în care comiteau asemenea acte de vandalism, inscripționând graffiti; băieții, desigur, erau încântați să contribuie la acest efort, neimaginându-și nicio clipă la ce pericol se expuneau.

Încercările de a-i submina pe nemți în acest fel aveau, poate, puțină importanță în sine, dar contribuiau la modificarea imaginii de ansamblu. Oricum, vântul bătea în alte direcții în toată Europa și în dominația fermă a naziștilor pe continent apăruseră fisuri. În Creta moralul era acum atât de scăzut, încât soldații germani începură să se retragă; unii, chiar să dezerteze.

Maria fu cea care băgă de seamă că mica garnizoană de la Plaka fusese evacuată. La ora șase fix avea întotdeauna loc o demonstrație de forță, un marș menit să intimideze, în lungul străzii mari și înapoi, ocazie cu care se desfășura și câte un interogatoriu.

- E ceva ciudat, îi spuse ea lui Fotini. Ceva e altfel.

Nu-i trebui mult până să înțeleagă. Era ora șase și zece și zgomotul obișnuit al cizmelor cu blacheuri de oțel nu răsuna nicăieri.

- Ai dreptate, răspunse Fotini. E liniște.

Tensiunea care plutise în aer părea să fi dispărut.

- Hai la plimbare, propuse Maria.

În loc să o ia agale spre plajă cum făceau de obicei, cele două fete continuă să meargă pe strada principală, până la capăt. În punctul acela se afla cartierul general al nemților. Ușa de la intrare și obloanele erau larg deschise.

- Vino, zise Fotini. Vreau să mă uit înăuntru.

Se ridică pe vârfuri și privi prin geamul din față. Văzu o masă pe care nu se afla decât o scrumieră plină cu mucuri de țigară și patru scaune, două dintre ele răsturnate neglijent pe podea.

- Se pare că au plecat, zise ea emoționată. Eu intru.
- Ești sigură că nu e nimeni acolo? întrebă Maria.
- Foarte sigură, răspunse Fotini și trecu pragul.

Cu excepția câtorva resturi rătăcite și a unui jurnal german îngălbenit, care zăceau aruncate pe jos, clădirea era pustie. Fetele alergară într-un suflet acasă să-i ducă vestea lui Pavlos, care se duse imediat la cârciumă. Într-o oră știrea se răspândise în tot satul, iar seara piața se umplu de oameni care sărbătoriră eliberarea colțului lor de insulă.

La numai câteva zile după aceea, pe 11 octombrie 1944, fu eliberat și Heraklionul. Fapt remarcabil, având în vedere vărsarea de sânge de până atunci, trupele germane fură escortate în calm dincolo de zidurile orașului, fără nicio pierdere de vieți omenești; violența era rezervată celor despre care se știa că sigur colaboraseră. Trupele germane continuară totuși să ocupe parțial vestul Cretei și situația aceasta mai dură câteva luni, după aceea.

La începutul verii, în anul următor, într-o dimineață, în cârciuma lui Lidaki urla radioul. Cârciumarul spăla paharele folosite cu o seară înainte, cum îi era obiceiul, scufundându-le de câteva ori într-un vas cu apă cenușie și ștergându-le cu o cârpă cu care curățase deja câteva pete de pe podea. Îl irită întreruperea melodiei pentru transmiterea unui anunț, dar solemnitatea tonului îl făcu să ciulească urechile.

„Astăzi, 8 mai 1945, nemții au capitulat oficial. În câteva zile se va încheia retragerea din Hania, iar Creta va fi din nou liberă.”

Muzica fu reluată și Lidaki se întrebă dacă nu cumva îi jucase mintea vreo festă cu anunțul acela. Scoase capul pe ușă și-l văzu pe Giorgis apropiindu-se în grabă.

— Ai auzit? întrebă el.

— Am auzit! răspunse Lidaki.

Așadar, era adevărat. Tirania se sfârșise. Deși locuitorii Cretei nu se îndoiseră nicio clipă că dușmanul va fi alungat de pe insulă, când veni clipa, bucuria nu avu limite. Urma o sărbătoare de pomină.

Partea a III-a

Capitolul 10

1945

Părea că până atunci respiraseră un gaz toxic, iar acum atmosfera conținea din nou oxigen. Membrii mișcării de rezistență reveneau în satele lor, de multe ori trebuind să călătorească sute de kilometri pentru a ajunge acasă și pentru fiecare nou-venit se mai deschidea un rând de sticle cu rachiu. La două săptămâni de la încheierea ocupației era sărbătoarea Sfântului Constantin și această zi oferea scuza de care toți aveau nevoie pentru a lăsa deoparte orice precauție. Se risipise un nor, nebunia se instalează în locul lui. În lungul și în latul Cretei se frigeau la proștap capre grase și oi bine hrănite, focuri de artificii izbucneau pe cer în toate colțurile insulei, amintindu-le oamenilor de exploziile ce sfâșiaseră orașele și aprinseseră cerul în primele zile ale războiului. Nimeni nu se opri însă asupra acestei comparații; oamenii doreau să privească acum înainte, nu înapoi.

Fetele din Plaka îmbrăcară veșmintele cele mai bune pentru sărbătoarea Sfântului Constantin. Fuseseră la biserică, dar mintea nu le stătea la semnificația sacră a evenimentului. Adolescente nu aveau prea multe restricții, pentru că erau considerate încă niște copile și nimeni nu se aștepta decât la inocență în vorbele și faptele lor. Abia mai târziu, când feminitatea lor înflorise deja, se trezeau și părinții să vadă semnele sexualității și începeau să le țină din scurt, uneori când era prea târziu. Lână la momentul acela, fetele reușiseră, multe dintre ele, să fure sărutările flăcăilor din sat și să se furișeze la întâlniri romantice în livezile de măslini sau pe câmp, în drumul de la școală spre casă.

Dacă nici Maria, nici Fotini nu fuseseră vreodată sărutate, Anna căpătase deja experiență cu flirturile. Nimic nu o făcea mai fericită decât compania băieților, când își arunca pe spate coama de păr, dintr-o singură mișcare, și arbora un zâmbet larg, știind că privitorii nu-și întorceau ochii. Era ca o pisică cuprinsă de călduri.

— Seara aceasta va fi specială, anunță Anna. Simt, plutește în aer.

— În ce fel? întrebă Fotini.

— S-au întors toți băieții, iată în ce fel, răspunse ea.

În sat erau câteva zeci de tineri, abia ieșiți din copilărie când plecaseră să lupte alături de *andarte*, la începutul ocupației. Unii hotărâseră să se alătore acum comuniștilor și plecaseră să lupte împotriva forțelor de dreapta, care începuseră să prindă cheag în Grecia continentală, provocând noi necazuri și vărsări de sânge.

Fratele lui Fotini, Antonis, era unul dintre cei care reveniseră la Plaka. Simpatizând cu idealurile stângii și noua campanie în desfășurare în țară, după patru ani petrecuți departe, era mai mult decât bucuros să se întoarcă acasă. Pentru Creta luptase și acolo voia să rămână. Cât fusese plecat, Antonis crescuse înalt și puternic, de nerecunoscut în comparație cu silueta vlăguită, care de-abia se putea ține pe picioare când se întorsese să-și revadă familia după câteva luni în mișcarea de rezistență. Acum avea și barbă, pe lângă mustață, ceea ce mai adăuga încă cel puțin cinci ani celor douăzeci și trei. Supraviețuise mâncând fructe de pădure, melci și orice animale sălbatice reușea să prindă în capcane, îndurase căldura extremă și gerul năprasnic și toate acestea îi dădeau un aer invincibil.

În seara aceea inima Annei se simți atrasă de chipul romantic al lui Antonis. Nu era singura care nutrea asemenea ambiție, dar era sigură că va câștiga cel puțin un sărut de la el. Era înalt și subțire și, când începu dansul, Anna își pusese deja în minte să-i atragă atenția. Dacă n-o observa, ar fi fost singurul bărbat în această situație. Toți erau conștienți de prezența Annei, nu numai pentru că era mai înaltă cu un cap decât celelalte fete, ci și pentru că avea părul mai lung, mai ondulat și mai strălucitor decât al tuturor, ajungându-i până la șolduri, chiar împletit fiind. Albul ochilor ei mari și ovali strălucea la fel de orbitor ca uimitoarele bluze de bumbac purtate de fete, iar dinții perlați îi sclipeau când râdea și vorbea cu prietenele, perfect conștientă de privirile atente ale tinerilor care înconjurau piața, în așteptarea momentului când muzica va da semnalul începutului propriu-zis al festivităților. Restul fetelor rămâneau în umbra ei.

Pe trei părți ale pieței fuseseră așezate mese și scaune, în timp ce o a patra, o masă lungă, sprijinită pe capre, prelua greutatea câtorva zeci de farfurii pline vârf cu plăcinte cu brânză și cârnați picanți, foitaje dulci și piramide de portocale cu coaja precum ceara și de caise coapte. Mirosul fripturii de miel plutea peste piață, făcându-i pe toți să le lase gura apă. Evenimentele se înșiruiau în ordine strictă. Mâncarea și băutura urmau mai târziu, înaintea lor venea dansul.

La început, flăcăii și bărbații șezură laolaltă de vorbă, în timp ce fetele se

grupaseră separat, chicotind emoționate. Separarea nu avea să dureze mult. Muzica atacă primele măsuri, iar învârtitul și tropotul din picioare începu. Bărbații și femeile se ridicară de la locurile lor, iar fetele și flăcăii se desprinseră din mulțime. Nu trecu mult și spațiul prăfos se umplu. Anna știa că, pe măsură ce se învârtea cercul femeilor, mai devreme sau mai târziu va ajunge față în față cu Antonis și că vor dansa împreună câteva clipe, înainte de a trece mai departe. „Cum să-l fac să vadă că nu sunt doar prietena surorii lui mai mici?” se întrebă ea.

Nu fu nevoie să facă niciun efort. Antonis stătea în fața ei. Dansul lent, *pentozali*, îi oferî răgazul să studieze perechea ochilor impenetrabili ce o priveau pe sub bordura neagră, franjurată a pălăriei tradiționale. *Sariki* era pălăria de războinic, pe care o purtau acum mulți tineri pentru a arăta că ajunseseră la vârsta bărbăției, nu numai prin trecerea timpului, ci mai ales pentru că aveau mâinile pătate de sângele altui bărbat. În cazul lui Antonis, era vorba nu despre unul, ci despre mai mulți soldați din tabăra inamicului. Se ruga să nu mai audă niciodată strigătul inconfundabil, de surpriză, ce izbucnea când înfîgea cuțitul în carnea moale dintre umeri și răsuflarea gâtuită ce-i urma. Gestul nu-i dăduse niciodată sentimentul victoriei, dar îi acordase totuși dreptul de a se număra printre neînfricații războinici din istoria Cretei, acei *pallikaria*, îmbrăcați în pantaloni strâmți și cizme înalte.

Anna îi aruncă un zâmbet larg acestui tânăr devenit bărbat, dar el nu-i răspunse la fel. Ochii de ebonită se fixară în schimb într-ai ei, susținându-le privirea până ce fata fu aproape bucuroasă că venise timpul ca el să treacă mai departe, la următoarea parteneră. Când dansul se termină, cu inima încă bătându-i de furie, Anna se întoarse la grupul ei de prietene, spectatoare acum la jocul în care bărbații, printre care și Antonis, se învârteau ca niște giroscopuri umane. Spectacolul era amețitor. Cizmele se ridicau mai bine de un metru deasupra pământului când făceau salturi în aer, iar ciupitura perfect sincronizată a lirei cu trei corzi și sunetul fluierului îi îndemnau să continue, impulsivând dansul cu o energie frenetică, până la ultima mișcare.

Femeile măritate și văduvele priveau acrobațiile, deși spectacolul nu era pus în scenă pentru ele, ci pentru frumusețile nubile care le urmăreau din colțul pieței. Pe când Antonis se învârtea, iar muzica și tobele băteau ritmul spre punctul culminant, Anna era sigură că acest războinic dansa numai pentru ea. Publicul aplaudă și aclamă când dansul se sfârși, iar tariful, fără nicio clipă de răgaz, începu melodia următoare. Un grup de bărbați ceva mai vârstnici ocupă acum centrul prăfos al scenei.

Anna era îndrăzneată. Se desprinsese de cercul prietenelor ei și se apropie de Antonis, care își turna un pahar de vin dintr-o carafă uriașă de pământ. Deși o văzuse de multe ori acasă la ei, Antonis părea să o vadă pentru prima oară în seara aceea. Înainte de ocupație, Anna fusese doar o fetiță, însă acum o femeie bine făcută, voluptoasă, îi luase locul.

— Bună, Antonis, spuse ea cu glas tare.

— Bună, Anna.

— Probabil că ai exersat la dans, cât ai lipsit, continuă ea, de poți face toți pașii aceia.

— Am fost numai noi și caprele, sus, în munți, răspunse Antonis râzând. Dar sunt destul de iuți de pe picior, așa că, poate am învățat câte ceva de la ele.

— Mai putem dansa din nou? întrebă ea peste acordurile zgomotoase ale lirei și duduitul tobelor.

— Da, zise el cu un zâmbet larg pe față.

— Bine. Aștept. Acolo, preciza ea și reveni printre prietenele ei.

Antonis avu sentimentul că Anna i se oferise pentru mai mult decât un *pentozali*. Când începu un dans potrivit, se duse la ea, o apucă de mână și o conduse pe ring. Prinzând-o de mijloc, inhală parfumul de profundă senzualitate al nădușelii ei, o mireasmă de o dulceață mai amețitoare decât i se mai întâmplase vreodată să respire. Florile zdrobite de lavandă și petalele de trandafir nu puteau să se compare. Când dansul luă sfârșit, simți în ureche respirația ei fierbinte.

— Ne întâlnim în spatele bisericii, îi șopti ea.

Anna știa că o plimbare până la biserică, fie ea și în timpul unei petreceri atât de înfierbântate, era perfect normală în ziua sărbătoririi unui sfânt și nu numai atât, dar Sfântul Constantin își marca ziua împreună cu consoarta sa, Sfânta Elena, ceea ce transforma momentul într-o ocazie specială de a se gândi la mama ei. Anna își croi rapid drum spre aleea din spatele bisericii, iar după câteva momente ajunse acolo și Antonis, bâjbâind să o găsească în întuneric. Buzele ei întredeschise le căutară de îndată pe ale lui.

Nu mai fusese sărutat astfel de când plătise bani buni. În ultimele luni de război devenise un obșnuit al bordelurilor din Rethimnon. Femeile de acolo îi îndrăgeau pe *andarte* și le făcuseră un preț special, mai ales dacă erau chipeși precum Antonis. Meseria lor fusese singura care rezistase în timpul ocupației, căci bărbații căutaseră alinare după absența îndelungată de lângă neveste, iar tinerii profitaseră de ocazie ca să capete experiență sexuală, ceea ce nu li s-ar fi permis sub privirea vigilentă a propriei comunități. Fuseseră însă relații lipsite de

iubire. Acum avea în brațe o femeie care săruta ca o prostituată, dar era probabil virgină și, ceea ce era încă și mai important, Antonis simțea dorința adevărată. Nu era chip să se înșele. Fiecare parte a ființei lui dorea cu ardoare ca acest sărut lasciv să mai dureze. Minteă îi lucra febril. Se întorsese definitiv, dorea să se căsătorească și să se stabilească în sat, și iată o femeie care literalmente îl așteptase în pragul casei lui, exact așa cum fusese din copilărie. Trebuia să fie a lui. Așa era scris.

Se desprinseră din îmbrățișare.

— Trebuie să ne întoarcem în piață, zise Anna, știind că tatăl îi va observa lipsa, dacă ar mai fi zăbovit. Dar să mergem separat.

Ieși din umbră și se strecură în biserică, unde rămase câteva clipe să aprindă o lumânare în fața Fecioarei cu Pruncul, rostind o rugăciune tăcută, cu buzele încă umede de sărutul lui Antonis.

Când se întoarse în piață, în mulțime se produsese o mică agitație. Sosise o limuzină mare, una dintre puținele de pe insula unde majoritatea oamenilor umblau mai degrabă pe propriile picioare sau călare pe un animal. Anna se opri să vadă pasagerii care coborau. Pe șofer, un domn distins, trecut de șaiszeci de ani, îl recunoscă imediat, era Alexandros Vandoulakis, capul bogatei familii de proprietari funciari, care locuiau la moșia cea mare de lângă Elounda. Alexandros se bucura de simpatie, la fel ca și soția lui, Eleftheria. Vreo zece oameni din sat lucrau pentru ei – printre care și Antonis – și mulți dintre ei abia se întorseseră după absența îndelungată din timpul rezistenței, iar ei îi primiseră cu brațele deschise. Plăteau oamenilor salarii generoase, deși unii apreciau, cu sarcasm, că și le puteau permite. Sursa bogăției lor nu erau numai miile de hectare de livezi de măslini. Dețineau aceeași întindere de pământ și pe fertilul platou Lasithi, unde cultivau din abundență cartofi, cereale și meri, care le asigurau venitul pe tot parcursul anului și încă unul garantat. Clima răcoroasă de pe platou, la altitudinea de 800 metri, rareori varia, iar câmpurile înverzeau în umiditatea lăsată de zăpezile topite de pe munții înconjurători. Alexandros și Eleftheria Vandoulakis își petreceau adesea lunile călduroase de vară la Neapoli, la o depărtare de circa douăzeci de kilometri, în casa mare de la oraș, iar moșia de la Elounda o lăsau în grija fiului lor, Andreas. Averele lor erau egale.

Faptul că o asemenea familie înstărită venea să sărbătorească laolaltă cu pescarii, oierii și lucrătorii pământului nu era însă o surpriză. În toată Creta se întâmpla la fel. Toți sătenii veneau la dans și la ospăț, iar familiile bogate ale proprietarilor de pământuri de pe fermele și moșiile învecinate li se alăturau. Oricât de mari ar fi fost averile lor, nu puteau organiza petreceri mai frumoase și

voiau să participe și ei la exuberanța acestora. Suferiseră deopotrivă și bogații, și săracii, așa că toți aveau motive să sărbătorească eliberarea. Sentimentul profund din *mantinades* și bucuria energicelor *pentozali* erau aceleași și dacă familia avea în proprietate nouăzeci de măslini și dacă avea nouăzeci de mii.

De pe locurile din spate ale mașinii coborâră cele două fiice ale familiei Vandoulakis și ultimul, fratele lor mai mare, Andreas. Câțiva săteni se grăbiră să-i întâmpine și să le ofere masa cea mai bună, de unde se vedeau bine dansatorii. Dar Andreas nu rămase așezat multă vreme.

— Veniți, le îndemnă el pe cele două surori. Haideți să dansăm și noi.

Le apucă pe amândouă și le trase pe ring, unde se amestecară în mulțimea de dansatori, îmbrăcate în costume populare ca și fetele din sat. Anna îi urmărea. În grup se aflau câteva dintre prietenele ei și îi dădu prin minte că, dacă ele vor avea ocazia să-și dea mâna cu Andreas Vandoulakis, atunci așa va face și ea. În următorul *pentozali* se prinse și ea și, la fel cum procedase și cu Antonis mai devreme cu o oră, îl fixă pe Andreas cu privirea.

Dansul se sfârși repede. Mielul, fript deja, era acum tranșat în felii groase și pus pe platouri care erau apoi oferite sătenilor, să se înfrupte. Andreas revenise în mijlocul familiei, dar gândul îi era în altă parte.

La vârsta de douăzeci și cinci de ani, părinții făceau presiuni să se însoare. Alexandros și Eleftheria erau nemulțumiți că fiul lor le respingea pe toate prietenele și cunoștințele fiicelor lor. Unele erau aspre, altele plictisitoare, iar altele de-a dreptul proaste și, chiar dacă majoritatea ar fi primit o zestre mai mult decât generoasă, Andreas refuza să aibă de-a face cu ele.

— Cine este fata aceea, cu părul acela uluitor? le întrebă pe surorile sale, arătând spre Anna.

— De unde vrei să știm noi? răspunseră ele în cor. Nu e decât o țărancă de prin partea locului.

— E frumoasă, spuse el. Așa mi-ar plăcea să arate nevasta mea.

Ridicându-se în picioare, Eleftheria îi aruncă soțului o privire semnificativă. În opinia ei, ținând cont de faptul că nicio dotă nu avea mare importanță pentru viața lui Andreas, ce conta cu cine se însura? Eleftheria însăși provenea dintr-o familie considerabil mai puțin înstărită decât a lui Alexandros, ceea ce nu le afectase prea mult viața. Voia ca fiul ei să fie fericit și, dacă acest lucru însemna să treacă peste convenții, atunci așa să fie.

Andreas se îndreptă spre grupul de fete așezate în cerc, care mâncau acum cu mâna carnea fragedă de miel. El nu se remarcă prin nimic în mod particular, moștenise trăsăturile bine conturate ale tatălui și tenul palid al mamei, dar

mediul familial își pusese amprenta pe ținuta care îl scotea în evidență printre toți ceilalți bărbați adunați la petrecere, cu excepția lui Alexandros Vandoulakis. Fetele se fâstăciră văzându-l pe Andreas apropiindu-se de ele, își șterseră repede mâinile pe fuste și se linseră pe degete.

— Vrea cineva să danseze? întrebă el pe un ton indiferent, privind direct spre Anna.

Avea aerul unui om conștient de superioritatea lui socială și aștepta un singur răspuns. O fată trebuia să se ridice de la locul ei și să ia mâna oferită.

Lumânările de pe mese se topiseră și se stinseseră, dar răsărise luna, care își împrăștia acum razele luminoase pe cerul negru catran. Rachiul și vinul curseseră din plin, așa că lăutarii, îmboldiți de atmosferă, cântară mai repede și mai repede, până ce dansatorii părură să zboare pe sus. Andreas o prinsese strâns pe Anna. Venise momentul când puteai ignora tradiționalul schimb de parteneri și el decise să nu renunțe la ea pentru vreo matroană fără toți dinții în gură și cu două picioare stângi. Anna era perfecțiunea. Nimeni altcineva nu l-ar fi mulțumit.

Alexandros și Eleftheria Vandoulakis vedeau că fiul lor o curta pe această femeie, dar nu erau singurii care băgaseră de seamă. Antonis ședea la masă cu prietenii, înecându-și în băutură uimirea față de ceea ce se petrecea sub ochii lui. Omul pentru care muncea era pe cale să o seducă pe fata pe care o dorea el. Cu cât bea mai mult, cu atât era mai nefericit. Cât dormise pe deal în timpul războiului, sub cerul liber, biciuit de furtuni și mușcat de vânturi, se simțise mai puțin descurajat. Ce speranțe putea avea să o păstreze pe Anna, dacă va concura cu moștenitorul celei mai mari părți din Lasithi?

La celălalt capăt al pieței, Giorgis juca table cu bătrânii. Ochii îi fugeau mereu de la joc la piață, unde Anna continua să danseze cu cel mai râvnit bărbat din Agios Nikolaos.

În cele din urmă, familia Vandoulakis se ridică să plece. Mama lui Andreas știa instinctiv că fiul nu s-ar fi întors acasă împreună cu ei, dar pentru reputația acestei frumuseți de la țară, care-i plăcea atât de mult, era important să o facă. Nici fiul ei nu era prost. Dacă voia să încalce tradiția și să aibă libertatea de a-și alege singur nevasta, fără să cedeze manevrelor părinților și să accepte alegerea lor, trebuia să-i aibă de partea lui.

— Uite, îi spuse el Annei, acum trebuie să plec, dar vreau să te mai văd. Îți trimit mâine un bilet. Îți voi spune unde ne întâlnim data viitoare.

Vorbea ca omul obișnuit să dea ordine și acestea să-i fie respectate. Anna nu obiectă, înțelegând, măcar atunci, că încuviințarea era răspunsul corect. Doar

putea fi biletul ei de ieșire din Plaka, nu-i așa?

Capitolul 11

— Hei, Antonis! Vino o clipă!

Chemarea era un ordin, vocea stăpânului în fața slugii. Andreas își oprise camioneta la mică distanță de locul unde Antonis tăia măslinii bătrâni și sterpi și-i făcea semn cu mâna. Antonis se întrerupse din lucru și se rezemă în topor. Încă nu se obișnuise să fie la dispoziția tânărului stăpân, oricând poftea acesta. Preumblările din ultimii ani, deși de o duritate inimaginabilă și neplăcute, îi lăsaseră totuși bucuria libertății, iar acum îi venea greu să se obișnuiască atât cu rutina de fiecare zi, cât și cu faptul că trebuia să ia poziție de drepti ori de câte ori dădea ordin stăpânul. Iar dacă atât nu ar fi fost suficient, mai exista și altă cauză specială pentru a-l antipatiza pe omul acesta care striga la el de pe scaunul de șofer. Îi venea să-și înfigă toporul în grumazul lui Andreas Vandoulakis.

Antonis sclikea. Sprâncenele adunaseră stropi de transpirație, iar cămașa i se lipise de spate. Era abia sfârșitul lunii mai, dar temperaturile crescuseră deja. Nu va lua poziție de drepti, nu încă, oricum. Desfăcu, fără să se grăbească, dopul ploștii pe jumătate golite, pe care o avea la picioare și sorbi o înghițitură de apă.

Anna... Rină săptămâna trecută, Antonis nici nu o băgase în seamă, cu siguranță nici nu se gândise la ea vreodată, dar în noaptea aceea de sărbătoare ea stârnise în el o pasiune ce nu-l mai lăsa să doarmă. Trăia iar și iar momentul îmbrățișării lor. Abia dacă durase zece minute, dar pentru Antonis fiecare secundă se prelungise cât o zi și se lipise de el. Apoi sfârșitul. Posibilitatea de a iubi îi fusese răpită. Îl urmărise pe Andreas Vandoulakis de când venise și-l văzuse dansând cu Anna. Știuse de atunci, chiar înainte de a fi trasate câmpurile de bătaie, cine va câștiga războiul. Șansa fusese împotriva sa, fără putință de tăgadă.

Antonis porni fără nicio grabă către Andreas, care ignorase complet semnificația atitudinii lui.

— Ești din Plaka, nu-i așa? întrebă Andreas. Vreau să duci biletul acesta de la mine. Astăzi.

Îi înmână un plic. Antonis nu avea nevoie să-l privească, pentru a ști ce nume era înscris pe el.

— L-oi duce cândva, zise el cu prefăcută indiferență, împăturind scrisoarea în două și îndesând-o în buzunarul din spate al pantalonilor.

— Vreau s-o duci *azi*, repetă Antonis ferm. Să nu uiți.

Motorul camionetei pomi zgomotos, iar Andreas întoarse repede și ieși din

câmp, învolburând pământul uscat într-un nor de praf, ce pluti în atmosferă, umplându-i plămânii lui Antonis.

— De ce-aș duce nenorocita ta de scrisoare? strigă Antonis pe când Andreas dispărea din priviri. Fir-ai al naibii!

Știa că scrisoarea îi va pecetlui nefericirea, dar știa și că nu avea încotro, trebuia să o predea în siguranță. Dacă nu-și îndeplinea misiunea, Andreas avea să afle în curând și o pătea. Plicul foșnitor rămase în buzunarul lui toată ziua. Fâșâia ori de câte ori se așeza. Antonis se gândi să-l sfâșie, să-l mototolească ghem și să-l zvârle într-o râpă sau să-l vadă mistuindu-se încet în focul pe care-l aprinsese pentru a elibera terenul de crengile uscate, rămase în urma muncii lui de peste zi. Un lucru însă nu fusese ispitit să facă, să-l deschidă. Nu ar fi putut să-l citească. Nu că ar fi avut nevoie. Conținutul era destul de previzibil.

Anna fu mirată să-l afle pe Antonis în pragul casei ei devreme, în seara aceea. Bătuse la ușă cu speranța că n-o va găsi acasă, dar iat-o, cu același zâmbet larg pe care îl adresa fără discriminare oricui îi ieșea în cale.

— Am o scrisoare pentru tine, zise Antonis înainte să fi scos ea vreun cuvânt. De la Andreas Vandoulakis.

Cuvintele îi ieșeau greu, dar trăi o satisfacție perversă autodisciplinându-se în efortul de a le rosti fără a trăda nici cea mai mică emoție. Anna făcu ochii mari, fără să-și ascundă bucuria.

— Mulțumesc, spuse ea luându-i din mână plicul acum șifonat și evitându-i privirea cu dibăcie.

Părea să fi uitat fervoarea îmbrățișării lor. „Oare pentru ea nu însemnase nimic?” se întrebă Antonis. Pentru el păruse atunci un început, acum însă își dădea seama că sărutul care pe el îl îmbătase de speranțe și nerăbdare, pentru ea nu reprezentase decât un moment de plăcere.

Anna își schimbă poziția sprijinindu-se pe celălalt picior și Antonis înțelese că era nerăbdătoare să deschidă scrisoarea și voia ca el să plece. Ea se trase înapoi un pas, își luă rămas-bun și închise ușa cu o izbitură pe care el o primi ca pe o palmă pe obraz.

În casă, Anna se așază la măsuța joasă și deschise plicul cu mâinile tremurând. Voia să savureze momentul. Ce va găsi înăuntru? Expresia unei pasiuni debordante? Cuvinte care explodau în pagină ca niște artificii? Ca orice tânără de optsprezece ani care se așteaptă la poezie, avea să fie dezamăgită de scrisoarea întinsă pe masă în fața ei:

Dragă Anna,

Vreau să te mai întâlnesc. Te rog să poftești la prânz împreună cu tatăl tău duminica viitoare. Mama și tatăl meu sunt nerăbdători să vă întâmpine pe amândoi.

*Al tău,
Andreas Vandoulakis*

Deși conținutul o bucură, pentru că o apropia încă puțin de evadarea din Plaka, tonul protocolar al scrisorii îi tăie elanul. Anna credea că educația superioară pe care o căpătase Andreas îl formase în arta de a mânui cuvântul, dar în biletul acesta mângălit în grabă era tot atât de multă emoție cât în plictisitoarele cărți de greacă veche, pe care le lăsase în urmă odată cu anii de școală.

Luară prânzul în ziua programată, și multe altele după aceea. Anna era întotdeauna însoțită de tatăl ei, conform etichetei respectate cu strictețe, deopotrivă de cei bogați și de cei săraci, în asemenea situații. La primele șase întâlniri, un argat îi luase pe tată și fiică la miezul zilei cu mașina lui Alexandros Vandoulakis, îi dusesse la casa cea mare, cu portic, de la oraș, din Neapoli, și îi adusesse înapoi acasă la trei și jumătate fix. Lucrurile se desfășurau de fiecare dată după același tipic. La sosire erau primiți într-un salon spațios, în care fiecare obiect de mobilier era acoperit cu mileuri din dantelă albă, și în care un bufet uriaș sclipea etalând porțelanuri fine, aproape translucide. Eleftheria Vandoulakis le servea aici o farfurioară cu dulceață și un păhărel cu lichior, așteptând cu tava, să le primească înapoi golite. Apoi treceau cu toții în sufrageria întunecoasă, sub privirile strămoșilor cu mustați înfricoșătoare din tablourile în ulei, atârinate pe pereții îmbrăcați în lambriuri. Formalitățile continuau și aici. Alexandros intra, își făcea cruce și spunea „Bine ați venit”, iar oaspeții răspundeau la unison: „Este un noroc să vă stau alături”. Scena se repeta identic la fiecare întâlnire, până când Anna ajunse să prevadă aproape minut cu minut ce avea să se petreacă și când.

La fiecare vizită, lua loc pe scaune cu spătar înalt, împodobite cu sculpturi elaborate, la masa de lemn negru, lucioasă ca oglinda, și acceptau politicos fiecare fel de mâncare ce le era pus în față. Eleftheria făcea tot care îi stătea în putință pentru ca oaspeții să se simtă la largul lor; cu mulți ani în urmă, și ea trecuse prin aceeași tortură, înainte ca generația anterioară a familiei Vandoulakis să-i dea votul de acceptare ca soție potrivită pentru Alexandros, și își amintea insuportabila rigiditate a situației, ca și când ar fi fost ieri. Dar, în pofida eforturilor binevoitoare ale femeii, conversația se însăila greu, iar Giorgis și Anna înțelegeau cu durere că erau supuși unui examen. Era de așteptat. Dacă

toate acestea însemnau a fi curtată, deși nimeni nu definise situația în acest fel, trebuiau stabilite condițiile de logodnă.

Când avu loc cea de a șaptea întâlnire, familia Vandoulakis se mutase în conacul de la Elounda, unde își petrecea de obicei timpul din septembrie până în aprilie. Anna devenea nerăbdătoare. Nu mai rămăsese singură cu Andreas de când dansaseră împreună în luna mai și, după cum li se plânsese ea lui Fotini și mamei acesteia, „Nici atunci nu am prea fost singuri, când tot satul stătea cu ochii pe noi! De ce durează atât de mult?”

— Pentru că, dacă acesta este să fie lucrul cel mai bun pentru voi doi și pentru familiile voastre, nu e nevoie să vă grăbiți, răspunse Savina cu înțelepciune.

Anna, Maria și Fotini se aflau în casa familiei Angelopoulos, unde se presupunea că învățau să coasă. În realitate se adunaseră acolo să dezbată „situația Vandoulakis”, cum ajunseseră să o numească. Anna începuse să se simtă ca un animal scos la târg, unde i se măsurau calitățile. Poate ar fi trebuit totuși să se lase mai puțin văzută. Dar era hotărâtă să nu-și piardă entuziasmul. Abia împlinise optsprezece ani, terminase școala de mult și nu avea decât o ambiție: să se mărite bine.

— Am să consider că lunile următoare sunt un joc de așteptare, spunea ea. Și pe urmă, mai este și tata, de care trebuie să am grijă.

Desigur, Maria era cea care avea efectiv grijă de Giorgis și care știa că va rămâne acasă încă o bună bucată de vreme, lăsând deoparte propriile vise de a deveni profesoară. Își mușcă limba însă. Nu era o idee bună să te pui cu Anna, mai ales în acest moment.

Abia în primăvara anului următor fu Alexandros Vandoulakis convins că, în pofida diferențelor existente între ei, de avere și de poziție socială, fiul lui nu comitea o greșală făcându-și-o pe Anna mireasă. Fata era, până la urmă, extraordinar de frumoasă, suficient de deșteaptă și în mod clar devotată lui Andreas. Într-o zi, după încă un prânz luat împreună, cei doi tați se întoarseră singuri în salon și Alexandros Vandoulakis vorbi fără ocolișuri:

— Ne dăm cu toții seama de inegalitatea acestei potențiale uniuni, dar considerăm că ea nu va avea repercusiuni asupra nici uneia din părți. Nevasta mea m-a convins că Andreas va fi mai fericit cu fata dumitale decât cu oricare dintre femeile pe care le-a mai cunoscut, astfel că, atâta timp cât Anna își va îndeplini îndatoririle de soție și mamă, nu avem nicio obiecție.

— Nu pot să vă ofer prea mult ca dotă, spuse Giorgis anunțând ceea ce era deja evident.

— Ne dăm foarte bine seama de acest lucru, răspunse Alexandros. Zestrea ei

va fi promisiunea de a fi o soție bună și de a face tot ce-i va sta în putință pentru a ajuta la gospodărirea moșiei. Este destul de muncă și avem nevoie de o femeie destoinică acasă. Eu mă voi retrage peste câțiva ani și Andreas va avea destule pe cap.

— Sunt sigur că Anna va face tot ce-i stă în putință, răspunse Giorgis simplu.

Era în culmea fericirii. Îi intimidase puterea și averea acestei familii, așa cum era ea reflectată în mărimea tuturor lucrurilor cu care se înconjurase: mobila grea, neagră, covoarele luxoase și tapiseriile, icoanele bogate atârdate pe pereți, toate vorbeau despre greutatea acestei familii. Nu avea importanță dacă el se simțea acolo ca acasă sau nu. Ceea ce conta era să se obișnuiască Anna cu asemenea grandoare. Dar Anna nu dădea semne că nu s-ar simți în largul ei în casa familiei Vandoulakis, chiar dacă pentru el era la fel de străină ca o țară necunoscută. Anna era capabilă să bea dintr-un pahar cu înghițituri mici, să mănânce ciugulind și să spună ceea ce se cuvenea, ca și când pentru asta se născuse. El, desigur, știa că nu era vorba decât de interpretarea unui rol.

— Cel mai important este faptul că și-a însușit temeinic noțiunile fundamentale ale unei bune educații. Soția dumitale a învățat-o lucruri bune, *Kyrie Paetrakis*.

La menționarea lui Eleni, Giorgis nu scoase un cuvânt. Familia Vandoulakis știa că mama Annei murise în urmă cu câțiva ani, iar el nu avea intenția să le aducă la cunoștință mai mult de atât.

Când se întoarseră acasă în după-amiaza aceea, Maria îi aștepta. Parcă ar fi știut că întâlnirea fusese una extrem de importantă.

— Ei bine? întrebă ea. Te-a cerut?

— Nu încă, răspunse Anna. Dar știu că o va face, știu pur și simplu.

Maria realiza că sora ei dorea mai mult decât orice pe lume să devină Anna Vandoulakis și același lucru i-l dorea și Maria. Căsătoria aceasta ar fi scos-o din Plaka și ar fi dus-o în lumea la care visase întotdeauna, unde nu ar fi fost nevoită să gătească, să facă curat, să țeară ori să toarcă.

— Oamenii nu-și fac nicio iluzie, spuse Anna. Știu în ce fel de casă trăim și știu că nu voi veni cu avere, doar câteva bijuterii care au fost ale mamei, atât.

— Atunci, știu despre mama? o întrerupse Maria, nevenindu-i să creadă.

— Doar că tata este văduv, replică Anna. Mai mult nici nu vor afla. Și cu asta închise imediat discuția.

— Acum ce urmează să se întâmple? întrebă Maria, depărtându-se de zona periculoasă.

— Aștept, răspunse Anna. Aștept să mă ceară. Dar așteptarea este chinuitoare,

am să mor dacă nu o face mai curând.

— O s-o facă, sunt sigură. Se vede că te iubește. Așa zice *toată lumea*.

— Cine adică? întrebă Anna înțepată.

— Nu știu exact, dar Fotini spune că toată lumea la moșie așa crede.

— Ce știe Fotini?

Maria își dădu seama că spusese prea mult. Deși altădată între fete nu existaseră secrete, situația se schimbase în ultimele luni. Fotini îi mărturisise Mariei că fratele ei o îndrăgise pe Anna și că acum suferea să-i audă pe muncitorii de pe moșie vorbind numai despre iminenta logodnă dintre fiul stăpânului și fata din sat. Bietul Antonis.

Anna o bătu la cap pe Maria, până o făcu să-i spună.

— Este vorba de Antonis. Îi obsedezi, probabil că știi. El îi povestește lui Fotini toate bârfele și lumea vorbește că Andreas îți va cere mâna.

O clipă Anna se îmbătă de bucuria veștii că alții se interesau de persoana ei. Adora să fie în centrul atenției și voia să afle mai mult.

— Și altceva ce mai spun? Hai, Maria, spune-mi!

— Zic că se însoară sub nivelul lui.

Nu era ceea ce se aștepta Anna să audă și, desigur, nu ceea ce voia să audă. Răspunse cu vehemență:

— Ce-mi pasă mie ce crede lumea? De ce n-ar *trebui* să mă mărit cu Andreas Vandoulakis? În orice caz nu m-aș fi măritat cu unul ca Antonis Angelopoulos. Asta n-are decât cămașa de pe el!

— Nu trebuie să vorbești așa despre fratele prietenei noastre celei mai bune – și oricum, dacă nu are nimic este pentru că a plecat să lupte pentru țară, în timp ce alții au rămas acasă și și-au burdușit buzunarele.

Atacul Mariei fu un comentariu prea acid pentru gustul Annei. Se repezi la sora ei, iar Maria, ca întotdeauna când intra în conflict cu nestăpânita Anna, evită să-i răspundă. Ieși din casă și, cum alerga mai repede decât Anna, dispăru în labirintul de ulițe de la celălalt capăt al satului.

Maria era o femeie cumpătată. Spre deosebire de sora ei, ființă colerică ce-și etala simultan sentimentele, gândurile și acțiunile, să le vadă toată lumea, ea era chibzuită. În general nu-și exprima cu glas tare sentimentele și opiniile, căci observase că manifestările de emoție și cuvintele aruncate la întâmplare ajungeau să fie regretate. Mai ales în ultimii ani, învățase să-și ascundă sentimentele. În felul acesta reușise să se arate mulțumită, mai ales pentru a-l proteja pe tatăl ei. Uneori însă își permitea luxul unei izbucniri spontane și atunci reacția ei avea forța trăsnetului căzut din senin.

În ciuda părerilor oamenilor care lucrau la moșie și a ultimelor îndoieli ale lui Alexandros Vandoulakis, logodna avu loc în luna aprilie. După cină, un eveniment și mai rece decât de obicei, perechea fusese lăsată singură în salonul întunecos. Lucrurile se petrecuseră de asemenea manieră înaintea logodnei încât, atunci când veni clipa și Andreas îi ceru mâna, Anna nu fu deloc emoționată. Își reprezentase scena în gând de mult prea multe ori, astfel încât atunci când ea se petrecu cu adevărat, parcă ar fi fost o actriță pe scenă. Se simți rigidă, falsă.

— Anna, zise Andreas. Trebuie să te întreb ceva.

Propunerea nu avea nimic romantic, surprinzător sau cât de cât magic. Era la fel de funcțională ca și dușumeaua pe care călcau.

— Vrei să te măriți cu mine?

Anna își atinsese scopul, câștigase pariul cu ea însăși și le dăduse cu tifla celor care crezuseră că o căsătorie într-o familie înstărită nu era de nasul ei. Acestea fuseseră primele lucruri la care îi fugise mintea acceptând cererea lui Andreas și, pentru prima oară, îl sărută pasional, direct pe gură.

După cum era obiceiul în perioada de logodnă, viitoarea ei familie o copleși pe Anna cu daruri. Haine frumoase, lenjerie de mătase și gablonțuri scumpe fură cumpărate pentru ea, astfel încât, chiar dacă tatăl ei nu o putea înzestra prea mult, să nu-i lipsească nimic când va deveni, în final, o Vandoulakis.

— Parcă ar fi ziua mea în fiecare zi, îi spuse Anna lui Fotini, care venise să vadă ultima serie de obiecte de lux primite de la Heraklion.

Căsuța din Plaka deborda de parfumul extravagantei și în perioada aceea, imediat după ocupație, când o pereche de ciorapi de mătase depășea chiar și posibilitățile celor mai bogate femei, trusoul Annei era un spectacol pe care fetele făceau coadă să-l vadă. Cămășutele și cămășile de noapte din satin sidefiu, așezate în cutii, printre straturi de hârtie încrețită, numai în filmele de la Hollywood mai puteau fi văzute. Când scoase câteva dintre ele să le arate prietenelor, țesătura îi alunecă printre degete ca apa curgătoare. Toate întreceau până și visele ei cele mai îndrăznețe.

Cu o săptămână înaintea nunții propriu-zise, la Plaka începu pregătirea tradiționalei cununi de pâine. Plămădit de șapte ori, un colac mare de aluat fu decorat cu modele complicate din o sută de flori și frunze, iar când fu aproape copt, se turnă peste el o glazură aurie. Cercul fără cusur simboliza intenția miresei de a rămâne lângă bărbatul ei de la început până la sfârșit. Între timp, în casa familiei Vandoulakis, surorile lui Andreas începură să decoreze camera nupțială din locuința viitorului cuplu, cu mătase și cununi de frunze de iederă, rodiu și laur.

Pentru petrecerea de logodnă se cheltuise peste măsură, iar pentru nunta propriu-zisă, în martie anul următor, nu se precupeți niciun bănuț. Oaspeții sosiră la casa Vandoulakis înaintea slujbei religioase, ce urma să aibă loc la Elounda. Formau o amestecătură neobișnuită.

Bogătași din Elounda, Agios Nikolaos și Neapoli, laolaltă cu lucrătorii de pe moșie și câteva zeci de săteni din Plaka. Când o văzură pe Anna, oamenii din sat scoaseră un strigăt de uimire. Monedele de aur ce-i zăngăneau pe piept ar fi putut umple un cufăr de la bancă, iar în urechi îi atârnav cercei grei, cu pietre prețioase. În lumina de primăvară era toată o strălucire și, cu roșul bogat al costumului tradițional de mireasă, părea să fi pogorât din *O mie și una de nopți*.

Giorgis o privi cu mândrie, oarecum nedumerit că aceasta era fiica lui. Era aproape de nerecunoscut. În momentul acela, mai mult ca oricând, ar fi vrut să fie și Eleni acolo, să vadă cât de frumoasă era prima lor copilă. Se întrebă ce-ar fi gândit ea despre intrarea Annei într-o familie atât de importantă. Fiica cea mare îi amintea în atâtea feluri de soție, dar avea și o parte ce-i rămăsese complet necunoscută. Părea imposibil ca el, un pescar umil, să fi avut ceva de-a face cu femeia aceasta.

Maria o ajutase pe Anna să se pregătească de dimineață. Surorii ei îi tremuraseră mâinile atât de tare, încât Maria trebuise să-i încheie nasturii unul câte unul. Știa că asta era ceea ce-și dorise Anna și că își vedea realizat ultimul scop. Era sigură că sora ei repetase rolul de *grande dame* atât de mult în gând, încât nu-i va fi deloc greu să se adapteze la realitate.

— Spune-mi că se petrece aievea, zise Anna. Nu-mi vine să cred că voi fi într-adevăr *Kyria Vandoulakis*!

— Chiar așa este, o liniști Maria și, rostind cuvintele, se întrebă cum era cu adevărat să trăiești într-o casă mare.

Spera că era mai mult decât a avea bijuterii scumpe și haine elegante. Lucrurile acestea nu însemnau totul nici măcar pentru Anna.

Amestecul de oaspeți transformă evenimentul într-unul ieșit din comun, dar încă și mai neobișnuit era faptul că petrecerea prenupțială avea loc în casa ginerelui și nu în cea a miresei, cum era tradiția. Toți înțelegeau motivul. Nu era nevoie să fie rostit cu glas tare. Ce ospăț li s-ar fi putut oferi în casa lui Giorgis Petrakis? Doamnele elegante din Neapoli chicoteau numai gândindu-se, la fel cum făcuseră când aflaseră că feciorul lui Vandoulakis se însura cu fata unui pescar sărac. „Ce *Dumnezeu* o fi în capul părinților?”, se întrebaseră ele disprețuitoare.

Însă orice ar fi crezut unii și alții, toți veniseră acolo să se înfrupte din

deliciosul miel fript, brânza și vinul din producția lui Vandoulakis și când cele două sute de invitați se săturaseră, veni timpul serviciului religios. Spre Elounda își croi drum o procesiune pestriță de mașini, camioane și căruțe trase de măgari.

Pentru locuitorii Cretei, fie ei bogați sau săraci, ritualul de cununie era același. Preotul așază pe capul mirilor două *stephana*, coronițe simple de nuntă, împletite din flori uscate și iarbă, și legate cu panglici și apoi le schimbă de la unul la altul de trei ori, pentru a cimenta uniunea. Mai târziu, coronițele aveau să fie înrămate de soacra Annei și atârinate deasupra patului perechii pentru ca, așa cum se spunea, nimeni să nu poată călca peste cununia lor. Cuvintele ritualului sacru se pierdura în cea mai mare parte în zumzetul conversației invitaților, dar când, în cele din urmă, mirele și mireasa își uniră mâinile cu preotul, în biserică se lăsă tăcerea. Apoi se prinseră într-un dans lent în jurul altarului, *Isaia dănțuiește*, și oaspeții știură că nu peste mult timp vor ieși afară, în lumina soarelui.

Urmând mirele și mireasa care urcară într-o trăsură, ceilalți se întoarseră pe jos la casa familiei Vandoulakis, unde se întinseseră mese sprijinite pe capre, pentru încă un festin. Oamenii mâncară, băură și dansară toată noaptea, iar înainte de răsăritul soarelui ropotul focurilor de armă anunță sfârșitul petrecerii.

După nuntă, Anna dispăru din viața de la Plaka, mai mult sau mai puțin. Venea în vizită o dată pe săptămână, să-l vadă pe tatăl ei, dar după o bucată de timp, în loc să mai vină, începu să trimită mașina să-l ia, așa că aparițiile ei în Plaka deveniră din ce în ce mai rare. Ca soție a viitorului proprietar al moșiei, statutul ei se schimbaseră mult. Dar pentru ea nu era o problemă. Era exact ceea ce-și dorise – să se rupă de trecut.

Anna se dedică în întregime noului ei rol și curând descoperi că îndatoririle de noră erau la fel de dificile ca și acelea de soție. Își petrecea fiecare zi în compania Eleftheriei și a prietenelor acesteia, fie făcându-le vizite, fie primindu-le și, așa cum sperase, toate se bucurau de o lipsă de preocupări vecină cu trândăvia. Principala ei îndatorire era să ajute la supravegherea treburilor casnice în gospodăria socrilor Vandoulakis, ceea ce însemna, în cea mai mare parte, să se asigure că bucătăreasa pregătise o cantitate suficientă de bucate pentru bărbații care aveau să se întoarcă seara acasă.

Tânjea să facă schimbări în cele două case ale familiei, să le elibereze de draperiile grele și de mobilele sumbre. Îl bătu la cap pe Andreas până ce acesta o luă pe mama lui deoparte să-i ceară învoirea, iar Eleftheria, la rândul ei, îl consultă pe adevăratul cap al familiei. Aceasta era calea pe care se hotăra totul.

— Nu vreau schimbări importante la casa cea mare, îi spuse Alexandros Vandoulakis nevastei, referindu-se la casa din Elounda. Dar Anna poate da un

strat de vopsea la casa din Neapoli, dacă așa vrea.

Mireasa se apucă de treabă cu zel și curând, lăsându-se purtată de entuziasmul față de țesături, tapete, și făcu nenumărate drumuri la un importator de mărfuri fine italienești și franțuzești, care avea o prăvălie elegantă la Agios Nikolaos. În felul acesta avea o ocupație care o absorbea și Andreas avu de câștigat, pentru că la sfârșitul fiecărei zile o găsea într-o stare de veselie și efervescență.

O altă îndatorire a ei era să se ocupe de *panegyria*, sărbătoarea pe care o dădea familia Vandoulakis în cinstea lucrătorilor de pe moșie. Anna excela în pregătirea unui spectacol. La sărbătorile acestea simțea uneori ochii lui Antonis Angelopoulos ațintiți asupra ei și, când ridica privirea, îi întâlnea căutătura. Uneori Antonis îi și vorbea.

— *Kyria Vandoulakis*, spunea el cu deferență exagerată, aplecându-se prea jos. Ce mai faci?

Manierele lui o făceau pe Anna să tresară și răspunsul ei venea pe măsură, scurt.

— Bine, mulțumesc.

Și cu asta, îi întorcea spatele. Privirea și modul lui de a se purta puneau sub semnul întrebării dreptul ei de a fi acolo ca stăpâna. „Cum *îndrăznește?*”

Căsătoria Annei aduse o schimbare nu numai statutului ei; plecarea ei însemnă o schimbare și în cel al Mariei. Surorii mai tinere îi revenea acum rolul clar de stăpână în propria gospodărie. Mare parte din energie, Maria și-o consumase făcându-i pe plac și împăcând-o pe

Anna, iar faptul că ea nu mai era acolo îi ușură povara. Maria investi noi energii în conducerea gospodăriei Petrakis, iar acum îl și însoțea pe tatăl ei când livra mărfuri în Spinalonga.

Pentru Girogis, care nu putea pune flori pe mormântul lui Eleni, fiecare vizită pe insulă era o ocazie de a-și aminti de ea. Continuă să-l ducă și să-l aducă pe doctorul Lapakis, că era vreme bună sau rea, și în timpul călătoriilor doctorul îi povestea despre munca lui, mărturisindu-i lui Giorgis câți leproși mureau și ce mult îi lipseau vizitele doctorului Kyritsis.

— El ne-a făcut să avem o idee despre cum ar putea să fie mai bine, zise Lapakis obosit. Nici eu nu sper prea mult, dar am văzut că speranța poate fi un lucru bun, un scop în sine. Pentru unii dintre leproși, încrederea că Kyritsis i-ar fi putut vindeca a fost suficientă ca să nu-și mai fi așteptat moartea. Acum mulți cred că nu mai au pentru ce să trăiască.

Lapakis primise câteva scrisori de la fostul lui coleg, care explica de ce nu mai venise și își exprima regretul. Kyritsis era ocupat să reconstruiască spitalul

distrus din Heraklion și pentru moment nu mai avea timp să-și continue cercetarea. În sinea sa, Lapakis se lăsa cuprins de disperare și se descărca vorbindu-i lui Giorgis. Majoritatea oamenilor ar fi căzut în genunchi și ar fi început să se roage, dar Lapakis nu era credincios, așa că se baza pe barcagiul lui credincios, a cărui suferință avea să fie întotdeauna mai mare decât a sa.

Deși oamenii continuau să moară de această boală, pentru cei care sufereau de forma ei mai puțin virulentă viața în Spinalonga era încă plină de neprevăzut. După război puteau vedea în fiecare săptămână câte două filme, piața era mai bogată decât oricând, iar ziarul prospera. Dimitri, care împlinise deja șaptesprezece ani, începuse deja să predea copiilor de cinci și șase ani, în timp ce un profesor cu mai multă experiență se ocupa de copiii mai mari; continua să locuiască în casa familiei Kontomaris, un aranjament care adusese mare fericire pentru ambele părți. Atât cât îngăduia situația, oamenii de pe insulă erau mulțumiți. Lână și lui Teodoros Makridakis îi pierise cheful să facă scandal. O dezbatere serioasă la cârciumă îi mai făcea încă plăcere, dar renunțase de mult la ideea de a accede într-o funcție de autoritate. Nikos Papadimitriou își îndeplinea treaba mult prea bine.

Maria și Fotini intrară într-o rutină a treburilor zilnice care le ocupă timpul în următorii cinci ani, de parcă ar fi intrat într-un dans în care secvențele de pași se repetau în aceeași ordine la nesfârșit. Cu trei băieți, Savina Angelopoulos avea nevoie de ajutorul fiicei sale voinice și destoinice, pentru ca bărbații casei să fie bine hrăniți și primeniți, așa că Fotini, ca și Maria, avea îndatoriri casnice ce o legau de Plaka.

Chiar dacă Eleni ar fi sperat la ceva mai bun pentru fiica ei decât să rămână în sat, nu și-ar fi putut dori o fiică mai conștiincioasă. Fetei nici nu-i trecea prin cap că ar fi putut face altceva decât să-i poarte de grijă tatălui ei, chiar dacă altădată se visase cu creta în mână, în fața clasei, călcând pe urmele mamei. Aspirațiile ei se estompaseră de mult, precum imprimeul de pe vechile lor perdele.

Timp de mai mulți ani, cele două fete trăiră împreună bucuriile și limitele acestui fel de existență și cât își îndepliniră îndatoririle nu le trecuse o dată prin cap că ar fi avut vreun motiv de nemulțumire. Apa trebuia adusă de la pompa satului, era de măturat, de tors, de gătit și de bătut covoarele. Maria obișnuia să adune cu regularitate miera din stupii pe care-i aveau pe dealul acoperit cu lămâiță, de la marginea satului; era atât de dulce, încât ani la rândul nu fu nevoie să cumpere niciun gram de zahăr. În curțile din spatele caselor, din butoaiele vechi de ulei de măsline se revărsau busuiocul, menta și *pithoi*, iar urnele uriașe, folosite cândva pentru a depozita uleiul și apa, erau acum gazde perfecte pentru

mușcatele și crinii bine îngrijiți, după ce crăpaseră și nu mai puteau sluji scopului lor inițial.

Fetele erau moștenitoarele unor tradiții populare misterioase și erau considerate acum suficient de mature pentru a-și însuși măiestria meșteșugurilor transmise din generație în generație, pe cale orală. Bunica lui Fotini deținea secretul acestor comori și le învăța cum să vopsească lâna cu extracte de petale de iris, hibiscus și crizanteme și cum să împletească ierburile colorate în coșuri și covorașe migăloase. Alte femei le transmiseră cunoștințe despre binefacerile magice ale plantelor medicinale ce creșteau în regiunea lor și fetele se duceau departe, prin munți, să adune salvie, smirnă și mușetel pentru puterile lor tămăduitoare. Într-o zi bună reușeau să adune un coș întreg din cea mai prețioasă plantă, *origanum dictamus*, despre care se spunea că vindecă rănilor, calmează durerea de gât și rezolvă afecțiunile stomacului. Maria avea întotdeauna leacul potrivit pentru a i-l da tatălui când era bolnav și curând i se duse vestea în sat pentru priceperea de care dădea dovadă în prepararea celor mai potrivite remedii.

În lungile lor peregrinări prin munți, fetele adunau și *horta*, o plantă bogată în fier, nelipsită din niciun regim alimentar. Jocurilor pe care le jucaseră în copilărie pe plajă, modelând plăcinte din nisip, le luaseră acum locul preocupările vieții de adult, când coceau aluat cu ierburi.

Una dintre cele mai importante treburi ale Mariei, de toamna târziu până la începutul primăverii, era să țină focul aprins în cămin. Nu numai pentru că le dădea căldura ce-i menținea sănătoși când afară urla viforul, dar păstra viu și spiritul casei. *Spiti* – grecii foloseau același cuvânt pentru a vorbi și despre „casă”, și despre „cămin” – era simbolul divin al unității, iar a lor, mai mult decât a altora, trebuia ocrotită cu grijă.

Oricât de împovărătoare ar fi părut sarcinile casnice ale Mariei pentru un locuitor de la oraș – sau chiar și pentru Anna, care acum trăia oarecum în lux – rămânea timp și pentru taifas și urzeli. Casa lui Fotini era centrul acestor distracții. Deoarece trândăvia era considerată un păcat, clevețele serioase se desfășura în contextul nevinovat al clăcilor, când fetele se adunau să coasă și să brodeze. Nu numai că mâinile le erau atunci mereu ocupate, dar era și o bună ocazie să se pregătească pentru viitor. Fiecare pernă, față de pernă, față de masă și tișlaifer din casa unei femei măritate fusese țesut sau brodat de ea însăși, de mama ei sau de mama mamei ei. Anna fusese o excepție. În cei câțiva ani cât participase la cercurile acestea de cusut, cu femei mai în vârstă și mai înțelepte decât ea, nu reușise decât să termine colțul unei fețe de pernă. Un fapt simptomatic al spiritului ei rebel, încăpățânarea ei era subtilă. În timp ce celelalte

fete și femei vorbeau și coseau, degetele ei nu produceau nimic. Își mișca acul de colo-colo, gesticula și contura desene cu ața prin aer, dar rareori împungea pânza. Mare noroc avusese că se măritase într-o familie unde avea totul la dispoziție.

La anumite date ale anului, fetele se consacrau muncilor de sezon, care le impuneau să rămână sub cerul liber. La culesul viilor se luau la întrecere și erau primele care călcau în copaie să stoarcă mustul dulce din strugurii zdrobiți. Apoi, când toamna stătea să treacă în iarnă, se amestecau în mulțimea care bătea măslinii pentru a doborî fructele în coșurile așezate dedesubt. Erau zile pline de veselie și flirt, iar încheierea acestor munci din viața satului se sărbătorea prin petreceri cu dans.

Una câte una, tinerele părăseau aceste grupuri încărcate de îndatoriri, dar lipsite de griji. Își găseau bărbat sau, cum se întâmpla cel mai adesea, li se găseau bărbați, în general țărani din Plaka sau din satele învecinate, Vrouhas ori Selles. De obicei părinții se cunoșteau de ani de zile și uneori plănuiseră căsătoria copiilor chiar înainte ca aceștia să fi învățat să numere ori să-și scrie numele. Când Fotini anunță că și ea se logodea, Maria înțelese că lumea ei se sfârșise. Își arată bucuria și încântarea, dar își reproșă în sine un anume sentiment de invidie, căci se pregătea să-și ducă restul vieții șezând în prag cu babornitele văduve și croșetând dantelă până la apusul soarelui.

Fotini, ca și Maria, avea acum douăzeci și doi de ani. Ani la rând, tatăl ei aprovizionase cu pește taverna de la malul mării, iar proprietarul, Stavros Davaras, îi era nu doar client fidel, ci și bun prieten. Fiul, Stefanos, lucra deja împreună cu tatăl și într-o zi avea să preia taverna, la care clienții se adunau în grupuri mici în zilele lucrătoare și ciopor în cele de sărbătoare și duminica. Pavlos Angelopoulos îl considera pe Stefanos o partidă potrivită pentru fiica sa, iar dependența deja stabilită a familiilor una față de alta era considerată un motiv temeinic pentru o căsătorie. Cele două vlăstare se știau din copilărie și nutreau convingerea că vor dezvolta reciproc sentimente care să aprindă scânteia în ceea ce constituia, deocamdată, doar o înțelegere. Fu negociată o zestre modestă și, odată ce perioada de logodnă trecu, avu loc nunta. Marea consolare a Mariei era faptul că, în continuare, Fotini nu va locui mai departe de ea decât până atunci. Deși lui Fotini îi reveneau acum alte îndatoriri, mai multe și mai grele – munca în tavernă, pe lângă cea din propria gospodărie și menținerea echilibrului pe câmpul de luptă cu socrii –, cele două femei păstrară obiceiul de a se întâlni la fiecare două zile.

Decisă să nu-și arate dezamăgirea pentru că rămăsese ultima din grupul ce se

subțiasse treptat, Maria se avântă mai entuziastă ca oricând în îndatoririle filiale, îl însoțea tot mai des pe tatăl ei în călătoriile spre Spinalonga și avea grijă să asigure în locuință o curățenie impecabilă. Satul îi admira devotamentul față de Giorgis, dar faptul că nu avea bărbat îi diminua statutul. Celibatul era considerat un blestem și a rămâne de căruță însemna o umilință zilnică într-un sat precum Plaka. Dacă mai înainta în vârstă fără să-și găsească un logodnic, respectul pentru comportamentul ei supus se putea transforma rapid în dispreț. Problema era că în Plaka mai rămăseseră puțini bărbați eligibili, iar Maria nu se uita la bărbații din alt sat. Era de neconceput că Giorgis s-ar fi putut rupe de Plaka și, prin urmare, de neimaginat că Maria se va putea muta vreodată. „Am la fel de multe șanse să mă mărit, se gândea ea, ca și de a o vedea pe mama intrând pe ușă.”

Capitolul 12

1951

Anna era deja căsătorită de patru ani și o ducea bine. Îi iubea pe Andreas așa cum se cuvenea și răspundea cu bunăvoință pasiunii pe care i-o arăta el. Pentru lumea din jur, Anna părea soția ideală. Dar ea își dădea seama că familia aștepta vestea unei sarcini. Faptul că nu avea copii nu o supăra deloc. Avea timp destul să facă și copii, iar viața aceasta lipsită de griji îi aducea prea multă încântare pentru a dori să o piardă în schimbul maternității. Eleftheria menționase subiectul într-o zi, pe când discutau despre decorarea unuia dintre dormitoare neocupate de la Neapoli. „Aici era pe vremuri camera copiilor, spusese ea, când fetele noastre erau mici. În ce culoare ți-ar plăcea să o zugrăvești?”

Eleftheria crezuse că îi oferise ocazia perfectă pentru ca nora să vorbească despre intențiile și dorința de a deveni mamă și fusese dezamăgită când Anna răspunsese că prefera verdele pal. „Va veni bine cu tapițeria pe care am comandat-o pentru mobilă”, zisese ea.

Anna și Andreas, împreună cu părinții lui, locuiseră pe timpul verii în vila spațioasă, în stil neoclastic a familiei, din Neapoli, pe care

Anna o renovase complet. Eleftheria considera că draperiile delicate și mobila fragilă nu erau practice deloc, dar se părea că nu i se putea împotrivi acestei tinere femei. În septembrie familia se mută în casa principală, din Elounda, pe care Anna o transformă de asemenea, treptat, după gustul ei, în pofida preferinței socrului pentru stilul mai sobru, obișnuit generației lui. Anna cerea adeseori să fie dusă în oraș, la Agios Nikolaos, să-și facă toate cumpărăturile și într-o zi, pe

la sfârșitul toamnei, întorcându-se dintr-una din aceste călătorii, când se dusesese să vorbească și cu tapișierul ca să vadă cum avansa lucrul la perdelele cele noi, dădu buzna în bucătărie și depuse un sărut pe creștetul personajului așezat la masă.

— Bună ziua, dragul meu, spuse ea. Cum a mers azi?

Era prima zi de lucru la presarea măslinelor, dată importantă în calendar, căci presa era pusă în funcțiune pentru prima oară după multe luni și niciodată nu se știa dacă mașinăria va funcționa sau nu. Mii de litri de ulei trebuiau extrași din nenumăratele coșuri de măslină ce așteptau să între la presă și era vital ca totul să meargă fără piedici. Lichidul auriu scurs din presă în *pithoi* era sursa averii familiei și, așa cum vedea Anna lucrurile, fiecare vas umplut însemna încă un metru de țesătură, o rochie nouă la croitoreasă exact pe măsura ei, cu copci și cusături care să-i evidențieze formele. Îmbrăcămintea, mai mult decât orice, ilustra despărțirea ei de femeile din sat, ale căror fuste crețe și lipsite de formă nu se deosebeau azi cu nimic de cele pe care le purtasera și bunicile lor cu o sută de ani în urmă. În ziua aceea, pentru a se feri de vântul mușcător de noiembrie, Anna purta o haină verde-smarald, ce-i alinta sânii și coapsele ca într-o îmbrățișare, înainte de a cădea în falduri extravagante până la pământ. Un guler de blană se ridica pe gât, să-i încălzească urechile și să-i mângâie obraji.

Străbătând încăperea, în foșnetul căptușelii de mătase a hainei învolburate în jurul picioarelor, sporovăia într-una povestind în amănunt cum își petrecuse ziua. Tocmai pusese apa pe sobă pentru o cafea, când bărbatul de la masă se ridică de pe scaun. Anna se întoarse și scoase un strigăt de uimire.

— *Dumneata* cine ești? întrebă ea cu voce sugrumată. Am crezut... am crezut că e soțul meu.

— Mi-am dat seama. Bărbatul zâmbi, evident amuzat de deruta ei.

Cum stăteau față în față, Anna văzu că bărbatul pe care îl salutase cu atâta afecțiune, deși evident *nu* era soțul ei, semăna cu el extraordinar de bine. La fel de lat în umeri, același păr și acum, că se ridicase în picioare, observă că până și la înălțime se potrivea exact cu Andreas. Nasul puternic, inconfundabil al familiei Vandoulakis era și el identic, iar ochii ușor înclinați purtau o asemănare tulburătoare. Când îl auzi vorbind, Annei i se uscă gâtul. Ce truc mai era și acela?

— Sunt Manoli Vandoulakis, spuse bărbatul întinzându-i mâna. *Dumneata* trebuie să fii Anna.

Anna aflase de existența unui văr și auzise numele lui Manoli menționat de câteva ori în discuții, dar altceva nimic. Nu-și imaginase niciodată că ar putea fi

copia la indigo a soțului ei.

— Manoli. Repetă numele. Era plăcut. Acum trebuia să redevină stăpână pe situație, stânjenită cum era că făcuse o asemenea greșeală și sărutase din neatenție un bărbat complet străin. Andreas știe că ești aici? Întrebă ea.

— Nu, am ajuns acum o oră și am decis să le fac tuturor o surpriză. Cu dumneata am reușit, cu siguranță! Arăți de parcă ai fi văzut o stafie.

— Mă și simt ca și când aș fi văzut o stafie, răspunse Anna. Asemănarea dintre voi doi este nefirească.

— Nu l-am mai văzut pe Andreas de zece ani, dar și atunci semănăm mult. Lumea credea că suntem gemeni.

Asta vedea și Anna, dar mai vedea și multe alte lucruri care făceau ca această versiune a soțului ei să fie, de fapt, foarte diferită de original. Deși Manoli avea aceiași umeri lați ca Andreas, era mult mai subțire și Anna observă că oasele claviculei îi ieșeau prin cămașă. În ochi îi sticlea râsul, iar în jurul lor se adunau încrețituri adânci. El credea că greșeala ei de a-l confunda cu vărul lui era o glumă grozavă și Anna înțelese că pusese momentul la cale în mod deliberat. Trebuia să te bucuri de viață, asta se citea în zâmbetul lui.

Chiar atunci se întoarseră Andreas și tatăl lui și imediat răsunară exclamații de încântare și uimire, când îl văzură pe Manoli acolo. Cei trei bărbați se așezară îndată în jurul unei sticle cu rachiu; Anna se scuză sub pretextul pregătirilor pentru cină. Rină apăru și Eleftheria, peste o oră, dăduseră gata și a doua sticlă cu rachiu; cei doi se îmbrățișară, vărsând lacrimi de bucurie. Imediat trimiseră scrisori surorilor lui Andreas și duminica următoare familia întreagă se reuni să sărbătorească întoarcerea lui Manoli, după zece ani de absență.

Manoli Vandoulakis era un tânăr independent și oarecum iresponsabil, care petrecuse ultimii zece ani mai ales în partea continentală a Greciei, făcând praf o moștenire considerabilă. Mama lui murise la naștere, iar tatăl trecuse la cele veșnice cinci ani mai târziu, la vârsta de treizeci de ani, în urma unui atac de cord. Manoli crescuse auzind în jurul lui că tatăl său murise de inimă rea și, fie că așa stăteau lucrurile, fie că nu, el se hotărâse să-și ducă viața ca și când fiecare zi ar fi putut fi ultima. Era o filosofie perfect coerentă pentru el și nici măcar unchiul, Alexandros, care după moartea lui Yiannis Vandoulakis devenise tutorele lui, nu-l putuse împiedica. Copil fiind, Manolis observase că toți din jurul lui aveau veșnic de îndeplinit o mulțime de sarcini și îndatoriri și păreau să se bucure numai când li se îngăduia, de zilele sfinților sau duminica. El voia să se bucure de fiecare zi din viața lui.

Deși amintirea părinților se estompa cu fiecare zi, i se spusese că părinții

trăiseră o viață bună și supusă. Dar la ce le folosisese comportarea exemplară? Nu ținuse moartea la distanță, nu-i așa? Soarta îi răpise precum un uliu care își vânează prada de pe stânca golașă. „La naiba cu toate”, își spusese el. Dacă nu putea fi mai isteț decât destinul, măcar să vadă ce altceva îi putea oferi viața, în afară de câteva decenii trăite pe dealurile Cretei, înainte de a-l îngropa sub ele.

În urmă cu zece ani, plecase de acasă. În afară de câteva scrisori, adresate ocazional mătușii și unchiului – unele din Italia, altele din Iugoslavia, dar mai ales de la Atena – pentru a-i asigura că mai era încă viu, nu avusese contacte cu familia. Alexandros își dădea seama că, dacă fratele lui mai mare, Yiannis, nu ar fi murit atât de tânăr, probabil că Manoli ar fi urmat să moștenească domeniului Vandoulakis, și nu propriul fiu. Dar gândurile acestea erau doar ipoteze. În locul perspectivei de a ajunge cândva proprietar al pământului, când ajunsese la optsprezece ani, Manoli intrase în posesia unei averi lichide. Adică exact banii pe care îi risipise la Roma, Belgrad și Atena.

— Viața în cercurile înalte a costat scump, îi mărturisi el lui Andreas, la scurt timp după întoarcere. Femeile cele mai grozave erau ca vinul bun, scumpe, dar meritau fiecare drahmă.

Numai că femeile din Europa îl deposedaseră de tot ce avea și nu-i mai rămăseseră decât monedele din buzunar și promisiunea unchiului că-i va da de lucru la moșie.

Revenirea lui produse mare agitație, nu numai pentru mătușa și unchiul său, ci chiar și pentru Andreas. Diferența de numai șase luni între ei îi făcuse să fie apropiați ca niște frați gemeni. În copilărie își cunoșteau unul altuia gândurile și fiecare simțea durerea celuilalt, dar de la optsprezece ani viețile lor porniseră pe drumuri atât de diferite, încât era greu de imaginat ce se va întâmpla acum, că Manoli se întorsese.

Și totuși, o făcuse la timp. Alexandros Vandoulakis urma să se retragă peste un an, iar Andreas avea într-adevăr nevoie de un ajutor pentru a gospodări proprietatea. Toți considerau că ar fi mai bine să preia acest rol Manoli, decât să angajeze un străin și, chiar dacă Alexandros avea unele dubii că Manoli se va pune pe treabă cu tot sârgul, lăsa totuși îndoielile deoparte. Doar Manoli făcea parte din familie.

Câteva luni de zile Manoli locui în casa de la Elounda. Erau suficient de multe camere nefolosite, așa că prezența lui nu încurca pe nimeni, dar în decembrie Alexandros îi oferi o casă numai pentru el. Manoli prinsese gustul vieții de familie și apartenenței la dinastia din care alesese să se sustragă în urmă cu zece ani, dar unchiul nădăjduia ca el să se însoare în viitor și în acest scop insistase să

locuiască într-o casă proprie.

— Vei avea noroc dacă vei găsi o fată dornică să trăiască într-o casă unde există deja două stăpâne, îi spuse el nepotului. A treia femeie în aceeași gospodărie este sămânță de scandal.

Casa lui Manolis îi aparținuse administratorului moșiei pe vremea când Alexandros plătitise un străin să îndeplinească aceste treburi. Era amplasată la capătul unei scurte alei asfaltate, la un kilometru de conac și, fiind formată din patru dormitoare și un salon spațios, era considerată o casă mare pentru un burlac. Dar Manoli rămase un vizitator regulat al conacului. Voia să fie hrănit și îngrijit, exact ca Alexandros și Andreas și, acolo se aflau două femei care puteau să facă acest lucru pentru el. Toți îndrăgeau conversația lui spumoasă și îl primeau cu bucurie, numai că Alexandros insista întotdeauna ca, în final, el să plece acasă.

Manolis își trăise viața într-o continuă nestatornicie, zburând ca un fluture dintr-un loc în altul. Și oriunde se ducea, lăsa în urma lui promisiuni încălcate. Chiar și în copilărie, întinsese coarda la maximum. Din teribilism băgase odată mâna în foc și o ținuse până ce începuse să i se încrețească pielea, iar altădată plonjase de pe cea mai înaltă stâncă de pe coasta Eloundei, julindu-și spatele atât de rău, încât apa mării se înroșise împrejurul lui. În capitalele Europei jucase jocuri de noroc până rămăsese numai în cămașă, ca apoi să facă un spectacol din revenirea lui. Așa era el. Fără să se poată abține, juca același joc și în Elounda, cu singura diferență că, de această dată, era obligat să rămână. Nu-și mai permitea să plece, chiar dacă ar fi vrut.

Spre surprinderea lui Alexandros, Manoli muncea mult, deși nu cu aceeași dedicație ca vărul său. Andreas își aducea întotdeauna mâncarea de prânz la câmp, ca să nu piardă timpul revenind acasă, dar Manoli prefera să se retragă câteva ore de sub soarele nemilos și se obișnuise să vină să ia prânzul la masa largă din bucătăria familiei Vandoulakis. Anna nu avea nimic împotriva. Era bucuroasă de prezența lui în casă.

Interacțiunea lor era mai mult decât o conversație, era un flirt. Manoli o făcea să râdă, uneori până îi dădeau lacrimile, iar faptul că ea aprecia umorul lui provocator și felul în care îi scânteiau ochii când el îi susținea privirea erau îndeajuns pentru a-l ține departe de livezile de măslini, până după-amiaza târziu.

Uneori Eleftheria se afla de față și nu la Neapoli și se temea că nepotul ei nu-și dădea prea mult silința cu moșia. „Bărbații n-ar trebui să-și piardă vremea prin casă în timpul zilei, îi reproșă ea o dată Annei. Aici e domeniul femeilor. Al lor este afară.”

Anna preferă să ignore comentariul dezaprobativ al soacrei și-l întâmpină pe Manoli mai plină de efuziune ca oricând. În opinia ei, gradul apropiat de rudenie justifică prietenia lor. Obiceiul era ca o femeie măritată să se bucure de mai multă libertate decât era permisă unei celibatate, așa că la început nimeni nu puse sub semnul întrebării libertatea Annei de a petrece o oră pe zi, uneori și mai mult, cu „vărul” ei. Dar câțiva începură să bage de seamă frecvența vizitelor lui Manoli și limbile începură să clevească.

La un prânz, în vara aceea, Manoli zăbovi mai mult decât de obicei. Anna simți că era un gest necugetat și pentru prima oară se înfioră la gândul pericolului la care se expunea. În perioada aceea, când pleca, Manoli îi reținea mâna și i-o săruta cu un gest incredibil de teatral. Anna ar fi putut trece ușor peste el, considerându-l frivol, dar felul în care își apăsa el degetul mijlociu în centrul palmei ei, prelungind contactul, îi dădea fiori. Încă și mai semnificativ era faptul că-i atingea părul. O materie moartă, spunea el râzând, și oricum, ea fusese cea care începuse, sărutând un bărbat total necunoscut... pe păr. În ziua aceea culesese flori de pe o pajiște și îi oferise un buchet de maci strălucitori, dar ofiliți. Era un gest romantic și Anna fu încântată, mai ales când el scoase unul din buchet și i-l prinse delicat la piept. Gestul fusese subtil și pentru moment ea nu știu dacă atingerea mâinii lui aspre pe pielea ei delicată fusese întâmplătoare sau dacă el îi mângâiasse în treacăt sânii, într-un gest deliberat. O clipă mai târziu, când simți atingerea lui delicată pe gât, dubiul dispăru.

Anna era o femeie impetuoasă, dar ceva o reținea totuși. „Doamne, își spuse ea, sunt în pragul unei nebunii. Ce fac?” Se văzu stând în bucătăria aceea uriașă, aproape nas în nas cu un bărbat care, chiar dacă semăna leit, nu era soțul ei. Văzu situația așa cum s-ar fi prezentat cuiva care ar fi privit pe fereastra deschisă și, oricât se strădui să se convingă singură, știu că ar fi fost lipsită de ambiguitate. Puțin mai lipsea să fie sărutată. Încă mai putea să aleagă.

Nimic nu lipsea mariajului ei cu Andreas. El era un bărbat cald, o adora și îi lăsa mână liberă să facă schimbări în casă oricând dorea ea; până și cu socrii se înțelegea acceptabil. Dar intraseră rapid în rutină, așa cum se întâmplă adesea într-o căsnicie, și viața devenise predictibilă, fără a părea să-i ofere vreo surpriză în următorii cincizeci de ani. După ce nerăbdarea și emoția începutului se consumaseră, Anna descoperea că viața ei cea nouă putea fi la fel de plictisitoare ca și cea veche. Îi lipsea excitația clandestinității, frisonul ilicitului. Dacă acestea meritau să pună totul în joc, nu prea-și dădea seama.

„Trebuie să mă opresc, își spunea ea. Altfel aș putea pierde totul.” îi vorbi lui Manoli cu aerul ei obișnuit, de superioritate. Era jocul lor, așa îi vorbea mereu.

El flirta cu extravaganta, iar ea îl trata ca pe un inferior.

— Uite ce este, tinere, spuse ea. După cum bine știi, sunt deja luată. Poți să-ți duci florile în altă parte.

— Chiar așa? replică Manoli. Și unde, mă rog, ar trebui să le duc?

— Ei bine, sora mea este încă nemăritată. Poți să i le duci ei. Ca și când adevărata Anna s-ar fi aflat undeva foarte departe, auzi o voce spunând: Am s-o invit la prânz duminica viitoare. O să-ți placă.

Duminica următoare era sărbătoare, Sfântul Gheorghe, avea deci un pretext perfect pentru a-i invita pe Maria și pe tatăl ei în vizită, chiar dacă simțea că nu avea nimic în comun cu plictisitoarea ei soră și nimic de spus tatălui. Tot restul săptămânii, Anna visă la atingerea lui Manoli și așteptă cu nerăbdare următoarea ocazie de a rămâne singuri, dar înaintea acesteia, se gândea în sinea ei, trebuia să aibă loc mohorâtul prânz în familie.

Pe vremea aceea, în Creta mai era încă o lipsă acută de diverse alimente, dar asta nu afecta niciodată gospodăria familiei Vandoulakis, mai ales la sărbătoarea unui sfânt când se considera, în mod avantajos, că trebuia să te ospătezi. Giorgis fu încântat de invitație.

— Uite, Maria! Anna ne-a invitat la prânz.

— Frumos din partea Domniei Sale, răspunse Maria cu un sarcasm ce nu o caracteriza. Când?

— Duminică. Peste două zile.

În realitate, Maria se bucură că fuseseră invitați. Voia din tot sufletul să strângă legăturile cu sora ei, știind că era ceea ce și-ar fi dorit mama lor; cu toate acestea, pe măsură ce ziua se apropia, simți o oarecare teamă. Giorgis însă, care ieșea încetul cu încetul din propria durere, era bucuros că urma să-și vadă fata.

La auzul zgomotului bolborosit de pe alee făcut de camioneta abia achiziționată a tatălui ei, Anna arboră un aer lingușitor și, fără niciun entuziasm, coborî încet scara mare, pentru a-i primi. Manoli, care sosise deja, ajunsese la ușă mult înaintea ei și o deschisese larg.

Maria nu era deloc ceea ce se așteptase el. Avea cei mai mari ochi căprui pe care îi văzuse vreodată și aceștia îl priveau cu o surprindere nedisimulată.

— Eu sunt Manoli, zise el, ieșindu-i în întâmpinare cu pași mari și mâinile întinse. Vărul lui Andreas.

Anna fusese atât de neglijentă cu scrisoarea, încât Maria și Giorgis nu aflaseră despre sosirea rudei rătăcite.

Manoli se simțea întotdeauna în elementul lui în prezența unei fete frumoase și cu atât mai mult a uneia ca aceea, care adăuga inocență unei frumuseți blânde.

Manoli remarcă toate detaliile: talia suplă, pieptul delicat și brațele solide, pe care anii îndelungați de muncă fizică întăriseră mușchii. Era în același timp fragilă și puternică.

La ora unu se așezară cu toții să mănânce. Cu Alexandros, Eleftheria, cele două fiice ale lor, fiecare cu familia, se adunaseră cel puțin douăsprezece persoane. Discuția fu zgomotoasă și animată.

Manoli decisese dinainte că va flirta cu sora mai mică a Annei. Un crai ca el o făcea din obișnuință. Nu se așteptase ca Maria să fie atât de frumoasă și de ușor de tachinat. Tot timpul prânzului o domină cu vorbele lui jucăușe, iar ea, deși neobișnuită cu asemenea limbuție, îl pară cu replici inteligente. Personalitatea ei lipsită de afectare o făcea atât de deosebită de majoritatea femeilor pe care era el obișnuit să le întâlnească, încât, în cele din urmă, Manoli se pomeni că renunță la tachinări și începu să o întrebe despre viața ei. Descoperi că se pricepea la ierburile de munte și cunoștea puterile lor tămăduitoare și vorbiră deschis despre locul lor într-o lume în care limitele științei erau împinse în fiecare zi tot mai departe. Maria și Anna se deosebeau precum perla naturală de diamantul șlefuit. Una avea luciu natural și forma ei unică, neregulată. Cealaltă fusese tăiată și șlefuită într-o frumusețe strălucitoare. Lui Manoli îi plăceau în egală măsură giuvaierurile de acest fel, iar fata aceasta blândă, cu ochi calzi și atât de evident devotată tatălui, îl atrăgea în mod deosebit. Era lipsită de artificii și avea o naivitate pe care o găsea deosebit de tentantă.

Anna privea cum Manoli o atrăgea pe Maria în câmpul lui magnetic, povestindu-i diverse istorii și făcând-o să râdă. O văzu pe sora lui topindu-se în căldura lui. Înainte ca masa să se fi încheiat, Anna înțelese ce făcuse. Îi cedase pe Manoli, îl oferise ca pe un dar frumos împachetat surorii ei, iar acum îl voia înapoi.

Capitolul 13

Toată săptămâna următoare Manoli se simțise tulburat. Lucru neobișnuit pentru el. Cum o putea câștiga pe Maria? Nu semăna cu niciuna dintre femeile pe care le întâlnise în călătoriile lui. În plus, tiparele și modurile de comportament între femei și bărbați acceptate la Plaka erau foarte diferite de cele care guvernau relațiile de acest gen în orașele în care trăise el. Aici, în lumea satului cretan, era urmărită fiecare mișcare, fiecare cuvânt. Când o vizitase pe Anna, fusese perfect conștient de toate acestea și, chiar dacă urmărise cu atenție să nu încalce niciodată anumite limite, știuse că se jucase cu focul. În Anna văzuse o femeie plictisită, izolată, care se rupsesse de satul în care crescuse și își

satisfăcuse ambiția de a se ridica într-o poziție de unde plătea pe alții să facă treburi care altfel ar fi ținut-o ocupată și preocupată. Trecuse la un nivel superior, dar plutea acum într-un vid social în care nu avea prieteni, iar Manoli se bucurase să-i țină tovărășie. Ar fi fost o lipsă de politețe să ignore o femeie ai cărei ochi îi căutau pe ai săi cu atâta sete și ale cărei buze se deschideau într-un zâmbet atât de generos.

Maria era cu totul altfel. Nu numai că-i lipsea ambiția surorii ei de a se căsători cu cineva din afara satului, dar părea că nu dorea deloc să se mărite. Trăia într-o casă mică, împreună cu tatăl, aparent mulțumită și totuși atât de potrivită pentru măritiș. Manoli nu ar fi recunoscut nici față de sine însuși, dar tocmai lipsa ei de interes îl atrăgea la ea. Avea însă la dispoziție tot timpul din lume și, dacă va avea răbdare, sigur că, mai devreme sau mai târziu, o va câștiga. Bărbații Vandoulakis nu duceau lipsă de încredere în ei înșiși și rareori le trecea prin minte că ar fi fost posibil să nu obțină ceea ce doreau. Manoli avea multe atuuri. Iar poate cel mai important era acela că Fotini o ferise pe Maria de zvonurile despre Manoli și Anna. Sursa fântânii nesecate de povești era fratele lui Fotini, Antonis. Trecuseră mai bine de cinci ani de la sărutul acela care pentru Anna nu însemnase nimic, iar pentru Antonis prea mult, dar sentimentul că fusese dat la o parte era încă o rană vie. Antonis o disprețuia pe Anna și urmărise cu satisfacție răutăcioasă peregrinările vărului soțului ei, devenite mai regulate acum, că Eleftheria și Alexandros Vandoulakis petreceau mai mult timp la Neapoli și mai puțin la Elounda. Ori de câte ori venea să ia cina seara, târziu, la taverna de pe malul mării, devenită acum casa lui Fotini, Antonis o puneă în temă.

— Săptămâna trecută a rămas la prânz cel puțin două ore, raporta el cu o plăcere răutăcioasă.

— Nu vreau să aud poveștile tale, îi tăie Fotini vorba lui Antonis, turnându-i rachiu. Și mai presus de orice, nu vreau să le audă nici Maria.

— De ce nu? Soră-sa e o curvă. Crezi că ea nu știe deja? se răsti Antonis.

— Sigur că nu știe. Și nici tu nu știi. Ce dacă vărul soțului ei vine să o vadă? E din familie, de ce n-ar veni?

— O vizită ocazională ar fi una, dar nu în fiecare zi, practic. Nici măcar rudele apropiate nu se vizitează atât de des.

— Ei bine, nu-mi pasă ce crezi, dar Maria nu trebuie să afle – și nici Giorgis. A suferit destul. Să o vadă pe Anna măritată cu un om bogat este cel mai bun lucru care i se putea întâmpla – așa că tu să-ți ții gura. Nu glumesc, Antonis.

Într-adevăr, Fotini nu glumea. Trânti sticla pe masă în fața fratelui ei și-l ținui

cu privirea. Pe Giorgis și Maria Petrakis îi ocrotea de parcă i-ar fi fost rude de sânge și nu voia ca aceste zvonuri răutăcioase și distrugătoare să ajungă la urechile lor. În orice caz, o parte din ființa ei refuza să le creadă. De ce ar fi riscat Anna, a cărei viață se schimbaseră radical în seara în care îl întâlnise pe Andreas, să piardă totul? Simplul gând la această posibilitate o umplea de uimire, era ridicol și, pe urmă, ea nutrea speranța că Manoli, subiectul bârfelor calomnioase colportate de Antonis, ar fi putut într-o zi să o descopere pe Maria. De la prânzul din ziua de Sfântul Gheorghe, Maria vorbise într-una de vărul lui Andreas, povestind toate detaliile întâlnirii lor din casa lui Vandoulakis.

Manoli fusese văzut de mai multe ori și în sat. Cum îl cunoștea pe Giorgis, el fu întâmpinat cu căldură de bărbatii din Plaka și curând deveni un obșnuit al cârciumii; putea fi găsit acolo la fel de des ca oricare altul, jucând table, împărțind țigări tari și discutând politica din insulă, în spatele unui nor gros de fum. Chiar și în acest sat mic, așezat pe un drum ce nu ducea decât spre alte sate și mai mici, problemele presante ale politicii internaționale constituiau un subiect de mare interes. Iar evenimentele din Grecia continentală, în pofida faptului că erau atât de departe, stârneau cu regularitate nu numai patimă, ci și mânie.

— Comuniștii sunt de vină! exclama Lidaki, izbind cu pumnul în tejgheaua din cârciumă.

— Cum poți să spui așa ceva? răspundea altă voce. Dacă n-ar fi fost monarhia, dezordinea din țară n-ar fi fost nici pe jumătate.

Și așa o țineau până la ziuă. „Unde sunt doi greci, e și o ceartă”, zicea proverbul, iar aici, în majoritatea serilor erau douăzeci de săteni sau chiar mai mulți, iar certuri – câte măslina în borcan.

Manoli avea o privire mai cuprinzătoare asupra lumii, decât ceilalți bărbați din cârciumă – mulți nu ajunseseră mai departe de Heraklion și majoritatea nu călcaseră în Hania – de aceea el aducea o perspectivă nouă asupra argumentației și a conversației. Deși se ferea să se laude cu cuceririle întâmplătoare ce constituiseră tema recurentă a călătoriilor sale, îi distra pe toți povestindu-le despre italieni, iugoslavi și frații lor din partea continentală a Greciei. Era o persoană ușor abordabilă și oamenii îl simpatizau, pentru că le plăcea veselia pe care o aducea în cârciumă. Ori de câte ori discuția lăncezea, Manoli venea cu o glumă-două și cei de față se lăsau bucuroși în voia lui. Istorisirile lui despre vechiul cartier turcesc din Atena, despre Piața Spaniei din Roma și cârciumile din Belgrad erau fascinante și când vorbea el se lăsa tăcerea, cu excepția clinchetului ocazional al mărgelilor relaxante ale mătăniilor. Nu era nevoie să

inventeze fapte pentru a distra auditoriul. Poveștile despre scurta perioadă despre cum fusese închis, cât plutise în derivă pe o navă în mijlocul Mediteranei și despre duelul la care participase pe o stradă din spatele unui port iugoslav erau adevărate. Erau aventurile unui om care călătorise fără a avea responsabilități și inițial fără griji. Îl prezentau ca pe un aventurier, dar pe măsură ce le povestea, Manoli își dădea seama că nu dorea să apară ca o partidă nepotrivită pentru fiica lui Giorgis, așa că o lăsă mai moale cu istorisirile.

Chiar și Antonis, care încetase să se ascundă într-un colț ori de câte ori apărea vărul cel destrăbălat al patronului lui, îl saluta acum cu căldură. Muzica era preocuparea lor comună, plus faptul că amândoi petrecuseră ceva vreme departe de această provincie; deși mai tineri cu câteva zeci de ani decât bărbații cărunți cu care beau laolaltă, în multe privințe ei erau mai umblați prin lume decât aveau să fie vreodată acești bătrâni. În copilărie Manoli învățase să cânte la liră și în anii lui de vagabondaj instrumentul îi fusese atât tovarăș, cât și o sursă de siguranță materială, iar la un moment dat rămăsese singurul mijloc de a nu muri de foame. De multe ori cântase acompaniindu-se cu lira, pentru a-și câștiga masa de seară și tot lira fusese singurul obiect de valoare pe care nu-l pusese gaj în jocurile de noroc. Prețiosul instrument atârna acum pe perete în spatele tejghelei, iar când în sticle nu mai rămânea destul rachiu, el o dădea jos din cui și cânta, făcând arcul să scoată din vibrația cordelor un sunet ce cutremura aerul nopții.

Tot așa, fluierul de lemn al lui Antonis, *thiaboli*, fusese tovarășul lui constant în anii cât lipsise de acasă. Sunetele lui suave răsunaseră într-o sută de peșteri și colibe de ciobani, alinând inimile și sufletele celor cu care se însoțise și, mai prozaic, ajutându-i să treacă mai ușor peste toate orele acelea petrecute pândind și așteptând. Oricât ar fi fost de deosebiți Manoli și Antonis, muzica era un teritoriu neutru, în care bogăția și ierarhia nu aveau ce căuta. O oră, două, cântau împreună la cârciumă melodii de neuitat, vrăjind audiența și pe cei care prindeau de la ferestrele deschise sunetele ce străbăteau tăcerea.

Deși sătenii cunoșteau ce avere uriașă avuseseră părinții lui Manoli și cum o risipise el, majoritatea îl acceptau acum ca pe unul de-al lor, care trebuia să muncească din greu pentru a-și câștiga existența și care, lucru cum nu se poate mai firesc, aspira să aibă o nevastă și o familie. Pentru Manoli, simplitatea acestei vieți mai așezate îi aducea satisfacții. Chiar dacă nu avea posibilitatea să o viziteze pe Maria, motivația lui inițială pentru vizitele la Plaka, găsi în sat multe lucruri care-i plăcură. Legăturile de prietenie începute din copilărie, loialitatea față de familie și un mod de viață care nu avusese nevoie de schimbări timp de mai multe secole îl atrăgeau deopotrivă. Dacă ar fi putut câștiga o

femeie ca Maria sau poate o altă frumoasă din sat, sentimentul apartenenței ar fi fost pentru el deplin. Dar în afara sărbătorilor religioase, în sat erau puține ocazii legitime de a o întâlni.

Formalismul respectat încă în așezările precum Plaka îl înnebunea. Deși găsea că păstrarea tradițiilor făcea parte din farmecul locului, obscurantismul obiceiurilor legate de curtare i se părea cel puțin ridicol. Știa că nu-i putea vorbi Annei despre intențiile lui și, oricum, în ultima vreme n-o mai vizitase atât de des. Era un comportament căruia știa că trebuia să-i pună capăt, dacă avea de gând s-o cucerească pe Maria. Așa cum era previzibil, Anna îl tratase cu răceală ultima oară.

— Ei bine, îți mulțumesc că mă mai vizitezi, zisese ea cu asprime.

— Uite ce e, îi răspunsese Manoli, cred că n-ar mai trebui să vin la prânz. Oamenii încep să vorbească, nemulțumiți că nu muncesc mai mult.

— Cum vrei, replică ea, cu ochii plini de lacrimi de supărare. Se vede că te-ai plictisit să te mai joci cu mine. Presupun că acum te joci cu altcineva.

Acestea fiind zise, ieșise din cameră și ușa bubuise ca trăsnetul în urma ei.

Lui Antoni aveau să-i lipsească apropierea și scânteia din ochii Annei, dar era pregătit să plătească prețul.

Cum acasă nu era nimeni să-i pregătească mesele, Manoli mânca adesea într-una din tavernele din Elounda sau din Plaka. Vinerea mergea la taverna lui Fotini, pe care femeia o preluase împreună cu Stefanos de la părinții acestuia. Într-o zi, în iulie, stătea la masă și privea marea spre Spinalonga. Insula, de forma unui ou uriaș, pe jumătate scufundat, îi devenise atât de familiară, încât abia dacă se mai gândea la ea câteodată. Ca toată lumea, uneori se întreba cum o fi viața acolo, dar nu stăruia asupra gândului. Spinalonga era acolo, pur și simplu, o cocoasă stâncoasă, locuită de leproși.

Pe masă, în fața lui Manoli se afla o farfurioară cu pești mici, *picarel*, pe care-i mânca împungându-i unul câte unul cu furculița, când ceva îi atrase privirea. În lumina crepusculară o barcă își croia drum venind dinspre insulă, plescăind și lăsând în urmă o dâră triunghiulară, amplă, în apa întunecată. În barcă se aflau două persoane și când acostă la chei, Manoli văzu că una semăna foarte bine cu Maria.

— Stefanos! strigă el. Acea este Maria, lângă Giorgis? Nu prea vezi o femeie mergând la pescuit, nu-i așa?

— N-au fost la pescuit, răspunse Stefanos. Au dus provizii pentru leprozerie.

— Oh, exclamă Manoli, mestecând încet și gânditor. Presupun că cineva trebuie să facă și așa ceva.

— Giorgis o face de mulți ani. Aduce bani mai frumoși decât pescuitul – și mai siguri, spuse Stefanos punând o farfurie de cartofi prăjiți pe masa lui Manoli. Dar o face mai ales pentru că...

Fotini, care trebăluia prin spate, înțelese unde putea duce discuția. Știa că, fără nicio intenție, Stefanos uitase probabil dorința lui Giorgis de a ascunde de familia Vandoulakis taina morții tragice a lui Eleni, de lepră.

— Poftim, Manoli! zise ea aducându-i degrabă o farfurie cu vinete. Sunt gătite acum. Cu usturoi. Sper să-ți placă. Iartă-ne puțin!

Și apucându-l pe soțul ei de braț, îl trase înapoi la bucătărie.

— Trebuie să fii atent! exclamă ea. Noi *toți* trebuie să uităm că mama Annei și a Mariei a fost vreodată în Spinalonga. Este singura cale. Știm că nu are de ce să le fie rușine, dar Alexandros Vandoulakis ar putea vedea lucrurile altfel.

Stefanos se simți rușinat.

— Știu, știu. Îmi mai iese din minte uneori, asta-i tot. A fost o prostie din partea mea, mormăi el. Manoli vine aici atât de des, încât uit că e rudă cu Anna.

— Nu mă gândesc numai la situația Annei, recunosc Fotini. Maria are anumite sentimente pentru Manoli. S-au întâlnit o singură dată, în casa Annei, dar de atunci vorbește într-una de el, cel puțin cu mine.

— Chiar așa? Biata fată are nevoie de un soț, dar ăsta mi se pare cam derbedeu, răspunse Stefanos. Pe-aici însă nu prea ai de unde alege, nu-i așa?

Stefanos vedea lucrurile în alb și negru. Vedea unde bătea nevasta lui și înțelese că trebuie să se implice, împreună cu Fotini, pentru a-i apropia pe cei doi.

Ocazia de a pune la cale o întâlnire între Maria și Manoli se ivi peste exact o săptămână. Vineri, când își făcu apariția Manoli, Fotini se strecură pe o ușă din dos și alergă la casa lui Petrakis. Giorgis mâncase și plecase la cârciumă, să joace table, iar Maria se străduia să citească în lumina crepusculară.

— Maria, e aici, zise Fotini abia trăgându-și sufletul. Manoli e la tavernă. Vino să-l vezi.

— Nu pot, răspunse Maria. Ce-o să zică tata?

— Pentru numele lui Dumnezeu, replică Fotini. Ai douăzeci și trei de ani. Trebuie să fii mai îndrăzneată. Nici nu e nevoie să afle tatăl tău.

O apucă de mână pe prietena ei, Maria se împotrivi, dar nu cu multă convingere; în sufletul ei ar fi dorit să meargă.

— Ce-o să-i spun? întrebă ea emoționată.

— Nu-ți face griji, o liniști Fotini. Cu bărbați ca Manoli n-ai răgaz să te preocupi de așa ceva. Va avea el destule de spus.

Fotini avea dreptate. Când ajunseră la restaurant, Manoli preluă imediat controlul situației. Nu întrebă de ce venise Maria, ci o invită să ia loc la masa lui, se interesă despre ce mai făcuse de când nu se mai văzuseră și despre sănătatea tatălui ei. Apoi, cu mai multă îndrăzneală decât ar fi avut în mod normal un bărbat în asemenea situație, zise:

— S-a deschis un cinematograf nou la Agios Nikolaos. Vrei să mergi cu mine?

Maria, îmbujorată deja de emoția revederii lui Manoli, roși mai tare. Lăsă ochii în jos și abia reuși să îngaime un cuvânt.

— Mi-ar plăcea, zise ea în cele din urmă. Dar pe aici nu prea se cuvine... să mergi la cinema cu un necunoscut.

— Uite cum facem, am să-i rog pe Fotini și Stefanos să vină și ei. Vor fi însoțitorii tăi. Să mergem luni. Lunea taverna este închisă, nu?

Așa se întâmplă că, înainte să se dezmeticească Maria și să-și facă griji gândindu-se la o mie de motive care ar fi putut-o împiedica, data fu stabilită. Peste numai trei zile se duceau cu toții la Agios Nikolaos.

Manoli se comportă impecabil și începură să iasă împreună săptămânal. În fiecare zi de luni, plecau toți patru pe la șapte seara să vadă ultimul film, după care luau masa undeva.

Giorgis era încântat să vadă că fata lui era curtată de acest bărbat chipeș și încântător, un om pe care îl admira de mai multă vreme, chiar dinainte de a-l fi cunoscut Maria. Abordau situația într-un stil mai modern – cu întâlnirile acestea numeroase, înainte de a fi oficializat vreo înțelegere – dar, până la urmă, trăiau timpuri noi, iar faptul că Maria avea o escortă mai stăvilea murmurele dezaprobatore ale bătrânelor din sat.

Cei patru se simțeau bine împreună, iar ieșirile din Plaka aduceau un aer nou și schimbau tiparul vieții lor rutinate. Se amuzau copios de fiecare dată și uneori glumele și poveștile lui Manoli îi făceau să râdă cu lacrimi. Maria începu să-și îngăduie a visa cu ochii deschiși, imaginându-și că ar fi putut să-și petreacă tot restul vieții privind acest chip frumos, brăzdat de riduri, maturizat de experiența vieții și de mult râs. Uneori când el o privea drept în ochi, simțea cum i se zbârlea părul fin de pe ceafă și i se umezeau palmele. Chiar dacă seara era caldă, pe Maria o străbăteau, fără să vrea, fiorii. A fi astfel flatată și provocată era o experiență nouă pentru ea. Ce ușurare plăcută aducea Manoli în viața ei atât de lipsită de culoare în rest! Uneori se întreba dacă el era în stare să ia ceva în serios. Clocotul efervescentei lui se revărsa peste toți cei din preajmă. Maria nu mai cunoscuse asemenea fericire lipsită de griji și începu să confunde euforia cu iubirea.

Nu-i împovăra conștiința decât gândul neabătut la ce avea să se întâmple cu tatăl ei, dacă ea se mărita. De cele mai multe ori, după căsătorie, fata își părăsea familia și se ducea să locuiască împreună cu părinții bărbatului. Evident nu era cazul cu Manoli, pentru că el nu avea părinți, dar ideea de se muta el în căsuța lor din Plaka era la fel de nerealizabilă. Așa ceva era de neconceput în lumea din care provenea el. Maria râsucea problema în gând pe toate fețele și nu o dată i se păru chiar absurd că Manoli nu o sărutase nici măcar o dată.

Manoli se purta cum nu se putea mai bine, căci decisese de mult că singura cale de-a o câștiga pe Maria era un comportament ireproșabil din partea lui. Uneori i se părea absurd faptul că în altă țară ar fi putut aduce o fată în patul lui fără să o întrebe nici cum o chema, în timp ce aici petrecuse zeci de ore în compania Mariei fără să o atingă măcar. Dorința-i era fierbinte, iar așteptarea o noutate delicioasă. Era sigur că răbdarea îi va fi răsplătită, iar așteptarea nu făcea decât să-i ațâțe dorința. La începutul acestei perioade de curtare, când el îi cerceta fața ovală, încercuită de haloul părului negru, purtat în cozi împletite, ea își pleca ochii rușinată, speriată să nu-i întâlnească privirea. Dar cu trecerea timpului, ea deveni tot mai curajoasă și îi susținu privirea. Dacă s-ar fi uitat mai atent, Manoli ar fi avut satisfacția de a vedea cum creștea pulsul la gâtul ei delicat, înainte ca trăsăturile fine să se destindă în zâmbet. Știa că dacă ar fi luat-o pe această fecioară acum, ar fi fost nevoit să părăsească Plaka. Chiar dacă în trecut deflorase zeci de fete, pe Maria nici măcar el nu o putea necinsti și, ceea ce era cu atât mai important, o voce interioară îi spunea să se abțină. Venise timpul să se așeze la casa lui.

De la distanță, Anna fierbea de gelozie și resentimente. Manoli nu mai venise în vizită la ea de când Giorgis și Maria luaseră prânzul acolo, dar în cele câteva ocazii când se reunise familia, el se ținuse la distanță. Cum *îndrăzne*a să o trateze pe ea în acest fel? Curând însă află de la tatăl ei că Manoli îi făcea curte Mariei. Ce era asta, o provocare? Dacă ar fi putut, i-ar fi demonstrat că puțin îi păsa. Dar nu avu ocazia și prin urmare nu trăi un catharsis. Încercă cu disperare să nu și-i imagineze împreună și plină de iritare se lansă în proiecte cu atât mai extravagante în amenajarea casei, pentru a-și distrage atenția. Își dădea seama că la Plaka evenimentele evoluau implacabil, dar nu avea cui să se confeseze și mânia se acumula în sufletul ei ca într-o oală sub presiune.

Andreas, uimit de starea ei neobișnuită, o întreba mereu ce o nemulțumea și i se spunea să-și vadă de treabă. Simțise el de ceva vreme că zilele senine de la începutul căsătoriei, cu privi încărcate de afecțiune și vorbe frumoase, luaseră sfârșit, iar acum își făcea tot mai mult de lucru pe moșie. Eleftheria remarcă și ea

schimbarea. Cu numai câteva luni în urmă Anna părăsise atât de fericită și plină de viață, iar acum era veșnic supărată. Pentru Anna, să-și ascundă emoțiile astfel era opusul a tot ce firea ei ar fi îndemnat-o să facă. Îi venea să urle, să strige, să-și smulgă părul din cap, dar când tatăl ei și Maria mai veneau din când în când în vizită, numele lui Manoli nici nu era menționat.

Maria știa din instinct că prietenia ei cu Manoli trebuia să fi încălcat teritoriul surorii ei și că, probabil, pentru Anna familia Vandoulakis era proprietatea ei exclusivă. De ce să facă și mai mult rău abordând acest subiect? Dar nu bănuia cât de mare era chinul Annei și presupunea că atitudinea ei evazivă era legată în vreun fel de faptul că, până atunci, Anna nu reușise să aibă un copil.

În februarie, la șase luni după ce începuseră să iasă seara împreună în fiecare săptămână, Manoli se duse să-l caute pe Giorgis la cârciumă. Bătrânul ședea singur și citea ziarul. Când se apropie Manoli, ridică privirea și un nor de fum i se încolăci deasupra capului.

— Giorgis, pot să stau jos? întrebă Manoli politicos.

— Da, răspunse Giorgis, revenind la ziar. Doar nu e localul meu.

— Vreau să te întreb ceva. Trec direct la subiect. Aș vrea să mă însor cu fata dumitale. Ești de acord?

Giorgis împături ziarul cu grijă și-l așează pe masă. Lui Manoli i se păru un veac până când Giorgis vorbi din nou.

— Să fiu de acord? Sigur că sunt de acord! De mai bine de-o jumătate de an faci curte celei mai frumoase fete din sat – credeam că n-o s-o mai ceri niciodată. Era timpul!

Răspunsul impetuos al lui Giorgis ascundea bucuria lui nemăsurată pentru această cerere. Nu una, ci ambele fiice ale sale intrau în cea mai puternică familie din provincie. În sufletul lui nu era nici urmă de snobism, doar pură ușurare și bucuria că viitorul le era asigurat amândurora. Era tot ce putea un tată spera mai bun pentru copiii lui, mai ales un tată care nu era decât un simplu pescar. În spatele lui, prin obloanele pe jumătate închise ale cârciumii, se vedeau licărind luminile din Spinalonga. De-ar fi fost și Eleni aici, să se bucure de acest moment!

Rămas fără cuvinte, îi întinse mâna lui Manoli. Chipul lui era îndeajuns de expresiv.

— Mulțumesc. Voi avea grijă de ea și amândoi vom avea grijă și de dumneata, spuse Manoli, înțelegând bine situația în care îl pune pe tată măritișul Mariei. Hei! Ne trebuie cea mai bună *tsikoudia*! îi strigă lui Lidaki. Avem ceva de sărbătorit. Un miracol. Nu mai sunt orfan!

— Ce spui acolo? întrebă Lidaki, venind sprinten cu o sticlă și două pahare, obișnuit de acum cu acrobațiile verbale ale lui Manoli.

— Giorgis a consimțit să-mi fie socru. Mă însor cu Maria!

Mai erau câțiva bărbați în cârciumă în seara aceea și chiar mai înainte ca fata cu pricina să fi aflat ceva, bărbații din sat închinăra pentru viitorul ei alături de Manoli.

Mai târziu în aceeași seară, când Giorgis se întoarse acasă, Maria se pregătea de culcare. Când tatăl intră pe ușă, închizând-o grăbit, ca să nu pătrundă vântul rece de februarie și să nu iasă aerul cald dinăuntru, fata observă pe chipul lui o expresie pe care nu i-o cunoștea. Giorgis deborda de emoție și încântare.

— Maria, spuse el, reținându-i mâinile într-ale sale, Manoli mi-a cerut mâna ta.

La început, Maria lăsă capul în pământ, cuprinsă în egală măsură de plăcere și de durere. I se puse un nod în gât.

— Și tu ce răspuns i-ai dat? întrebă ea șoptit.

— Cel pe care l-ai fi dorit tu. Da, bineînțeles!

Niciodată în viața ei nu mai trăise Maria acest amestec neobișnuit de sentimente. Inima îi era un cazan plin cu ingrediente care refuzau să se omogenizeze. I se strânse stomacul de emoție. Ce era asta? Fericirea avea același efect ca greața? Așa cum nu putea simți durerea altuia, Maria nu știa nici ce simțeau alții când iubeau. Era aproape sigură că-l iubea pe Manoli. Cu șarmul și inteligența lui, nici nu era greu. Dar viitorul alături de el, până la capăt? Toate grijile lumii începură să o roadă. Ce se va întâmpla cu tatăl ei? își spuse neliniștea neîntârziat.

— Este minunat, tată. Este chiar minunat, dar cu dumneata ce se va întâmpla? Nu pot să te las singur aici.

— Nu te gândești la mine. Eu pot rămâne aici – n-aș vrea să plec din Plaka. Mai am încă destule de făcut aici.

— La ce te referi? întrebă ea, deși știa foarte bine ce voia să spună.

— Spinalonga. Insula mai are încă nevoie de mine – și atât cât mă mai țin puterile să mă duc cu barca până acolo, mă voi duce. Doctorul Lapakis se bazează pe mine și locuitorii insulei la fel.

Făcea, ca întotdeauna, multe drumuri până în insulă și înapoi. În fiecare lună soseau alți bolnavi și trebuiau duse provizii, ca și materiale de construcții pentru refacerile finanțate de guvern. Giorgis asigura o parte esențială a întregi operațiuni. Rareori mai vorbeau acum despre acest lucru, dar între ei era stabilit că aceasta îi era menirea și felul lui de a păstra legătura cu Eleni.

În noaptea aceea nu prea dormi nici tatăl, nici fiica, abia așteptând dimineața. A doua zi Giorgis trebuia să o însoțească pe Maria la moșia Vandoulakis. Era duminică și Manolis ieșise să-i întâmpine în prag. Maria nu mai văzuse casa lui, care avea să devină căminul ei. Într-o clipă socoti că era de patru ori mai mare decât casa lor din Plaka și gândul că va locui acolo o intimidă.

— Bine ați venit, spuse Manoli, încălzind-o cu un singur cuvânt. Intrați, amândoi. Nu stați în frig.

Era într-adevăr cea mai friguroasă zi din anul acela. Stătea să izbucnească furtuna și vântul părea să bată din toate direcțiile, stârnind vârtejuri de frunze moarte, pe care le învolbura printre picioarele lor. Prima impresie a Mariei când intră în casă fu că lipsea lumina și că era cam dezordine, ceea ce nu o surprindea într-o locuință care o fi avut menajeră, dar nu avea stăpână. Manoli îi conduse într-un salon de primire, ceva mai bine rânduit și mai îngrijit, cu țiglaifere de dantelă brodată și câteva fotografii pe pereți.

— Mătușa și unchiul trebuie să sosească dintr-o clipă într-alta, explică el aproape emoționat, apoi i se adresează Mariei: Tatăl tău a fost de acord să-ți cer mâna. Vrei să te măriți cu mine?

Maria tăcu o clipă înainte de a-i răspunde. Amândurora li se păru o veșnicie. El o privea cu ochi rugători și puțin neliniștiți.

— Da, răspunse ea în cele din urmă.

— A zis da! izbucni Manoli, recăpătându-și încrederea.

O îmbrățișă și îi sărută mâinile și o învârti până ce fata îi ceru să aibă milă. Cu Manoli te puteai aștepta la orice, iar exuberanța lui îi tăie răsuflarea. Omul acesta era precum *pentolazi*.

— Vei fi nevasta mea! zise el emoționat. Unchiul și mătușa ard de nerăbdare să te întâlnească din nou, Maria. Dar înainte de venirea lor trebuie să discutăm o problemă importantă, despre tine, Giorgis. Te rog să vii să locuiești cu noi, aici.

Manoli mersese drept la țintă, tipic pentru el. Cerându-i lui Giorgis să locuiască la ei, făcea tot ce putea pentru a intra în tiparul tradițional, potrivit căruia copiii aveau grijă de părinți până la final. Manoli nu se consultase cu Maria în această privință și nu-și dădea seama că era un subiect delicat, deși știa că Maria ar fi vrut să-l aibă pe tatăl ei în preajmă.

— Este foarte frumos din partea ta, dar eu n-aș putea pleca din sat. Maria înțelege, nu-i așa, Maria? o întreabă Giorgis rugător pe fiica lui.

— Sigur că înțeleg, tată. Nu mă supăr, cu condiția să ne vizitezi cât vei putea de des – și oricum, vom veni și noi mereu să te vedem la Plaka.

Giorgis știa că Maria se ținea de cuvânt și că o va putea aștepta fără teama că

va fi dezamăgit. Era altfel decât Anna, ale cărei scrisori și vizite încetaseră, practic.

Manoli nu prea înțelegea ce-l lega pe viitorul socru de casa cea veche din sat, dar nu avea de gând să insiste. Tocmai atunci se auzi zgomot de roți pe prundișul aleii de intrare și portiere trântite.

Alexandros și Eleftheria erau la ușă și Manoli îi pofti să între. Toți își strânseseră mâinile cu căldură. Deși drumurile lor nu se mai întretăiaseră de multă vreme, Vandoulakis și Petrakis se bucurau de reîntâlnire. Era de datoria lui Alexandros, în calitate de cap al familiei, să vorbească.

— Giorgis și Maria. Avem din nou plăcerea să vă primim în familie. Fratele meu și soția lui, iubiții părinți răposați ai lui Manoli, ar fi simțit același lucru, că Maria îl va face foarte fericit pe nepotul nostru.

Rostea cuvintele din toată inima și Maria se îmbujoră de stânjeneală și plăcere. Ca și în cazul Annei, Alexandros și Eleftheria își dădeau seama că mireașă nu venea cu zestre, în afara unui trusou de broderii și dantele ce vor mai îmblânzi asprimea casei spartane a nepotului. Nu insistară asupra subiectului, căci aveau mai mult de câștigat decât de pierdut, dacă Manoli se așeza la casa lui, însurat cu o fată din partea locului. Căsătoria însemna îndeplinirea promisiunii pe care o făcuseră tatălui lui Manoli, de a asigura bunăstarea fiului lui. Când băiatul dispăruse undeva în Europa, Alexandros trăise un sentiment dureros de eșec. Tot ce-i promisese lui Yannis rămăsese neîmplinit. De cele mai multe ori în perioada cât lipsise Manoli, Alexandros nici nu știuse dacă nepotul lui mai trăia sau murise și rareori se întâmplase să aibă idee în ce țară se afla, dar odată căsătorit cu Maria, Manoli va fi legat de Elounda și va fi mereu acolo, să-l ajute pe Andreas să administreze moșia Vandoulakis.

Toți cinci închinară unul în sănătatea celuilalt.

— Iassas! spuseră într-un glas, ciocnind paharele.

Apoi discutară când ar fi putut avea loc nunta.

— Săptămâna viitoare, zise Manoli.

— Nu fi ridicol! îl apostrofă Eleftheria alarmată. Nu-ți dai seama câte sunt de făcut pentru pregătirea unei nunți cum se cuvine! E nevoie de cel puțin șase luni.

Manoli glumea, bineînțeles, dar continuă să-i necăjească.

— Sunt sigur că o putem face mai curând. Să mergem să vorbim cu preotul. Haideți, să mergem acum și să vedem dacă nu ne cunună chiar azi!

În parte spunea adevărul. Era nerăbdător ca un tigrul, dornic să-și prindă prada. Mintea îi zbura în viitor. Maria, frumoasă, palidă și robustă, cu părul răsfirat pe pernă, o rază de lună căzută pe pat, dezvăluindu-i trupul perfect. Care îl aștepta

pe el. Șase luni bătute pe muchie. Doamne, va putea aștepta atât de mult?

— Trebuie să facem totul așa cum ar fi vrut părinții tăi, spuse Alexandros. Cum se cuvine! adăugă el cunoscând bine impetuositatea lui Manoli.

Manoli se uită urât la el. Știa ce gândea unchiul, că lui îi trebuia o mână de fier, iar el, deși nutrea o puternică afecțiune pentru Alexandros, adora să-i stârnească neliniștea.

— Sigur că vom face totul așa cum se cuvine, spuse el cu autentică sinceritate. Facem totul ca la carte. Vă promit.

De îndată ce putu, Maria alergă să-i dea vestea lui Fotini.

— Un singur lucru mă îngrijorează, zise ea. Tata.

— Dar suntem și noi aici și vom fi cu ochii pe el, la fel și părinții mei, o liniști Fotini. Haide, Maria. E timpul să te măriți. Tatăl tău înțelege, știi că înțelege.

Maria încercă să-și potolească neliniștea, dar grija ei pentru Giorgis părea o nelipsită barieră între ea și bucuria deplină.

Capitolul 14

Logodna lui Manoli și a Mariei fu cimentată cu o petrecere la care au fost invitați toți sătenii din Plaka. Ea avu loc la o lună după ce Manoli o ceru în căsătorie. Amândoi se simțeau binecuvântați cu o soartă fericită. Prea multe dintre prietenele din copilărie ale Mariei fuseseră măritate de tații lor cu bărbați pe care nu-i iubeau, așteptându-se de la ele să dezvolte o afecțiune față de aceștia în timp, de parcă ar fi cultivat mușcate în ghiveci. În vremea aceea căsătoriile se făceau mai ales de conveniență, așa că Maria fu surprinsă și recunoscătoare că se mărita din dragoste. Pentru acest lucru îi era recunoscătoare într-o oarecare măsură, surorii ei, dar momentul și ocazia potrivite pentru a-i da glas nu se ivi niciodată, pentru că se întâlneau rareori. Spre uimirea și îngrijorarea oamenilor, Anna nu-și făcu apariția nici măcar la petrecerea de logodnă. Trimise scuze prin Andreas, care participă la sărbătoare alături de părinți.

Lui Manoli îi surâdea ideea de căsătorie. Simțea că viața de libertate și libertinaj ajunsese pe bună dreptate la capăt și îl încânta perspectiva de a avea pe cineva care să-l îngrijească și, de ce nu, de a avea chiar copii. Spre deosebire de Maria, care îi mulțumea Domnului cu care vorbea în biserică în fiecare săptămână, el atribuia norocul care se abătuse asupra lui diferiților zei și mai ales Afroditei, care îi livrase această fată frumoasă pe o tavă aurită. Prefera să nu se însoare deloc, decât să o fi făcut în absența iubirii și a frumuseții, și răsufla liniștit după ce le aflase pe amândouă, în egală măsură.

Ospățul de logodnă era în plină desfășurare, iar piața satului zumzăia de

sporovăiala petrecăreților. Stefanos căra tăvi uriașe cu bunătăți în toate părțile, iar Maria și Manoli se amestecaseră în mulțime.

Manoli îl luă deoparte pe vărul său.

— Andreas, întrebă el strigând cu glas tare, pentru a se face auzit peste gălăgia tarafului și a celor care cântau, vrei să fii nașul nostru?

Nașul de cununie, *koumbaros*, era un personaj-cheie în viața unei familii. La ceremonia propriu-zisă, juca un rol aproape la fel de important ca al preotului și cu voia lui Dumnezeu, la momentul potrivit, urma să devină nașul primului copil.

Andreas se așteptase la această solicitare. Dacă nu i-ar fi propus, s-ar fi simțit lezat, într-atât de îndreptățit se considera. Manoli îi era mai mult decât un frate, mai apropiat decât unul geamăn, iar el reprezenta alegerea perfectă pentru a deveni persoana care îi va ajuta pe cei doi să se unească prin cununie, cu atât mai mult cu cât era deja cumnatul Mariei. Totuși, faptul că se așteptase, nu-i diminuă deloc bucuria.

— Aș fi cum nu se poate mai încântat, vere! Aș fi onorat, spuse el.

Andreas simțea nevoia să-l ocrotească pe Manoli. Își amintea foarte bine de moartea unchiului lui și perioada ce-i urmasese, când Manoli fusese adus în casa lor. Andreas, un copil întotdeauna așezat și foarte serios, și Manoli, un băiat sălbatic, mai puțin disciplinat, erau cum nu se poate mai deosebiți. În copilărie nu se prea ciondăniseră, cum fac de obicei frații și nici nu existase gelozie între ei. La vârsta de cinci ani, fiecare căpătase un frate și un tovarăș de joacă. Andreas avu de câștigat din influența mai aventuroasă și mai lipsită de responsabilitate a vărului, iar pe de altă parte, nu încăpea îndoială că Manoli avea nevoie de fermitatea pe care o exercitau unchiul și mătușa lui. Andreas, care era cu șase luni mai mare, își asumă firesc un rol protector, deși, când crescuseră și deveniseră adolescenți, Manoli fusese cel care îl condusesese pe vărul mai mare la năzbâtii și care îl provocase să fie mai întreprinzător și mai curajos în escapadele pe care le făceau pe tot cuprinsul moșiei.

Maria primi primul dintre numeroasele daruri ale trusoului ei și veselie continuă până la primele ore ale zilei următoare, apoi satul deveni cel mai liniștit loc din Creta. Mult timp după ce soarele se ridică peste lina orizontului, până și câinii fură prea obosiți să mai latre.

Când ajunse Andreas acasă, toată lumea dormea. Alexandros și Eleftheria se întorseseră înaintea lui și casa era cufundată într-o tăcere lugubră și în întuneric. Intră tiptil în dormitor și o auzi pe Anna mișcându-se.

— Bună dimineața, Anna, șopti el ușor, neștiind dacă se trezise.

Adevărul era că în noaptea aceea Anna nu închisese ochii. Se sucise și se răsucise, înnebunită de furie la gândul veseliei din Plaka. Și-o imagina pe sora ei zâmbind fericită și ochii negri ai lui Manoli nescăpând-o din priviri, poate cu mâinile petrecute în jurul taliei ei, în timp ce primeau complimentele celor veniți să le facă urări.

Când Andreas aprinse veioza de pe noptieră, Anna se întoarse spre el.

— Ei bine, zise ea. V-ați distrat?

— A fost mare petrecere, răspunse el dezbrăcându-se fără s-o privească pe nevastă și astfel neavând cum să vadă că fața ei era scăldată în lacrimi. Iar Manoli mi-a cerut să le fiu *koumbaros*!

Formularea acestei invitații fusese previzibilă, dar Anna tot nu era pregătită pentru asemenea lovitură. De acum înainte Andreas avea să joace un rol important în viața lui Manoli și a Mariei, care îi va uni strâns, condamnând-o pe ea pentru totdeauna să i se perinde pe sub nas fericirea surorii ei. Ochii i se umplură de lacrimi și în lumina obscură se întoarse pe partea cealaltă și-și îngropă capul în pernă.

— Noapte bună, Anna. Somn ușor.

Andreas se băgă în pat. Peste câteva clipe sforăia de se cutremura patul.

Zilele răcoroase ale lunii martie trecură repede, veni primăvara cu o explozie de muguri și flori și până în vară pregătirile de nuntă avansaseră mult. Ziua fu fixată în octombrie și căsătoria avea să fie udată cu primul vin din recolta anului. Maria și Manoli continuă întâlnirile săptămânale, tot în compania lui Fotini și a lui Stefanos. Virginitatea unei fete era în mod tacit condiția necesară a oricărui contract de căsătorie, iar puterea tentației era cunoscută; în interesul tuturor, fata nu trebuia să rămână singură cu logodnicul ei până în noaptea nunții.

Într-o seară, în luna mai, când ședeau toți patru la un pahar la Agios Nikolaos, Maria băgă de seamă că Fotini arăta puțin îmbujorată. Înțelese că prietena ei avea ceva să le spună.

— Ce este Fotini? Arăți ca o pisică scăpată la smântână.

— Exact așa și sunt... Vom avea un copil! anunță ea dintr-o suflare.

— Ești gravidă! Ce veste minunată! exclamă Maria, luându-i mâinile într-ale sale. Când se va produce evenimentul?

— Cred că peste șapte luni – sunt abia la început.

— Asta înseamnă doar câteva luni după nunta noastră – va trebui să vin la Plaka să te văd la fiecare două zile, spuse Maria cu un entuziasm debordant.

Închinare cu toții pentru vestea cea bună. Pentru amândouă fetele, părea că abia ieri ridicaseră castele de nisip și iată-le acum, vorbind de măritiş și

maternitate.

În vara aceea, îngrijorată de faptul că trecuse mult de când n-o mai văzuse pe Anna, dar și stupefiată de totala lipsă de interes a surorii pentru nunta ce urma, Maria hotărî că trebuia să-i facă o vizită. Fusese una dintre zilele cele mai fierbinți din august, când nici noaptea nu mai reușea să potolească arșița și în locul ieșirii obișnuite la Agios Nikolaos cu Fotini și Stefanos, Manoli și Maria se duseră singuri să o vadă pe Anna. Era o inițiativă îndrăzneată. Nu fuseseră invitați și nu primiseră de știre că prețioasa și evaziva Anna voia să-i vadă. Pentru Maria mesajul era clar. De ce s-ar fi purtat sora ei în acest fel, dacă nu pentru a-și exprima dezacordul? Iar Maria voia adevărul până la capăt. Scrisorile pe care i le scrisese – una în care descria petrecerea de logodnă, de la care Anna lipsise, chipurile pentru că fusese bolnavă, și încă una în care îi descria lenjeria minunată pe care o primise pentru trusou – rămăseseră fără răspuns. Anna avea telefon, dar Maria și Giorgis nu, astfel încât comunicarea lor se întrerupsese.

Pe când Manoli conducea pe drumul bine cunoscut, ieșind din Elounda spre impozanta casă a familiei Vandoulakis și luând curbele ca orice tânăr care parcursese drumul de mii de ori, Maria fu cuprinsă de neliniște. „Curaj, își spuse în sinea ei. Doar sora mea.” Nu înțelegea de ce trecea prin această inutilă stare de anxietate, când mergea în vizită la cineva atât de apropiat.

Când mașina se opri, Maria coborî prima. Manoli părea preocupat, se foi până scoase cheia din contact, apoi se pieptănă în oglinda retrovizoare. Maria îl așteptă, nerăbdătoare înaintea întâlnirii. Logodnicul ei răsuci uriașul mâner rotund al ușii de la intrare – doar aceasta era, până la urmă, puțin și casa lui –, iar când aceasta nu se deschise apucă ciocănașul de bătut în ușă și-l izbi puternic, de trei ori. În cele din urmă ușa le fu deschisă. Nu de Anna, ci de Eleftheria.

Fu surprinsă să-i vadă pe Manoli și pe Maria. De obicei nu se făceau vizite neanunțate, dar toți știau că Manoli nu era omul să-și bată capul cu eticheta și Eleftheria îi îmbrățișă cu căldură.

— Intrați, intrați, se agită ea. Îmi pare bine să vă văd. Păcat că n-am știut că veniți, puteam să luăm cina împreună, dar aduc eu ceva de mâncat și de băut...

— Am venit doar ca să o vedem pe Anna, o întrerupse Manoli. Ce face? N-a mai dat niciun semn de viață – de luni de zile.

— Așa, deci! Oh, înțeleg. Nu mi-am dat seama. Urc să-i spun că ați venit. Eleftheria ieși agitată pe ușă.

De la fereastra dormitorului, Anna văzuse mașina care îi era atât de familiară oprind în fața casei. Ce era de făcut? Reușise să evite această confruntare cât de mult timp putuse, crezând că, dacă se ținea la distanță de Manoli, sentimentele ei

pentru el se vor estompa. Dar îl vedea în fiecare zi din săptămână. Vedea imaginea lui în chipul soțului, când se întorcea de la câmp, iar în nopțile când făcea dragoste cu Andreas, imaginea lui Manoli îi apărea printre genele întredeschise. Pasiunea ei pentru această versiune mai vivace a soțului ei era la fel de intensă ca și în ziua când el îi prinsese o floare în corset și doar gândul la el o aprindea. Îi era dor de zâmbetul lui strălucitor ce-i alimenta pasiunea înfiorând-o, dar întâlnirile se vor desfășura de acum numai în prezența Mariei și aceasta însemna să-și aducă mereu aminte că Manoli nu va fi niciodată al ei.

Se prefăcuse stăpână pe sine. Rină în seara aceasta. Acum era încolțită. Cei doi oameni pe care îi iubea și îi ura cel mai mult pe lume erau jos și o așteptau.

Eleftheria bătu delicat la ușă.

— Anna, a venit Maria cu logodnicul ei! strigă ea, fără să între. Vino să-i vezi!

Fără să i se fi făcut mărturisiri, Eleftheria avusese propriile suspiciuni în legătură cu sentimentele Annei pentru Manoli. Fusese singura care știuse cât de des o vizitase acesta, singura persoană care știuse prea bine că Anna nu fusese bolnavă în ziua când sora ei avusese petrecerea de logodnă. Chiar și acum, simțea că nora ei nu voia să iasă din cameră. Doar nu dura atât de mult să o străbată. Totul se potrivea. Mai așteptă câteva minute răbdătoare, apoi ciocăni din nou, de această dată cu mai multă insistență.

— Anna? Vii?

Din spatele ușii închise, Anna îi răspunse răstit:

— *Da, vin.* Când sunt gata, cobor.

Câteva clipe mai târziu, cu rujul roșu-aprins proaspăt aplicat și cu părul lucios strălucindu-i ca sticla, Anna deschise larg ușa dormitorului și coborî scara. Trase adânc aer în piept și deschise ușa salonului. Emanând din fiecare fibră aerul de *grande dame* a casei, deși Eleftheria era adevărata stăpână, traversă camera în întâmpinarea surorii ei și din vârful buzelor o sărută politicos pe obraz. Apoi se întoarse spre Manoli, căruia îi întinse o mână albă, moale.

— Bună ziua, zise ea zâmbind. Ce surprinză! Ce surpriză plăcută!

Anna fusese întotdeauna capabilă să joace teatru. Iar în multe privințe era într-adevăr o plăcere să-l vadă în carne și oase pe acest bărbat care o obseda; era însă mult mai mult decât atât. De luni de zile se gândise la el în fiecare zi și iată-l, stând în fața ei, cu chipul mai brăzdat, mai atrăgător decât și-l amintea. Câteva minute mai târziu, i se păru Annei, dar numai o secundă, două în realitate, încă îl mai ținea de mână. I se umezise palma. Și-o retrase.

— Mi s-a părut că a trecut foarte mult de când nu te-am văzut, spuse Maria. Timpul zboară și în octombrie ne căsătorim, știi, nu-i așa?

— Da, da, ce veste grozavă. Într-adevăr, grozavă.

Eleftheria intră afectată cu o tavă încărcată de pahare și un șir de farfurioare pline cu măslina, brânză tăiată în cuburi, migdale și plăcinte proaspete cu spanac. Era un miracol că reușise să apară cu asemenea varietate de *meze* în numai câteva minute, cu toate acestea își ceru scuze că nu-i putea onora cu un ospăț mai consistent. Continuă să se agite, până ce scoase din bufet o carafă sofisticată, plină cu uzo și turnă fiecăruia un pahar.

Luară loc cu toții. Anna se așază pe marginea scaunului; Manoli se rezemă de spătar, confortabil, complet destins. O lumină caldă, portocalie, inunda încăperea, strecurată printre perdelele de dantelă de soarele care apunea și, deși conversația lăncezea, Anna continuă un fel de dialog. Știa că era rolul ei în situația dată.

— Vorbește-mi despre tata. Ce face?

Era greu de spus dacă Anna era într-adevăr interesată, dar Mariei nu-i trecuse niciodată prin minte că nu ar fi fost.

— E bine. Este foarte bucuros de nunta noastră. L-am rugat să vină să stea la noi după aceea, dar ține mult să rămână acolo unde este, la Plaka, spuse ea.

Inventase tot felul de scuze pentru vizibila lipsă de preocupare a surorii ei: distanța față de Plaka, noul ei rol de soție și alte îndatoriri pe care Maria presupunea că le avea pe o proprietate ca aceasta. Știa că schimbări similare o vor afecta și pe ea. Ar fi fost de mare ajutor dacă Anna ar începe să se ocupe mai mult de tatăl lor, cel puțin să încerce să-l vadă mai des. Era pe cale să abordeze subiectul, când în hol se auziră voci.

Alexandros și Andreas se întorseseră dintr-o inspecție pe teren, ce-i dusesse până pe platoul Lasithi și, chiar dacă verii se întâlneau regulat să discute problemele domeniului, acum se îmbrățișară ca frații. Mai fu turnat un rând de băutură și cei doi bărbați ai casei se așezară.

Maria simți o tensiune, dar nu putu identifica și cauza. Anna părea foarte fericită de ocazia de a face conversație, cu toate aceste Maria nu putu să nu remarce că majoritatea comentariilor i le adresa lui Manoli, și nu ei. Poate că de vină era doar poziția în care erau așezați. Manoli stătea vizavi de Anna, în timp ce Andreas și Maria stăteau în lateral, pe o bancă tapițată, cu Eleftheria între ei.

Manoli uitase de atracție puternică pe care o simțea față de Anna. Avea un fel de cochetărie strălucitoare și își aminti aproape cu nostalgie de întâlnirile lor secrete din timpul prânzului. Deși acum era oficial logodit, vechea fire de crai a lui Manoli ieșea din când în când la suprafață.

Eleftheria sesiza la Anna o diferență. De cele mai multe ori era morocănoasă

și răspundea monosilabic, dar în seara aceea era vioaie, îmbujorată și, chiar în semiobscuritate, se vedea că zâmbea cu generozitate. Aprecierea pe care o arăta pentru tot ce spunea Manoli era aproape lingușitoare.

Ca de obicei, Manoli domina conversația. Anna se strădui să nu se înfurie când el o tot numea pe Maria „frumoasa mea logodnică” și trase concluzia că o făcea deliberat, ca să o agaseze pe ea. O necăjea și acum, credea ea, se juca cu ea, așa cum o făcuse și înainte, arătând limpede că nu uitase flirtul lor. Felul în care o privea, aplecându-se să-i vorbească ca și când nu mai era nimeni de față, demonstra acest lucru. „De n-ar *fi fost* nimeni de față.” Ora pe care o petrecu atunci în compania lui Manoli fu deopotrivă un chin și o plăcere.

Nunta fu principalul subiect de conversație. Când va avea loc slujba religioasă, cine urma să fie invitat și rolul lui Andreas în calitate de *koumbaros*. Era aproape întuneric când Maria și Manoli se ridicară să plece. Ochii li se obișnuiseră cu lumina din ce în ce mai scăzută și abia atunci Eleftheria puse pe masă o lampă cu lumină slabă, pentru ca ei să poată ieși din încăpere, fără să se împiedice de covoare sau să se lovească de măsuțe.

— Ar mai fi un lucru, Anna, zise Maria, hotărâtă să nu plece fără să-și îndeplinească misiunea. Vei veni să-l vezi pe tata curând? Știu că ești ocupată, dar cred că lui i-ar face mare plăcere.

— Da, da, voi veni, răspunse Anna pe un ton neobișnuit de grijuliu față de sora ei. L-am neglijat. Foarte urât din partea mea. Voi veni la

Plaka peste câteva săptămâni. Ce zici de a treia miercuri din septembrie? Ar fi potrivit atunci?

Era o întrebare banală, neimportantă dar într-un fel și plină de malițiozitate. Anna știa foarte bine că o miercuri din septembrie era pentru Maria același lucru cu o miercuri din aprilie, iunie sau august sau, la fel de bine cu o zi de luni sau de marți. Maria era angajată în aceeași rutină de activități casnice șase zile pe săptămână și, cu excepția duminicilor, nu avea nicio importanță în ce zi venea Anna. De asemenea, Maria se așteptase din partea Annei să propună o dată ceva mai apropiată. Cu toate acestea, răspunsul ei fusese impecabil.

— Ar fi minunat. Îi voi spune lui tata, răspunse ea. Știu că te va aștepta cu nerăbdare. De obicei se întoarce din Spinalonga la ora cinci, cu doctorul Lapakis.

„Blestemată să fie, a menționat insula!” gândi Anna. Considera că în ultimii cinci ani făcuseră bine evitând ca legătura lor cu leprozeria să ajungă la urechile membrilor familiei Vandoulakis. Mai știa că acum era la fel de mult în interesul Mariei cât și într-al ei să păstreze tăcerea cu privire la trecutul lor. De ce nu

puteau să-l uite, pur și simplu? Toată lumea știa că Girogis ducea provizii în Spinalonga și îl transporta pe doctor. Și dacă tot era așa o rușine, de ce trebuiau să mai și vorbească despre acest lucru?

Se mai îmbrățișară o dată, apoi Manoli și Maria plecară. Chiar dacă Anna fusese când și când iritată, poate gheața începuse să se spargă, gândi Maria. De regulă încerca să nu o judece pe sora ei și să se abțină de la critici, dar nu era o sfântă.

— Este timpul ca Anna să vină la Plaka, îi spuse ea lui Manoli. Dacă îl las singur pe tata, va trebui să-l viziteze ceva mai des.

— M-ar mira să vină, răspunse Manoli. Legea o face ea. Și e lucru cert că nu-i place când lucrurile nu merg cum vrea ea.

Maria fu mirată cât de bine o cunoștea Manoli pe Anna. Vorbea despre sora ei de parcă ar fi înțeles-o. Anna nu era o ființă complexă, dar chiar și așa, Maria fu surprinsă să-l audă pe Manoli făcând o remarcă atât de exactă.

Maria număra zilele până la nuntă. Mai rămăseseră patru săptămâni. Și-ar fi dorit să treacă mai repede, dar faptul că-l părăsea pe tatăl ei o apăsa pe conștiință, așa că se hotărî să facă tot posibilul pentru a-i ușura această perioadă de trecere. Cel mai practic era să deretice, ca să fie curat când Giorgis va rămâne singur. În lunile de vară, când și afară, și înăuntru aerul vibra se încălzește la temperaturi înalte, amânase această treabă. Acum era mult mai răcoare, o zi perfectă pentru curățenie.

Era, de asemenea, ziua când Anna promisese să vină în vizită. În casă mai erau câteva lucruri de-ale ei, poate va dori să și le ia când va pleca acasă. Unele erau jucării din copilărie. „Poate că Anna va avea nevoie de ele curând”, medită Maria. Cu siguranță, nu peste mult timp în familia Vandoulakis va veni un copil.

Curățenie de primăvară în vreme de toamnă. Căsuța era în general ordonată – Maria avea întotdeauna grijă să fie așa –, dar mai exista un bufet vechi, înțesat cu castroane și farfurii pe care le foloseau rar și care trebuiau spălate, mobila mai trebuia lustruită, sfeșnicele își pierduseră luciul și nu mai ștersese de praf de luni de zile ramele de la tablouri.

Muncind, Maria asculta radioul, fredonând melodiile transmise pe unde. Era ora trei după-amiază.

La radio se auzea unul dintre cântecele ei preferate, de Mikis Teodorakis. Sunetul ritmat de *buzuki* era un acompaniament ideal pentru munca pe care o făcea ea, așa că mări volumul la maximum. Muzica acoperi zgomotul ușii care se deschise și, cum stătea cu spatele, Maria nu o văzu pe Anna intrând și așezându-se.

Anna stătu cam zece minute urmărind-o pe Maria cum muncea. Nu avea nicio intenție să o ajute, gătită cum era, într-o rochie din cel mai fin bumbac alb, brodat cu floricele albastre. Simțea o satisfacție perversă văzând-o pe sora ei muncind din greu, dar nu înțelegea defel cum putea Maria să fie atât de fericită și lipsită de griji și să cânte, în timp ce freca rafturi. Totuși, când se gândea la bărbatul cu care era pe cale să se mărite Maria, Anna înțelegea perfect. Sora ei trebuie să fi fost cea mai fericită femeie din lume. Ura acest lucru din adâncul ființei ei. Se foi pe scaun, iar la auzul scrâșnetului de lemn pe podeaua de piatră, Maria tresări.

— Anna! țipă ea. De când stai acolo? De ce nu mi-ai spus că ai venit?

— De foarte mult, zise Anna plictisită. Își dădea seama că Mariei nu-i plăcea să se știe urmărită.

Maria coborî de pe scaun și își scoase șorțul.

— Vrei să bem o limonada? întrebă ea, iertându-i instantaneu înșelătoria.

— Da, mulțumesc, răspunse Anna. Este destul de cald pentru septembrie, nu-i așa?

Maria tăie repede o lămâie în două, stoarse bucățile într-o carafă și diluă sucul cu apă, amestecând viguros zahărul. Băură două pahare înainte ca vreuna din ele să vorbească din nou.

— Ce faci? întrebă Anna. Nu te oprești niciodată din treabă?

— Pregătesc casa pentru când va rămâne tata singur, răspunse Maria. Am scos câteva lucruri de care ai putea avea nevoie. Îi arată o grămăjoară de jucării: păpuși, un fluier, chiar și un război de țesut pentru copii.

— Ți-ar putea trebui la fel de curând ca și mie, ripostă Anna pentru a se apăra. Nu am nicio îndoială că tu și Manoli veți dori să asigurați continuitatea numelui Vandoulakis după ce vă veți căsători.

Își ascundea cu greu gelozia și în această afirmație exprimă toată nemulțumirea. Nici măcar ea nu se mai bucura că nu avea copii. Cojile de lămâie rămase pe masă, în fața ei, erau la fel de sterpe și de acre ca ea.

— Anna, ce-i cu tine? Nu avea cum să evite asemenea întrebare, chiar dacă însemna să între pe un teritoriu mai intim decât credea Maria că s-ar fi cuvenit. Ceva nu e în regulă. Mie poți să-mi spui, să știi.

Anna nu avea deloc de gând să-i facă Mariei confidențe. Era ultimul lucru la care se gândea. Venise să-l vadă pe tatăl lor, nu să aibă o discuție între patru ochi cu sora ei.

— Nu e nimic cu mine, răspunse tăios. Uite ce, mă duc s-o văd pe Savina și mă întorc mai târziu, când va veni tata.

Când Anna se întoarse să plece, Maria observă că sora ei era udă pe spate, iar țesătura fină a rochiei ei strâmte devenise transparentă de sudoare. O tulbura ceva, era cât se poate de limpede, dar Maria înțelese că nu va afla ce anume. Poate Anna îi va mărturisi Savinei și Maria ar putea afla indirect ce problemă avea. Ani la rândul emoțiile surorii ei fuseseră ușor de citit; erau precum afișele lipite pe fiecare copac și clădire, pentru a anunța ora și data vreunui concert. Nimic nu rămăsese ascuns. Acum totul părea bine învăluit, înfășat și secret.

Maria continuă să curețe și să lustruiască încă vreo oră, până se întoarse Giorgis. Pentru prima dată poate, nu-și făcea griji că-l lăsa singur. Giorgis părea încă puternic pentru un om de vârsta lui și Maria era sigură că va supraviețui fără prezența ei. În perioada aceea nu mai arăta încovoiat sub greutatea întregii lumi, iar ea știa că tovărășia prietenilor de la cârciumă însemna că rareori rămânea seara singur, slavă Domnului!

— Anna a trecut pe-aici mai devreme, zise Maria guralivă. Se întoarce repede.

— Și unde s-a dus? se interesă Giorgis.

— Să o vadă pe Savina, cred.

Anna intră chiar în momentul acela. Îl îmbrățișă afectuos pe tatăl ei și amândoi se așezară să stea de vorbă, în timp ce Maria le pregăti ceva de băut. Conversația rămase la un nivel superficial. Ce mai făcuse Anna? Terminase tot ce avea de pus la punct în cele două case ale ei? Ce făcea Andreas? Întrebările pe care Maria voia să le audă puse de tatăl ei – Era Anna fericită? De ce venea atât de rar la Plaka?

— Rămaseră nerostite. Nunta Mariei, care se apropia, nici nu fu pomenită, nicio aluzie la ea. Trecu repede o oră și Anna se ridică să plece. Își luă rămas-bun și Giorgis acceptă invitația de a face o vizită la casa din Elounda, duminică la prânz, peste o săptămână.

După cină, când Giorgis plecase la *kafenion*, Maria se hotărî să mai facă o ultimă operațiune. Își scoase pantofii să se urce pe un scaun șubred, ca să ajungă în spatele unui dulap înalt și când se urcă, observă pe picior un semn ciudat. Inima i se opri în loc. În altă lumină probabil că nici nu s-ar fi văzut. Era ca o umbră pe invers, o pată de piele uscată, ușor mai deschisă la culoare decât restul. Arăta ca și când ar fi ars-o soarele pe picior și pielea s-ar fi cojit, lăsând la vedere pigmentul mai decolorat de dedesubt. Poate nu era ceva grav, dar neliniștea o copleși. Maria se spăla de obicei seara și în lumina slabă un semn de acest fel ar fi putut trece neobservat mult timp. Mai târziu îi va mărturisi lui Fotini, dar pe tatăl ei nu voia să-l sperie deocamdată. Pentru moment aveau cu toții la ce să se gândească.

Noaptea aceea fu cea mai agitată pe care o trăi Maria vreodată. Rămase trează până în zori. Nu putea fi sigură și totuși pata îi lăsa puține speranțe. Orele de întuneric se scurseră cu o lentoare dureroasă, iar ea se tot foi de pe o parte pe alta, cuprinsă de frică. Când, în cele din urmă, căzu într-un somn scurt și binefăcător, o visă pe mama ei și o mare învolburată, care scutura Spinalonga de parcă ar fi fost o navă uriașă. Zorile veniră ca o binecuvântare. Se va duce devreme să vorbească și cu Fotini. Prietena ei se scula întotdeauna la șase, puneă în ordine vasele folosite cu o seară înainte și pregătea mâncarea pentru următoarea. Părea că muncea mai mult ca toți ceilalți din sat, ceea ce era cu deosebire greu pentru ea acum, că intrase în ultimul trimestru al sarcinii.

— Maria! Ce-i cu tine atât de devreme? exclamă Fotini. Își dădu seama că pe prietena ei o preocupa ceva. Hai să bem o cafea.

Lăsa treaba și se așezară amândouă la masa cea mare din bucătărie.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Fotini. Arăți de parcă n-ai fi închis ochii toată noaptea. Ai emoții cu nunta sau ce este?

Maria ridică privirea; cearcănele de la ochi erau la fel de negre precum cafeaua neatinsă din fața ei. Ochii i se umplură de lacrimi.

— Maria, ce este? Fotini își puse mâinile peste mâinile prietenei ei. Trebuie să-mi spui.

— Uite, zise Maria. Se ridică și puse piciorul pe scaun, arătând pata depigmentată, de piele uscată. Vezi?

Fotini se aplecă. Acum înțelegea de ce prietena ei îi păruse atât de neliniștită de dimineață. Toți din partea locului erau familiarizați cu primele semne de lepră, din broșurile distribuite cu regularitate la Plaka, iar pata aceasta arăta exact ca acolo.

— Ce să fac? întrebă Maria încetișor, cu obrajii scăldați în lacrimi. Nu știu ce să fac.

Fotini își ținu firea.

— Pentru început nu trebuie să spui nimănui de pe aici. S-ar putea să nu fie nimic și n-ai vrea să tragă oamenii concluzii pripite, mai ales familia Vandoulakis. Îți trebuie un diagnostic sigur. Tatăl tău îl aduce pe doctor înapoi de pe insulă în fiecare zi, nu-i așa? Cere-i să te vadă el.

— Doctorul Lapakis este prieten bun cu tata, poate chiar prea bun, și cineva ar putea să afle. Mai era un doctor. Obișnuia să vină pe-aici înainte de război. Nu-mi mai amintesc cum se numea, dar cred că lucrează la Heraklion. Tata trebuie să știe.

— Atunci încearcă să te duci la el. Ai suficiente pretexte să mergi la

Heraklion, acum că nu mai e mult până la nuntă.

— Dar înseamnă că trebuie să-i spun tatei, suspină Maria.

Încercă să-și șteargă lacrimile, dar ele continuau să-i curgă. Nu putea evita să-i spună. Chiar dacă reușea să țină secretul față de toți ceilalți, Giorgis *trebuia* să afle, iar Maria tocmai pe el ar fi vrut să-l protejeze cel mai mult.

Maria se întoarce acasă. Era abia ora opt, dar Giorgis plecase deja și știa că va trebui să aștepte până seara, ca să-i poată vorbi. Ca să nu se mai gândească, continuă treaba începută în urmă, cu și mai multă energie și vigoare, lustruind mobila până ce o făcu să strălucească și scoțând praful din cele mai ascunse colțuri ale fiecărui dulap și sertar.

Pe la ora unsprezece se auzi o bătaie în ușă. Era Anna. Maria se trezise deja de șapte ore. Era epuizată.

— Bună Anna, zise ea stins. Ai venit din nou, atât de curând?

— Mi-am uitat ceva, răspunse Anna. Geanta. Trebuie să fi căzut după perne.

Traversă camera și, într-adevăr, ascunsă acolo, sub o pernă, se afla o poșetă mică, din același material ca și rochia pe care o purtase cu o zi în urmă.

— Uite-o, știam eu că trebuie s-o gălesc.

Maria avea nevoie de odihnă.

— Vrei ceva rece de băut? întrebă ea, cocoțată cum era pe un taburet.

Anna o privi încremenită. Maria se mișcă jenată și coborî de pe scaun. Sora ei o urmărea, cu privirea ațintită la picioarele ei goale. Văzuse semnul sinistru și era prea târziu pentru Maria să-l mai ascundă.

— Ce-i cu pata aceea pe piciorul tău? întrebă ea.

— Nu știu, se apără Maria. Nimic, probabil.

— Arată-mi, vreau să văd! spuse Anna.

Maria nu putea lupta cu sora ei, care se aplecase să se uite mai de aproape la piciorul ei.

— Cred că nu e nimic, dar mă voi duce la doctor, spuse ea apăsător, sigură pe sine.

— I-ai spus tatei? Și Manoli a văzut? întrebă Anna.

— Deocamdată niciunul nu știe nimic, răspunse Maria.

— Și când vor afla? Pentru că dacă nu le spui tu, le voi spune eu. Mie mi se pare că e lepră, spuse Anna. Știa la fel de bine ca și Maria ce ar fi însemnat un diagnostic ca lepra.

— Uite ce e, zise Maria, lui tata îi voi spune diseară. Dar altcineva nu trebuie să afle. S-ar putea să nu fie nimic.

— Te măriți peste mai puțin de o lună, așa că nu lăsa timpul să treacă. De

îndată ce află adevărul, să vii să-mi spui.

Anna avea un ton imperativ evident și Mariei îi trecu prin minte că Anna se bucura că ea avea lepră.

— Dacă nu am nicio veste de la tine în două săptămâni, mă voi întoarce.

Acestea fiind zise, plecă. Ușa se trânti în urma ei. În afară de inima ce-i bătea Mariei cu putere, o urmă slabă de parfum franțuzesc era singura dovadă că Anna fusese acolo.

În seara aceea Maria îi arătă lui Giorgis piciorul.

— Trebuie să mergem să-l vedem pe doctorul Kyritsis, spuse el. Lucrează la spitalul cel mare din Heraklion. Îi voi scrie imediat.

Altceva nu mai spuse, dar stomacul i se strânse ghem de spaimă.

Capitolul 15

La o săptămână după ce îi scrisese, Giorgis primi răspuns de la doctorul Kiritsis.

Dragă Kyrie Petrakis,

Îți mulțumesc că mi-ai scris. Îmi pare rău să aflu de necazul dumitale cu fiica și vă primesc cu plăcere pe amândoi la consultație. Vă aștept luni, 17 septembrie, la amiază.

Doresc de asemenea să-mi exprim tristețea că minunata dumitale soție, Eleni, s-a stins. Știu că au trecut de atunci câțiva ani, dar eu am aflat abia acum trista veste de la doctorul Lapakis, cu care am restabilit legătura.

Cu deosebită considerație,

Al dumitale,

Nikolaos Kyritsis

Până la consultație mai erau numai câteva zile, ceea ce fu o ușurare și pentru tată, și pentru fiică, căci amândoi nu se mai gândeau decât la semnul de pe piciorul Mariei.

În dimineața acelei zile de luni, după micul dejun, porniră în călătoria de trei ore până la Heraklion. Nimeni nu consideră ciudat că cei doi plecau împreună într-o călătorie atât de lungă, presupunând că era ceva în legătură cu nunta care se apropia. Viitoarele mirese aveau de cumpărat rochii și tot felul de alte finețuri și în ce alt loc mai elegant decât Heraklion puteau să se ducă, se vor fi întrebat în seara aceea femeile din pragul caselor.

Drumul pe coastă era lung și deseori bătut de vânt și, cum se apropiau de oraș și le apăru în priviri impunătorul port venețian, Maria se gândi că ar fi preferat să nu fi avut niciun motiv de a fi acolo. Nu mai văzuse în viața ei asemenea praf și haos, iar zgomotul camioanelor și al lucrărilor de construcții o asurzi. Giorgis nu mai vizitase orașul din vremea războiului și, cu excepția zidurilor puternice ale cetății, care rezistaseră cu încăpățănare bombardamentului german, cea mai mare parte se schimbase devenind de nerecunoscut. Merseră cu mașina buimăciți, zăriră piețe spațioase cu jocuri de fântâni în mijloc, pentru ca peste câteva minute să treacă iar prin același loc și înțeleseră nervoși că se învârtiseră în cerc. În cele din urmă zăriră spitalul cel nou și Giorgis parcă mașina în fața lui.

Mai erau zece minute până la amiază și, până se descurcă prin labirintul de coridoare din spital și găsiră secția doctorului Kyritsis, întârziară la consultație. Giorgis, mai ales, era tulburat.

— Îmi pare rău că nu ne-am luat o rezervă mai mare de timp, se agită el.

— Nu-ți face griji, sunt sigură că va înțelege. Nu e vina noastră că orașul s-a transformat într-un labirint – sau că au construit și spitalul la fel, zise Maria.

Îi întâmpină o asistentă, care notă câteva detalii în timp ce așteptau pe coridorul sufocant. Doctorul Kyritsis avea să îi primească imediat. Cei doi așteptară tăcuți, respirând mirosurile neobișnuite de antiseptice, specifice spitalului. Aveau puține lucruri să-și spună, dar destule de văzut, când asistentele apăreau pe coridor, din când în când împingând câte un pacient în scaun cu roțile. În cele din urmă apăru asistenta care-i chemă în cabinet.

Dacă războiul transformase aspectul orașului Heraklion, asupra doctorului Kyritsis lăsase o urmă și mai adâncă. Deși silueta subțire nu se schimbase, părul negru devenise gri-argintiu, iar fața odinioară netedă purta acum însemnele clare ale vârstei și muncii intense. Își arăta cei patruzeci și doi de ani până la ultimul.

— *Kyrie Petrakis*, spuse el, ieșind de la birou și întinzându-i mâna lui Giorgis.

— Aceasta este fiica mea, Maria, spuse Giorgis.

— *Despineda Petrakis*. Au trecut zece ani de când nu v-am văzut, dar vă țin minte de când erați copil, spuse doctorul Kyritsis, strângându-i mâna. Vă rog, luați loc și spuneți-mi ce vânt vă aduce.

Maria începu să descrie simptomele, la început emoționată.

— Acum două săptămâni am observat o pată decolorată pe piciorul stâng. Este uscată și cam amorțită. Având în vedere antecedentele mamei, n-am putut-o ignora, de aceea am venit.

— Și este singura zonă care se prezintă așa? Mai sunt și altele?

Maria privi spre tatăl ei. După ce descoperise primul semn, mai găsisese și

altele. Nimeni nu o vedea dezbrăcată și cu mare dificultate reușise să se răsucescă pentru a-și vedea spatele în oglinda mică din dormitorul ei, dar chiar și în lumina obscură reușise să identifice și alte leziuni. Pata de pe picior nu era singura.

— Nu, răspunse ea. Mai sunt și altele.

— Trebuie să le examinez și, dacă va fi necesar, va trebui să facem analize ale pielii.

Doctorul Kyritsis se ridică și Maria îl urmă în cealaltă încăpere, lăsându-l pe Giorgis singur în cabinet, să privească desenele anatomice de pe pereți. Pentru început, Kyritsis examinează leziunea de pe picior, apoi și pe cele de pe spate. Încercă să vadă dacă erau sensibile, mai întâi folosind o pană, apoi un ac. Nu avea nicio îndoială că terminațiile nervoase fuseseră afectate într-o oarecare măsură, dar nu putea fi sigur sută la sută că era vorba de lepră. Făcu însemnări detaliate și apoi schiță pe conturul unui trup uman, unde erau leziunile pe care le găsisese.

— Îmi pare rău, *Despineda* Petrakis, va trebui să iau niște eșantioane de piele pentru analize. Nu va dura mult, dar mă tem că vor rămâne puncte dureroase pe piele după aceea.

Maria rămase tăcută cât timp Kyritsis și asistenta pregătiră lamele și instrumentele. Cu numai o lună în urmă le arătase prietenelor ei ultimele cadouri primite pentru trusou, ciorapi de mătase care pluteau pe mână, mai ușori decât aerul, transparenti ca aripile de libelulă. Îi încercase și se întinseseră pe piele, subțiri ca pânda de păianjen, nici nu se vedeau pe picior; dunga mai închisă la culoare, ce marca la spate mijlocul piciorului era singura dovadă a existenței lor. Apoi încercase pantofii pe care ar fi trebuit să-i poarte în ziua nunții; acum, același picior care încălțase pantoful urma să fie deschis printr-o tăietură.

— *Despineda* Petrakis, trebuie să vă întindeți pe canapea, vă rog.

Cuvintele doctorului Kyritsis o întrerupseră din reverie.

Bisturiul era ascuțit ca o lamă. Nu pătrunse în piele mai adânc de doi milimetri, dar în mintea ei incizia era mult mai mare. I se părea că era tăiată în felii, ca o bucată de carne, pentru ca doctorul să ia țesut suficient de sub suprafața pielii, să-l pună pe lamă și să-l examineze la microscop. Se încordă și ochii i se umplură cu lacrimi de durere și teamă. Apoi Kyritsis luă un eșantion de pe spate și asistenta aplică repede un unguent antiseptic și vată.

După ce se opri sângerarea, sora o ajută pe Maria să se ridice de pe canapea și revenirea în biroul doctorului Kyritsis.

— Bine, zise doctorul. Voi avea rezultatele analizelor în câteva zile. Voi

cerceta să văd dacă identific bacilul Hansen, care reprezintă singura dovadă clară a prezenței leprei. Pot să vă scriu sau, dacă preferați, puteți veni din nou să ne întâlnim și să vă spun direct. Personal, cred că este mai bine pentru pacient, dacă diagnosticul îi poate fi comunicat față în față.

În pofida călătoriei lungi pe care o vor avea de făcut, tatăl și fiica deopotrivă știau că nu voiau să primească o asemenea veste prin poștă.

— Vom veni, zise Giorgis din partea amândurora.

Înainte să plece din spital fixară următoarea întâlnire. Doctorul Kyritsis îi aștepta din nou în aceeași zi și la aceeași oră, peste o săptămână. Profesionalismul lui era desăvârșit și nu lăsa să se vadă ce se aștepta să găsească. Desigur, nu voia să-i împovăreze inutil cu griji, dar nici nu voia să le dea speranțe false, de aceea rămase neutru, aproape indiferent.

Fu cea mai lungă săptămână din viața Mariei. Numai Fotini știa că prietena ei trăia pe marginea prăpastiei. Încercă să-și ocupe timpul cu cât mai multe sarcini practice posibil, dar nimic nu reușea să-i distragă atenția de la ceea ce se putea întâmpla luna viitoare.

Vineri, înaintea termenului când trebuia să se ducă din nou la Heraklion, veni Anna. Era nerăbdătoare să afle dacă Maria își făcuse analizele. Care erau rezultatele? De ce nu știa încă? Când vor afla? Nu exista simpatie sau preocupare în întrebările ei. Maria îi răspunse monosilabic și în cele din urmă Anna își văzu de drum.

De îndată ce Anna nu se mai văzu, Maria dădu fuga la Fotini. O tulburase nota aproape vindictivă de entuziasm pe care o sesizase în reacția Annei față de situația ei.

— Presupun că este interesată să afle pentru că, într-un fel sau altul, o poate afecta și pe ea, spuse Fotini, strângându-și prietena de mână. Dar nu trebuie să ne gândim la asta. Trebuie să fim optimiste, Maria.

Timp de câteva zile Maria se ascunsese. Îi trimisese lui Manoli un mesaj, spunându-i că nu se simțea bine și nu-l va putea vedea până săptămâna următoare. Din fericire, el nu puse spusele ei la îndoială, iar când îl întâlni pe Giorgis la cârciuma din Plaka, viitorul socru îl asigură pe Manoli că fiica lui se va simți mai bine peste puțin timp. A nu-l putea vedea pe Manoli o făcea pe Maria foarte nefericită. Îi lipsea veselia lui și se simțea profund îndurerată la gândul că nunta lor ar putea fi pusă în pericol.

În cele din urmă, veni și ziua de luni. Maria și Giorgis refăcură drumul spre Heraklion, dar de data aceasta găsiră spitalul mai ușor și, nu peste multă vreme, ședeau din nou în fața ușii cabinetului lui Kyritsis. Fu rândul lui să întârzie.

Asistenta ieși să-i vadă și să le ceară scuze pentru întârziere. Doctorul Kyritsis fusese reținut, dar într-o jumătate de oră va veni, îi anunță ea. Maria aproape se pierdu cu firea. Lână atunci reușise să-și stăpânească neliniștea, dar cele treizeci de minute pe care le mai avea de așteptat depășiră puterea ei de a rezista și începu să se plimbe în sus și în jos pe coridor, încercând să se calmeze.

În cele din urmă doctorul sosi, scuzându-se insistent că-i făcuse să aștepte și îi pofti direct în cabinet. Atitudinea lui părea complet diferită față de ultima vizită. Fișa Mariei se afla pe birou, o deschise, apoi o închise, ca și când ar fi trebuit să verifice ceva. Desigur, nu avea ce. Știa prea bine ce urma să spună și nu avea rost să-i mai facă pe oamenii aceștia să aștepte. Trecu direct la subiect.

— *Despineda Petrakis*, mă tem că există bacterii în leziunile pielii dumatiale, care indică prezența leprei în organism. Îmi pare rău, vestea este proastă.

Nu era sigur pentru cine era mai distrugătoare vestea, pentru fiică sau pentru tată. Fata era copia identică a defunctei ei mame și el înțelegea pe deplin ce cruntă repetiție însemna toată povestea aceasta. Ura asemenea momente. Sigur că existau cuvinte cu care ar fi putut atenua lovitura, precum: „Boala nu este prea avansată, așa că poate vom fi în stare să te ajutăm” sau „Cred că am depistat-o la timp”. Anunțarea unei vești proaste, oricum s-ar petrece, rămâne același lucru: o veste proastă, catastrofală, crudă.

Cei doi rămaseră tăcuți; temerile lor cele mai negre se adeveriseră. Fiecare își reprezenta în minte Spinalonga, știind acum cu certitudine că aceasta era destinația finală a Mariei, destinul ei. Deși inițial se îmbolnăvisese de spaimă, în ultimele câteva zile Maria încercase să se convingă singură că totul avea să fie bine. N-ar fi suportat să-și imagineze ce era mai rău.

Kyritsis știa că trebuia să umple liniștea profundă ce se pogorâse în încăpere și, în timp ce vestea terifiantă își făcea loc în viața celor doi, încercă să le insuflă puțin curaj.

— Este o veste foarte dură și îmi pare teribil de rău să v-o aduc la cunoștință. Totuși, trebuie să vă asigur că în studiul leprei s-au făcut progrese substanțiale. Pe vremea când era bolnavă soția dumatiale, Kyrie Petrakis, singurele metode de ușurare și tratament erau încă, după părerea mea, extrem de primitive. În ultimii câțiva ani s-a avansat mult și sper că dumneata vei beneficia de acest lucru, *Despineda Petrakis*.

Maria privea fix în pământ. Îl auzea pe doctor vorbind, dar vocea lui răsună de parcă ar fi venit de foarte departe. Abia când își auzi numele ridică privirea.

— După părerea mea, continuă el, boala dumatiale nu se va dezvolta decât peste opt sau zece ani. În prezent, dumneata ai o varietate de lepră neurală și,

dacă nu te îmbolnăvești de altceva, nici nu va trece în versiunea lepromatoasă.

„Despre ce vorbește? cugetă Maria. Spune că sunt de fapt condamnată la moarte, dar că îmi va lua mult timp să mor?”

— Și acum, întrebă ea în șoaptă, ce urmează?

Pentru prima oară de când intrase în încăpere, Maria îl privi în ochi pe doctorul Kyritsis. Citea în căutătura lui fermă că nu-i era frică de adevăr și că, orice ar fi trebuit să spună, îi va spune fără reținere. De dragul tatălui, dacă nu pentru ea însăși, Maria trebuia să aibă curaj. Nu trebuia să plângă.

— Îi voi scrie o scrisoare doctorului Lapakis, să-i explic situația, și aproximativ într-o săptămână, va trebui să pleci în colonia din Spinalonga. Probabil că nu mai este nevoie, dar te sfătuiesc să vorbești cât mai puțin posibil cu oamenii din jur, cu excepția celor care-ți sunt foarte apropiați. Oamenii mai au încă prejudecăți despre lepră și cred că poate fi transmisă prin simpla prezență în aceeași cameră cu victima.

Aici interveni Giorgis:

— Știm, zise el. Nu poți trăi mult timp vizavi de Spinalonga, fără să afli ce gândesc cei mai mulți despre leproși.

— Prejudecățile lor nu au nicio bază științifică, îl asigură Kyritsis. Fiica dumitale ar fi putut contracta lepra oriunde, oricând, dar mă tem că oamenii, în majoritatea lor, sunt prea ignoranți pentru a cunoaște acest lucru.

— Cred că a venit vremea să plecăm, îi zise Giorgis Mariei. Doctorul ne-a spus ce trebuia să aflăm.

— Da, mulțumesc.

Maria își revenise complet. Știa ce trebuia să facă și unde își va petrece restul vieții. Nu împreună cu Manoli lângă Elounda, ci singură în Spinalonga. O clipă simți nevoia să treacă repede la fapte, ca să încheie totul. Ultima săptămână trăise în necunoscut, dar acum știa ce urma. Totul era foarte sigur.

Kyritsis le deschise ușa.

— Încă un lucru, spuse el. Am purtat o corespondență regulată cu doctorul Lapakis și în curând îmi voi relua vizitele în Spinalonga. Prin urmare, mă voi ocupa și de tratamentul dumitale.

Amândoi îi ascultară cuvintele de consolare. Era frumos din partea lui să-i trateze cu atâta sollicitudine, dar nu-i ajuta.

Maria și Giorgis ieșiră din spital în soarele strălucitor al după-amiezii. Îi jurul lor lumea își vedea de treburi, ignorând durerea celor doi, pe lângă care treceau. Viața oamenilor angajați în tot acel du-te-vino era aceeași acum ca și de dimineață, când se treziseră. Încă o zi ca toate celelalte. Ce mult îi invidia Maria

pentru munca lor lipsită de importanță în rutina vieții, pe care ea o va pierde peste numai câteva zile. Pe parcursul unei ore, viața ei și a tatălui ei se schimbaseră complet. Veniseră la spital cu o urmă de speranță și plecaseră fără niciuna.

Tăcerea era locul în care se putea ascunde cel mai ușor. Cel puțin pentru o vreme. Porniseră la drum de o oră și ceva, când Maria zise totuși ceva.

— Cui spunem mai întâi?

— Trebuie să-i spunem lui Manoli și apoi Annei, iar mai pe urmă familiei Vandoulakis. După aceea nu va mai trebui să spunem nimănui. Vor afla toți.

Au vorbit despre treburile care erau de făcut înainte de plecarea Mariei. Nu prea multe. Dată fiind apropierea nunții, totul era deja pregătit pentru plecare.

Când ajunseră înapoi la Plaka, mașina Annei era parcată în fața casei. Era ultima persoană din lume pe care Maria ar fi voit să o vadă. Ar fi preferat să-și afle alinare lângă Fotini. Dar Anna încă mai avea cheia și intrase în casă. Se întunecase aproape complet, iar ea rămăsese să-i aștepte fără să aprindă lumina. Fără niciun dubiu, vestea era proastă. Figurile lor posomorâte, când intrară pe ușă, spuneau totul, dar Anna, lipsită de sensibilitate, ca întotdeauna, distruse liniștea.

— Ei bine? zise ea. Care e rezultatul?

— Rezultatul este pozitiv.

Pentru moment Anna fu derutată. Pozitiv? Suna bine, atunci de unde fețele acestea întunecate? Era în încurcătură și își dădu seama că nu știa nici ea care ar fi fost cel mai bun rezultat. Dacă sora ei nu avea lepră, se mărita cu Manoli. Pentru Anna acesta era un deznodământ neplăcut. Dacă Maria *avea* lepră, acest lucru va afecta imediat statutul Annei în familia Vandoulakis. Vor descoperi inevitabil că Maria nu era prima din neamul Petrakis care se instala în Spinalonga. Niciuna din aceste evoluții nu era de dorit, așa încât Anna nu putu să decidă care era răul cel mai mic.

— Ce înseamnă acest lucru? întrebă Anna fără să vrea.

— Am lepră, răspunse sora ei.

Adevărul crud. Lână și Anna lăsă tăcerea să se aștearnă. Toți trei știau exact ce presupunea această boală, nu aveau nevoie de întrebări suplimentare.

— Mă voi duce diseară să vorbesc cu Manoli, hotărî Giorgis. Iar mâine cu Alexandros și Eleftheria Vandoulakis. Trebuie să afle toți cât mai repede cu putință.

Acestea fiind zise, plecă. Fetele mai rămaseră împreună o vreme, deși aveau puține să-și spună. Anna urma să-i întâlnească pe socrii ei mai târziu, în aceeași

seară, și se frământa dacă să le spună ceva înainte de a avea Giorgis ocazia să o facă. Va îndulci lovitura dacă le va da vestea chiar ea?

Deși era târziu, Giorgis știa că Manoli trebuia să fie la cârciuma din sat. Intră cu pașii lui mari și i se adresă direct, aproape brutal.

— Avem de vorbit, Manoli. Intre patru ochi, zise el.

Se retraseră într-un colț al cârciumii, unde nu-i putea auzi nimeni.

— Mă tem că-ți aduc o veste proastă. Maria nu se va putea mărita cu tine.

— Ce s-a întâmplat? De ce nu? Spune-mi! I se citea în glas că nu-i venea să creadă. Știa că Maria nu se simțise bine în ultima vreme, dar se gândise că era ceva lipsit de importanță. Trebuie să-mi spui ce nu e în regulă!

— Are lepră.

— Lepră! urlă el.

Cuvântul bubui în încăpere, reducându-i la tăcere pe toți clienții de față. Era un cuvânt cu care mai toți se obișnuiseră și în câteva minute zumzetul conversațiilor fu reluat.

— Lepră, repetă el, de această dată mai încet.

— Da, lepră. Poimâine o duc în Spinalonga.

— Da unde a luat-o? întrebă Manoli, îngrijorat pentru propria sănătate.

Ce să-i spună Giorgis? Puteau trece ani de zile până să se manifeste simptomele leprei și era foarte posibil ca Maria să fi fost infectată de mama ei atunci, de mult, în trecut. Se gândi la Anna și la implicațiile acestui fapt pentru ea. Șansele ca și ea să aibă lepră erau infime, dar își dădea seama că familia Vandoulakis se va lăsa greu convinsă de acest lucru.

— Nu știu. Dar este puțin probabil să o fi contractat și altcineva de la ea, răspunse el.

— Nu știu ce să spun. Este o veste groaznică.

Manoli își trase scaunul mai departe de Giorgis. Era un gest involuntar, dar plin de înțelesuri. El nu era bărbatul care să aducă alinare și niciunul care să aibă nevoie de așa ceva. Giorgis îl privi și fu surprins de ceea ce văzu. Nu avea în față chipul încruntat al unui om cu inima zdrobită, care abia primise vestea că nu se putea căsători cu femeia visurilor lui. Manoli era uluit, dar în niciun caz distrus.

Li părea foarte rău pentru Maria, dar pentru el nu se termina lumea. Deși o iubise, iubise cu pasiune și alte zeci de femei în viață, și era realist. Mai devreme sau mai târziu, afecțiunea lui se va îndrepta spre altceva; Maria nu fusese unica lui iubire. Nu credea în asemenea lucruri. Experiența lui de viață îl învățase că dragostea era o marfă și dacă te nășteai înzestrat cu ea în cantități suficiente, aveai destulă de oferit pentru următoarea femeie. Biata Maria! Lepra, după câte știa Manoli, era cea mai cumplită soartă pentru orice ființă umană, dar, pentru numele lui Dumnezeu, dacă ea ar fi descoperit mai târziu, s-ar fi putut contamina și el. Ferească Dumnezeu!

Cei doi bărbați mai discutară o vreme, apoi Giorgis plecă. Trebuia să se trezească foarte devreme, să meargă la Alexandros și Eleftheria. Când ajunse la casa familiei Vandoulakis a doua zi dimineață, toți patru îl așteptau deja. O slujnică speriată îl conduse pe Giorgis în salonul întunecos în care Alexandros, Eleftheria, Andreas și Anna stăteau ca niște figurine de ceară, reci, tăcuți, privindu-l fix.

Știind că adevărul din istoria familiei ei urma să iasă la iveală inevitabil, Anna

îi mărturisise lui Andreas că mama ei murise în Spinalonga. Își făcuse calculul că sinceritatea ei ar putea apărea ca o virtute în această situație. Avea să fie dezamăgită. Deși Alexandros Vandoulakis era un om inteligent, prejudecățile lui despre lepră erau identice cu ale unui țăran ignorant. Deși Anna protestase, explicându-le că lepra se putea transmite numai prin contact uman apropiat și că, chiar și așa, șansele de contaminare erau reduse, el părea convins de mitul secular că boala era ereditară și că prezența ei într-o familie reprezenta un blestem. Nimic nu-i putea clinti această convingere.

— De ce n-ai spus nimic despre boala Mariei până în ceasul al doisprezecelea? întrebă el, aprins de mânie. Ne-ai umplut de rușine!

Eleftheria încerca să-l rețină pe bărbatul ei, dar el era hotărât să continue.

— Pentru salvarea demnității noastre și a numelui Vandoulakis, pe Anna o păstrăm în familie, dar nu vom ierta niciodată felul în care ne-ai înșelat. Descoperim nu un lepros în familia dumitale, ci doi. Un singur lucru ar fi făcut situația și mai gravă, dacă nepotul nostru, Manoli, s-ar fi căsătorit deja cu fiica dumitale. De acum înainte vom fi foarte bucuroși dacă vei sta la distanță de casa noastră. Anna te va putea vizita la Plaka, dar dumneata nu mai ești binevenit la noi, Giorgis.

Niciun cuvânt de îngrijorare pentru Maria, nicio urmă de compătimire pentru suferința ei. În familia Vandoulakis ierarhia era bine stabilită, iar acum până și blânda Eleftheria amuțise, speriată că bărbatul ei și-ar fi putut revărsa mânia asupra ei, dacă spunea ceva în apărarea familiei Petrakis. Era timpul ca Giorgis să plece și el ieși pentru ultima oară din casa fiicei lui, fără un cuvânt. Pe drumul de întoarcere spre Plaka, pieptul îi tresălta de suspine, căci el își plângea ultima ruptură în familie. Fusese acum complet distrusă.

Capitolul 16

Când Giorgis ajunsese acasă, o găsi acolo pe Fotini care venise să o ajute pe Maria. Femeile își întrerupseră discuția, ridicară privirea când îl auziră intrând și își dădură imediat seama că întâlnirea cu familia Vandoulakis fusese dificilă. Giorgis arăta mai palid și mai abătut decât se așteptaseră.

— Nu au niciun pic de milă? strigă Maria, sărind să-și aline tatăl.

— Încearcă să nu te superi pe ei, Maria. La poziția lor, au mult de pierdut.

— Da, dar ce au spus?

— Au spus că le pare rău că nu mai poate avea loc căsătoria.

Într-un fel, ceea ce spunea Giorgis era adevărat. Numai că multe erau trecute sub tăcere. Ce rost avea să-i împărtășească Mariei că ei nu voiau să-l mai vadă

niciodată, că din bunăvoință o păstrau pe Anna în familie, dar că în ceea ce-l privea pe tatăl ei, el nu mai făcea parte din familie? Giorgis înțelegea și el importanța demnității și a numelui bun, iar dacă Alexandros Vandoulakis considera că familia Petrakis risca să-l întineze pe al lui, ce-i mai rămânea de făcut?

Cuvintele neutre rostite de Giorgis se potriveau aproape perfect stării de spirit a Mariei. Ultimele câteva zile fuseseră ca un vis, era ca și cum aceste lucruri nu i se întâmplau ei, ci altcuiva. Tatăl îi descrisese reacția lui Manoli la aflarea veștii, iar ei nu-i fusese greu să citească printre rânduri: era trist, dar nu înnebunit de durere.

Giorgis le lăsă pe cele două femei să-și vadă de pregătirile pentru plecarea Mariei, deși nu aveau mare lucru de făcut. Cu numai câteva săptămâni în urmă îi pregătiseră trusoul, așa că lăzile împachetate cu lucrurile ei stăteau în colțul camerei. Avusese mare grijă să nu ia cu ea nimic din ceea ce i-ar fi putut trebui lui Giorgis, dar cum din locuința lui Manoli lipseau multe dintre acele lucruri care transformă o casă într-un cămin, depozitase în lăzi obiecte de folosință casnică: vase, linguri de lemn, cântarul, foarfeca și un fier de călcat.

Acum trebuia să decidă ce să scoată din lăzi. I se părea nedrept să ia lucrurile pe care i le dăruiseră oamenii, când ea făcea drumul spre leprozerie, și nu spre casa ei de femeie măritată, dintr-o livadă de măslini și, pe urmă, la ce îi foloseau în Spinalonga cămășile de noapte și lenjeria pe care le primise cadou pentru trusou? Când le scoase, obiectele acelea luxoase și frivole i se părură a aparține altei vieți, ca și fețele de masă și de pernă brodate, la care lucrase atât de mult. Lacrimile Mariei picurară pe lenjeria fin lucrată, pe care o ținea în brațe. Toate lunile acelea de bucurie ajunseseră la sfârșit și cruzimea schimbării o duru.

— De ce nu le iei cu tine? zise Fotini, petrecându-și brațul în jurul prietenei ei. De ce să nu te înconjori de lucruri frumoase în Spinalonga?

— Cred că ai dreptate; ar putea să facă viața mai suportabilă. Și le puse la loc în ladă. Ce crezi că ar trebui să mai iau? întrebă ea curajoasă, de parcă s-ar fi pregătit să plece într-un voiaj lung și plăcut.

— Păi, tatăl tău va transporta provizii de mai multe ori pe săptămână, așa că îți vom putea trimite tot ce-ți va trebui. Dar de ce nu iei și câteva plante medicinale? Este puțin probabil să crească toate pe insulă și presupun că vei găsi pe cineva să aibă nevoie de ele.

Petrecură ziua trecând în revistă lucrurile ce aveau să-i fie de trebuință Mariei pe insulă. Era un mod eficient de a-și abate atenția de la catastrofa inevitabilă a plecării. Fotini întreținu o conversație blândă, care dură până la lăsarea

întinericului. Niciuna din ele nu ieși din casă ziua întreagă, dar veni momentul ca Fotini să plece. Era nevoie de ea la tavernă, dar mai mult decât atât, simțea că Maria și tatăl ei trebuiau să rămână singuri în seara aceea.

— N-am să-mi iau rămas-bun, spuse ea. Nu numai pentru că ar fi dureros, ci și pentru că nu este o despărțire. Am să te văd și săptămâna viitoare și săptămâna care urmează în continuare.

— Cum așa? întrebă Maria, privind-o pe prietena ei alarmată.

O fracțiune de secundă se întrebă dacă nu cumva și Fotini avea lepră. Era imposibil, spera ea.

— Voi veni împreună cu tatăl tău când aduce proviziile, spuse pragmatică Fotini.

— Dar copilul?

— Copilul se va naște abia în decembrie și, pe urmă, Stefanos va putea avea grijă de el cât vin eu să te văd pe insulă.

— Ar fi minunat să mă gândesc că vei putea veni să mă vezi, spuse Maria cuprinsă de un val de curaj.

Erau atât de mulți oameni pe insulă care nu-și mai văzuseră rudele de ani de zile. Ea va avea măcar șansa de a-și vedea regulat tatăl, iar acum și pe cea mai bună prietenă.

— Așa rămâne. Nu ne luăm rămas-bun, spuse Fotini bravând. Ne spunem doar „pe săptămâna viitoare”.

Nu-și îmbrățișă prietena, pentru că și pe ea o îngrijora o asemenea proximitate, mai ales când aducea pe lume un copil. Nimeni, nici măcar Fotini nu putea lăsa deoparte teama pe care o stârnea lepra față de cel mai mic contact uman.

După ce Fotini plecă, Maria rămase singură pentru prima dată după mai multe zile. Petrecu următoarele câteva ore recitind scrisorile mamei, privind din când în când pe fereastră și zăbind Spinalonga. Insula o aștepta. Curând va avea răspuns la toate întrebările despre viața pe insulă. Nu mai era mult, nu mai era. Fu trezită din reverie de o bătaie puternică în ușă. Nu aștepta pe nimeni și cu siguranță nu avea pe nimeni care să ciocănească atât de viguros.

Era Manoli.

— Maria, spuse el abia trăgându-și sufletul, ca și când ar fi alergat. Voiam doar să-mi iau rămas-bun. Îmi pare teribil de rău că lucrurile trebuie să se sfârșească astfel.

Nu întinse mâna să o îmbrățișeze. Maria nici nu s-ar fi așteptat la așa ceva. Ceea ce ar fi sperat era un sentiment mai vizibil de durere. Comportarea lui îi confirmă ceva ce Maria aproape anticipase, faptul că marea pasiune a lui Manoli

urma să găsească un nou receptor, cât de curând. I se puse un nod în gât. Parcă ar fi înghițit sticlă pisată și nu mai era capabilă nici să vorbească, nici să plângă. Ochii nu li se întâlneau. „La revedere, Maria, bolborosi el. La revedere.” În câteva clipe fu dus și ușa se mai închise o dată. Maria se simți la fel de pustie precum tăcerea ce umplu din noua casa.

Trebuia să se întoarcă Giorgis. Ultimele zile de libertate ale fiicei sale le petrecuse ocupându-se de activitățile monotone obișnuite, reparându-și năvoadele, curățându-și barca și transportându-l pe doctorul Lapakis. Pe drumul de întoarcere cu doctorul, îi dădu vestea. I-o comunică pe un ton atât de banal, încât doctorul nu pricepu de prima dată.

— Măine o aduc pe fiica mea în Spinalonga, zise Giorgis. Ca pacientă.

Era perfect normal ca Maria să-l însoțească pe tatăl ei la câte un drum, așa că Lapakis nu reacționează de prima dată, iar ultimele cuvinte se pierd în vânt.

— Am fost la doctorul Kyritsis, adăugă Giorgis. O să vă scrie o scrisoare.

— De ce? întrebă Lapakis, ceva mai atent de această dată.

— Fiica mea are lepră.

Deși încercă să ascundă, Lapakis rămase cu gura căscată.

— Fiica dumitale are lepră? Maria? Doamne! Nu mi-am dat seama... De aceea o aduci în Spinalonga mâine.

Giorgis încuviință din cap, concentrându-se să dirijeze barca în portul mic din Plaka. Lapakis coborî din barcă. O întâlnise pe minunata Maria de atâtea ori și vestea îl șocă. Simți că trebuia să spună ceva.

— Va primi cea mai bună îngrijire posibilă în Spinalonga, zise el. Dumneata ești printre puținii care știi exact cum arată locul în realitate. Nu este atât de rău cum cred oamenii, dar totuși, regret grozav că s-a întâmplat acest lucru.

— Mulțumesc, răspunse Giorgis și legă barca la mal. Ne vedem mâine-dimineață, dar s-ar putea să întârzii puțin. I-am promis Mariei că o duc dimineață foarte devreme, dar voi face tot posibilul să fiu înapoi la ora obișnuită.

Bătrânul pescar vorbea cu un calm supranatural, la fel de normal de parcă ar fi făcut pregătiri pentru oricare altă zi. Era comportamentul tipic al oamenilor în primele zile după pierderea unei persoane dragi, gândi Lapakis. Poate era mai bine așa.

Maria pregătise cina pentru ea și pentru tatăl ei și pe la șapte seara se așezară unul în fața celuilalt. Ritualul mesei era ceea ce avea importanță în seara aceea, nu mâncarea, pentru că nici unuia nu-i era foame. Era ultima cină pe care o luau împreună. Despre ce au vorbit? Despre lucruri banale, bunăoară despre ceea ce împachetase Maria în lăzi, dar și despre altele mai importante cum ar fi zilele

când avea să-l întâlnească din nou pe tatăl ei pe insulă și cât de des îl aștepta Savina la masă la familia Angelopoulos, săptămâna următoare. Cine ar fi auzit din întâmplare discuția lor ar fi avut impresia că Maria se ducea pur și simplu să trăiască în altă casă. La nouă seara, epuizați amândoi, se retraseră la culcare.

La șase și jumătate în dimineața următoare, Giorgis transportase la chei toate bagajele Mariei și le încărcase în barcă. Apoi se întoarse acasă să o ia pe ea. Purta vie în gând, parcă s-ar fi petrecut ieri, plecarea lui Eleni. Își aminti ziua aceea de mai, când soarele strălucise peste mulțimea de prieteni și copii de școală, cărora nevasta lui le făcuse cu mâna la despărțire. În dimineața aceasta în sat domnea o tăcere de moarte. Maria dispărea și atât.

Un vânt mușcător biciuia străzile înguste din Plaka; fiorul rece al aerului de toamnă o învălui pe femeie, paralizându-i trupul și mintea într-o amorțeală care aproape îi anihila simțurile, fără a reuși însă să-i ușureze și durerea din suflet. Ea străbătu anevoios ultimii doi-trei pași până la chei, sprijinindu-se greoi de brațul tatălui, cu mersul unei bătrâne gârbovite, în care fiecare pas înfigea dureros un pumnal. Suferința ei nu era totuși fizică. Avea trupul robust, al unei femei tinere care respirase toată viața aerul pur al Cretei, pielea proaspătă și ochii căprui, strălucitori, ca ai oricărei copile de pe insulă.

Barca, legănându-se nesigur sub greutatea încărcăturii legate cu frânghii în baloturi cu forme stranii, se ridica deasupra mării și se prăbușea în golurile lăsate în urmă de valuri. Bătrânul se așeză cu băgare de seamă și, străduindu-se să stabilizeze cu o mână ambarcațiunea, o întinse pe cealaltă în ajutorul fiicei sale. Odată instalată, o înfășură protector într-o pătură, să o ferească de frig. Doar şuvițele părului lung și negru ce se revărsau și dansau frenetic în bătaia vântului lăsau să se vadă că nu era vorba de încă o grămadă de mărfuri încărcate la bord. Bărbatul dezlegă vasul de chei, cu băgare de seamă – nu mai era nimic de spus sau de făcut – și porniră la drum. Nu făcea un voiaj scurt, pentru a livra mărfuri. Pornea într-o călătorie cu sens unic, spre începutul unei vieți noi. Viața într-o leproserie. Viața din Spinalonga.

Capitolul 17

Într-un moment când Maria ar fi vrut să-l oprească în loc, timpul zbură mai repede ca niciodată și foarte curând ea urma să fie debarcată într-un loc rece, în care valurile se spărgeau de țărm. De această dată ar fi dorit să se împotmolească motorul bărcii, dar fâșia de mare dintre țărmul satului și insulă fu străbătută în câteva clipe, iar cale de întoarcere nu exista. S-ar fi agățat de tatăl ei, l-ar fi implorat să nu o lase acolo, ruptă de lume, singură în afara celor două lăzi în care

era împachetată acum toată viața ei. Dar nu avea lacrimi. Lui Fotini îi îmbibase umărul de nenumărate ori, după ce descoperise semnul pe picior, iar perna se înmuiase de lacrimile pe care le vărsase în ultimele două nopți nefericite. Acum nu mai era vreme de plâns.

Câteva clipe rămaseră pe loc, singuri. Giorgis nu voia să plece până nu apărea cineva. Cunoștea de acum obiceiul primirii nou-veniților pe insulă, la fel de bine ca și localnicii înșiși, și știa că trebuia să vină cineva să o întâmpine.

— Maria, să fii curajoasă, spuse Giorgis liniștit. Mă întorc mâine. Vino să mă vezi, dacă vei putea.

Îi ținea mâinile într-ale sale. Fusesse viteaz în ultima vreme, mai ales cu fiica lui. Ducă-se dracului, dacă lua lepra. Poate aceasta ar fi fost cea mai bună soluție, pentru că atunci putea veni să locuiască împreună cu Maria. Singura problemă, dacă așa s-ar fi întâmplat, era cine mai aproviziona Spinalonga. Greu s-ar fi găsit cineva să-l înlocuiască, ceea ce ar fi creat multe dificultăți și lipsuri pe insulă.

— Bineînțeles că voi veni, dacă este permis, răspunse ea.

— Sunt sigur că este. Privește, zise Giorgis arătând cu degetul spre silueta ce apărea din zidul vechii fortărețe. Iată-l pe Nikos Papadimitriou, șeful insulei. I-am trimis un bilet ieri, să-i spun că te aduc azi. Lui trebuie să-i ceri voie.

— Bun venit în Spinalonga, spuse Papadimitriou adresându-i-se Mariei. Faptul că putea vorbi pe un ton atât de senin o uimi pe Maria și îi distrase atenția pentru moment. Tatăl dumitale mi-a trimis un bilet ieri, spunându-mi să aștept sosirea dumitale. Imediat ducem și lăzile acasă. Mergem?

Îi făcu semn să-l urmeze pe cele câteva trepte de la intrarea în tunel. Cu numai câteva săptămâni înainte, văzuse la Agios Nikolaos un film făcut la Hollywood, în care eroina se urcase într-o limuzină și fusese apoi condusă pe un covor roșu într-un mare hotel, în timp ce portarul se ocupa de bagaje. Maria încercă să se imagineze în rolul din acea scenă.

— Înainte de a porni, spuse ea repede, pot să vă cer permisiunea de a ieși să-l văd pe tata, când va veni cu proviziile sau să-l aducă pe doctorul Lapakis?

— Cum să nu, bineînțeles! spuse cu voce răsunătoare Papadimitriou. Am presupus că așa vor sta lucrurile. Știu că nu vei încerca să fugi. Au fost vremuri când trebuia să-i împiedicăm pe oameni să iasă pe țărm, ca să nu încerce să plece, dar în ziua de azi cei mai mulți nici nu mai vor să părăsească insula.

Giorgis dorea să scape de momentul despărțirii.

— Știu că vor fi buni cu tine, fură cuvintele de îmbărbătare pe care se auzi spunându-i-le. Știu că vor fi buni.

Unul din ei trebuia să plece primul și Giorgis o aștepta pe fată să facă mișcarea. Întotdeauna regretase că plecase grăbit când o adusese pe Eleni pe insulă, cu paisprezece ani în urmă. Atât de mare fusese durerea lui, încât pornise cu barca chiar înainte să-și fi luat rămas-bun, dar azi trebuia să aibă mai mult curaj, de dragul fiicei sale. Giorgis știa acum foarte multe lucruri despre insulă, în timp ce cu ani în urmă vizitele lui nu reprezentaseră decât o slujbă, o călătorie necesară o dată sau de două ori pe săptămână, pentru a descărca câteva lăzi pe țărm și a se retrage apoi grăbit. În anii ce trecuseră de atunci, lucrurile căpătaseră în ochii lui o dimensiune umană și urmărise evoluțiile de pe insulă ca nimeni altul din afara ei.

Nikos Papadimitriou era șeful insulei de la alegerile din 1940, când Petros Kontomaris se retrăsese în sfârșit și acum era mai vechi în funcție decât predecesorul său. Realizase lucruri importante în Spinalonga și insula devenise din ce în ce mai puternică, așa că puțini fură surprinși de realegerea lui aproape cu majoritate de voturi, în fiecare primăvară. Maria își amintea ziua când tatăl ei îi transportase pe atenieni în Spinalonga. Fusese unul dintre cele mai dramatice episoade ale acelor timpuri, într-o viață rareori punctată de evenimente. Mama îi scrisese mult despre șeful insulei, chipeș, brunet și despre tot ce făcuse el pentru a schimba insula. Acum avea părul de culoarea cenușii, dar mai purta încă mustața răsucită, descrisă de Eleni.

Maria îl urmă pe Papadimitriou în tunel. Bărbatul mergea încet, rezemându-se greoi în baston și în cele din urmă văzură lumina de la celălalt capăt. Când ieșiră din întunecimea tunelului în lumea cea nouă, Maria fu la fel de surprinsă ca orice nou-venit. Deși scrisorile de la mama abundaseră în descrieri și culoare, nimic nu o pregătise pentru ceea ce vedea atunci. O stradă lungă cu un șir de prăvălii, toate cu vitrinele vopsite proaspăt, case cu flori la ferestre și vase pline de mușcate cu inflorescențe târzii, una sau două case mai mari, cu balcoane din lemn sculptat. Deși era încă prea devreme pentru ca lumea să se fi trezit, un om era totuși la treabă. Brutarul. Mirosul pâinii și al plăcintelor proaspăt coapte umplea strada.

— *Despineda* Petrakis, înainte să te conduc la noua dumitale locuință, vino s-o cunoști pe nevasta mea, zise Papadimitriou. Ți-a pregătit micul dejun.

Cotiră la stânga, pe o străduță care, la rândul ei, conducea spre o incintă unde erau situate mai multe case. Papadimitriou deschise ușa uneia dintre ele și se aplecă să între. Fuseseră construite de turci și oricine avea statura lui Papadimitriou era cu un cap mai înalt decât ocupanții inițiali.

Interiorul locuinței era luminos și ordonat. Din camera principală se deschidea

bucătăria și porneau scările ce duceau spre etaj. Maria zări chiar și o baie, dincolo de bucătărie.

— Să ți-o prezint pe nevasta mea. Katerina, dumneaei este Maria.

Cele două femei își strânsesă mâna. În pofida celor relatate de mama ei în numeroase scrisori, descriindu-i contrariul, Maria se așteptase ca locuitorii insulei să fie ologi și schilozi și fu surprinsă de eleganța și frumusețea acestei femei. Katerina era mai tânără decât soțul ei și Maria presupuse că trebuia să fie trecută de patruzeci și cinci de ani. Avea părul încă negru și pielea deschisă la culoare, aproape lipsită de riduri.

Masa era așezată cu o față albă, brodată, și cu porțelanuri fine, desenate. După ce se așezară cu toții, Katerina ridică o carafă superbă de argint și un șuvoi gros de cafea neagră, fierbinte, umplu cămile.

— Este o căsuță alături care s-a eliberat de curând, zise Papadimitriou. Ne-am gândit că ți-ar plăcea sau, dacă preferi, există o cameră liberă într-un apartament în comun, sus pe deal.

— Prefer să stau singură, spuse Maria. Dacă nu vă supără.

Pe masă era o tavă cu prăjituri proaspete și Maria devoră una cu poftă. În ultimele zile mâncase foarte puțin. Îi era foame, de asemenea, de informații.

— Vă amintiți de mama mea, Eleni Petrakis? întrebă ea.

— Sigur că da! A fost o doamnă minunată și totodată o profesoară excepțională, răspunse Katerina. Toți o considerau astfel. Mă rog, aproape toți.

— Cineva a gândit altceva? spuse Maria.

Katerina făcu o pauză.

— Era o femeie care predă la școală înainte de a veni mama ta și care a privit-o cu dușmănie. Mai trăiește încă și are o casă pe deal. Oamenii spun că o ține în viață ura pentru ceea ce i s-a întâmplat, spuse Katerina. Se numește Kristina Kroustalakis și trebuie să te păzești de ea – va afla inevitabil cine a fost mama dumitale.

— Fiecare lucru la timpul lui, Katerina, zise Papadimitriou, nemulțumit că nevasta lui ar putea-o supăra pe musafiră. Înainte de toate acestea trebuie să faci turul insulei. Te va conduce nevasta mea, iar după-amiază te așteaptă doctorul Lapakis. El face evaluarea preliminară a tuturor celor nou-veniți.

Papadimitriou se ridică. Trecuse de opt dimineață și era timpul pentru șeful insulei să se ducă la birou.

— Fără îndoială, ne vom întâlni din nou foarte curând, *Despineda* Petrakis. Te las pe mâinile capabile ale Katerinei.

— La revedere și mulțumesc că m-ați făcut să mă simt bine-venită, răspunse

Maria.

— Hai să ne terminăm cafeaua și să începem vizita, spuse Katerina veselă, după ce plecă Papadimitriou. Nu știu ce ai aflat despre Spinalonga – probabil mai mult decât majoritatea oamenilor –, dar nu este un loc rău în care să-ți petreci viața. Singurele probleme apar din faptul că trăiești ca într-un ȋarc, lângă aceiași oameni, toată viața. Venind de la Atena, mi-a fost greu să mă obișnuiesc cu asta, la început.

— Eu mi-am petrecut toată viața la Plaka, spuse Maria, așa că sunt obișnuită cu acest lucru. De când locuiți aici?

— Am venit cu același transport ca și Nikos, acum paisprezece ani. Eram patru femei și nouăsprezece bărbați. Din cele patru femei, mai suntem două în viață. Dintre bărbați mai trăiesc însă cincisprezece.

Odată ieșite din casă, Maria își strânse șalul pe umeri. Când intrară pe strada principală, scena se schimbase complet față de ceea ce văzuse inițial. Oamenii veneau și plecau după treburi, pe jos sau cu măgari înhămați la căruțe. Toți păreau ocupați și hotărâți. Câțiva ridicară privirile și salutară în direcția Katerinei și a Mariei, iar câțiva bărbați își scoaseră pălăriile. Ca soție a șefului insulei, Katerina se bucura de un respect deosebit.

Prăvăliile se deschiseseră. Katerina i le arată pe toate și îi povesti însuflețită despre proprietarii lor. Maria nu putea ține minte toate informațiile acestea, dar Katerinei îi plăceau detaliile despre viața lor și o interesau intrigile și zvonurile la zi. Iată unde era *pantopoleion*, magazinul universal unde găsea cele trebuincioase casei, de la măhuri până la lămpi de petrol, și care ținea mărfurile la vedere, în fața intrării; un băcan în ale cărui vitrine erau stivuite cutii de ulei de măsline; *mahairopoieion*, cel care făcea cuțite; magazinul de rachiu și buturul, ale cărui șiruri de franzele aurii, proaspăt coapte, și stive de biscuiți cretani, groși, *paximithia*, atrăgeau toți trecătorii. Fiecare prăvălie avea o firmă pictată de mână cu numele proprietarului și marfa oferită înăuntru. Cea mai importantă dintre toate, cel puțin pentru bărbați, era cârciuma, aparținându-i tânărului și prietenosului Gerasimo Mandakis. Câțiva mușterii se adunaseră deja în grupuri să bea cafea, în timp ce mormanele de mucuri de țigări se adunau strivite în scrumieră.

Imediat înainte de biserică se ridica o clădire cu un singur cat, despre care Katerina îi spuse Mariei că era școala. Priviră înăuntru pe fereastră și văzură mai multe rânduri de copii. În fața clasei vorbea un tânăr.

— Cine este învățător acum? întrebă Maria. Femeia aceea de care mi-ați vorbit și-a recăpătat școala, după ce a murit mama?

Katerina râse.

— Nu, nici peste cadavrul Sfântului Pantelimon. Copiii n-au vrut-o înapoi și nici adulții, cei mai mulți dintre ei. O perioadă de timp a preluat-o unul dintre atendienii cu care venisem, dar el a murit. Mama ta pregătise însă pe altcineva să fie profesor și acesta aștepta să-i vină rândul. Era foarte tânăr când a început, dar copiii îl adoră și îi sorb fiecare cuvânt.

— Cum îl cheamă?

— Dimitri Limonias.

— Dimitri Limonias! îmi amintesc numele. Este băiatul care a venit aici împreună cu mama. Ni s-a spus că el era cel care i-a transmis lepra – mai este încă aici. În viață!

Așa cum se întâmpla uneori în cazurile de lepră, simptomele lui Dimitri evoluaseră foarte puțin de când fusese diagnosticat și acum iată-l, responsabil cu școala. O clipă Maria simți mușcătura unui resentiment, pentru că zarurile fuseseră astfel aruncate împotriva mamei sale.

Nu puteau intra să întrerupă ora. Katerina știa că Maria va mai avea ocazii să-l întâlnească pe Dimitri.

— Par a fi mulți copii, comentă Maria. De unde vin? Sunt și părinții lor aici?

— În general nu au părinți aici. Sunt copii care s-au molipsit de lepră pe continent și au fost trimiși aici. Oamenii încearcă să nu facă totuși copii după ce au ajuns în Spinalonga. Dacă se naște un copil sănătos, este luat de la părinți și dat în adopție pe continent. Am avut recent unul sau două cazuri tragice de acest fel.

— Ce tristețe și disperare! Dar cine are grijă de acești copii, de cei care sunt trimiși aici? întrebă Maria.

— Majoritatea sunt adoptați. Eu și Nikos am ținut un copil din acesta până ce s-a făcut destul de mare să poată locui singur. Ceilalți trăiesc laolaltă într-o casă administrată de comunitate, dar sunt bine îngrijiți.

Cele două femei își continuă drumul pe strada principală. Sus pe deal, deasupra lor, domina spitalul, cea mai mare clădire din insulă.

— Te voi duce acolo mai târziu, spuse Katerina.

— Clădirea aceea se vede din Creta, zise Maria. Dar de aproape pare și mai mare.

— A fost extinsă destul de recent, așa că este mai mare decât înainte.

Înconjurată insula până în partea de nord, care nu mai era locuită și unde numai ulii mai brăzdau cerul. Aici Spinalonga primea din plin rafalele vântului dinspre nord-est, iar marea se zdrobea de stâncile înalte de dedesubt, împrăștiind

stropi în aer. În acest loc textura apei se schimba, de la calmul obișnuit al canalului ce separa Spinalonga de Plaka, în caii albi ai mării deschise. La sute de kilometri depărtare se întindea Grecia continentală, iar până acolo, zeci de insule mici, dar din acest punct înalt nu mai urma nimic. Doar aer, cer și păsări de pradă. Maria nu era prima care privea de aici, întrebându-se pentru o clipă cum ar fi fost să se arunce în vid. S-ar scufunda mai întâi în mare ori s-ar zdrobi de muchiile zimțate ale stâncilor?

Începu burnița și cărarea deveni alunecoasă.

— Vino, zise Katerina. Să ne întoarcem. Cred că ți-au adus deja lăzile. Să-ți arăt noua ta locuință și apoi te voi ajuta să despachetezi, dacă vrei.

Coborând cărarea, Maria observă zeci de parcele de pământ bine îngrijite, unde, împotriva vicisitudinilor condițiilor climatice, oamenii cultivau legume. Ceapă, usturoi, cartofi și morcovi răsăriseră pe coasta de deal bătută de vânturi și rândurile lor ordonate, lipsite de buruieni, dovedeau cât de mult efort și atenție erau investite în procesul creșterii lor în peisajul acela stâncos. Alocarea parcelelor de pământ reprezenta un semn de speranță și arăta că viața pe insulă era mulțumitoare.

Trecură pe lângă o capelă mică, ce dădea către nesfârșita întindere de apă, și, în cele din urmă, ajunseră la cimitirul împrejmuit de ziduri.

— Aici a fost îngropată mama ta, îi spuse Katerina Mariei. Este locul în care sfârșim toți cei de aici, din Spinalonga.

Katerina nu rostise intenționat cuvintele acestea dure, dar în orice caz, Maria nu reacționează. Își stăpânea emoțiile. Altcineva făcea înconjurul insulei. Adevărata Maria era foarte departe, pierdută în gânduri.

Mormintele nu purtau niciun nume, pentru simplul motiv că nu erau individuale. Prea mulți oameni mureau pe insulă și nimeni nu-și putea permite luxul solitudinii în viața de apoi. Spre deosebire de majoritatea cimitirelor care sunt, de obicei, amplasate în jurul bisericilor astfel încât credincioșii să-și amintească întotdeauna că vor muri, acesta era izolat, secret. Nimeni în Spinalonga nu avea nevoie de un *memento mori*. Știau cu toții prea bine că zilele le erau numărate.

Înainte de a încheia peregrinajul exact în punctul de unde îl începuseră, trecură pe lângă cea mai mare casă pe care o văzuse Maria pe insulă. Avea o terasă largă și un portic peste ușa de la intrare. Katerina se opri să i-o arate.

— Aceasta este locuința oficială a șefului insulei, dar, când Nikos a preluat funcția, nu a vrut să-i scoată din casă pe șeful de atunci și pe nevasta lui, așa că ei au rămas unde erau și Nikos la fel. Șeful a murit de mult, dar Elpida

Kontomaris mai este încă aici.

Maria recunoscuse numele numai decît. Elpida Kontomaris fusese cea mai bună prietenă a mamei ei. Dureros era faptul că, în timp ce majoritatea celor din jur supraviețuiseră, mama ei murise.

— Este o femeie bună, adăugă Katerina.

— Știu, răspunse Maria.

— De unde știi?

— Mama îmi scria mereu despre ea. Erau cele mai bune prietene.

— Dar știi că Elpida și răposatul ei soț l-au adoptat pe Dimitri când a murit mama dumatăle?

— Nu, nu știam. Când a murit, n-am vrut să mai aflu detalii despre viața ei de aici; n-am mai văzut rostul.

O perioadă de timp după moartea mamei, Maria fusese nemulțumită că tatăl ei petrecea atît de mult timp ducându-se la leprozerie; locul nu o mai interesase. Acum, desigur, se simțea cuprinsă de remușcări.

De oriunde ar fi privit plimbându-se pe insulă, vedea satul Plaka și Maria știa că va trebui să-și impună disciplina de a nu se mai uita într-acolo. La ce i-ar fi folosit să vadă cu ce se ocupau oamenii de peste apă? De acum înainte nimic din ce se petrecea acolo nu mai avea legătură cu ea și, cu cît se obișnuia mai repede cu acest lucru, cu atît era mai bine.

Ajunseseră deja înapoi la pîlcul de căsuțe de unde plecaseră. Katerina o conduse pe Maria spre o ușă de culoarea ruginii și scoase o cheie din buzunar. Înăuntru părea la fel de întuneric ca afară, dar cu o apăsare de buton camera se mai înveseli puțin. Plutea ceva umed în aer, ca și când casa n-ar mai fi fost locuită de mult timp. Adevărul era că ultimul locatar zăcuse în spital mai multe luni și în final nu-și mai revenise, dar, dat fiind că unii se însănătoșeau în mod spectaculos chiar și după cel mai virulent episod de febră, pe insulă se încetățenise obiceiul să li se rezerve locuința pînă când se adevăra că nu mai exista nicio speranță.

Camera era mobilată sumar: o masă neagră, două scaune și o „canapea” la perete, construită din beton și acoperită cu un pled gros de lînă. De la fostul locatar se mai păstrau puține obiecte, o vază cu cîteva flori de plastic prăfuite și un suport de farfurii, gol, fixat pe perete. Coliba unui cioban de la munte ar fi fost mai primitoare.

— Rămân să te ajut cu despachetatul, zise Katerina autoritar.

Maria era hotărâtă să nu-și trădeze sentimentele pe care i le stîrnise cocioaba și ar fi reușit doar dacă era lăsată singură. Trebuia să fie fermă.

— Sunteți foarte drăguță, dar nu vreau să mai abuzez de timpul dumneavoastră.

— Bine, zise Katerina. Dar o să trec mai târziu, după-amiază, să văd dacă te pot ajuta cu ceva. Știi unde mă găsești, dacă ai nevoie de mine.

Acestea fiind spuse, plecă. Maria se bucură că rămăsese singură, cu gândurile ei. Katerina avusese intenții bune, dar ea simțise prea multă agitație inutilă și vocea pițigăiată a femeii începuse să o irite. Cineva care să-i spună cum să-și aranjeze casa era tot ce i-ar fi lipsit. Voia să transforme acest loc în căminul ei și acest lucru numai ea îl putea face.

Primul gest fu să ridice vaza cu flori de plastic și să o golească în găleata de gunoi. Acela fu momentul când o copleși deznădejdea. Iat-o într-o încăpere dominată de mirosul decăderii umane, al obiectelor umede ce au reprezentat cândva averea unui om acum mort. Rină atunci reușise să se stăpânească, dar în momentul acela se frânse. Toate orele cât se stăpânise și se arătase veselă de dragul tatălui, pentru soții Papadimitriou și pentru ea însăși, acumulase tensiune, iar acum grozăvia întâmplărilor o copleși. Fusesse atât de scurtă călătoria ce marcase sfârșitul vieții din Plaka și totuși atât de mare distanța pe care o parcursese. Era atât de departe de casă și de tot ce-i era familiar. Îi era dor de tatăl ei, de prieteni, iar mai presus de toate plângea pentru viitorul strălucitor alături de Manoli, care îi fusese furat. În încăperea aceea întunecoasă, îi păru rău că nu a murit. O clipă îi trecu prin minte că poate *era* totuși moartă, pentru că iadul nu putea fi un loc mai trist și mai puțin primitiv decât acesta.

Urcă la etaj, în dormitor. Un pat tare și o saltea de paie, îmbrăcată într-o pânză pătată, era tot ce se afla acolo, cu excepția unei mici icoane de lemn a Fecioarei, atârnată stângaci într-un cui, pe peretele aspru. Maria se așeză, își strânse genunchii la piept și plânse. Cât rămăsese așa nu putea spune, căci în cele din urmă căzuse într-un somn agitat, plin de coșmaruri.

Undeva, în întunericul profund al visului pe parcursul căruia se scufundase în ape adânci, auzi bubuitul îndepărtat al unor tobe și se simți trasă la suprafață. Înțelese că loviturile ritmate, răsunătoare nu erau deloc ale unei tobe, ci zgomotul cuiva care ciocănea insistent la ușa de jos. Deschise ochii, dar câteva clipe trupul păru că refuza să se miște. Mâinile și picioarele îi înțepeniseră de frig și trebui să-și mobilizeze fiecare fărâmbă de voință pentru a se putea da jos din pat și a sta în picioare. Dormise atât de profund, încât pe obrazul stâng i se imprimaseră urmele bumbilor din saltea și nimic n-ar fi reușit să o trezească, de n-ar fi fost această zarvă provocată de musafirul care era pe cale să doboare ușa.

Coborî scara îngustă și când trase zăvorul și deschise, încă amețită de somn, îi

apărură în față, în lumina amurgului, două femei. Una dintre ele era Katerina; cealaltă era mai în vârstă.

— Maria! Ai pățit ceva? strigă Katerina. Ne-am făcut atâtea griji. Batem la ușa de aproape o oră. Mi-a fost teamă că... că ai fi putut... că ți-ai făcut ceva rău.

Ultimele cuvinte îi scăpară aproape involuntar, dar erau întemeiate. Mai existaseră pe insulă nou-veniți care încercaseră să se sinucidă, iar unii chiar reușiseră.

— Sunt bine. Sunt chiar bine, dar vă mulțumesc că-mi purtați de grijă. Cred că am adormit... Intrați, afară plouă.

Maria deschise larg ușa și se dădu la o parte, să le facă loc celor două femei să intre.

— Să vă prezint. Ea este Elpida Kontomaris.

— *Kyria* Kontomaris. Vă cunosc atât de bine după nume. Ați fost buna prietenă a mamei mele.

Cele două femei se prinseră de mână.

— O văd pe mama ta în tine, spuse Elpida. Nu te-ai schimbat mult față de fotografiile pe care le avea la ea, deși a trecut mult timp de atunci. Am iubit-o pe mama ta, a fost una dintre cele mai bune prietene din viața mea.

Katerina privi în jur. Camera arăta exact la fel ca de dimineață. Lăzile Mariei rămăseseră nedeschise și se vedea clar că nici nu încercase să despacheteze. Casa era încă a omului care murise. Elpida Kontomaris nu văzu decât o tânără încurcată, într-o cameră goală, rece, într-un moment al zilei când cei mai mulți luau o masă caldă, cu gândul la confortul familiar al patului propriu.

— Uite ce e, ce-ar fi să vii să stai la mine astă-seară? întrebă ea cu bunătate. Am o cameră liberă, așa că nu va fi niciun deranj.

Fără să vrea, Maria fu cuprinsă de un tremur. Înfrigurată de situația ei și de umezeala casei, acceptă fără ezitare. Își amintea că trecuse pe lângă casa Elpidei ceva mai devreme și, cu atenția pentru detaliu specifică femeilor, remarcase perdelele bogate, de dantelă, ce acopereau ferestrele. Da, i-ar fi plăcut să stea acolo în seara aceea.

Următoarele câteva nopți dormi în casa Elpidei Kontomaris, revenind ziua la casa ce urma să devină căminul ei. Munci mult să o transforme, vărui pereții și revopsi ușa de la intrare într-un verde strălucitor, proaspăt, care să-i amintească mai degrabă de începutul primăverii, decât de sfârșitul toamnei. Despachetă cărțile, fotografiile și cele câteva tablouri pe care le agăță pe pereți, călcă broderiile pe care le răspândi pe masă și pe scaunele confortabile de care Elpida decisese că nu mai avea nevoie. Montă o poliță și își aranjă pe ea borcanele cu

plante medicinale și făcu din bucătăria murdară de până atunci un loc ostil germenilor, frecând-o până începu să strălucească.

Prima zi de descurajare și disperare rămase în urmă și, deși se mai gândi încă multe săptămâni la ce pierduse, începu să vadă și un viitor. Reflectă îndelung la viața pe care ar fi dus-o alături de Manoli și începu să se întrebe cum ar fi reacționat el la greu. Deși ducea dorul firii lui vesele și ușurinței cu care făcea o glumă din orice, nu-și putea imagina cum ar fi putut el tolera adversitățile, dacă le-ar fi ieșit în cale. Maria gustase șampanie o singură dată, la nunta surorii ei. După prima înghițitură, care fusese acidulată, bulele dispăruseră și Maria se întreabă dacă nu așa ar fi arătat și căsătoria ei cu Manoli, Nu va ști niciodată și, încetul cu încetul, se gândi tot mai puțin la el, aproape dezamăgită de sine, pentru că iubirea părea să i se evapore cu fiecare zi. El nu făcea parte din lumea în care trăia ea acum.

Îi povesti Elpidei cum trăiseră după plecarea mamei, cum îl îngrijise pe tata, căsătoria surorii ei într-o familie bună, perioada cât fusese curtată de Manoli și logodna lor. Vorbea cu Elpida ca și cu mama ei și bătrâna începu să o îndrăgească pe această fată, pe care o cunoscuse cu mulți ani în urmă, din descrierile mamei.

Pentru că în prima după-amiază adormise și pierduse întâlnirea cu doctorul Lapakis, Maria se prezentă la consultație în altă zi din săptămână. Doctorul notă simptomele și marcă amplasamentul leziunilor pe desenul stângaci al siluetei ei, comparând propriile sale observații cu informațiile pe care i le trimisese doctorul Kyritsis și băgând de seamă că apăruse o pată nouă pe spate. Evoluția îl alarmă. Pentru moment Maria avea o stare generală bună, dar dacă intervenea o schimbare, nimic nu mai rămânea din speranțele lui inițiale privind supraviețuirea ei.

Trei zile mai târziu, Maria se duse să-l întâlnească pe tatăl ei. Știa că Giorgis trebuia să fi pornit, punctual ca de obicei, la nouă fără zece, ca să-l aducă pe Lapakis, iar pe la fără cinci zări barca. Însă văzu că aducea trei oameni, lucru neobișnuit. O clipă îi trecu prin minte că ar fi putut fi Manoli, încalcând toate regulile pentru a veni să o vadă. Dar când reuși să distingă figurile celor din barcă, își dădu seama că era Kyritsis. Inima îi tresări, pentru că pe doctorul subțire, cu părul argintiu, îl asocia cu șansa unei vindecări.

Când barca se lovi ușor de ponton, Giorgis aruncă odgonul Mariei, care îl legă cu dexteritate de un stâlp, așa cum mai făcuse de o mie de ori. Deși își făcuse griji pentru fata lui, Giorgis se strădui să nu arate.

— Maria... mă bucur să te văd... Uite cine a venit. E doctorul Kyritsis.

— Văd, tată, zise Maria binedispusă.

— Ce mai faci, Maria? se interesă Kyritsis, coborând agil din barcă.

— Mă simt cum nu se poate mai bine, doctore Kyritsis. Niciodată nu m-am simțit altfel, răspunse ea.

El se opri să o privească. Tânăra aceasta nu-și afla locul acolo, pe insulă. Atât de perfectă și atât de nepotrivită.

Nikos Papadimitriou venise pe chei să-i întâmpine pe cei doi medici și, în timp ce Maria rămase să vorbească cu tatăl, cei trei bărbați dispărură în tunel. Trecuseră paisprezece ani de la ultima vizită a lui Nikolaos Kyritsis și transformările petrecute pe insulă îl uimira. Repararea clădirilor începuse încă de atunci, dar rezultatul îi depășea așteptările. Când ajunseră la spital, fu cu atât mai uimit. Clădirea inițială rămăsese neschimbată, dar fusese construită o aripă nouă, încă o dată cât partea veche. Kyritsis își aminti planurile de pe peretele biroului lui Lapakis și își dădu seama imediat că doctorul își împlinise ambiția.

— Este uluitor! exclamă el. Este aievea. Exact cum l-ai dorit.

— Dar după mult sânge, sudoare și lacrimi, te asigur – cea mai mare parte, de la omul acesta de lângă tine, spuse el, arătând cu capul spre Papadimitriou.

Șeful plecă și Lapakis îl conduse mândru pe Kyritsis să vadă spitalul cel nou. Încăperile din aripa nouă erau înalte, cu ferestre din podea până în tavan. În timpul iernii, obloanele solide și pereții groși îi fereau pe pacienți de bătaia ploii și de mugetul vântului, iar vara ferestrele erau deschise larg, să între briza binefăcătoare, ce urca dinspre marea de dedesubt. În fiecare salon erau numai două sau trei paturi și fuseseră prevăzute încăperi separate pentru femei și pentru bărbați. Peste tot era o curățenie exemplară și Kyritsis observă că fiecare încăpere avea propria cabină de duș. Paturile erau ocupate în cea mai mare parte, dar atmosfera din spital era în general calmă și tăcută. Doar câțiva pacienți se răsuceau și se învârteau, iar unul se văita încet de durere.

— În fine, am un spital în care pacienții sunt tratați așa cum se cuvine, zise Lapakis când se întoarseră în biroul lui. Și, mai ales, un loc unde își pot păstra demnitatea.

— Este impresionant, Christos, zise Kyritsis. Probabil ai muncit foarte mult să realizezi toate acestea. E o curățenie excepțională și pare confortabil – și cu totul diferit de ceea ce țineam eu minte.

— Da, dar condițiile bune nu le sunt suficiente. Mai mult decât orice, ei vor să se facă bine și să plece de aici. Doamne, cât își doresc să plece, zise Lapakis ostentiv.

Majoritatea locuitorilor insulei aflaseră că se încercau tratamente noi, dar

puține ajunseseră până la ei. Unii erau siguri că se va găsi un leac cât încă mai erau ei în viață, dar pentru mulți, ale căror membre și fețe fuseseră deformate de boală, totul rămânea doar un vis. Câțiva se oferiseră voluntar pentru operații minore, care să amelioreze efectele paraliziei picioarelor sau să le îndepărteze leziunile majore, dar la mai mult de atât nu se așteptau.

— Uite, trebuie să fim optimiști, zise Kyritsis. Pentru moment se testează câteva medicamente. Nu produc rezultate peste noapte, dar crezi că s-ar găsi aici pacienți care ar vrea să le încerce?

— Sunt sigur, Nikolaos. Sunt câțiva care ar încerca orice. Unii dintre cei mai bogați insistă pentru uleiul unor arbori din Malaysia, în ciuda costului și a injecțiilor dureroase. Ce au de pierdut dacă încearcă ceva nou?

— De fapt, destul de mult în acest stadiu... replică Kyritsis gânditor. Sunt pe bază de sulf, după cum probabil știi, și dacă pacientul nu este sănătos în rest, efectele secundare pot fi dezastruoase.

— Ce vrei să spui?

— Poate interveni orice, de la anemie până la hepatită – și chiar psihoze. La Congresul de lepră de la Madrid, de la care tocmai vin, au fost raportate chiar și cazuri de suicid, atribuite noului tratament.

— Ei bine, va trebui să cântărim cu atenție care dintre pacienții noștri vor putea juca rolul de cobai, dacă vor voi. Dacă trebuie să aibă o sănătate robustă, nu sunt mulți în această situație.

— Nu trebuie să facem nimic imediat. Ar trebui să începem prin a stabili o listă de candidați adecvați, iar pe urmă să discutăm cu ei această posibilitate. Nu este un proiect pe termen scurt – probabil că nu am începe injecțiile decât peste câteva luni. Ce zici?

— Cred că este cea mai bună cale. Simplul fapt că avem un plan este un progres. Ți amintești când am făcut aici prima listă de nume? Pare atât de mult de atunci și majoritatea celor înscriși pe ea au murit, spuse Lapakis trist.

— Dar astăzi lucrurile arată altfel. Pe vremea aceea nu era vorba despre o posibilitate reală, tangibilă de tratament; încercam doar să îmbunătățim metodele de prevenire a contaminării.

— Da, știu. Dar simt că am bătut pasul pe loc, asta-i tot.

— Este de înțeles, dar sunt convins că pentru unii dintre cei de aici există un viitor în care să spere. Oricum, peste o săptămână vin din nou, așa că ne vom putea uita la niște nume atunci?

Kyritsis reveni singur la chei. Era miezul zilei și Giorgis trebuia să fi venit să-l ia, așa cum aranjaseră. Cum mergea pe stradă, trecând pe lângă biserică,

magazine și *kafenion*, câțiva oameni întoarseră capul după el. Singurii străini pe care îi vedeau oamenii locului erau cei nou-veniți pe insulă și niciunul dintre aceia nu mergea cu pasul hotărât al acestui bărbat. Când doctorul ieși din tunel și îi apăru în față marea vălurită ca la sfârșit de octombrie, văzu barca săltând în sus și în jos la câteva sute de metri în larg și femeia de pe chei. Privea spre orizont, dar când auzi pași în spate se întoarse. În mișcare, șuvițele de păr lung i se învolburară în jurul feței și doi ochi ovali îl priviră cu speranță.

Cu mulți ani în urmă, înainte de război, Kyritsis vizitase Florența și văzuse tabloul captivant al *Nașterii lui Venus*. Cu marea verde întinzându-se în spatele ei și cu părul lung răvășit de vânt, Maria îi amintea de acea pictură. Kyritsis chiar avea acasă, la Heraklion, o copie înrămată și privind-o pe această femeie tânără văzu același zâmbet abia schițat, timid, aceeași înclinare întrebătoare a capului, aceeași inocență abia născută. Asemenea frumusețe în viața reală, nu mai văzuse până atunci. Rămase pironit locului. În clipa aceea nu o privea ca pe o pacientă, ci ca pe o femeie, și o găsi mai frumoasă decât văzuse vreuna vreodată.

— Domnule doctor Kyritsis, spuse ea, trezindu-l din reverie cu sunetul propriului nume. Domnule doctor Kyritsis, a venit tatăl meu.

— Da, da, mulțumesc, se bâlbâi el, devenind brusc conștient că probabil o fixase cu privirea.

Maria țină barca nemișcată până se urcă doctorul, apoi îi dădu drumul, desprinsă odgonul și i-l aruncă. Când îl prinse, Kyritsis o privi. Simțea nevoia să o mai vadă o dată, să fie sigur că nu visase. Nu visase. Chipul lui Venus nu-i putea depăși perfecțiunea.

Capitolul 18

Pe nesimțite toamna se transformă în iarnă și mirosul de mosc al fumului de lemne arse impregnă aerul din Spinalonga. Oamenii își vedeau de treburile zilnice, înfășurați din cap până în picioare în tot ce-și puteau pune de lână pe ei, pentru a se apăra de frig, căci din orice parte ar fi băttut vântul, insula îl primea în plină forță.

În casa Mariei spiritele foștilor locatari fuseseră alungate. Fiecare tablou, față de masă sau mobilă era acum a ei și un vas de sticlă plin cu levănțică și petale de trandafir, așezat în mijlocul mesei parfuma aerul cu mireasma lui dulce.

Spre surprinderea Mariei, primele săptămâni pe care le petrecu pe insulă trecură repede. Un singur moment îi lăsa un sentiment distinct de neliniște. Abia se mutase din casa caldă, mobilată mai degrabă pretențios a Elpidei, în mediul ei

mai primitor. Când ieși din alee și dădu colțul spre strada principală vrând să cumpere ceva de la băcănie, se ciocni efectiv de o femeie. Era mult mai scundă decât Maria și când se depărtară una de alta, Maria văzu că era și considerabil mai bătrână. Avea fața brăzdată de zbârcituri profunde și atât de sfrijită, încât lobii urechilor, măriți mult din cauza leprei, ieșeau monstruos în evidență. Bastonul pe care se sprijinea femeia la mers zburase până în mijlocul străzii.

— Vă rog să mă scuzați, spuse Maria cu răsuflarea tăiată, sprijinind-o pe bătrână de braț și ajutând-o să-și recapete echilibrul.

Ochii negri, mici ca măgelele, o priviră pe Maria fix.

— Să fii mai atentă, ripostă femeia, apucându-și bastonul. Și cine ești, mă rog? Nu te-am mai văzut pe-aici.

— Sunt Maria Petrakis.

— *Petrakis!* Scuipă cuvântul de parcă ar fi fost amar ca sămburele de măslină mâncată direct din copac. Am cunoscut odată o femeie care se numea Petrakis. A murit.

În glasul ei răsună o notă de triumf și Maria înțelese imediat că acea cotoroanță adusă de spate era vechiul dușman al mamei ei.

Cele două femei își văzură fiecare de drumul ei. Maria urcă dealul până la brutărie și când se întoarse să vadă încotro o luase *Kyria Kroustalakis*, o văzu stând la capătul de jos al străzii, lângă fântâna publică, urmărind-o pe ea cu privirea. Maria întoarse repede ochii în altă parte. Se înfioră.

— Nu te speria, zise o voce în spatele ei. Nu poate face rău.

Era Katerina, care văzuse coliziunea dintre Maria și vechea adversară a mamei ei.

— E doar o vrăjitoare bătrână, marinată în propriul suc amar, o viperă care și-a pierdut veninul.

— Sunt sigură că ai dreptate, dar lasă impresia unui șarpe care mai poate încă mușca, zise Maria cu inima bătându-i mai repede decât de obicei.

— Crede-mă, nu poate. La ceva însă tot mai este bună – să otrăvească sentimentele oamenilor –, iar cu tine a reușit, cu siguranță.

Femeile urcară în continuare pe stradă împreună și Maria decise să nu se mai gândească la *Kristina Kroustalakis*. Văzuse deja că mulți oameni din *Spinalonga* se împăcaseră cu soarta și nu aveau nevoie de cineva care să le disturbe liniștea.

O întâlnire mai bine-venită cu o parte din trecutul mamei fu momentul când făcuse cunoștință cu *Dimitri Limonias*. *Elpida* îi invită la ea într-o seară și amândoi așteptară întâlnirea cu oarecare emoție.

— Mama dumitale a fost extrem de bună cu mine, începu *Dimitri*, după ce

fuseseră turnate băuturile și se așezaseră amândoi. M-a tratat ca pe fiul ei.

— Te-a iubit ca pe copilul ei, zise Maria. De aceea.

— Simt că trebuie să-mi cer cumva iertare. Știu că toți m-au considerat vinovat că i-am transmis boala, zise Dimitri ezitând. Dar am vorbit cu doctorul Lapakis despre acest lucru pe îndelete și el crede că este puțin probabil ca bacteria să fi trecut de la mine la mama dumitale. Simptomele se dezvoltă atât de lent, încât el crede că am contractat boala fiecare din altă parte.

— Nu cred că mai contează acum, zise Maria. Nu sunt aici să te acuz. M-am gândit doar că ar fi o idee bună să ne cunoaștem. În cele din urmă, ești aproape ca un frate.

— Ești foarte generoasă, spuse el. Nu prea mai simt că am familie. Părinții mei au murit amândoi, iar frații și surorile nu obișnuiesc să-mi scrie. Le este rușine, fără îndoială. Dumnezeu mi-e martor, eu nu înțeleg de ce.

Trecură câteva ore cât cei doi vorbiră despre insulă, școală și Eleni. Dimitri avusese noroc. În timpul șederii în Spinalonga se bucurase de îngrijire afectuoasă din partea lui Eleni și apoi a Elpidei. Una fusese o mamă cu experiență, iar cealaltă îl tratase ca pe prețiosul copil pe care și-l dorise întotdeauna, oferindu-i o dragoste și o atenție care uneori îl sufocaseră aproape. Maria era bucuroasă că-l cunoscuse pe acest frate vitreg și cei doi își făcură obiceiul să se întâlnească la o cafea sau chiar la o cină pregătită de ea, când Dimitri îi povestea despre munca lui. În vremea aceea avea paisprezece copii la școală și ambiția de a-i învăța să citească până împlineau șapte ani. Petrecându-și timpul cu cineva preocupat de viața profesională o făcu pe Maria să înțeleagă că boala nu-i va domina întreaga existență. Prezentarea la spital la fiecare două săptămâni, o gospodărie încheată ce trebuia întreținută în ordine și curățenie, un lot de pământ de îngrijit. Alături de întâlnirile cu tatăl ei, acestea erau reperele existenței ei de femeie singură, fără copii.

La început Maria se temu să-i spună tatălui că-și făcuse un prieten care era Dimitri. Lui i s-ar fi putut părea ca o trădare, căci după știința familiei băiatul o infectase pe Eleni. Dar Giorgis petrecuse suficient timp în compania doctorului Lapakis pentru a afla că lucrurile nu stăteau întocmai așa, astfel încât atunci când Maria îi mărturisi că Dimitri era acum prietenul ei, tatăl avu o reacție neașteptată.

— Cum e băiatul acesta? întrebă el.

— La fel de dedicat cum era și mama, răspunse ea. Și este un tovarăș bun. A citit toate cărțile de la bibliotecă.

Nu era lucru puțin. Biblioteca avea acum peste cinci sute de volume, cele mai

multe trimise de la Atena, dar Giorgis nu fu prea impresionat. Altceva voia el să știe.

— Vorbește despre mama?

— Nu prea mult. Probabil se gândește că ar fi lipsit de sensibilitate. Odată mi-a spus că viața lui de aici a fost mai bună decât cea pe care ar fi avut-o dacă nu ar fi venit în Spinalonga.

— Ciudat că spune așa ceva! exclamă Giorgis.

— Am impresia că viața a fost deosebit de grea pentru părinții lui și, cu siguranță, el nu ar fi putut deveni învățător... în fine, ce face Anna?

— Nu știu. Presupun că bine. Trebuia să vină să mă vadă de Sfântul Grigore, dar mi-a trimis un mesaj să-mi spună că nu se simțea bine. Chiar nu știu ce-i cu ea.

„Mereu aceeași poveste”, gândi Maria. Întâlniri promise și anulate în ultimul moment. Era un comportament la care Giorgis se aștepta de acum, dar, de la distanță, Maria continua să se necăjească din cauza nepăsării cu care îl trata Anna pe omul care se luptase din greu să le crească.

Nu trecu o lună de zile și Maria își dădu seama că avea nevoie de ceva cu care să-și ocupe timpul, așa că luă de pe raft carnetul ei uzat, de notițe. Conținea, scrise de mână, toate instrucțiunile privind utilizarea ierburilor medicinale. *Pentru tratament și vindecare*, pusese titlul pe prima pagină, cu scrisul ei ordonat, de școlăriță. În contextul leprei, cuvintele păreau naive, optimiste și atât de improbabile. Cu toate acestea, existau numeroase alte afecțiuni de care sufereau oamenii din Spinalonga, de la deranjamente la stomac până la tuse, iar dacă ea putea să-i ușureze de acelea, așa cum făcuse cu mult succes în viața ei trecută, atunci merita să încerce.

Maria ardea să vorbească despre planurile ei și, într-o zi, când veni Fotini în vizită, îi spuse cum avea de gând să scotocească partea nelocuită, stâncoasă a insulei, în căutarea ierburilor, când aveau să răsară la primăvară.

— Chiar și pe faleza calcaroasă, acoperită cu sare de mare, cresc, se pare, din abundență salvie, mirt, oregano, rozmarin și cimbru. Ele vor constitui mijloacele de bază pentru a asigura remediile în afecțiunile generale și voi încerca să cultiv eu însămi alte plante folositoare, pe parcela mea de pământ. Trebuie să obțin aprobarea doctorului Lapakis, după aceea voi da un anunț în ziarul nostru, îi spuse ea lui Fotini, care în ziua aceea friguroasă se simți încălzită auzind-o pe prietena ei cea dragă, atât de plină de ardoare și entuziasm. Dar povestește-mi ce se petrece la Plaka, îi ceru Maria, neobișnuită să vorbească numai ea.

— Nu mare lucru. Mama zice că Antonis este la fel de țăfnos ca întotdeauna și

că ar fi timpul să-și găsească o nevestă, iar Angelos a întâlnit săptămâna trecută o fată din Elounda și pare foarte prins de ea. Așa că, cine știe, poate unul din frații mei burlaci se va căsători cât de curând.

— Dar de Manoli ce știi? întrebă Maria calmă. L-ai mai văzut?

— Păi, Antonis îl întâlnește mereu la moșie... Ești supărată din cauza lui, Maria?

— Probabil că sună îngrozitor, dar nu-i duc dorul pe cât aș fi crezut. De fapt, nu mă mai gândesc la el decât când stăm așa și vorbim despre Plaka. Mă simt aproape vinovată că nu simt și altceva. Găsești că e ciudat?

— Nu, nu. Cred că e un lucru bun.

De când, cu mult timp în urmă, fusese cea care afla de la Antonis tot ce se spunea în sat despre logodnicul Mariei, Fotini nu mai avusese niciodată încredere deplină în Manoli și știa că, pentru viitor, era mai bine dacă Maria îl putea uita. Adevărul era că Maria nu mai avea nicio șansă să se mărite cu el, în situația dată.

Era timpul să plece. Maria privi pântecul proeminent al prietenei ei.

— Mișcă? întrebă ea.

— Da, răspunse Fotini. Tot timpul.

Fotini se apropia de termenul sarcinii și începuse să-și facă griji că marea devenise prea agitată pentru a mai putea să o traverseze, ca să vină să-și vadă prietena.

— Poate ar fi mai bine să nu mai vii de-acum, zise Maria. Dacă nu ești atentă, ai să naști în barca tatălui meu.

— Mă voi întoarce imediat după ce nasc, o asigură Fotini. Și-ți voi scrie. Îți promit.

Giorgis stabilise o adevărată rutină a vizitelor la fiica sa, în Spinalonga. Deși pentru Maria era o consolare să știe că tatăl ei venea și pleca, uneori de mai multe ori pe zi, nu avea rost să-l vadă de fiecare dată. Știa că era rău pentru amândoi să se întâlnească atât de des; însemna să se prefacă a continua viața pe care o trăiseră înainte, dar într-alt loc. Deciseră să se limiteze la trei întâlniri pe săptămână, luna, miercurea și vinerea. Zilele acestea erau ca niște faruri în săptămână pentru ea. Luna era și ziua lui Fotini, după ce-și va relua vizitele, miercurea era ziua când venea Kyritsis, iar vinerea era singură cu tatăl ei.

La mijlocul lunii ianuarie Giorgis aduse vestea emoționantă că Fotini dăduse naștere unui fiu. Maria voia să afle totul în detaliu.

— Cum îl cheamă? Cum arată? Cât cântărește? întrebă ea nerăbdătoare.

— Mattheos, răspunse Giorgis. Arată ca orice copil și habar nu am cât

cântărește. Cam cât un sac de făină, presupun.

Până săptămâna următoare Maria brodă o mică față de pernă, cu numele copilului și data lui de naștere și o umplu cu lavandă uscată. „Pune-o în leagănul lui. Îi va ajuta să doarmă”, scrisese ea pe un bilețel pentru Fotini.

Prin aprilie Fotini era pregătită să vină din nou s-o vadă pe Maria. În pofida noilor ei responsabilități de mamă, încă mai știa în detaliu tot ce se întâmpla la Plaka și antenele ei erau bine dirijate înspre toate mișcările de du-te-vino ale localnicilor. Maria adora să afle noutățile, dar asculta cu mult interes și când prietena ei îi descria încercările și bucuriile noului ei statut de mamă. La rândul ei îi povestea ceea ce se petrecea în Spinalonga și discuțiile lor durau întotdeauna mai bine de o oră, deși femeile nu se opreau nici să răsuflă.

Întâlnirile de miercurea cu doctorul Kyritsis erau cu totul altceva. Maria îl găsea pe medic destul de deconcertant. Îi venea greu să uite momentul când aflate diagnosticul și cuvintele lui îi răsunau încă în minte: „... în corpul dumitale este prezentă lepra”. El o condamnase la o moarte vie, dar tot el era cel care acum îi oferea o mică promisiune, că într-o bună zi ar putea scăpa de boală. A-l pune în legătură cu tot ce era mai rău și în același timp cu tot ce putea fi mai bine îi crea o stare de derută.

— Este foarte distant, îi spusese lui Fotini într-o zi, când stăteau de vorbă așezate una lângă alta pe zidul scund de piatră, ce împrejmuia unul dintre copacii care umbreau cheiul. Puțin cam dur, ca oțelul, cum îi este și părul.

— După cum vorbești, nu-ți prea place de el, îi răspunse Fotini.

— Nu sunt sigură că-mi place, spusese Maria. Mi se pare că mă fixează cu privirea și totuși, parcă s-ar uita prin mine, de parcă nici n-aș fi. Acolo. Pe tata însă se pare că-l înveselește și cred că acesta este un lucru bun.

„Ciudat, gândi Fotini, cum aduce Maria întotdeauna vorba despre omul acesta, mai ales dacă nu-l place.”

La câteva săptămâni după prima vizită a lui Kyritsis, cei doi doctori au întocmit lista cazurilor selecționate pentru a le monitoriza în perspectiva posibilității de a primi tratamentul medicamentos. Pe listă se afla și numele Mariei. Era tânără, sănătoasă, venită de curând și din toate punctele de vedere un candidat ideal; cu toate acestea, pentru motive pe care nu și le putea explica nici sieși, Kyritsis nu voia să o includă în primul grup de pacienți cărora urmau să le facă injecțiile peste câteva luni. Doctorul se împotriva acestei reacții iraționale. Anii cât comunicase diagnostice nedorite unor oameni care meritau cu totul altceva îl învățaseră să nu se implice emoțional. Obiectivitatea îl ajuta să rămână imperturbabil, uneori chiar lipsit de expresivitate. Deși doctorul Kyritsis era în

general preocupat de soarta oamenilor, pacienții îl considerau rece.

Kyritsis decise să scurteze lista de la douăzeci la cincisprezece, iar aceste cazuri să le urmărească cu mare atenție timp de mai multe luni, pentru a stabili dacă se potriveau scopului urmărit și ce doză să le administreze. De pe lista finală omise numele Mariei. Nu era nevoie să-și justifice decizia în fața nimănui, dar își dădea seama că era prima hotărâre, probabil în întreaga sa carieră, pe care nu o luase sub imperiul rațiunii. Își spunea că era spre binele ei. Nu se cunoșteau îndeajuns efectele secundare ale dozelor de medicament, iar el n-o voia pe Maria în primele rânduri ale unui experiment. Nu era sigur că ea ar fi rezistat.

Într-o dimineață la începutul acelei veri, pe drumul spre Spinalonga, Kyritsis îl întrebase pe Giorgis dacă trecuse vreodată dincolo de tunelul de intrare în colonie.

— Sigur că nu, răspunse Giorgis oarecum surprins. Nici nu mi-a dat prin minte. Nu este permis.

— Dar ai putea să o vizitezi pe Maria chiar la ea acasă, spuse el. Fără niciun risc serios.

Kyritsis, care cunoștea de acum foarte bine simptomele Mariei, știa că șansele ca Giorgis Petrakis să se molipsească de lepră de la fiica sa erau de una la un milion. Nu existau bacterii la suprafața leziunilor pe care le avea Maria pe piele și, dacă Giorgis nu intra în contact direct cu răni deschise, nu exista practic niciun pericol să se infecteze.

Giorgis îl privi gânditor. Nu le dăduse prin minte, nici lui, și nici Mariei, că ar putea petrece un timp împreună, în casa ei. Ar fi infinit mai civilizat decât să se vadă pe chei, în bătaia vântului, iarna și arși de soare, vara. Ce ar fi putut fi mai minunat?

— Voi vorbi cu Nikos Papadimitriou despre acest lucru și îi voi cere părerea doctorului Lapakis, dar eu nu văd niciun motiv pentru care nu s-ar putea.

— Dar ce-ar zice lumea din Plaka, dacă ar afla că intru în leprozerie și că nu livrez doar mărfuri pe chei?

— Dacă aș fi în locul dumitale, aș păstra secretul. Știi la fel de bine ca mine ce cred oamenii de acolo despre viața de pe insulă. Sunt convinși cu toții că lepra se răspândește printr-o strângere de mână sau prin simpla prezență în aceeași încăpere cu bolnavul. Dacă ei ar ști că dumneata bei cafeaua în aceeași casă cu cineva care are boala, cred că îți dai seama care ar putea fi consecințele.

Giorgis știa mai bine decât oricine că doctorul Kyritsis avea dreptate. Cunoștea prea bine prejudecățile oamenilor cu privire la leproși și ani de zile fusese obligat să asculte punctele de vedere ale ignoranților – chiar și ale celor

care se considerau a-i fi prieteni – despre acest subiect. Dar ce vis frumos, să stea și să bea, din nou, o cană de cafea sau un pahar de uzo cu minunata lui fiică! Ar fi într-adevăr posibil?

Kyritsis vorbi cu șeful insulei chiar în ziua aceea și îi ceru părerea lui Lapakis. În aceeași seară, când îl întâlni pe Giorgis, fu în măsură să-i comunice că obținuse aprobarea oficială pentru vizitele lui.

— Dacă vrei să te inviți singur dincolo de tunel, spuse el, ești liber să o faci.

Giorgis nu-și putea crede urechilor. Nici nu mai ținea minte de când nu mai trăise o asemenea emoție și era nerăbdător s-o vadă pe Maria și să-i spună ce propusese Kyritsis. Vineri dimineață, de cum puse Giorgis piciorul pe uscat, Maria știu că se întâmplase ceva. Citea acest lucru pe chipul tatălui ei.

— Am voie să vin la tine acasă! spuse el dintr-o suflare. Poți să-mi faci o cafea.

— Poftim? Cum? Nu-mi vine să cred... Ești sigur? întrebă Maria sceptică.

Ar fi ceva atât de simplu și de prețios. La fel ca soția și fiica sa, Giorgis fu foarte emoționat străbătând tunelul întunecos ce conducea dincolo de zidul fortificat. Când ieși în soarele strălucitor ce scălda colonia de leproși, trăi aceeași revelație ca și ele. La începutul lunii iunie ziua era deja caldă și chiar dacă lumina clară urma să se transforme într-o nebuloasă, culorile aprinse ale imaginii ce i se ivi în fața ochilor îl amețiră. O bogăție de mușcate roșu-aprins cădea în cascade din urne uriașe, un leandru roz își așternea umbra peste un vas cu pui de broaște țestoase și un palmier de un verde intens se unduia ușor lângă ușa albastră a unui atelier de fierărie. Cratițe argintii, lucioase atârnav într-un șir și străluceau în soare. Vase foarte mari, în care busuiocul creștea verde și proaspăt, stăteau la ușa fiecărei case, pregătite să dea gust până și celor mai insipide bucate. Nu, nu era ceea ce își imaginase el.

Maria era la fel de emoționată ca și tatăl ei, dar și puțin îngrijorată de prezența lui. Nu voia să-l vadă intrând prea adânc în colonia de leproși, nu numai pentru că ar fi atras privirile și curiozitatea, ci pentru că prezența lui ar fi putut stârni invidie și resentimente printre ceilalți bolnavi. Voia să-l păstreze pe tatăl ei numai pentru ea.

— Pe aici mergem, tată, îl îndemnă ea, ieșind din strada principală și intrând în piațeta în care se afla casa ei

Descuie ușa de la intrare și îl conduse înăuntru. Curând aroma cafelei care bolborosea în ibricul de pe plită se răspândi în toată casa, iar pe masă apărură o farfurie cu baclavale.

— Bine ai venit, îi spuse Maria.

Giorgis nu prea știa la ce se așteptase, în orice caz nu la ceea ce vedea. Era replica locuinței lui din Plaka. Recunoscuse fotografii, icoane și obiecte de porțelan care se potriveau cu cele din locuința lui. Își aminti vag că Eleni ceruse câteva farfurii și cești din serviciile familiei, ca să poată mânca folosind aceeași veselă ca și restul familiei. Piesele îi rămăseseră apoi Elpidei, care păstrase bunurile soției lui când aceasta murise, iar acum ajunseseră la Maria. Văzu de asemenea fețele de masă și tișlaiferele pe care le brodase Maria timp de mai multe luni și un val de tristețe îl cuprinse la gândul casei lui Manoli din livada de măslini, unde ar fi trebuit ea să trăiască, dacă lucrurile și-ar fi urmat cursul plănuirilor.

Se așezară la masă și sorbiră cafeaua.

— N-am crezut că voi mai sta vreodată la aceeași masă cu tine, Maria, spuse el.

— Nici eu, răspunse Maria.

— Trebuie să-i mulțumim doctorului Kyritsis pentru acest lucru, continuă Giorgis. Vederile lui sunt cam prea moderne, dar este un lucru care îmi place.

— Ce vor spune prietenii tăi din Plaka, atunci când vor afla că ai început să intri în colonie?

— Nu le voi spune. Știi bine ce-ar zice. Sunt la fel de plini de prejudecăți în ce privește Spinalonga, cum au fost întotdeauna. Chiar dacă îi desparte marea de acest loc, ei sunt convinși că lepra va fi transmisă prin aer și că se vor infecta. Dacă ar afla că am intrat în casa ta, probabil că m-ar alunga din cârciumă!

Poate că ultimul comentariu fusese zeflemitor, dar Maria încă își mai făcea griji.

— Atunci poate ar fi mai bine să nu le spui nimic. Nu mă îndoiesc că sunt destul de îngrijorați de faptul că vii aici atât de des.

— Ai dreptate. Știi, unii dintre ei cred că eu am adus microbii de aici și te-am infectat pe tine la Plaka.

Maria fu îngrozită să afle că boala ei alimenta asemenea temeri în sat și se alarmă la gândul că tatăl ar putea suferi prejudicii chiar din partea celor mai buni prieteni, a oamenilor cu care crescuse. Dacă i-ar fi văzut acum: un tată și fiica lui, așezați la o masă, mâncând cele mai dulci prăjituri pe care le puteai cumpăra! Nimic nu era mai departe de imaginea convențională a unei leprozerii. Momentul nu putea fi stricat nici măcar de iritarea pe care i-o producea gândul la discuțiile pline de ignoranță ale oamenilor din restul țării.

Când terminară de băut cafeaua, veni vremea ca Giorgis să plece.

— Tată, crezi că într-o zi ar vrea să vină și Fotini?

— Sunt sigur că ar vrea, dar întreab-o luni, când va sosi.

— Mă gândesc că... este o viață atât de normală. Să bei ceva împreună cu un prieten. Nu-ți pot spune cât de mult înseamnă pentru mine.

Maria, de obicei foarte atentă să-și controleze emoțiile, avea vocea sugrumată. Giorgis se ridică să plece.

— Nu-ți face griji, Maria. Sunt sigur că va veni – și eu la fel.

Cei doi se întoarseră pe jos până la barcă și Maria îi făcu din mână la plecare.

Când ajunse înapoi la Plaka, fără să mai piardă o clipă, Giorgis îi spuse lui Fotini că fusese în casa Mariei și, fără nicio ezitare, prietena cea mai bună a fiicei lui - îl întreabă dacă nu putea și ea să facă același lucru. Unii ar fi considerat gestul necugetat, dar Fotini știa mai bine decât alții cum se putea transmite lepra și la următoarea vizită, de cum coborî din barcă, o apucă pe Maria de braț.

— Haide, zise ea, vreau să-ți văd casa.

Un zâmbet larg înflori pe chipul Mariei. Cele două femei alergară prin tunel și curând ajunseră la casa Mariei. Răcoarea din interior era bine-venită și în locul unei cafele tari băură *kanelada*, băutura rece cu scorțișoară, care le plăcuse în copilărie.

— Ești foarte drăguță că ai vrut să vii aici, să mă vezi, spuse Maria. Știi, nu mi-am imaginat decât singurătatea în acest loc. Este cu totul altceva când ai musafiri.

— Este mult mai bine decât să stăm pe zid, în căldură, spuse Fotini. Iar acum pot să văd și unde locuiești.

— Ce mai este nou? Ce face Mattheos?

— Este minunat, ce pot să spun mai mult? Mănâncă mult și crește mare.

— Bine că-i place să mănânce. Doar trăiește într-un restaurant, nu-i așa? comentă Maria zâbind. Iar la Plaka, ce se mai întâmplă? Ai mai văzut-o pe sora mea în ultima vreme?

— Nu. N-am mai văzut-o de mult, zise Fotini gânditoare.

Giorgis îi spusese că Anna venea să-l vadă cu destulă regularitate, dar Maria se întreba dacă acesta era adevărul. Dacă ar fi apărut Anna, cu mașina ei strălucitoare, Fotini ar fi aflat. Familia Vandoulakis fusese extrem de supărată aflând că Maria avea lepră și ea nu era deloc surprinsă că Anna nu-i scrisese de când trăia în Spinalonga. N-o surprindea nici că tatăl o mințise cu privire la vizitele surorii ei.

Femeile rămaseră tăcute.

— Antonis o mai vede din când în când, totuși, când merge la muncă, vorbi Fotini în cele din urmă.

— Ți-a spus cum arată?

— Bine, cred.

Fotini știa ce întreba Maria de fapt. Era sora ei însărcinată? După atâția ani de căsătorie, era momentul ca Anna să aibă un copil. Dacă nu, probabil că exista o problemă. Anna nu era însărcinată, dar în viața ei se petrecea ceva la care Fotini meditase mult și temeinic, gândindu-se dacă să-i spună Mariei sau nu.

— Uite, probabil că nu fac bine spunându-ți, dar Antonis l-a văzut pe Manoli intrând și ieșind din casa Annei.

— Este permis, nu-i așa? Face parte din familie.

— Da, el face parte din familie, dar nici măcar membrii familiei nu se vizitează la fiecare două zile.

— Poate are de discutat cu Andreas despre treburile domeniului, spuse Maria.

— Dar nu se duce când este acasă Andreas, răspunse Fotini. Se duce în timpul zilei, când Andreas este plecat.

Maria trecu în defensivă.

— Mie mi se pare că Antonis spionează.

— Maria, nu spionează. Cred că sora ta și Manoli au devenit foarte apropiați.

— Ei bine, dacă așa stau lucrurile, de ce nu face Andreas nimic?

— Pentru că nu are nici cea mai vagă idee despre ce se întâmplă, spuse Fotini. Nici nu-i dă prin cap. Iar ceea ce nu vede sau nu gândește nici nu trebuie să afle.

Cele două femei rămaseră o vreme tăcute, până ce Maria se ridică în picioare. Se prefăcu ocupată să spele paharele, dar nu-și putea lua gândul de la ceea ce tocmai îi spusese Fotini. Era teribil de agitată și deodată își aminti comportarea destul de nervoasă a surorii ei, când fusese ea în vizită cu Manoli. Era perfect posibil ca între cei doi să fi existat o legătură. Știa că sora ei era mai mult decât capabilă de o asemenea infidelitate.

Foarte supărată, răsuci cârpa în pahare până ce le făcu să scârțâie. Ca întotdeauna, se gândi mai ales la tatăl ei. Simți dureros, chiar și cu anticipație, profunda lui umilire. Cât despre Anna, nu era ea singura dintre cele trei femei din familia Petrakis care mai avea încă posibilitatea unei vieți normale, fericite? Însă părea că făcea tot posibilul să o arunce la coș. Ochii Mariei se umplură de lacrimi de frustrare. Nu voia să creadă Fotini că era geloasă. Știa că Manoli nu va mai fi niciodată al ei, totuși ideea că el trăia cu sora ei era greu de suportat.

— Știi, nu vreau să crezi că mă mai gândesc încă la Manoli, pentru că nu este așa, dar de comportamentul surorii mele îmi pasă. Ce se va întâmpla cu ea? Crede că Andreas nu va afla niciodată?

— Evident asta crede. Sau, dacă nu, înseamnă că nu-i pasă. Sunt convinsă că

toată povestea asta se va stinge.

— Ești optimistă probabil, Fotini, zise Maria. Dar noi tot nu putem face nimic, nu-i așa?

Cele două femei tăcură, apoi Maria schimbă subiectul.

— Am reînceput să folosesc plantele medicinale, spuse ea, cu oarecare succes. Oamenii încep să vină la mine și *dictamus* a avut efect imediat la un domn mai bătrân, care suferea cu stomacul.

Continuă să stea de vorbă, deși le stăruia în minte dezvăluirea făcută de Fotini.

Relația dintre Anna și Manoli (așa cum prevăzuse Fotini) nu se stinsese. Dimpotrivă, scânteia dintre ei doi se reaprinsese și curând începu să mocnească și focul. Manoli îi fusese fidel Mariei cât fuseseră logodiți și urmau să se căsătorească. Maria era perfectă, virgină, Sfântă Maria pentru el și, fără îndoială, l-ar fi putut face fericit. Câteva săptămâni după plecarea Mariei în insula Spinalonga, Manoli fusese apatic și amărât, dar perioada de durere după pierderea logodnicei trecu destul de repede. Viața trebuia să meargă înainte, gândise el în sinea lui.

Precum fluturele la lumină, Manoli fusese atras înapoi spre Anna. Ea continua să trăiască acolo în casă, atât de aproape, de lipsită de ajutor și, într-un fel, împachetată ca un cadou, în rochiile ei strâmte, pline de panglici.

Într-o zi, cam pe la vremea amiezii, ora la care obișnuia cândva să vină în vizită, Manoli intră în bucătăria conacului de pe moșie.

— Bună ziua, Manoli, îl salută Anna fără să se mire și cu suficientă căldură pentru a topi zăpezile de pe Muntele Dikti.

Convingerea lui că Anna va fi încântată să-l vadă era pe măsura aroganței ei. Anna știuse că Manoli va veni, mai devreme sau mai târziu.

De curând, Alexandros Vandoulakis lăsase întregul domeniu pe mâna fiului său. Andreas căpătase astfel responsabilități uriașe și avea din ce în ce mai puțin timp să stea acasă, iar nu peste multă vreme Manoli fu văzut ieșind din casa vărului său mai des decât o dată la două zile. Acum era acolo în fiecare zi. Știa acest lucru mulți dintre lucrătorii de pe moșie. Anna și Manoli se bazau pe o plasă de siguranță dublă: Andreas era prea ocupat să bage el însuși de seamă ceva și locul de muncă al fiecărui lucrător valora mai mult decât a-i spune stăpânului povești despre nevasta lui. Acestea erau motivele pentru care cei doi se puteau bucura împreună, fără opreliști.

Maria nu putea face nimic, iar singura influență pe care ar fi avut-o Fotini era să-l îndemne pe fratele ei să păstreze pentru sine ceea ce știa. Dacă Antonis i-ar

fi spus ceva tatălui lor, Pavlos, ar fi aflat cu siguranță Giorgis, căci cei doi erau tovarăși buni.

Între vizitele lui Fotini, Maria încercă să-și alunge din minte povestea surorii ei. Faptul că nu avea posibilitatea să schimbe situația nu ținea numai de distanța dintre ele. Știa că Anna ar fi făcut numai după bunul plac, chiar dacă ea s-ar fi aflat la Plaka.

Maria începu să aștepte cu nerăbdare zilele de vizită ale lui Kyritsis și nu pierdea ocazia de a ieși pe chei să-i întâmpine, pe tatăl ei și pe doctorul cu părul argintiu. Într-o zi frumoasă de vară Kyritsis se opri să stea de vorbă. Aflase de la doctorul Lapakis despre priceperea Mariei de a leculi folosind tincturi și tratamente din plante medicinale. Adept convins al medicinei moderne, Kyritsis privise întotdeauna cu scepticism puterea florilor delicate și dulci, crescute pe pantele munților. Ce tărie ar fi putut avea ele în comparație cu medicamentele secolului XX? Totuși, mulți dintre pacienții pe care îi vedea în Spinalonga vorbeau despre vindecările pe care le aduseseră unele dintre amestecurile Mariei. Doctorul era pregătit să o lase mai moale cu neîncrederea și îi comunică acest lucru și ei.

— Recunosc convingerea când o întâlnesc, spuse el. De asemenea, am văzut aici în insulă dovezi că aceste plante pot fi eficiente. Nu-mi pot permite să rămân sceptic, nu-i așa?

— Nu, nu puteți. Mă bucur că recunoașteți, zise Maria cu o notă de triumf.

Îi producea o satisfacție uriașă să vadă că reușise să-l convingă pe bărbatul acesta să-și schimbe concepțiile. Cu atât mai mare îi fu satisfacția când se uită la el și îl văzu zâmbind. Era alt om.

Capitolul 19

Zâmbetul doctorului schimbă atmosfera. Kyritsis nu fusese obișnuit să zâmbească prea mult în trecut. Reperele vieții lui erau suferința și neliniștea oamenilor, iar acestea nu-i ofereau motive de frivolitate sau de plăcere. Locuia singur la Heraklion, petrecea zile întregi în spital și puținul timp care îi rămânea din zi, îl petrecea citind și dormind. Acum cel puțin, în viața lui mai exista ceva: frumusețea unui chip de femeie. Pentru personalul spitalului din Heraklion, pentru Lapakis și pentru bolnavii de lepră care-i deveniseră pacienți obișnuiți, Kyritsis era cel dintotdeauna: un om de știință pasionat, consecvent și de o seriozitate deconcertantă — lipsită de umor, ar spune unii. Pentru Maria el devenise cu totul altă persoană. Dacă el va fi salvarea ei în perspectivă nu știa, dar la o scară mai mică o salva de fiecare dată când traversa marea, pentru că

facea să-i crească pulsul. Maria era din nou femeie, nu doar o pacientă care își aștepta moartea pe stânca aceea.

Deși temperatura începuse să scadă în primele zile ale toamnei, Maria simțea tot mai multă căldură față de Nikolaos Kyritsis. În fiecare miercuri, când venea pe insulă, el se oprea să vorbească și cu ea. La început numai pentru cinci minute, dar pe măsură ce timpul trecea, fiecare ocazie se prelungea. În cele din urmă, cum era meticulos în privința punctualității și a necesității de a ajunge la timp la spital, pentru consultațiile programate, Kyritsis începu să sosească pe insulă mai devreme, pentru a avea suficient timp să o vadă pe Maria. Giorgis, care se scula întotdeauna la șase dimineața, era foarte mulțumit să-l aducă pe Kyritsis la opt treizeci în loc de nouă și observă că vremurile când Maria venea să vorbească cu el, miercurea, trecuseră. Fata venea să întâmpine barca, dar nu pentru a-l vedea pe tatăl ei.

De obicei puțin vorbăreț, Kyritsis îi povestea Mariei despre munca lui în Heraklion și despre natura cercetărilor pe care le făcea. Îi spuse cum totul fusese întrerupt de război și ce făcuse în toți anii aceia, descriindu-i în detaliu un oraș devastat de conflict, în care tuturor persoanelor cu o pregătire medicală cât de mică li se ceruse să lucreze douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru pentru a îngriji bolnavii și răniții. Îi povesti despre participările lui la conferințe internaționale în Egipt și în Spania, unde se adunau experți în lepră din lumea întreagă, pentru a-și prezenta ideile și a susține lucrări despre cele mai recente teorii. Îi vorbi despre diversele tratamente care se testau și ce credea el despre ele. Din când în când trebuia să-și aducă aminte că femeia aceasta era totuși o pacientă și ar fi putut într-un final să primească ea însăși terapia medicamentoasă pe care o experimentau în Spinalonga. „Ce ciudat, se trezea el gândind uneori, să găsesc asemenea prietenie pe această insulă mică.” Nu numai pe vechiul lui prieten, Christos Lapakis, ci și pe această tânără.

Cât despre Maria, ea îl privea și îl asculta, dar nu-i oferea prea multe informații legate de propria viață. Simțea că nu avea ce să-i împărtășească. Existența ei se restrânsese, devenise limitată și concentrată într-o singură direcție.

După cum vedea Kyritsis lucrurile, oamenii din Spinalonga duceau o viață pe care el ar fi putut-o chiar invidia. Se duceau și se întorceau rezolvându-și treburile, stăteau la *kafenion*, vedeau cele mai noi filme, se duceau la biserică și legau prietenii. Trăiau într-o comunitate în care se cunoșteau unii cu alții și aveau o legătură în comun. În Heraklion el putea merge de la un capăt la altul al aglomeratei străzi principale o săptămână întreagă, fără să întâlnească o figură

cunoscută.

Pentru Maria, la fel de importante precum conversațiile cu doctorul Kyritsis erau întâlnirile săptămânale cu Fotini, dar pe acestea le anticipa cu teamă în ultima vreme.

— Săptămâna aceasta a mai fost văzut ieșind din casa ei? o întrebă ea de îndată ce Giorgis nu mai putea să le audă.

— O dată sau de două ori, răspunse Fotini. Dar numai când era de față și Andreas. A început culesul măslinilor, așa că Andreas stă mai mult pe acasă. Manoli și Andreas supraveghează presele și se pare că amândoi se întorc acasă pentru cină.

— Atunci, poate că nu s-a petrecut nimic, decât în imaginația fratelui tău. Nu cred că Manoli s-ar duce să cineze cu Andreas, dacă el și Anna ar fi amanți.

— De ce nu? Ar stârni și mai multe suspiciuni dacă nu s-ar mai duce pe-acolo.

Fotini avea dreptate. Seri la rândul, proaspăt coafată și cu manichiura impecabilă, înveșmântată în rochii ce-i veneau pe trup ca turnate, Anna juca simultan rolul soției devotate pentru bărbatul ei și al gazdei primitoare pentru văr. Era exact ceea ce ar fi așteptat Andreas de la ea. Anna făcea față situației fără niciun efort, iar șansele să fi rostit o frază cu dublu înțeles sau să fi aruncat o privire care să o trădeze erau aproape nule. Pentru Anna, riscul nu făcea decât să dea vieții frisonul jocului pe o scenă imaginară, iar în zilele când și socrii erau de față se adăuga tensiunea, sporindu-i emoția și fiorul faptului ascuns.

— Te-ai simțit bine în seara asta? obișnuia ea să-l întrebe pe Andreas după aceea, în bezna de nepătruns al patului lor mare.

— Da, de ce?

— Întrebam doar, răspundea ea, iar când începeau să facă dragoste, simțea greutatea trupului lui Manoli și auzea gemetele lui adânci.

De ce ar fi pus Andreas această plăcere sub semnul întrebării? La urmă, el rămânea tăcut și epuizat în întunericul din încăperea cu obloanele trase, victimă lipsită de suspiciuni a pasiunii ei pentru alt bărbat. Un bărbat cu care ea nu făcuse dragoste decât la lumina zilei.

Anna nu vedea niciun conflict în această situație. Dat fiind că în privința pasiunii ei pentru Manoli nu avea de ales, infidelitatea ei era aproape justificată. El apăruse în viața ei fără niciun avertisment, iar ea reacționase spontan. Voința liber asumată nu jucase niciun rol în răspunsul Annei, iar ei nici nu-i dăduse prin minte că ar fi putut juca. Prezența lui Manoli o electriza, îi zburlea fiecare fir de păr de pe trup și fiecare centimetru al pielii ei albe și moi ardea de dorința de a fi atins. Altminteri nici nu se putea. „Nu mă pot împotrivi”, își spunea dimineața în

timp ce-și peria părul, după ce Andreas plecase spre colțurile mai îndepărtate ale moșiei, iar ea îl aștepta pe Manoli să apară în bucătărie la ora amiezii. „Nu am ce să fac.” Manoli era rudă de sânge cu soțul ei. Dacă ar fi adunat toată voința din lume, nu l-ar fi putut izgoni. Era o victimă prinsă în capcană, dar nu se văita și chiar dacă situația evolua sub propriul acoperiș, Andreas nu avea nici cea mai vagă bănuială că Anna îl trăda în propriul pat, sub cadrul în care erau înrămate *stephana*, coronițele de cununie, martorele actelor ei de perfidie.

Andreas nu-și pierdea timpul gândindu-se la Manoli. Era bucuros că vărul revenise acasă din peregrinări, dar zbuciumul în privința lui i-l lăsa mamei, care se agita îngrijorată că nepotul trecuse de treizeci de ani și nu se însurase încă. Lui Andreas îi părea rău că mariajul cu sora soției lui se ciocnise de asemenea obstacol insurmontabil, dar presupunea că, mai devreme sau mai târziu, vărul va găsi o altă femeie potrivită, pe care să o aducă în familie. În ceea ce o privea, Eleftheria regreta că blânda mireasă a nepotului ei fusese răpită, dar și mai tare o supăra suspiciunea sâcâitoare că între Manoli și nora ei exista o anumită afinitate. Prea bine nu putea să o definească, iar uneori își spunea chiar că imaginația îi juca feste. Era ca o părere, ca o figură deslușită în forma unui nor.

Maria se cutremura gândindu-se la comportamentul Annei. Sora ei nu fusese niciodată prea precaută, iar acum nimic nu mai putea schimba acest lucru. Principala ei îngrijorare totuși nu era atât Anna, cât impactul comportamentului ei asupra tatălui lor. „În viața acestui om drag nu există niciun element de certitudine”, își spuse ea.

— Nu are niciun pic de rușine? bombăni ea.

— Nu sunt sigură că are, răspunse Fotini.

Femeile încercară să vorbească despre altceva, dar conversațiile începeau și se sfârșeau întotdeauna cu referirile la infidelitatea Annei și cu speculații despre cât avea să dureze până ce Anna îi va arunca neglijent lui Manoli o privire care să-l facă pe Andreas să se oprească o clipă și să-și pună întrebări. Încetul cu încetul, orice urmă de sentiment al Mariei pentru Manoli se evaporă. Singura certitudine rămasă era aceea că ea nu putea face nimic.

Era de-acum sfârșitul lui octombrie. Vântul iernii devenea din ce în ce mai puternic și nu peste mult timp va reuși să pătrundă prin cele mai groase paltoane și cele mai călduroase pleduri de lână. Mariei i se părea necivilizat să mai rămână acolo, în frigul ucigător, ca să stea de vorbă cu doctorul Kyritsis, dar nici nu putea suporta gândul de a renunța la conversațiile lor. Îi plăcea nespus să discute cu acest bărbat. Păreau că nu epuizau niciodată ce aveau să-și spună, deși ea simțea că nu putea să-i comunice ceva de mare interes. Nu putea să nu

compare felul în care îi vorbea el cu modul în care discuta Manoli. Fiecare propoziție a logodnicului ei fusese încărcată de tachinări jucăușe, dar cu Kyritsis nu se punea problema nici celui mai nevinovat flirt.

— Aș dori să știu ce înseamnă cu adevărat să trăiești aici, îi spusese el într-o zi, când vântul vâjâia împrejurul lor.

— Dar vedeți insula în fiecare săptămână. Probabil cunoașteți aspectul insulei la fel de bine ca și mine, răspunse ea, destul de mirată de afirmația lui.

— O privesc, dar nu o înțeleg, zise el. O văd ca un străin aflat în trecere. Este cu totul altceva.

— Ați vrea să veniți la mine acasă și să beți o cafea? Maria repetase în gând aceste cuvinte de ceva vreme, dar când le rosti, în cele din urmă, abia dacă își recunoscuse vocea.

— Cafea?

Kyritsis o auzise destul de bine, dar repetă cuvântul pentru că nu știa ce să răspundă.

— Ați dori?

Părea să-l fi trezit dintr-o visare.

— Da, cred că da.

Străbătură împreună tunelul. Deși el era medicul, iar ea pacienta, merseră unul lângă altul, ca doi oameni cu același statut. Amândoi traversaseră zidul venețienilor de sute de ori, dar acest drum era cu totul diferit. Kyritsis nu mai mersese astfel pe o stradă, alături de o femeie, de ani de zile, iar Maria, pășind alături de un bărbat care nu era tatăl ei, se simțea stingherită într-un fel pe care credea că îl lăsase în urmă, odată cu copilăria. O putea vedea cineva, care ar fi tras o concluzie greșită. „Este doctorul!” îi venea să strige, disperată să se ferească de bârfe.

Îi conduse grăbită pe aleea din apropiere de capătul tunelului și intrară în casă. Maria începu să pregătească cafeaua. Știa că Kyritsis era grăbit și dorea să ajungă la timp la prima consultație.

În timp ce Maria își făcu de lucru cu zahărul, ceștile și farfuriile, Kyritsis aruncă o privire prin încăpere. Era mult mai confortabilă și mai plină de culoare decât micul lui apartament din Heraklion. Observă țiglaiferele brodate, fotografia de pe perete a tinerei Kyria Petrakis cu Maria și încă o fetiță. Văzu un șir ordonat de cărți, o cană cu rămurele înfrunzite de măslin și buchete de lavandă și alte ierburi atârinate de tavan, la uscat. Văzu ordinea și căldura unui cămin și amândouă îl încălziră.

Acum, că se aflau pe terenul Mariei, simți că o putea face să vorbească despre

sine. Exista o întrebare pe care ardea să i-o adreseze. Doctorul știa foarte multe despre boală, simptome, epidemiologie, patologie, dar, desigur, nu știa ce trăiai efectiv, fiind bolnav de lepră, iar până acum nu se gândise niciodată să întrebe așa ceva pe un pacient.

— Cum este... se aventură el, să fii bolnav de lepră?

Întrebarea avea un caracter foarte personal, dar Maria nu ezită să-i răspundă.

— În unele privințe nu mă simt acum altfel decât în urmă cu un an, dar sunt altfel, pentru că am fost trimisă aici, zise ea. Pentru cineva ca mine, care nu este afectat de boală în viața de fiecare zi, este ca și cum s-ar afla la închisoare. Doar că nu există încuietori la ușă, nu există zăvoare.

Vorbind se întoarse cu gândul la dimineața aceea rece de toamnă, când părăsise Plaka pentru a veni în Spinalonga. Viața în leprozerie nu era, cu siguranță ceea ce și-ar fi dorit, dar se opri o clipă și se gândi cum ar fi arătat ea dacă s-ar fi măritat cu Manoli. S-ar fi aflat și atunci într-o altfel de închisoare? Ce fel de om este acela care își trădează propria familie? Ce Iudă ar profita de bunătatea și de ospitalitatea ce-i fuseseră oferite? Fusesse vrăjită de farmecul lui, dar acum își dădea seama că probabil circumstanțele o salvaseră. Era un bărbat cu care nu purtase niciodată o discuție pe o temă mai profundă sau mai vastă decât culesul măslinelor, muzica lui Mikis Theodorakis sau participarea la sărbătorirea vreunui sfânt la Elounda. Această *joie de vivre* o atrăsese la început, dar înțelese că, poate, în el nu exista mai mult de atât. Conviețuirea alături de Manoli ar fi putut fi doar un alt gen de condamnare pe viață, cu nimic mai bună decât cea pe care o primise pe insula Spinalonga.

— Există totuși o mulțime de lucruri bune, adăugă ea. Oameni minunați, precum Elpida Kontomaris, familia Papadimitriou și Dimitri. Sunt oameni sufletești și, știți ceva, deși se află aici de mult mai multă vreme decât mine, nu se plâng niciodată.

Când termină de vorbit, Maria turnă cafea într-o ceașcă și i-o întinse lui Kyritsis. Remarcă, prea târziu, că mâna lui tremura violent, astfel încât, atunci când luă cafeaua, ceașca se rostogoli pe jos cu zgomot. O pată neagră se întinse pe podeaua de piatră și o tăcere stânjenitoare se așternu înainte ca Maria să se repeadă la chiuvetă, ca să ia o cârpă. Simți jena lui profundă și se grăbi să-i ușureze situația.

— Nu vă faceți griji, nu-i nimic, zise ea ștergând podeaua și adunând cioburile de porțelan, într-un făraș. Doar dacă nu v-ați ars.

— Îmi pare teribil de rău, zise el. Îmi pare teribil de rău că v-am spart ceașca. A fost o stângăcie din partea mea.

— Nu vă faceți griji. Ce înseamnă o ceașcă?

În realitate, era o ceașcă specială, făcea parte din serviciul adus de mama ei de la Plaka, dar Maria își dădu seama că nu era deloc supărată. Privea aproape cu ușurare faptul că Kyritsis nu era chiar perfect, nu atât de desăvârșit sub toate aspectele, precum părea, privit de la distanță.

— Poate nu ar fi trebuit să vin, bâigui Kyritsis.

Pentru el, era un semn că nu ar fi trebuit să încalce regulile etichetei profesionale, în care credea cu toată ființa sa. Intrând în casa Mariei din rațiuni ținând de sociabilitate, încălcase o limită a relațiilor cu un pacient.

— Sigur că ar fi trebuit să veniți. Eu v-am invitat și așa fi fost nefericită dacă nu veneați.

Izbucnirea Mariei era spontană și mai entuziastă decât ar fi intenționat ea. Îl surprinse pe doctorul Kyritsis, dar o surprinse și pe ea. Acum erau chit. Amândoi își pierduseră calmul.

— Vă rog să rămâneți și să vă beți cafeaua.

Ochii Mariei priviră în ai doctorului implorând într-atât, încât el nu putu face altceva decât să accepte. Ea luă altă ceașcă din dulap și de această dată, după ce turnă cafeaua, o așeză pe masă pentru ca el să o ridice în siguranță.

Sorbiră amândoi, fără să vorbească. Uneori tăcerea este stângace, nu și de data aceasta. În cele din urmă, Maria rupse vraja.

— Aud că unii oameni au început un tratament cu medicamente. Va fi eficient?

Era o întrebare pe care își dorise foarte mult să o rostească.

— Suntem abia la început, Maria, răspunse el. Dar trebuie să oferim puțină speranță. Știm că există unele contraindicații pentru acest tratament, de aceea trebuie să fim atenți în această etapă.

— Despre ce fel de medicament este vorba?

Denumirea completă este diaminodifenil sulfonă, dar este cunoscut în general ca Dapson. Este pe bază de sulf și poate fi toxic.

Fundamental este însă faptul că orice progres se produce numai după o perioadă lungă de timp.

— Atunci, nu este vorba despre o poțiune magică, spuse Maria încercând să nu pară dezamăgită.

— Nu, mă tem că nu, răspunse Kyritsis. Va mai trece ceva timp până vom afla cu adevărat dacă se va vindeca cineva definitiv. Mă tem că deocamdată nu va pleca nimeni de aici.

— Așadar, veți mai avea ocazia să veniți să beți cafea și altădată?

— Sper asta foarte mult. Faci o cafea foarte bună.

Doctorul Kyritsis știa că răspunsul lui era cam stângaci și implica faptul că ar fi fost interesat să vină datorită calității cafelei. Și nu intenționase deloc să sune astfel.

— Bine, ar trebui să plec acum, zise el, încercând să-și ascundă stânjeneala. Mulțumesc.

Cu acest rămas-bun destul de oficial, Kyritsis plecă.

Spălând ceștile și măturând podeaua pentru a îndepărta ultimele cioburi, Maria se surprinse fredonând. Senzația nu putea fi descrisă decât ca având inima ușoară, sentiment necunoscut într-un loc cenușiu, dar ea avea de gând să se bucure de el și să spere din adâncul sufletului că îl va păstra. Toată ziua se simți de parcă n-ar fi călcat cu picioarele pe pământ. Avea multe de făcut, dar fiecare sarcină era o plăcere. De îndată ce termină de strâns, înveli câteva borcane de ierburi într-un coș împletit și porni să o vadă pe Elpida Kontomaris.

Bătrâna încuia rar ușa, așa că Maria intră direct în casă. O găsi pe Elpida în pat, palidă, dar șezând rezemată pe perne.

— Elpida, cum te simți astăzi?

— Mă simt mult mai bine, zise ea. Mulțumită ție.

— Mulțumită naturii, nu mie, o corectă Maria. Îți voi face încă o infuzie. Este limpede că are efect. Va trebui să bei o cană întreagă acum, încă una peste trei ore și pe urmă mă voi întoarce diseară, să-ți mai dau una.

Prima oară după trei săptămâni, Elpida Kontomaris începea să se simtă din nou bine. Crampele abdominale de care suferise păreau s-o mai lase și nu avea nicio îndoială că asta se datora binefăcătoarelor leacuri din plante pe care i le pregătise Maria. Deși pielea de pe fața ei îmbătrânită se lăsase și hainele îi atârnavă pe trup ca niște zdrențe, pofta de mâncare începuse să-i revină și începuse să-și imagineze vremea când se va putea hrăni normal, din nou.

De îndată ce se convinse că Elpida se simțea mai bine, Maria plecă. Se va întoarce seara, să fie sigură că pacienta ei lua și doza următoare, dar între timp ea își va petrece ziua la „bloc”, cum i se spunea. Clădirea mare, cu mai multe apartamente, situată la capătul străzii principale, nu se bucura nici acum de popularitate. Părea singuratică și pustie, cum stătea acolo sus, pe deal. Oamenii preferau căldura și intimitatea caselor mici ale turcilor și ale italienilor. Distanțele reduse dintre casele vechi le dădeau un sentiment de comunitate, mai important pentru ei decât orice lumină strălucitoare de neon și oblon modern.

Astăzi, Maria mergea acolo pentru că patru dintre apartamente adăposteau leproși care nu se mai puteau descurca singuri. Erau oameni ale căror picioare

pline de leziuni le fuseseră amputate, ale căror mâini deformate, cu aspect de gheare îi făceau incapabili de cele mai simple treburi casnice și ale căror chipuri deformate deveniseră de nerecunoscut. În orice altă situație, acești oameni desfigurați ar fi trăit într-o nefericire totală. Chiar și acum, unii dintre ei supraviețuiau pe muchia disperării, dar eforturile Mariei și ale altor câteva femei ca ea nu-i lăsau să clacheze.

Ceea ce prețuiau acești oameni mai mult pe lume era intimitatea vieții. Pentru o femeie tânără, al cărui nas fusese distrus de lepră și ai cărei ochi rămăseseră deschiși pe vecie din cauza paraliziei faciale, privirile celorlalți locuitori ai insulei erau insuportabile. Din când în când pleca în timpul nopții și se strecura în biserică, singură doar cu icoanele întunecoase și mirosul alinător al lumânărilor topite, dar altfel nu ieșea niciodată, cu excepția drumului foarte scurt, o dată pe lună, până la spital, unde Lapakis înregistra orice modificare a leziunilor și îi prescria medicamente, pentru a-i ajuta mintea și trupul să treacă de la starea de veghe aproape permanentă, într-un scurt, dar binecuvântat somn. Altă femeie, ceva mai în vârstă, își pierduse una din mâini. Plătea cel mai scump preț pentru arsurile severe pe care și le făcuse gătind pentru familie cu numai câteva luni înainte de a veni pe insulă. Doctorul Lapakis făcuse tot ce putuse încercând să vindece rănilor ulcerate, dar infecția îi înfrânsese pe amândoi și singura soluție rămăsesse amputarea. Restul mâinii fusese prins într-un cârlig. Reușea astfel să țină o furculiță, dar nu putea deschide o conservă sau încheia un nasture.

Fiecare dintre cei aproximativ doisprezece oameni care trăiau aici purtau cicatrice hidoase. Majoritatea sosiseră în Spinalonga într-o stare acută de decrepitudine și, în pofida tuturor eforturilor spitalului de a preveni daunele pe termen lung ce decurgeau din lipsa de sensibilitate indusă de boală, aceasta nu putea fi totdeauna controlată. Ei corespundeau imaginii biblice a leprosului și înaintaseră pe calea infernală a desfigurării, atât cât putea cineva avansa fiind încă perceput ca om.

Maria făcea cumpărături și gătea pentru ființele acestea, aflate la capătul vieții. Acum abia dacă mai băga de seamă diformitățile lor și le servea prânzul, iar în unele cazuri le ajuta chiar să se hrănească. În mintea ei sălășluia gândul că mama ei fusese și ea, poate, în aceeași situație. Nimeni nu-i spusese totul, dar ducându-le la gură lingura cu orez, spera că Eleni nu suferise niciodată ca oamenii aceia. Ea însăși se considera norocoasă. Indiferent dacă noul tratament medicamentos se dovedea eficient sau nu, trupurile distruse ale acestor oameni nu mai puteau fi reparate niciodată.

Pe continent majoritatea oamenilor credeau că toți leproșii erau în aceeași măsură afectați de boală ca aceste cazuri extreme, iar gândul apropierii lor le producea repulsie. Se temeau pentru propria sănătate și pentru aceea a copiilor lor și erau convinși că bacilul care îi infectase pe locuitorii insulei se putea transmite pe calea aerului până la casele lor. Oameni care nutreau asemenea idei preconcepute existau chiar și la Plaka. În ultimii câțiva ani mai apăruse încă un motiv de revoltă împotriva coloniei. Zvonurile exagerate referitoare la averea atenienilor treziseră un sentiment sporit de ranchiună, mai ales în comunitățile sărace de pe deal, la Selles și Vrouhas, care nu beneficiau de venitul constant al satelor de pescari, cum era Plaka. Locuitorii se temeau că ar putea sfârși și ei la Spinalonga; pe urmă îi cuprindea invidia la gândul că leproșii ar trăi mai confortabil decât ei. Temerile lor erau pe de o parte greșit fundamentate, iar pe de alta adânc înrădăcinate.

Într-o zi, prin februarie, se răspândi un zvon. Porni de la comentariul imprudent al unui om și, precum un foc izbucnit în pădure de la un chibrit aruncat cu neglijență, se răspândi devastator în toate satele dimprejur, de la Elounda, în sud, până la Vilhadia, pe coasta de nord. Se spunea că primarul din Selles își dusesese băiatul de zece ani la spital la Heraklion. Copilului urmau să i se facă analize, fiind suspect de lepră. Poate că boala se răspândea venind din insulă. Lână seara se adunaseră norii de furtună ai unei reacții umane exagerate. Un răzvrătit în fiecare sat și sentimentele îndelung incubate, frica și ura, fură suficiente pentru ca mânia să dea în clocot; oamenii începură să coboare spre Plaka, deciși să distrugă insula. Cauza lor era irațională. Dacă Spinalonga ar fi fost distrusă, gândeau ei, leproșii n-ar mai fi fost trimiși acolo, iar guvernul Greciei va fi nevoit să mute leprozeria. Oamenii își imaginau, de asemenea, că sub amenințări, atenienii influenți vor insista să fie duși într-alt loc, mai sigur. Oricum ar fi evoluat situația, ei vor scăpa de această pată de murdărie din peisajul lor.

Gloata plănuia să se urce în toate bărcile de pescuit pe care putea pune mâna și să debarce pe insulă la adăpostul întunericului. La ora cinci în după-amiaza acelei zile de miercuri, pe cheiul din Plaka se adunaseră două sute de oameni, majoritatea bărbați. Giorgis auzi când veniră primele camioane și agitația oamenilor care coborau din ele și își croi drum spre chei. Ca toți ceilalți săteni din Plaka, rămase cu gura căscată. Era timpul să plece după Kyritsis, dar mai întâi trebuia să-și facă loc prin mijlocul mulțimii, pentru a-și găsi barca. Străduindu-se să ajungă la ea, prinse frânturi de discuții.

— Câți putem urca într-o barcă?

— Cine are benzina?

— Asigură-te că există suficientă!

Unul dintre capi îl zări pe bătrân când acesta se urca în barcă și i se adresă agresiv:

— Unde crezi că te duci?

— Traversez să-l aduc pe doctor, răspunse el.

— Ce doctor?

— Unul dintre doctorii care lucrează acolo, răspunse Giorgis.

— Ce pot face doctorii pentru leproși? întrebă batjocoritor șeful, strâmbându-se spre mulțime.

Mulțimea râdea și îl lua în zeflema, dar Giorgis își împinse barca și o desprinsese de chei. Se cutremura din tot trupul de spaimă și mâna îi tremura violent pe cârmă. Barca cea mică se luptă din greu cu marea agitată și drumul păru mai lung ca oricând. De la oarecare distanță zări silueta întunecată a lui Kyritsis și, în cele din urmă, apropiu barca de zidul de piatră.

Doctorul nu mai pierdu timpul să lege barca, ci sări direct în ea. Fusesse o zi grea și ardea de nerăbdare să ajungă acasă. În semiîntuneric, abia putea zări chipul lui Giorgis sub pălărie, dar vocea bătrânului avea o rezonanță neobișnuită.

— Domnule doctor Kyritsis, zise el, înecându-se. S-a adunat o mare de oameni. Cred că au de gând să atace Spinalonga!

— Cum adică?

— Au venit cu sutele. Nu știu de unde, dar strâng bărci și au bidoane cu benzină. Pot porni dintr-o clipă într-alta.

Kyritsis era uluit de prostia oamenilor și cuprins de spaimă pentru locuitorii insulei. Nu era timp de pierdut. Trebuia să facă rapid o alegere. Dacă s-ar întoarce în spatele zidului să-i avertizeze pe leproși, ar pierde minute prețioase. Trebuia să ajungă la țărm, să-i convingă pe lunaticii aceia să renunțe la plan.

— Trebuie să ne ducem înapoi – *repede*, îl îndemnă el pe Giorgis.

Giorgis întoarse barca dintr-o mișcare. De această dată avea vântul din spate și caicul străbătu distanța dintre insulă și Creta cât ai bate din palme. Oamenii de pe țărm își aprinseseră torțele și, când barca ajunse la țărm, tocmai sosea încă un transport de răzvrătiți. Când Giorgis acostă la chei, se produse agitație, iar când Kyritsis debarcă, mulțimea de oameni se separă făcând loc să treacă unui bărbat înalt și lat în umeri, care era, în mod evident, purtătorul lor de cuvânt.

— *Dumneata* cine ești? întrebă el batjocoritor. Te duci și vii de la leproși după bunul plac?

Mulțimea încetă orice zgomot, să audă ce se vorbea.

— Eu sunt doctorul Kyritsis. Tratez mai mulți pacienți de pe insulă cu o nouă terapie medicamentoasă. Există indicii că tratamentul ar putea conduce la vindecare.

— Oh! râse omul sarcastic. Ia ascultați, oameni buni! Ați auzit? Leproșii se vor face mai bine.

— Există toate șansele.

— Și dacă nu credem?

— Nu contează dacă nu crezi *dumneata*.

Kyritsis punea accente dramatice. Se uită fix la conducătorul răzvrătiților. Își dădu seama că bruta aceea nu făcea doi bani fără mulțimea din spatele lui.

— Și de ce, mă rog? zise omul zeflemitor, trăgând cu ochiul la mulțimea care aștepta pe chei, cu fețele luminate de pâlpâirea torțelor.

Încerca să-i înfierbânte. Îi subestimase pe acest om subțirel, care părea să atragă mai multă atenție decât s-ar fi așteptat el din partea unuia de statura lui.

— Dacă te atingi cu un deget măcar de un singur lepros de acolo, zise Kyritsis, te vei trezi la zdup, într-o celulă mai întunecoasă și mai adâncă decât cele mai negre coșmaruri. Dacă *un singur* lepros moare, vei fi judecat și condamnat pentru crimă. Mă voi îngriji personal de acest lucru.

Un murmur străbătu mulțimea, apoi se lăsă din nou liniștea. Șeful simți că îi pierduse. Vocea fermă a lui Kyritis străpunse tăcerea:

— Voi ce aveți de gând? Vă duceți liniștiți acasă sau faceți ce e mai rău?

Oamenii se priviră unii pe alții și se adunară în grupuri mici. Torțele se stinseră una câte una, cufundând cheiul în întuneric.

Mulțimea se risipi spre mașini. Hotărârea oamenilor de a distruge Spinalonga se evaporase.

Croindu-și drum îndărăt, spre strada principală, șeful aruncă o privire înapoi, spre doctor.

— O să vedem cum e cu vindecarea aceea, strigă el. Și dacă nu este adevărată, ne întoarcem. Ține minte ce-ți spun.

Cât durase confruntarea, Giorgis Petrakis rămăsese în barcă, privind întâi cu teamă și apoi cu admirație cum doctorul Kyritsis împrăștie mulțimea. Părusese aproape imposibil pentru un individ să parăze fără niciun ajutor forța acestei bande de tâlhari, care păreau mânați de diavol să distrugă colonia de leproși.

Kyritsis se arătase în permanență stăpân pe situație, dar în sinea lui se temuse pentru propria viață. Și nu numai atât. Se temuse pentru viața fiecărui bolnav de pe insulă. Când inima încetă să-i mai bată de parcă ar fi stat să-i sară din piept, înțelese că ceva anume îi dăduse curajul de a se opune mulțimii: femeia pe care

o iubea ar fi putut fi în pericol. Nu putea nega. Pe Maria voise cu disperare să o salveze.

Capitolul 20

Vestea că fusese stăvilită o revoltă împotriva insulei ajunse rapid în Spinalonga. Curând toată lumea știa că doctorul Kyritsis, fără niciun ajutor, reușise să disperseze o mulțime dezlănțuită, așa că el deveni eroul zilei. Miercurea următoare doctorul se întoarse pe insulă ca de obicei, mai nerăbdător ca niciodată să o vadă pe Maria. Revelația sentimentului atât de puternic pe care i-l purta îl luase prin surprindere și toată săptămâna nu se mai gândise la altceva. Maria venise pe chei, să-l întâmpine, o siluetă familiară în haina ei verde, iar astăzi cu un zâmbet larg luminându-i chipul.

— Mulțumesc, domnule doctor Kyritsis, zise ea chiar înainte ca el să fi coborât din barcă. Tata mi-a povestit cum i-ați înfruntat pe oamenii aceia și noi toți cei de aici vă suntem recunoscători pentru ceea ce ați făcut.

Kyritsis pășise pe uscat. Dorea cu toată ființa lui să o cuprindă în brațe și să-i spună că o iubește, dar asemenea reacție spontană contravenea reticenței lui de o viață, de aceea știa că nu o putea face.

— Oricine ar fi reacționat la fel. N-a fost mare lucru, spuse el pripit. Am făcut-o pentru dumneata.

Cuvinte necugetate. Știa că ar fi trebuit să fie mai reținut.

— Și pentru toți cei de pe insulă, adăugă imediat.

Maria nu zise nimic și Kyritsis nu avu idee dacă ea îl auzise sau nu. Ca întotdeauna străbătură împreună tunelul, însoțiți de scrâșnetul pașilor pe pietrișul de pe drum, fără să scoată un cuvânt. Era de la sine înțeles că Kyritsis avea să meargă la ea acasă să bea o cafea înainte de a se duce la spital, dar când ajunseră la cotitura tunelului, doctorul își dădu seama că se schimbase ceva. La capăt era întuneric și nu se vedea imaginea obișnuită a străzii principale din Spinalonga. Curând înțelese și de ce. O mulțime imensă, poate de două sute de oameni, se adunase acolo. Aproape toți locuitorii insulei, cei suficient de sănătoși, veniseră de acasă să-l întâmpine pe doctor. Copii, tineri și vârstnici, sprijiniți în bastoane și cârje, toți se strânseseră în dimineața aceea răcoroasă, cu pălăriile pe cap și gulerile ridicate, să-și exprime recunoștința. Când Kyritsis ieși din tunel, în jurul lui izbucniră aplauze și el rămase ținut locului, uluit să se afle în centrul atenției. Când aplauzele încetară, Papadimitriou făcu un pas în față.

— Domnule doctor Kyritsis. În numele fiecărui locuitor din această insulă, doresc să vă mulțumesc pentru ceea ce ați făcut săptămâna trecută. Înțelegem că

ne-ați salvat de invazie și, după toate probabilitățile, de la vătămări și moarte. Noi toți de aici vă vom fi veșnic recunoscători.

Ochii erau ațintiți asupra lui, plini de așteptări. Oamenii voiau să-i audă vocea.

— Aveți același drept la viață ca oricare dintre cei de pe continent. Atâta timp cât eu mă ocup de acest loc, nimeni nu se va atinge de voi.

Aplauzele izbucniră din nou, apoi locuitorii insulei începură să plece, ducându-se fiecare la treburile lui. Kyritsis fusese copleșit de ovații și răsuflă ușurat când ieși din centrul atenției. Papadimitriou se afla acum alături de el și merseră împreună.

— Vă conduc până la spital, spuse el, fără să-și dea seama că astfel îl frustra pe doctor de prețioasele clipe în compania Mariei.

Văzând cum se adunase mulțimea, Maria înțelesese că nu-l putea aștepta pe Kyritsis să vină la ea. Nu s-ar fi convenit. Îl privi îndepărtându-se și se întoarse acasă. Două cești se aflau în mijlocul mesei.

Așezându-se să bea cafeaua fiartă la foc mic pe sobă, Maria se adresă unei figuri imaginare, așezate pe cealaltă parte a mesei:

— Ei bine, domnule doctor Kyritsis, acum sunteți un erou.

Între timp, Kyritsis se gândea la Maria. Cum să aștepte până miercurea viitoare fără s-o vadă? Șapte zile. O sută șaiszeci și opt de ore. Avea totuși suficiente preocupări care să-i distragă atenția. La spital era foarte mult de lucru. Zeci de leproși aveau nevoie urgentă de îngrijire și, cum numai doi oameni gospodăreau tot locul, Lapakis și Manakis erau mai nerăbdători ca niciodată să-l vadă.

— Bună dimineața, Nikolaos, strigă Lapakis tachinându-l. Cel mai grozav doctor din Creta și acum Sfântul din Spinalonga!

— Haide, Christos, replică Kyritsis destul de surprins. Știi bine că și tu ai fi făcut același lucru.

— Să știi că nu sunt sigur. După câte se spun, a fost destul de riscant.

— Ei bine, toate astea s-au petrecut săptămâna trecută, zise Kyritsis lăsând deoparte episodul. Acum să ne ocupăm de treburile de astăzi. Ce fac pacienții pe care îi testăm?

— Să mergem la mine în cabinet și te pun la curent.

Pe biroul lui Lapakis se înălța un teanc de dosare. Le luă pe rând, unul câte unul și îi făcu prietenului și colegului său o descriere scurtă a stării curente a fiecărui pacient căruia i se administra tratamentul. La cei mai mulți dintre cei cincisprezece se vedeau semnele unei reacții pozitive, dar nu la toți.

— Doi dintre ei se află într-o stare de reacție severă, spuse Lapakis. Unul face

febră de 40 grade de când ai fost la ultima vizită, iar Athina tocmai mi-a spus că cealaltă pacientă a ținut toată insula trează noaptea trecută cu țiپetele ei. Mă întreabă mereu cum este posibil să nu simtă nicio senzație în brațe și în picioare și totuși să aibă asemenea dureri teribile. Nu am ce să-i răspund.

— Am să o consult imediat, dar cred că deocamdată ar fi cel mai bine să-i întrerupem tratamentul. Există toate șansele să asistăm la o vindecare spontană, iar sulfona ar putea face mai rău dacă aceasta este situația.

După ce cei doi medici cercetară observațiile, veni timpul să facă vizita în saloane. Era o treabă sinistă. Unul dintre pacienți, al cărui trup era acoperit cu pustule pline cu puroi, țiپă de durere când Lapakis îi aplică soluția de acid tricloracetic pentru a-i usca leziunile. Altul îl ascultă mut pe Kyritsis care îi sugera că cea mai bună cale de a îndepărta oasele moarte ale degetelor era amputarea, o operație simplă, ce se putea face fără anestezie, căci acea parte a corpului era total lipsită de senzații fizice. Altul avu o răbufnire de optimism vizibil când Lapakis îi descrie cum avea de gând să-i transplanteze un tendon la picior, pentru ca el să poată merge din nou. La marginea fiecărui pat, doctorii conveneau cu pacientul în ce consta etapa următoare de tratament. Pentru unii era perspectiva injecțiilor care ameliorau durerile, pentru alții excizia leziunilor.

Apoi începură să sosească primii pacienți ambulatorii. Unii nu aveau nevoie decât de schimbarea pansamentelor la picioarele ulcerate, dar pentru alții tratamentul era mai dur, în special pentru o femeie căreia trebuia să-i fie excizată o excrescență lepromatoasă de pe nas și să-i fie aplicate vreo zece tampoane cu adrenalină pentru a-i opri sângerarea.

Toate acestea durară până la mijlocul după-amiezii, apoi veni rândul pacienților care primeau noul tratament. Un lucru devenea din ce în ce mai clar. La câteva luni de la începerea testului, noile doze ale terapiei medicamentoase produceau rezultate încurajatoare, iar la majoritatea acestor cazuri efectele secundare, de care se temuse doctorul Kyritsis, nu se materializaseră. În fiecare săptămână pândise simptome de anemie, hepatită și psihoză, pentru că toate fuseseră raportate de alți medici implicați în administrarea medicamentului Dapson și răsufla ușurat că niciunul dintre acestea nu apăruse la pacienții săi.

— Pentru toți cobaii noștri am mărit doza de la douăzeci și cinci la trei sute de miligrame de Dapson de două ori pe săptămână, spuse Lapakis. Nu pot să le administrez mai mult, nu-i așa?

— Cu siguranță n-aș recomanda mai mult, iar dacă prin această doză obținem rezultate, cred că trebuie să o privim ca pe limita maximă, mai ales dacă ne gândim la perioada lungă pe care o presupune tratamentul. Indicațiile cele mai

recente sunt să continuăm să prescriem Dapson timp de mai mulți ani după ce lepra nu mai este activă la pacient, zise Kyritsis adăugând după o pauză: Este o calc lungă, dar dacă duce la vindecare, cred că niciun pacient nu se va plânge.

— Ce zici dacă începem tratamentul și cu grupul următor?

Lapakis era deopotrivă emoționat și nerăbdător. Nimeni nu avea îndrăzneala să spună că leproșii aceștia fuseseră vindecați și abia peste câteva luni urmau să facă analize pentru a vedea dacă bacilul leprei fusese eliminat din sistem. Dar simțea în adâncul ființei sale că după toți anii aceia de discuții, false începuturi și lipsă de încredere în vindecare, ajunseseră la o cotitură. Resemnarea, disperarea chiar, puteau fi acum înlocuite cu speranța.

— Da, nu are rost să mai așteptăm. Cred că trebuie să-i selecționăm pe următorii cincisprezece cât mai curând posibil. Ca și primii, ei trebuie să aibă o stare de sănătate foarte bună, zise Kyritsis.

Dorea cu fiecare fibră a trupului său să se asigure că numele Mariei se va afla pe listă, dar știa că a exercita vreo influență ar fi fost o lipsă de profesionalism. Gândul îi zbură de la discuția despre tratament, la momentul când o va vedea pe Maria din nou. Fiecare zi îi va părea un veac.

Lunea următoare Fotini sosi pe insulă, ca de obicei. Maria voia să-i povestească despre primirea de erou pe care i-o făcuseră doctorului Kyritsis cu o săptămână în urmă, dar văzu că Fotini ardea de nerăbdare să-i spună noutățile. Abia intră pe ușă în casa Mariei, că și începu să turuie.

— Anna este însărcinată!

— În fine, zise Maria, neștiind dacă vestea era bună sau rea. Tata știe?

— N-are de unde, altfel ți-ar fi spus el ceva, nu-i așa?

— Presupun că da, zise ea gânditoare. Tu cum ai aflat?

— Prin Antonis, bineînțeles. Se pare că pe moșie umblă ceva vorbe de multă vreme.

— Spune-mi. Spune-mi, ce fel de vorbe, întrebă Maria, nerăbdătoare să afle detalii.

— Ei bine, Anna nu a mai fost văzută pe afară de săptămâni bune și au circulat zvonuri că ar fi fost bolnavă, apoi a apărut, în cele din urmă, în public – după ce a pus pe ea o greutate considerabilă!

— Dar asta nu înseamnă neapărat că este gravidă, exclamă Maria.

— Oh, ba da, pentru că au anunțat. Este în trei luni și jumătate.

În primele luni de sarcină, Anna se simțise foarte rău. În fiecare dimineață și apoi pe tot parcursul zilei avea grețuri și vomita. Nimic din ce mânca nu rămânea în interior și timp de mai multe săptămâni doctorul nu fusese sigur că

fătul va supraviețui. Nu mai văzuse niciodată o femeie să sufere atât de mult, să fie atât de doborâtă de sarcină, iar după ce vărsăturile încetară, apărură o problemă nouă. Începu să piardă sânge. Singura posibilitate de a salva copilul fusese repaosul total. Copilul însă părea hotărât să trăiască și în a paisprezecea săptămână de sarcină situația se stabiliza. Spre marea ușurare a lui Andreas, Anna se putu ridica din pat.

Figura sfrijită ce o privise pe Anna din oglindă cu numai o lună în urmă era acum din nou rotunjită, iar când se privi din profil, distinse clar o proeminență. Hainele și rochiile scumpe, potrivite siluetei ei zvelte, fură puse în fundul dulapului, pentru că acum purta o îmbrăcăminte mai voluminoasă, sub care pântecul i se rotunjea încetul cu încetul.

La moșie era pretext de petrecere. Andreas deschise larg pivnițele și într-o seară, devreme, sub copacii din fața casei se strânseseră toți angajații lui, să bea cel mai bun vin al anului precedent. Manoli era și el acolo, iar când toastară pentru copilul ce avea să vină, vocea lui răsună cel mai tare.

Maria asculta ce-i povestea Fotini despre evenimentele recente, fără să-i vină să creadă.

— Nu pot să cred că nu și-a făcut timp să meargă să-l vadă pe tata, zise ea. Nu se gândește decât la ea, la nimeni altcineva, nu-i așa? Să-i spun eu sau să aștept până îi va spune ea?

— Dacă aș fi în locul tău, i-aș spune. Altfel va afla de la un străin, cu siguranță.

O vreme nu mai ziseră nimic. În mod normal sosirea pe lume a unui copil era motiv de mare bucurie, în special pentru femei și rudele apropiate. Dar nu și de această dată.

— Presupun că este al lui Andreas?

Maria pusese degetul pe rană.

— Nu știu. Părerea mea este că nici Anna nu știe, dar Antonis zice că se vorbește mult pe tema asta. Toți se bucurau să bea pentru nașterea unui copil sănătos, dar în spatele lui Andreas se sușotea și se specula din plin.

— Nici nu este de mirare, nu-i așa?

Femeile mai vorbiră cât mai vorbiră. Acest eveniment important pentru familie trecuse altele în plan secundar și pentru o vreme o făcu pe Maria să uite de Kyrisis și de comportamentul lui galant de săptămâna precedentă. La prima lor întâlnire după multe săptămâni, Fotini constată că nu o mai auzea pe Maria sporovăind încontinuu despre doctor. „Doctorul Kyritsis în sus, doctorul Kyritsis în jos!”, o tachinase ea pe Maria, care-și însușise culoarea macilor sălbatici, când

Fotini îi arătase că făcuse o obsesie.

— Trebuie să-i spun tatei despre Anna cât mai curând, zise Maria. Am să-i spun ca și când ar fi cea mai grozavă veste și-i voi zice că Anna a fost prea bolnavă ca să vină să-l vadă. Oricum, pe jumătate este adevărat.

Când se întoarseră pe chei, Giorgis terminase de descărcat lăzile pe care le adusese și se așezase pe zid, sub un copac, fumând și admirând peisajul.

Deși mai șezuse acolo de o mie de ori, vremea și lumina se combinau într-un tablou diferit de fiecare dată. Uneori munții sterpi ce se înălțau dincolo de Plaka păreau albaștri, alteori galbeni-deschis, iar uneori cenușii. Astăzi, când nori joși acopereau peisajul, nu se mai vedeau deloc. Suprafața apei, pe alocuri învolburată de vânt, producea o spumă albă, ușoară, ce se prelingea pe mare, de parcă ar fi fost un râu. Oceanul arăta ca un cazan în care apa fierbea furioasă, dar în realitate era rece ca gheața.

Vocile femeilor îl treziră din reverie și se ridică să pregătească barca de plecare. Fiica lui grăbi pasul.

— Tată, nu fugi. Am ceva să-ți spun. Vești într-adevăr foarte bune, zise ea, făcând tot posibilul să pară entuziasmată. Giorgis se opri. Singura veste bună pe care o mai aștepta era că Maria s-ar fi putut întoarce într-o zi acasă. Era singurul lucru pe lume, pentru care se ruga. Anna va avea un copilăș, spuse ea simplu.

— Anna? Întrebă el vag, ca și când uitase cine era ea. Anna, repetă el, privind fix în pământ.

Adevărul era că n-o mai văzuse pe fiica lui cea mare de mai bine de un an. De când Maria începuse o viață nouă în Spinalonga, Anna nu-l vizitase nici măcar o dată și cum Giorgis era persona non grata în casa familiei Vandoulakis, legătura se rupsesse. La început situația aceasta îi produsese o mare amărăciune, dar, cu trecerea timpului, deși știa că legătura părintească se va păstra veșnic, începu să uite de fiica lui. Din când în când se întreba cum se făcea că două fete, născute din aceeași mamă și din același tată și crescute la fel din ziua când veniseră pe lume, puteau ieși atât de diferite, dar în ultima vreme acesta fusese singurul gând legat de Anna.

— E bine, spuse el în cele din urmă, străduindu-se să găsească ceva de zis. Când?

— Credem că în august, răspunse Maria. Ce-ar fi să-i scrii?

— Da, poate că ar trebui. Ar fi un pretext să mai luăm legătura.

Cum trebuia să reacționeze aflând de iminenta venire pe lume a primului nepot? îi văzuse pe mai mulți dintre prietenii lui trecând printr-o stare de exuberanță când deveniseră bunici. Chiar anul trecut, bunul lui prieten Pavlos

Angelopoulos sărbătorise nașterea copilului lui Fotini, cu o petrecere minunată cu băutură și dans, și păruse că toată populația din Plaka venise la cârciumă, să petreacă împreună cu el. Giorgis nu se vedea în postura de a se veseli cu *tsikoudia* când se va naște copilul Annei, dar avea, cel puțin, un pretext să-i scrie. Îi va cere sprijin Mariei să compună scrisoarea peste câteva zile, dar nu era nicio grabă.

Două zile mai târziu era timpul să vină în vizită Kyritsis. Când mergea în Spinalonga el trebuia să se trezească la cinci dimineața, iar după călătoria lungă de la Heraklion, străbătând ultimii kilometri, aștepta cu nerăbdare să simtă pe buze gustul cafelei tari. O vedea pe Maria așteptându-l, iar în ziua aceea repetă în gând cuvintele pe care avea de gând să i le spună. În mintea lui se vedea într-o versiune bine articulată, dar pasională, calm, dar arzând de emoție, numai că, atunci când se dădu jos din barcă și se găsi față în față cu femeia aceea frumoasă, pe care o iubea, își dădu seama că nu putea reacționa atât de pripit. Deși ea îl privea cu ochii unui prieten, îi vorbea cu vocea unui pacient, iar el, fiind medicul ei, înțelese că visele lui de a-i mărturisi iubirea erau doar atât. Vise. Nu se punea problema să depășească bariera ridicată de poziția lui.

Străbătură tunelul, cum era normal, dar de această dată, spre ușurarea lui, nimeni nu-l mai ovaționează la celălalt capăt. Ceștile erau pe masă, ca de obicei, iar Maria făcuse cafeaua înainte de venirea lui, ca să nu mai piardă timpul.

— Oamenii mai vorbesc încă despre cum ne-ați salvat, spuse ea, luând ibricul de pe sobă.

— Este foarte frumos din partea lor să-mi arate atâta recunoștință, dar sunt sigur că vor uita curând. Sper doar ca răufăcătorii aceia să stea la distanță pe viitor.

— Oh, cred că da. Fotini mi-a spus că totul a pornit de la zvonul că un băiat de prin partea locului, suspect de lepră, ar fi fost dus la spital la Heraklion pentru analize. Ei bine, săptămâna trecută copilul și tatăl lui s-au întors. Au fost într-o călătorie să o vadă pe bunica băiatului la Hania și au decis să rămână acolo câteva zile. Copilul nu era bolnav deloc.

Kyritsis o ascultă cu atenție pe Maria, decis să-și stăpânească sentimentele. A reacționa altfel ar fi fost o greșală, un abuz, dată fiind poziția lui.

— Am obținut rezultate foarte încurajatoare cu testarea medicamentului, zise el schimbând subiectul. Unii pacienți prezintă o stare mai bună.

— Știu, spuse ea. Dimitri Limonias este unul dintre ei și tocmai am stat de vorbă cu el ieri. Spune că simte deja o schimbare.

— În mare parte ar putea fi psihologică, zise Kyritsis. Începerea unui

tratament, oricare ar fi el, tinde să le dea pacienților mai multă vitalitate. Doctorul Lapakis alcătuiește lista oamenilor din care vom selecționa grupul următor. Sperăm ca în cele din urmă toți cei din Spinalonga să primească noul medicament.

Voia să spună că spera să fie și ea pe listă. Voia să spună că toți anii lui de cercetare și încercări ar fi fost răsplătiți dacă ar fi fost salvată ea.

Voia să-i spună că o iubea. Niciunul dintre aceste cuvinte nu-i venira pe buze.

Oricât de mult ar fi vrut să mai rămână în frumoasa casă a Mariei, trebuia să plece. Îi venea greu să trăiască alte șapte zile fără să o vadă, dar nu putea tolera risipa de timp, nici la el, nici la alții și știa că era așteptat la spital. Pentru doctorul Lapakis și doctorița Manakis, miercurea era un șuvoi de lumină în întunericul unei săptămâni extenuante de muncă, de aceea punctualitatea era cu atât mai importantă pentru Kyritsis, care o respecta cu asiduitate. Munca suplimentară pe care o implica pentru cei doi medici administrarea noii terapii medicamentoase îi adusesese la epuizare. Nu numai că trebuiau să trateze pacienții care intrau în starea de criză, dar acum îi aveau și pe cei care dezvoltau reacții secundare la medicament. De multe ori acum, Lapakis nu mai pleca de pe insulă până seara la ora zece, iar uneori se întorcea dimineața la șapte. Cât de curând, Kyritsis trebuia să se gândească să vină mai des în Spinalonga, de două sau chiar de trei ori pe săptămână.

În câteva săptămâni doctorul Lapakis întocmi lista scurtă a următorului grup de candidați la tratament. Maria era printre ei. Într-o miercuri pe la mijlocul lunii martie, când florile sălbatice începuseră să se întindă pe pantele din nordul insulei Spinalonga și mugurii denși ai migdalilor se deschideau în floare, Kyritsis se duse să o caute pe Maria la ea acasă. Era șase și pe Maria o surprinse bătaia în ușă la ora aceea. Fu cu atât mai uimită să-l vadă pe doctor în prag, când știa că de obicei el se grăbea să-l întâlnească pe tatăl ei pentru a pleca în călătoria lungă, de întoarcere la Heraklion.

— Domnule doctor Kyritsis. Intrați... Cu ce să vă servesc?

Lumina amurgului strălucea în culoarea chihlimbarului prin perdelele de pânză subțire. Părea că tot satul luase foc și din partea lui Kyritsis, în momentul acela, nici că l-ar fi interesat dacă chiar așa s-ar fi întâmplat. Spre surprinderea Mariei, o prinse de amândouă mâinile.

— Săptămâna viitoare începi tratamentul, zise el privind-o direct în ochi și adăugă, cu o siguranță de neclintit: Într-o zi vei pleca de pe această insulă.

Exersase nenumărate cuvinte, dar când venise momentul își mărturisi iubirea cu un gest, fără să scoată o vorbă. Pentru Maria, degetele reci care le încheșaseră

pe ale ei, strângându-le ușor, erau mai intime, mai expresive decât orice declarație de dragoste. Senzația înviorătoare a cărnii atingând carnea o copleși.

Toate orele acelea de conversație, când ea și Kyritsis stătuseră de vorbă despre lucruri abstracte, fusese conștientă că se simțise împlinită și mulțumită până și în clipele când între ei se strecura tăcerea. Semăna cu sentimentul pe care îl trăia când găsea cheia sau portofelul rătăcit. După căutarea înfrigurată și descoperire, urma un simțământ de pace și plenitudine. Era ceea ce simțea alături de doctorul Kyritsis.

Nu se putea împiedica să-l compare cu Manoli, a cărui conversație spumoasă și înclinație spre flirt debordau fără reținere, precum apa care se scurge dintr-o conductă spartă. Încă de la prima lor întâlnire în casa familiei Vandoulakis, o prinsese de mâini și i le sărutase de parcă ar fi fost îndrăgostit de ea nebunește. Da, asta era: avea certitudinea deplină că Manoli nu se îndrăgostise nebunește de ea, ci doar de *ideea* de a iubi nebunește. Și iată-l pe Kyritsis, care dădea toate semnele că nu-și recunoștea propriile sentimente. Fusese mult prea ocupat și preocupat de munca lui pentru a recunoaște semnele sau simptomele.

Maria ridică ochii. Privirea și mâinile le erau acum îngemănate. În ochii lui se citeau bunătate și compasiune. Niciunul nu-și dădu seama cât stătură așa, deși fu suficient pentru ca în viața lor să se sfârșească o etapă și să înceapă alta.

— Ne vedem săptămâna viitoare, zise Kyritsis în cele din urmă. Lână atunci sper că doctorul Lapakis îți va fixa data de începere a tratamentului. La revedere, Maria.

Plecă și Maria urmări silueta zveltă a doctorului Kyritsis până ce dispăru după colț și nu se mai văzu. Simțea că îl cunoștea dintotdeauna. De fapt, trecuse mai bine de jumătate din viața ei de când îl zărise întâia oară, când el venise să viziteze Spinalonga, înainte de ocupația germană. Deși atunci nu-i produsese o impresie deosebită, acum îi venea greu să-și amintească ce simțise când *nu* îl iubea. Ce trăise în spațiul acela uriaș pe care îl umplea acum Kyritsis?

Deși între ea și doctor nu fuseseră rostite cuvinte de dragoste ușor de recunoscut, Maria avea totuși o mulțime de lucruri de povestit lui Fotini. Când ea sosi luna următoare, era cum nu se putea mai evident că bunei ei prietene i se întâmplase ceva. Prietenia lor era atât de strânsă, încât cel mai subtil semn de schimbare a stării sufletești era sesizabil; cel mai slab indiciu de nefericire sau boală era trădat de părul devenit parcă mai tem, de pielea ce-și modifica paloarea sau de ochii care-și pierdeau strălucirea obișnuită. Femeile sesizau aceste schimbări una la cealaltă, la fel cum identificau și o licărire în priviri sau un zâmbet uitat pe buze. În ziua aceea Maria radia.

— Arăți de parcă te-ai fi vindecat, glumi Fotini, așezându-și sacoșa pe masă. Hai, spune-mi. Ce s-a întâmplat?

— Doctorul Kyritsis... începu Maria.

— De parcă n-aș fi știut, o necăji Fotini. Spune mai departe...

— Nu prea știu ce să-ți spun, de fapt. Nici măcar nu a zis ceva.

— Dar *a făcut* ceva? o îndemnă Fotini cu fervoarea prietenei nerăbdătoare să afle detalii.

— Mi-a luat mâinile într-ale sale, atâta tot, dar a însemnat ceva. Sunt sigură.

Maria își dădea seama că gestul de a te prinde cineva de mână ar putea părea lipsit de semnificație pentru o persoană care trăia în lumea largă din afara insulei, dar chiar și în Creta existau încă anumite conveniențe care trebuiau respectate între bărbați și femei, dacă nu erau căsătoriți.

— Mi-a spus că voi începe curând tratamentul și că într-o zi aș putea pleca de pe această insulă... și a spus-o de parcă îi păsa.

Toate acestea ar fi putut părea dovezi firave de iubire. Fotini nici măcar nu-l întâlnise pe doctorul Kyritsis, așa că, cine era ea să judece? În fața ei însă, o vedea pe cea mai bună prietenă a sa, debordând de fericire. Cel puțin asta era cum nu se putea mai real.

— Ce-ar spune oamenii de aici, dacă ar ști că între tine și doctor există ceva?

Fotini era un om pragmatic. Cunoștea obiceiul de a cleveti al locuitorilor din așezările mici, iar Spinalonga nu se deosebea mult de

Plaka, unde relația dintre un medic și pacientul lui ar prelungi bârfele, până la ore târzii din noapte.

— Nimeni nu trebuie să știe. Sunt sigură că există câțiva care au observat că el vine la mine acasă miercurea dimineață, dar nimeni nu a spus nimic. Cel puțin nu față de mine.

Avea dreptate. O mână de oameni cu limba otrăvită încercaseră să răspândească vorbe, dar Maria era iubită pe insulă, iar vorbele răuvoitoare au tendința să prindă numai când cineva este deja pe jumătate neagreat. Însă ceea ce o preocupa cel mai mult pe Maria era faptul că lumea ar putea crede că primea un tratament preferențial; prima la rând să-și facă injecțiile, de exemplu, sau alt gen de favoare, oricât de mărunță, ar fi fost îndeajuns pentru a aprinde invidia. Aceasta s-ar fi repercutat nefavorabil asupra lui Kyritsis, iar Maria era hotărâtă să facă totul pentru ca nicio critică să nu se atingă de el. Persoane precum Katerina Papadimitriou, care se dovedise destul de băgăreată, îl văzuse de nenumărate ori pe Kyritsis ieșind din casa ei, iar pentru cineva care dorea să controleze totul în jur, acesta era un fapt supărător. Soția șefului făcuse tot

posibilul să afle de la Maria de ce venea Kyritsis, dar Maria fusese deliberat necomunicativă. Avea dreptul ei la intimitate. Cealaltă sursă de necazuri era Kristina Kroustalakis, trâmbița neoficială a satului, ale cărei încercări de a o discredita pe Maria într-un fel sau altul nu conteniseră în ultimul an. În fiecare seară intra în *kafenion* și, fără să aibă nicio dovadă, răspândea zvonuri, către oricine îi ieșea în cale, că în Maria Petrakis nu puteai avea încredere.

„Știi că se ține cu specialistul, zicea ea șoptit. Bagă de seamă ce-ți spun, va fi vindecată și va pleca de pe insulă înaintea noastră, a tuturor.”

O ajuta să supraviețuiască, această misiune de a stârni ura și nemulțumirea. Încercase – și nu reușise – să facă același lucru cu mama Mariei; acum avea de gând să facă tot ce putea pentru a tulbura liniștea Mariei. Ea era însă suficient de puternică pentru a rezista unui asemenea comportament și suficient de îndrăgostită de doctor, pentru ca fericirea să nu-i poată fi întinată.

Maria începu schema de tratament în cursul acelei luni. Simptomele ei evoluaseră lent de la sosirea pe insulă, iar leziunile nedure – roase de pe piele se răspândiseră foarte puțin în ultimul an și jumătate. Spre deosebire de ceilalți bolnavi din Spinalonga, ea nu pierduse senzațiile la nivelul tălpilor și palmelor, ceea ce însemna că nu era expusă riscului să dezvolte răni și ulcerații care pe alți leproși îi împiedicau să meargă și să-și poarte singuri de grijă. Dacă îi intra o piatră ascuțită în pantofi o simțea imediat, iar mâinile ei delicate prindeau mânerele uriașelor oale de gătit, folosite „la bloc”, cu aceeași agilitate dintotdeauna. Ceea ce însemna că se număra printre cei norocoși și cu toate acestea, resimțea o extraordinară ușurare la gândul că, în sfârșit, se făcea ceva pentru combaterea bolii. Deși încă nu-i devastase trupul, lepra făcuse destule ravagii în viața ei.

” Vântul de primăvară, *sokoros*, bătea dinspre sud, croindu-și drum printre munți spre Golful Mirabello, unde învolbura marea într-o agitație frenetică de alb. Intre timp, copacii de pe uscat, plini de muguri gata să plesnească în frunze, începeau să murmure. Era mult mai plăcut decât muzica crengilor uscate, desfrunzite. Acum, că venise luna mai, soarele răsărea mai fierbinte și mai senin în fiecare zi, umplând peisajul de culoare. Cerul și stâncile monocrome dispăruseră și natura se îmbrăca în albastru, auriu, verde, galben și roșu aprins. La începutul verii cântecul păsărilor era întotdeauna exuberant, urmau apoi două luni în care natura încremenea în aerul irespirabil, iar parfumul de trandafiri și hibiscus atârna greu în aer. Frunzele și florile, ce se străduiseră să iasă la lumină pe plantele și copacii adormiți în iarnă, se mențineau în stare perfectă în iunie și iulie, înainte de a se chirci, pârjolite și uscate de căldura soarelui.

Doctorul Kyritsis își păstră obiceiul să o viziteze pe Maria acasă o dată pe săptămână. În continuare nu-și mărturiseau sentimentele pe care le purta fiecare celuilalt, iar tăcerea lor păstra ceva magic. Avea fragilitatea unui balon de săpun plutind spre cer, atât de vizibil, pictat în atât de multe culori, pe care însă era mai bine să nu-l atingi. Într-o zi, Maria se trezi întrebându-se cât de mult vorbiseră mama și tatăl ei despre dragoste. Presupunea, și nu greșea, că nu prea mult; în mariajul lor fericit, nu avuseseră nevoie să formuleze în cuvinte ceva atât de cert, atât de lipsit de echivoc.

În toate lunile acelea de vară, Maria și acum mai bine de jumătate din populația din Spinalonga continuă tratamentul cu Dapson. Știa că nu era vorba despre o vindecare peste noapte – sau, cum o numeau cei mai glumeți, „o eliberare de la galere” –, dar cel puțin le dădea o speranță al cărei optimism se reflecta până și asupra celor care încă mai așteptau să le vină rândul. Nu toți rezistau însă. În iulie, după numai două săptămâni de la începerea tratamentului, Elpida Kontomaris intră în criză. Doctorii nu erau siguri dacă era o consecință a administrării medicamentului, dar opriră injecțiile imediat și făcură tot ce le stătu în puteri pentru a-i alina chinul. Temperatura scăpă de sub control și timp de zece zile nu coborî sub patruzeci cu cinci. Trupul îi era acoperit de leziuni ulcerate și fiecare nerv devenise dureros de sensibil; părea că nu se putea așeza confortabil în nicio poziție. Maria insistă să o viziteze și, încălcând toate regulile spitalului, doctorul Lapakis îi permise să între în salonul mic în care zăcea bătrâna, când plângând, când asudând.

Printre pleoapele pe jumătate închise o recunosc pe Maria.

— Maria, șopti ea răgușit, doctorii nu pot face nimic pentru mine.

— Corpul tău se luptă cu boala. Nu trebuie să renunți la speranță, o îndemnă Maria. Mai ales acum! Este pentru prima oară când ai multă încredere în vindecare.

— Nu, ascultă-mă. Prin zidul fierbinte, necontrolabil al durerii, Elpida o ruga pe Maria. Sunt bolnavă de atâta vreme. Acum nu vreau decât să plec. Vreau să fiu lângă Petros... Te rog, spune-le să mă lase să plec.

Așezată pe un scaun vechi de lemn, lângă patul ei, Maria luă mâna vlăguită a femeii. Era oare aceeași suferință prin care trecuse și mama ei când murise? Aceeași bătălie violentă, în care un trup ostenit se simțea atacat fără a avea mijloace de apărare? Nu fusese acolo să-și ia rămas-bun de la mama, dar va rămâne lângă Elpida până la sfârșit.

La un moment dat în cursul nopții, Athina Manakis veni să o înlocuiască.

— Du-te să te odihnești puțin, spuse ea. Nu-ți faci niciun bine stând aici toată

noaptea, fără să mănânci și să bei nimic. Rămân eu cu Elpida.

De-acum Elpida nu mai respira profund. Pentru prima oară, părea că scăpase de dureri. Maria știa că nu va mai dura mult și nu voia să lipsească în momentul acela.

— Rămân aici, spuse ea ferm. Trebuie.

Instinctul Mariei fusese corect. Puțin mai târziu, în cea mai liniștită clipă a nopții, aceea dintre ultimele momente de activitate ale omului și primele mișcări ale păsărilor, Elpida scoase un ultim oftat și plecă. Se eliberă în fine de trupul ei răvășit. Maria plânse până ce lacrimile și energia îi secară. Trăia durerea nu numai pentru femeia în vârstă, care-i dăruise atât de multă prietenie de când venise pe insulă, ci și pentru mama ei, care în ultimele ei zile avusese probabil parte de aceeași agonie ca și a Elpidei.

Înmormântarea fu un eveniment care îndreptă șuvoi spre mica biserică Sfântul Pantelimon toată omenirea de pe insulă. Preotul ținu slujba din prag, astfel încât cei aproximativ o sută de oameni rămași în strada coaptă de soare să o poată urmări la fel ca aceia înghesuiți în răcoarea dinăuntru. Când imnurile și rugăciunile luară sfârșit, sicriul acoperit cu flori fu dus în fruntea unei lungi procesiuni ce-și croi drum în sus, pe deal, trecând pe lângă spital și „bloc”, de-a lungul laturii nepopulate a insulei, unde stâncile se prăbușeau în apele întunecate ale Canalului Stygian. Vârstnicii se instalaseră pe șeile de lemn ale măgarilor pentru a face această lungă călătorie; alții făceau fiecare pas cu grijă și încet și ajunseră la cimitir mult după ce sicriul fusese coborât în groapă.

Era ultima săptămână din iulie, iar ziua Sfântului Pantelimon cădea pe douăzeci și șapte în luna aceea. Momentul părea în egală măsură potrivit și neadecvat pentru o asemenea sărbătoare. Pe de o parte, acum că unul dintre cei mai iubiți membri ai comunității abia fusese îngropat, Sfântul Patron al vindecărilor părea să nu-și fi făcut datoria. Pe de altă parte, mulți oameni din Spinalonga care primiseră tratamentul cel nou prezentau primele semne de vindecare. La unii, extinderea leziunilor părea să se fi oprit; la alții, pe măsură ce sângele reîncepea să irige țesuturile, insensibilitatea dispărea. Iar pentru câțiva părea că un miracol era pe cale să se producă. Petrecerea Sfântului Pantelimon trebuia să aibă loc, chiar dacă oamenii erau încă în doliu după un prieten dispărut.

Cu o noapte înainte fură coapte pâini și plăcinte speciale, iar în ziua propriu-zisă oamenii se perindară pe la biserică, să aprindă lumânări și să rostească o rugăciune. Seara se dansa și se cântară *mantinades*, iar discreția ce caracterizase sărbătorile din ultima vreme dispăru. Când vântul bătu în direcția lor, locuitorii

din Plaka putură auzi frânturi ale acordurilor de liră și *buzuki* răzbătând peste apă.

— Oamenii au nevoie de un viitor, remarcă Maria când Kyritsis se așază la masa ei, săptămâna următoare. Chiar dacă nu știu sigur ce le va aduce el.

— Ce zic oameni? o întrebă el.

Ea era timpanul lui în viața adevărată a leprozeriei.

— Deocamdată nimeni nu vorbește despre plecare, spuse ea. Cred că toți ne dăm seama că este prea devreme. Dar s-a schimbat starea de spirit. Oamenii care nu fac încă tratamentul încep să se agite. Știu că acest aspect este important.

— Este, într-adevăr. Ritmul poate părea lent, dar îți promit că diferența se va vedea.

— Cât de lent? insistă ea. Dar întrebarea privind durata tratamentului și a vindecării nu-și găsisese încă răspunsul.

— După ce boala nu va mai fi activă, va trebui să continuăm tratamentul încă un an sau doi, în funcție de cât de grav este cazul, răspunse el.

La scara timpului specific acestei maladii, cea mai veche pe care o cunoștea omenirea, un an sau doi nu erau decât o clipire. Dar pentru Kyritsis, care o privea pe Maria, părea o eternitate. Și pentru ea părea la fel, deși niciunul nu avea să o rostească.

De parcă moartea trebuia compensată printr-o naștere, la sfârșitul lunii august sosi vestea că bebelușul Annei venise pe lume. Giorgis sosi vineri dimineață să o anunțe pe Maria. El nu văzuse încă pruncul, o fată, dar în ziua precedentă Antonis alergase într-un suflet la Plaka, să-i spună. Nu fusese o naștere ușoară. Anna zăcuse bolnavă mai multe săptămâni la sfârșitul sarcinii, iar travaliul fusese dificil și îndelungat. Deși era încă slăbită, doctorul o asigurase că își va reveni repede și că va putea avea curând încă un copil. Departate de ea gândul. Din fericire, fetița era sănătoasă și creștea.

Nașterea unui copil în familie îndulcise atitudinea lui Alexandros Vandoulakis față de Giorgis Petrakis și acum simțea că venise vremea reconcilierii. Bătrânul stătuse suficient la o distanță rece. Câteva zile mai târziu sosi o invitație să participe la botez. Acesta trebuia să aibă loc peste o săptămână și era urmat de o masă îmbelșugată și de o petrecere, pentru care cretanii nu aveau nevoie de prea multe pretexte. Sosirea unui copil în familia Vandoulakis după aproape zece ani de așteptare era motiv de a aduce ofrande și de a sărbători nu numai în familie, ci și în comunitatea mai largă. Nimeni nu se bucura de tulburarea ordinii naturale ce se producea când proprietarii pământului, cei care asigurau locuri de muncă, nu reușeau să aducă pe lume copii. Acum că Anna Vandoulakis născuse primul

vlăstar, nimeni nu se îndoia că va mai urma unul și că data viitoare va fi băiat. Astfel avea să fie asigurată, o dată pentru totdeauna, continuitatea vechilor obiceiuri pentru generația următoare.

Botezul avu loc în aceeași biserică din Elounda în care Anna și Andreas se cununaseră cu nouă ani în urmă. Lucrurile se schimbaseră mult de atunci, reflectă Giorgis, cum stătea așezat pe banca tare de lemn, în partea din spate a bisericii, așteptând, împreună cu alte zeci de oameni, să sosească fiica sa și soțul ei, împreună cu copilul. Ajunsese cât putuse mai târziu și acum stătea ghemuit în haină, dornic să evite discuțiile cu cei din familia Vandoulakis, pe care nu-i mai văzuse de doi ani. Alexandros și Eleftheria se aflau deja în primele rânduri când venise el și alături de ei ședea Manoli, care discuta plin de însuflețire cu oamenii așezați pe rândul din spatele lui, dând din mâini în timp ce spunea probabil vreo glumă ce-i făcea pe ascultători să râdă în hohote. Era la fel de chipeș ca întotdeauna, cu părul negru ceva mai lung decât și-l amintea Giorgis și dinții albi strălucind contrastant cu pielea tuciurie. Probabil îi era dor de Maria, de nu-și găsisse el altă fată pe care să o ia de nevastă. Apoi congregația se ridică în picioare. Intrase preotul, care înainta acum în naos, urmat de Andreas și de Anna. Ea ducea în brațe o legăturică de dantele albe.

Giorgis fu pe loc surprins de înfățișarea fiicei sale. Se așteptase să o vadă radiind maternitate, în schimb văzu plutind pe lângă el o figură sfrijită. Gândul îi zbură înapoi, la cum arătase Eleni după nașterea celor doi copii ai lor și își aminti cum își păstrase ea rotunjimile pline, atât de firești pentru cineva care purtase un copil în pântec atâtea luni de zile. Anna însă era subțire ca o coardă de viță și părea extrem de fragilă. Trecuse mult de când n-o mai văzuse, dar nu avea înfățișarea la care se așteptase el. Andreas părea neschimbat, observă Giorgis, cam rigid și țănoș, conștient ca întotdeauna de locul său în lume.

Zumzetul conversațiilor animate încetă și liniștea pogorî peste adunare, ca și când nimeni nu voia să trezească copilul. Deși din fericire fetița nu simțea decât căldura brațelor mamei, care o înconjurau, pentru copilă era un moment semnificativ. Înainte de botez, Sofia, cum avea să fie numită, era expusă deochiului, dar odată ritualul consumat, siguranța spirituală îi era asigurată.

După ce restul adunării se reasează, Manoli făcu un pas înainte. În afară de preot și de copil, el era personajul central al botezului: *nanos*, nașul. Conform tradiției din Creta, copilului i se stabilea un părinte spiritual, care devenea cea mai importantă persoană din viața lui, după mamă și tată. Legătura spirituală dintre Manoli și Sofia se făuri prin incantațiile preotului, pe care le urmărea mulțimea adunată și prin apa cu care fură spălate păcatele inexistente ale

copilului. I se înmână copila și el o sărută pe frunte. Făcând gestul, fu învăluit de mireasma de o nespusă dulceață a infantei nou-născute. Nimic nu i se păru mai firesc decât să prețuiască această ființă micuță, diafană.

În ultima etapă a ritualului preotul înfășură o panglică albă pe umerii lui Manoli și o înnodă pentru a forma un cerc simbolic, cuprinzându-i deopotrivă pe naș și pe copil. Manoli privi fața dulce a copilului și zâmbi. Fetița se trezise și ochii ei negri, inocenți, se uitau tulburi într-ai lui. Ar fi citit pe figura lui adorația pură și nimeni nu s-ar fi îndoit nicio secundă că el va iubi și va prețui pentru totdeauna această fină, prețioasă lui *filiotsa*.

Capitolul 21

După botez, Giorgis rămase în urmă, lăsând mulțimea să iasă din biserică prin ușa grea, dublă, afară, în lumina soarelui. Voia să-și vadă nepoata de aproape, dar și să stea de vorbă cu mama ei. Lână atunci Anna nici nu-și dăduse seama că era și el prezent acolo, dar când se întoarse ca să iasă din biserică, îl zări și îi făcu entuziastă cu mâna peste marea de oameni ce-și croia acum drum pe lângă el, reluând discuțiile întrerupte la începerea serviciului divin. Un veac păru să treacă până ce reuși să ajungă la el.

— Tată, rosti ea veselă. Mă bucur atât de mult că ai putut să vii.

Îi vorbea ca unui vechi prieten sau ca unei rude îndepărtate cu care pierduse de mult legătura, dar cu care era încântată să o reia.

— Dacă te bucuri într-adevăr că am venit, de ce n-ai mai fost să mă vezi de mai bine de un an? N-am plecat nicăieri, zise el și adăugă apăsător: Doar în Spinalonga.

— Îmi pare rău, tată, dar nu m-am simțit bine nici la începutul, nici la sfârșitul sarcinii, iar ultimele luni au fost atât de călduroase și de neplăcute.

Nu avea niciun rost să o critici pe Anna. Nu avusese niciodată, întotdeauna reușise să întoarcă în favoarea ei orice critică, făcându-l pe acuzator să se simtă vinovat; lipsa ei de sinceritate era exact ceea ce se așteptase din partea ei.

— Pot să o văd pe nepoata mea?

Manoli zăbovise în partea din față a bisericii, în timp ce în jurul lui se adunase un grup de oameni care voiau să-i admire fina. Copila era încă legată de el prin cercul de panglică albă și Manoli nu părea dispus să se despartă de ea. O ținea strâns, cu iubire, dar și cu un simț al proprietății. În cele din urmă înaintă spre ieșire, apropiindu-se de bărbatul care fusese la un pas de a-i deveni socru. Se salutară și Giorgis studie ceea ce putea vedea din micuța lui nepoată, bine ascunsă în numeroase învelișuri de dantelă și din nou profund adormită.

— Este frumoasă, nu-i așa? zise Manoli zâmbind.

— Atât cât pot să văd, este, răspunse Giorgis.

— Exact ca mama ei! continuă Manoli ridicând spre Anna o privire numai zâmbet.

Nu se mai gândise la Maria de luni de zile, dar simți că ar trebui să se intereseze de ea.

— Ce face Maria? întrebă el cu o voce în care preocuparea și interesul răsunau suficient pentru a induce în eroare pe oricine ar fi auzit conversația și a-l face să creadă că încă mai ținea la ea.

Era întrebarea pe care ar fi trebuit să o pună Anna, dar ea aștepta acum liniștită să audă răspunsul, curioasă dacă nu cumva în Manoli mai ardea încă o flacără pentru sora ei. Giorgis era mai mult decât fericit să vorbească despre fiica lui cea mică.

— Este destul de bine și simptomele nu s-au agravat de când este acolo, spuse el. Își petrece cea mai mare parte a timpului ajutându-i pe leproșii care nu-și pot purta singuri de grijă. Dacă au nevoie de sprijin pentru cumpărături sau pentru gătit, face ea treburile acestea în locul lor și îi mai ajută mult și cu leacurile ei din plante.

Ceea ce nu menționează fu faptul că majoritatea locuitorilor insulei urmau acum un tratament. Nu avea rost să vorbească prea mult despre acest lucru, pentru că nici măcar el nu prea știa însemnătatea lui. Înțelegea că injecțiile care li se administrau reduceau simptomele, dar mai mult de atât nu cunoștea. Desigur, nu credea că lepra putea fi vindecată. Era o pură fantezie să-ți închipui că acum cea mai veche boală din lumea putea fi eradicată și el nu se va lăsa amăgit de un asemenea vis.

Exact când termină de vorbit, apăru Andreas.

— *Kalispera*, Giorgis. Ce mai faci? Întrebă el cam oficial.

Fură schimbate convenitele politețuri, apoi veni vremea să plece de la biserică. Alexandros și Eleftheria se învârteau undeva în spate. Eleftheria se simțea încă stânjenită de ruptura dintre ei și Giorgis Petrakis, iar în sinea ei îi era tare milă de bătrân. Cu toate acestea, nu avea curajul să mărturisească. Ar fi însemnat să-și nesocotească bărbatul, care resimțea la fel de puternic ca la început stigmatul și rușinea faptului de a avea o legătură atât de strânsă cu leprozeria.

Familia fu ultima care părăsi biserica. Preotul cu barbă, magnific în straietele roșii brodate cu fir de aur, cu pălărie neagră pe cap, stătea în lumina soarelui și râdea în mijlocul unui grup de oameni. De jur împrejurul lui sporovăiau femeile îmbrăcate în rochii înflorate, viu colorate, iar copiii alergau unul după altul, evitându-i pe adulți și scoțând țipete ascuțite. Urma o petrecere în seara aceea și un sentiment de bucurie și emoție plutea în aer, ca o sarcină electrică.

Zidul de fierbințeală ce-l întâmpină pe Giorgis când ieși din răcoarea marmurei din biserica Agios Grigorios îl făcu să amețească. Clipi în lumina puternică și broboane de sudoare i se rostogoliră pe obraji, ca niște lacrimi reci. Gulerul jachetei de lână îl mușca jenant de gât. Trebuia să rămână alături de mulțime și să se veselească toată noaptea? Sau ar face mai bine să se întoarcă în sat, unde familiaritatea fiecărei cotituri de drum și a ușilor uzate ale caselor îi permiteau să se simtă în largul său? Când încerca să se strecoare și să plece

neobservat, apăru lângă el Anna.

— Tată, trebuie să vii să bei un pahar cu noi. Insist, zise ea. Îi va aduce ghinion copilului dacă nu vii.

Giorgis credea la fel de mult în influența destinului și în importanța strădaniei de a îndepărta spiritele rele și puterea malefică a acestora, ca și în Dumnezeu și sfinții lui și, pentru că nu dorea să atragă în niciun fel nefericirea asupra acestui copil nevinovat, nu putea refuza invitația fiicei lui.

Petrecerea era deja în plină desfășurare când își lăsă camioneta sub un lămâi, pe marginea aleii ce ducea spre casa familiei Vandoulakis. Pe terasa din fața casei cântau muzicanții. Sunetele lăutei, lirei, mandolinei și cimpoiului cretan se împleteau și se completau, și chiar dacă dansul nu începuse încă, oamenii îl așteptau cu nerăbdare. O masă lungă din răchită fusese orânduită cu pahare și oamenii se serveau singuri din butoaiile cu vin și își umpleau farfuriile cu *meze*, cuburi mici de brânză feta, măsline dolofane și *dolmade* proaspăt pregătite. Giorgis nu se servi cu bucate de la început. Erau vreo doi-trei oameni cu care se cunoștea, așa că o vreme făcu politicos conversație cu aceștia.

Când începu dansul, doritorii se prinseră în joc, iar ceilalți rămaseră în preajmă să privească. Cu paharul în mână, bătrânul îl urmărea pe Manoli dansând. Silueta suplă și pașii energici îl făceau să fie în centrul atenției, la fel și zâmbetul lui și felul în care striga, lansând instrucțiuni și încurajări. În primul dans își învârti partenera până ce amănunțit privitorii. Bătaia regulată a tobei și insistența pasionată a lirei aveau puterea de a ferma, dar ceea ce ținea spectatorii sub vrajă era spectacolul unei persoane complet transportate de ritmul muzicii. În fața lor se afla un om înzestrat cu capacitatea rară de a-și trăi clipa și abandonul lui desăvârșit arăta că nu-i păsa câtuși de puțin de ceea ce gândeau oamenii.

Giorgis se trezi lângă fiica sa. Îi simți căldura trupului chiar înainte de a vedea că ea era acolo, dar până să se oprească muzica nu avea rost să-i vorbească. Era prea mult zgomot. Anna își încrucișă brațele și apoi le desfăcu și Giorgis îi înțelese agitația. Părea că voia cu disperare să se prindă în dans și când muzica se opri, iar unii dintre nou-veniți intrară în cerc, în timp ce alții ieșiră, ea se strecură repede să-și ocupe locul. Lângă Manoli.

Începu o melodie nouă. De data aceasta mai lentă, mai elegantă, dansatorii își țineau capul sus și se legăneau înainte și înapoi, la stânga și la dreapta. Giorgis privi câteva clipe. Când o zări pe Anna prin pădurea de brațe și trupuri care se învârteau, văzu că se relaxase. Zâmbea și comenta cu partenerul.

Cât se lăsă fiica sa absorbită de dans, Giorgis profită de ocazie și plecă.

Continuă să audă acordurile muzicii plutind în aer, multă vreme după ce camioneta lui se hurducă pe drum și ieși pe șoseaua principală. Când ajunsese în Plaka, se opri la cârciumă. Era locul unde se putea bucura de camaraderia lipsită de pretenții a vechilor lui prieteni și de răgazul de a sta și de a se gândi la întâmplările de peste zi.

A doua zi, nu Giorgis fu cel ce-i povesti Mariei botezul, ci Fotini, care primise toate detaliile de la fratele ei, Antonis.

— Se pare că n-a lăsat copilul din brațe nicio clipă! zise pătimașă Fotini, indignată de cutezanța bărbatului.

— Crezi că acest lucru l-a supărat pe Andreas?

— De ce? întrebă Fotini. Este limpede că nu are nici cea mai mică bănuială. Oricum, a avut libertatea de a circula printre vecini și ceilalți oaspeți. Doar știi cât de preocupat este de tot ce are legătură cu proprietatea – nimic nu-i face mai mare plăcere decât să discute despre recoltă și cantitatea de măslină.

— Dar nu crezi că și Anna ar fi vrut să o țină în brațe?

— Să fiu cinstită, nu cred că are sentimente materne atât de puternice. Când s-a născut Mattheos, nu puteam să-l las din brațe. Dar nu toți suntem la fel, iar pe ea chiar nu pare să o deranjeze.

— Iar Manoli presupun că avea cea mai bună scuză să o monopolizeze. Toată lumea exact la așa ceva se așteaptă din partea unui naș, spuse Maria. Dacă Sofia este copilul lui, aceea a fost singura zi din viața lui când putea să se agite în preajma ei, fără să pună cineva vreo întrebare.

Femeile rămaseră tăcute o vreme. Își băură cafeaua și, în cele din urmă, Maria vorbi:

— Deci, crezi că Sofia este *într-adevăr* copilul lui Manoli?

— Habar nu am, răspunse Fotini. Dar este sigur că el se simte puternic legat de ea.

Andreas fu încântat de venirea pe lume a Sofiei, dar în următoarele luni își făcea griji pentru soția sa. Arăta bolnavă și obosită, dar părea să-și revină când venea în vizită Manoli. Când avusese loc botezul, Andreas nu înțelesese ce fire îi legau pe soția și pe vărul lui, dar în lunile ce urmară începu să-și pună întrebări, pentru că Manoli petrecea mult timp în casa lor. Poziția lui de membru al familiei și acum *nonos* pentru Sofia era un lucru, dar frecvența apariției lui în casă era alta. Andreas începu să observe și cât de mult se schimba starea de spirit a Annei imediat după plecarea lui Manoli, de la frivolitate la încruntare, de la veselie la tăfnă și remarcă faptul că cele mai calde zâmbete îi erau rezervate lui Manoli. Mult timp încercă să-și alunge din minte gândurile acestea, dar mai erau

și alte lucruri care îi trezeau suspiciunea. Într-o seară se întoarse de la câmp și găsi patul răvășit. Faptul se repetă de mai multe ori și o dată sau de două ori băgă de seamă că cearșafurile fuseseră netezite doar superficial.

— Ce-i cu servitoarea? întrebă el. Dacă nu-și face bine treaba, ar trebui concediată.

Anna promise să stea de vorbă cu ea și o perioadă de timp Andreas nu mai avu motiv să se plângă.

Viața în Spinalonga continuă ca și până atunci. Doctorul Lapakis venea și pleca în fiecare zi, iar doctorul Kyritsis primi aprobare de la spitalul din Heraklion să-și sporească numărul săptămânal de vizite de la una la trei. Într-o seară de toamnă, în timpul călătoriei din Spinalonga la Plaka, ceva îi reținu atenția în mod deosebit. Se lăsase deja întunericul; soarele coborâse sub coama munților, lipsind de lumină linia coastei și învăluind-o în umbre. Când privi în jur, observă că Spinalonga mai era încă scăldată în strălucirea aurie a ultimelor raze de soare. Lui Kyritsis i se păru că lucrurile erau corect rânduite.

Calitățile pe care te-ai fi așteptat să le afli la o insulă le găseai la Plaka – independentă și izolată de lumea exterioară –, în timp ce Spinalonga zumzăia de viață și de energie. Ziarul local, *Steaua din Spinalonga*, editat în continuare de Yiannis Solomonidis, publica o selecție de știri din lumea întreagă, alături de comentarii și opinii. Mai găseai în el cronici ale filmelor ce aveau să fie prezentate în lunile următoare și fragmente din scrierile lui Nikos Kazantzakis. În fiecare lună se publica un capitol din cartea lui vizionară *Libertate și moarte*, iar locuitorii coloniei devorau fiecare cuvânt, așteptând lună de lună publicarea următorului fascicul, pe care îl discutau apoi la *kafenion*. Când scriitorul originar din Creta primise Premiul Mondial al Păcii, în luna iunie a acelui an, ziarul tipărise discursul lui de acceptare. „Dacă nu vrem să lăsăm lumea să se scufunde în haos, trebuie să punem în libertate iubirea zăgăzuită în inimile tuturor ființelor umane”, spusese Kazantzakis. Cuvintele lui rezonau cu cititorii din Spinalonga, conștienți de mutilările și suferințele prin care trecuseră Grecia și alte părți ale lumii și de care fuseseră feriți, pentru că rămăseseră încarcerați pe insulă de multă vreme. Mulți dintre ei profitau de ocazia de a-și dezvolta cunoștințele și rămăneau ore întregi să rumege înțelesul ultimelor afirmații ale acestui Goliat literar și politic sau ale altor autori contemporani. Câțiva dintre atenieni primeau lunar cărți cu care îmbogățeau biblioteca deja substanțială de pe insulă, unde toți aveau acces gratuit. Poate pentru că visau mereu să plece de acolo, localnicii priveau neîncetat spre lumea exterioară, dincolo de locul în care trăiau.

Clienții se înghesuiau seara la *kafenion* și la tavernă, iar acum apăruse

concurența, sub forma unei a doua tavernă, mai mici. Parcelele de pământ alocate în partea din spate a insulei promiteau recolte bune pentru anul acela, iar în piața organizată de două ori pe săptămână era marfă din abundență, să tot vinzi și să cumperi. Insula nu mai cunoscuse în trecut asemenea bunăstare; nici măcar când își construiseră turcii case, în condiții deosebite de confort.

Din când în când Maria își permitea să răbufnească în fața lui Fotini, exprimându-și frustrarea.

— Este și mai chinător acum, când știu că avem o șansă să ne vindecăm, spuse ea, apucându-i amândouă mâinile într-ale sale. Ne putem permite să visăm sau ar trebui să ne mulțumim cu prezentul?

— Nu strică niciodată să te mulțumești cu prezentul, răspuse Fotini.

Maria știa că prietena ei avea dreptate. Nu avea nimic de pierdut dacă prezentul, acum și aici, îi era suficient. Lucrul care o frământa totuși era ce se va întâmpla cu viața ei după vindecare.

— Ce s-ar întâmpla atunci? întrebă ea.

— Te-ai întoarce în mijlocul nostru, la Plaka, nu-i așa? Va fi la fel ca înainte.

Fotini părea să nu înțeleagă esențialul. Maria coborî privirea, se uită la propriile mâini, apoi o ridică spre prietena ei, care croșeta marginea hăinuței pentru copil, în timp ce stăteau de vorbă. Era din nou însărcinată.

— Dar dacă n-aș mai fi în Spinalonga, nu l-aș mai vedea niciodată pe doctorul Kyritsis, zise ea.

— Ba sigur că l-ai vedea. Dacă n-ai mai fi aici, el n-ar mai fi doctorul tău și lucrurile s-ar putea schimba.

— Știu că ai dreptate, dar mă umple de spaimă, spuse Maria. Arată spre ziarul care zăcea pe masă, deschis la capitolul din cartea lui Kazantzakis. Uite, zise ea. *Libertate și moarte*. Este exact situația mea. Mi-aș putea recăpăta libertatea, dar, când se va întâmpla, nu va fi mai bună decât moartea, dacă nu-l voi mai putea vedea pe doctorul Kyritsis.

— Încă nu ți-a spus nimic?

— Nu, nimic, confirmă Maria.

— Dar vine să te vadă în fiecare săptămână. Asta nu vorbește de la sine?

— Nu tocmai, răspuse Maria pe șleau. Totuși, nu înțeleg de ce nu poate să spună nimic. Asta ar trebui să facă.

Când îl văzu pe Kyritsis, Maria nu-i dezvălui nimic din neliniștea ei. În schimb, timpul petrecut împreună cu el îl folosi pentru a-i cere sfatul în privința cazurilor pe care le îngrijea la „bloc”. Era vorba despre oameni care aveau nevoie să scape de durerile și chinurile zilnice. Unele dintre problemele lor erau

ireversibile, altele puteau fi ameliorate printr-o fizioterapie corespunzătoare. Maria voia să fie sigură că îi sfătuia corect ce exerciții să facă, pentru că asemenea cazuri ajungeau rareori la doctor. Se consacră muncii ei cu și mai multă dăruire decât înainte. Nu avea de gând să trăiască cu speranța plecării din Spinalonga, pe care nu o considera decât o posibilitate îndepărtată. Repatrierea ar fi adus sentimente atât de amestecate, nu numai pentru ea, ci și pentru mulți alții. Spinalonga era pentru ei o plasă de salvare, iar gândul de a o părăsi era dulce-amar. Chiar dacă n-ar mai fi fost contagioși, mulți dintre ei ar fi continuat să poarte sechelele bolii, pielea neobișnuit pigmentată, mâinile contorsionate, picioarele deformat. Reabilitarea cazurilor de acest fel ar fi fost altă muncă de o viață.

Fără ca ea să știe, doctorii îi testau și retestau pe pacienții din primul lot care primiseră tratamentul, cu ceva mai bine de un an în urmă. La cinci dintre ei bacilul părea să fi dispărut complet. Unul dintre aceștia era Dimitri Limonias; altul era Teodoros Makridakis. În toți anii aceia de când Papadimitriou câștigase în fața lui poziția de lider, Makridakis continuase să facă opoziție politică față de atenienii care, fără niciun efort, deveniseră clasa conducătoare. Corpulent de-acum, cu părul albit, el candida încă în alegeri, dar în fiecare an, pe măsură ce sprijinul pentru Papadimitriou se consolida, numărul celor care votau pentru Makridakis se micșora. Pe el nu-l deranja. De ce l-ar fi deranjat? Condițiile de trai se îmbunătățiseră exponențial pentru ei toți de la venirea pe insulă, cu mulți ani în urmă, iar el știa la fel de bine ca oricine altcineva că faptul se datora prietenilor lui din Atena. Odată cu trecerea anilor adoptase față de ei o atitudine mai îngăduitoare, iar opoziția și-o mai manifesta doar pentru a menține vie dezbateră în *kafenion*.

La sfârșitul unei zile lungi și obositoare, Kyritsis și Lapakis se așezară să revadă câteva dintre rezultatele analizelor. Un lucru era cât se poate de limpede.

— Știi că în curând vom avea toate argumentele pentru a-i lăsa pe acești pacienți să plece, nu-i așa? zise Kyritsis arborând unul dintre rarele lui zâmbete.

— Știu, răspunse Lapakis. Dar mai întâi vom avea nevoie de aprobare de la guvern, iar ei ar putea ezita să ne-o dea prea curând.

— Le voi cere să fie eliberați din acest loc cu condiția să continue tratamentul câteva luni și să facă neapărat controale încă un an după aceea.

— De acord. Când obținem aprobarea guvernului le spunem și pacienților, dar mai înainte, nu.

Trecură săptămâni până primiră o scrisoare. Se cerea ca pacienții să fi obținut rezultate negative la analize timp de un an întreg, înainte de a putea fi lăsați să

părăsească insula. Kyritsis era dezamăgit de întârzierea implicată, dar chiar și în aceste condiții, țelul spre care se îndreptau părea realizabil. În următoarele câteva luni analizele au dat rezultate bune și se părea că primul lot avea să poată pleca de Crăciun.

— Le putem spune acum? întrebă Lapakis într-o dimineată. Unii ne tot întreabă când vor părăsi insula și mi-e greu să-i duc cu vorba.

— Da, cred că a venit timpul. Cred că nu mai este niciun risc de recidivă, în niciunul dintre aceste cazuri.

Primii pacienți primiră vestea certificatului lor de sănătate cu lacrimi de bucurie. Deși oamenii promisera să păstreze secretul câteva zile, nici Lapakis, nici Kyritsis nu-și făcură iluzii că ei ar fi reușit să reziste ispitei.

La ora patru veni și Dimitri și se așează să-și aștepte rândul. Pacienta dinaintea lui, femeia care lucra la brutărie, ieși cu ochii în lacrimi, ștergându-și cu o batistă albă obrazii marcați de cicatrice. „Probabil a primit o veste proastă”, gândi Dimitri. La patru și două minute, Kyritsis scoase capul pe ușă și îl chemă înăuntru.

— Stai jos, Dimitri, spuse doctorul. Avem vești pentru tine.

Lapakis se aplecă spre el, cu fața radiind.

— Am primit permisiunea să-ți dăm drumul să pleci din colonie.

Dimitri știa ce ar fi trebuit să simtă, dar părea că insensibilitatea ce-i afectase mâinile revenise și de aceasta dată îi afectase limba. Prea puțin își amintea de viața de dinainte de Spinalonga. Insula era casa lui, iar locuitorii ei formau familia lui. Adevărata lui familie întrerupsese orice legătură cu el de mult timp și habar nu avea unde îi putea găsi acum. Fața îi era desfigurată pe o parte, ceea ce nu constituia o problemă aici, dar în lumea din afară îl singulariza, scoțându-l în evidență. Ce făcea dacă pleca și cine rămânea să predea la școală?

O sută de întrebări și îndoieli i se învârtteau în minte și, înainte de a putea rosti un cuvânt, trecură minute bune.

— Aș prefera să rămân aici, cât am o funcție, îi spuse el lui Kyritsis, decât să las totul în urmă și să plec în necunoscut.

Nu era singurul care nu dorea să plece. Și alții se temeau că moștenirea vizibilă a bolii îi va marca pentru totdeauna și aveau nevoie de asigurări că vor fi capabili să se reintegreze. Era ca și când deveneau cobai a doua oară.

În pofida ezitărilor acestor câtorva oameni, ocazia era unică în istoria insulei. De mai bine de cincizeci de ani, leproșii veniseră pe insulă, dar nu mai plecaseră niciodată, așa că în biserică se aduceau ofrande, iar în *kafenion* se petrecea. Teodoros Makridakis și Panos Sklavounis, atenianul care înființase prosperul

cinematograf, erau primii care urmau să plece. La intrarea în tunel se adună un grup mic de oameni, să le ureze rămas-bun, și amândoi se străduiră fără prea mult succes să-și rețină lacrimile. O povară de sentimente amestecate îi apăsa, în timp ce strângeau mâinile bărbaților și femeilor care le fuseseră prieteni și tovarăși atât de mulți ani. Când se urcară în barca lui Giorgis pentru a călători de la cunoscut spre necunoscut, niciunul din ei nu știa ce le va rezerva viața dincolo de fâșia de apă. Vor călători împreună până la Heraklion, unde Makridakis va încerca să înnoade firele vieții lui anterioare, iar Sklavounis va lua vaporul spre Atena, știind deja că nu-și va putea relua cariera de actor. Nu așa, cum arăta în momentul acela. Amândoi bărbații vor păstra cu grijă certificatele medicale care îi declarau „curați”. În săptămânile ce urmau vor fi obligați de multe ori să le arate, pentru a demonstra că erau oficial considerați vindecați.

Câteva luni mai târziu, Giorgis aduse în Spinalonga scrisori de la cei doi bărbați. Ambii povesteau că treceau prin dificultăți mari încercând să se reintegreze în societate și că erau tratați ca paria ori de câte ori se afla că trăiseră într-o leproserie. Nu spuneau povești încurajatoare și Papadimitriou, cel care primise scrisorile, nu le citi nimănui. Mai plecaseră și alții din primul grup de tratament. Erau cu toții din Creta, fuseseră întâmpinați cu căldură de familii și își găsiseră de lucru.

Anul următor, schema de vindecare continuă. Doctorii păstrau cu meticulozitate evidența începerii tratamentului, data și numărul lunilor de când analizele ieșeau negative.

— La sfârșitul anului vom rămâne fără slujbă, zise sardonice Lapakis.

— Nu m-am gândit niciodată până acum că aș putea să-mi doresc să fiu șomeră, replică Athina Manakis.

Lână la sfârșitul primăverii, cu excepția câtorva cazuri care reacționaseră atât de sever la tratament, încât acesta trebuise întrerupt, și a câtorva care nu răspunseseră deloc, devenise clar că vara va aduce un certificat de sănătate generalizat. În iulie, doctorii din Spinalonga și Nikos Papadimitriou discutau despre posibilitatea de a gestiona noua situație.

Giorgis, care transportase primul lot de femei și bărbați vindecați din Spinalonga, număra zilele până când Maria s-ar fi putut urca din nou în barca lui. Ceea ce fusese de neconceput devenise realitate și totuși el se temea că ceva se putea schimba, o problemă imprevizibilă, la care încă nu se gândiseră.

Păstra pentru sine și emoția, și neliniștea și de multe ori fu pus în situația de a-și mușca limba auzind pălăvrăgeala obișnuită, lipsită de tact, din cârciumă.

— Eu, unul, nu voi arbora steagul să-i întâmpin la întoarcere, zise un pescar.

— Ei, haide, răspunse altul. Ai puțină înțelegere pentru ei.

Cei care se pronunțaseră mai deschis împotriva leprozeriei își aminteau cu oarecare rușine de noaptea când planul de a lua insula cu asalt aproape scăpase de sub control.

Într-o seară, în biroul lui Lapakis, șeful insulei și cei trei doctori discutau cum ar fi trebuit sărbătorit evenimentul.

— Vreau să știe lumea că plecăm pentru că ne-am vindecat, zise Papadimitriou. Dacă oamenii pleacă câte doi sau câte trei și se strecoară pe întuneric, vom transmite un mesaj greșit celor de pe continent. „De ce se furișează”, se vor întreba. Vreau să știe toată lumea adevărul.

— Și cum propui să facem acest lucru? întrebă Kyritsis calm.

— Cred că ar trebui să plecăm toți odată. Vreau o sărbătoare. Vreau o petrecere de recunoștință pe continent. Nu cred că cerem prea mult.

— Trebuie să ne gândim și la cei care nu s-au vindecat, zise Manakis. Ei nu au ce să sărbătorească.

— Pacienții care trebuie să facă un tratament de lungă durată, spuse Kyritsis cu diplomație, vor pleca și ei de pe insulă, sperăm.

— Ce vreți să spuneți? se interesă Papadimitriou.

— Aștept permisiunea să-i transfer la un spital din Atena, răspunse el. Acolo vor fi îngrijiți mai bine, căci, oricum, guvernul nu va mai finanța Spinalonga, dacă vor rămâne prea puțini oameni aici.

— În acest caz, interveni Lapakis, aș sugera să-i lăsăm pe bolnavi să plece de pe insulă înaintea celor vindecați. Cred că în felul acesta le va fi mai ușor.

Fură cu toții de acord. Papadimitriou putea avea sărbătoarea publică a noii libertăți, iar cei care nu se vindecaseră încă urmau să fie transferați cu tact la Spitalul Sfânta Varvara din Atena. Nu mai rămânea decât să fie făcute pregătirile. Ele urmau să dureze câteva săptămâni, dar data fu stabilită. Va fi 25 august, ziua de Agios Titos, sfântul patron al Cretei. Singurul care nutrea unele îndoieli legate de faptul că zilele leprozeriei din Spinalonga erau de-acum numărate era Kyritsis. Risca să nu o mai vadă niciodată pe Maria.

Capitolul 22

1957

Așa cum s-ar fi întâmplat într-un an obișnuit, locuitorii din Plaka făcură pregătiri pentru sărbătoarea religioasă. Dar anul acesta avea să fie altfel. Vor petrece împreună cu locuitorii din Spinalonga, vecinii lor apropiați care de atâta

amar de ani trăiseră doar în imaginația lor. Unii întâmpinau la revenirea acasă prieteni de mult uitați; alții trebuiau să se confrunte cu propriile prejudecăți adânc înrădăcinate și să încerce să le înlăture. Urmau să se așeze la aceeași masă și să împartă bucatele cu vecinii până atunci nevăzuți.

Giorgis se număra printre cei foarte puțini care știau cu adevărat cum era viața în leprozerie. Mulți alții de pe uscat se bucuraseră ani buni de beneficiile existenței așezării de peste apă, furnizându-i multe dintre cele necesare consumului, iar pentru aceștia perspectiva închiderii leprozeriei însemna pierderea unei afaceri. Alții recunoșteau în sinea lor o ușurare la gândul desființării leprozeriei din Spinalonga. Simpla existență dincolo de apă a unui număr de bolnavi îi îngrijorase întotdeauna și, în ciuda faptului cunoscut că această boală era mai puțin contagioasă decât altele, încă se mai temeau de ea, ca de ciurma bubonică. Acești oameni nu voiau să accepte faptul că lepra putea fi de-acum vindecată.

Erau câțiva care așteptau cu nerăbdare sosirea oaspeților pentru această seară istorică. Mama lui Fotini, Savina, încă mai păstra în inimă amintirea prietenei ei Eleni, a cărei pierdere o plânsese ani de-a rândul, iar vederea Mariei, liberă din nou, era o adevărată bucurie. Rămânea o singură tragedie, în loc de două. După Giorgis, Fotini era cea care se bucura cel mai mult. Va fi din nou împreună cu prietena ei dragă. Nu vor mai fi nevoite să se întâlnească în semiîntunericul din casa Mariei de pe insula Spinalonga. Acum vor putea ședea pe terasa însorită a restaurantului, să foarfece evenimentele de peste zi, în timp ce soarele va apune și va răsări luna.

În căldura înăbușitoare a după-amiezii de august, Stefanos gătea în bucătăria tavernei cratițe uriașe de stufat de capră, pește-spadă și pilaf, iar ca desert, *zakaroplastion*, tăvi întregi de *baclava* și *katefi*. Va fi oferta de mâncare pentru petrecerea petrecerilor.

Vangelis Lidaki savura astfel de evenimente. Îi plăcea atmosfera creată de o zi neobișnuită și știa, de asemenea, ce trebuie să fi însemnat ea pentru Giorgis, unul dintre clienții lui cei mai fideli și mai puțin vorbăreți. Îi dădu totodată prin minte că unii dintre locuitorii din Spinalonga s-ar fi putut stabili la Plaka, mărin numărul populației și sporindu-i lui afacerea. Succesul pentru Lapakis se judeca după numărul de sticle goale de bere și de rachiu, care zăgăneau în jurul butoaielor vechi la sfârșitul fiecărei zile, iar el spera că numărul acestora va crește.

Sentimentele leproșilor erau la fel de amestecate ca și ale oamenilor care se pregăteau să-i primească. Unii dintre locuitorii leprozeriei nu îndrăzneau să

recunoască nici în sinea lor că plecarea îi umplea de aceeași spaimă pe care o resimțiseră și la venire. Insula le oferise o nesperată siguranță și pe mulți îi speria pierderea ei. Câțiva dintre ei, deși nu purtau niciun semn, niciun stigmat care să indice că suferiseră de lepră, erau cuprinși de temeri la gândul că nu vor mai fi în stare să trăiască o viață normală. Dimitri nu era singurul tânăr de pe insulă care nu-și mai amintea nimic din afara ei. Spinalonga fusese lumea lor și tot ce exista dincolo de ea nu era mai real decât o poză dintr-o carte. Chiar și satul pe care îl priveau peste apă în fiecare zi nu părea altceva decât un miraj.

Maria își amintea bine viața de acasă, deși i se părea că trecutul la care se gândea aparținea altcuiva, nu ei. Ce se va alege din viața unei femei care la douăzeci de ani fusese leproasă și care, întoarsă acasă, va fi considerată fată bătrână? Tot ce vedea privind dincolo de apa agitată, vălurită, era nesiguranța.

Înainte de plecarea din Spinalonga, unii își petrecuseră vremea împachetând grijuliu fiecare obiect pe care îl aveau, să-l ia cu ei. Erau câțiva care primiseră un răspuns cald de la familie, când scriseseră să-i anunțe vestea cea bună a eliberării și care se așteptau la o primire binevoitoare. Știau că vor avea un loc unde să-și despachetez hainele, porțelanurile, cratițele și prețioasele preșuri. Alții habar nu aveau ce va urma și își continuară rutina vieții cotidiene până în ultima clipă, ca și când nimic nu se schimba. Luna august era mai fierbinte ca niciodată, Meltemi sufla nemilos culcând trandafirii la pământ și împrăștiind cămășile puse la uscat pe frânghii, ca pe niște pescăruși albi, gigantici. După-amiaza, totul intra în toropeală, cu excepția vântului. Continua să izbească ușile și să zăngăne ferestrele, în timp ce oamenii se întindeau în camerele cu obloanele trase, ca să scape de dogoarea soarelui.

Ultima zi sosi și fie că erau pregătiți, fie că nu, oamenii trebuiau să plece. De această dată nu numai Giorgis se duse pe insulă, ci și alți șase pescari din sat, care fuseseră în cele din urmă convinși că nu aveau a se teme de nimic și care ajutau la transportul locuitorilor din Spinalonga, cu bunurile lor lumești, cu tot. La ora unu în după-amiaza zilei de 25 august, o mică flotilă se vedea apropiindu-se de Plaka.

În bisericuța Sfântul Pantelimon se ținuse o ultimă slujbă cu o zi înainte, dar oamenii se perindaseră pe la biserică cu multe zile înainte, să aprindă lumânări și să murmure rugăciuni. Veniseră să aducă mulțumiri și, trăgând adânc aer în piept, pentru a-și calma nervii zdruncinați, inspirând mirosul amețitor, dulceag și greu al lumânărilor fumegânde dimprejur, se rugau Domnului să le dea curajul de a întâmpina tot ce le va aduce lumea de peste fâșia îngustă de apă.

Vârstnicii și cei încă bolnavi fură urcați în barcă primii. Asinii avură mult de

lucru în ziua aceea, tropăind înainte și înapoi prin tunel, să care avutul oamenilor și să tragă căruțe pline vârf cu lăzi. Un munte de lucruri se adună pe chei, transformând un vis vechi în realitate. Abia acum unii dintre ei începură să creadă că vechea lor viață luase sfârșit și una nouă era pe cale să înceapă. Întinzându-se prin tunel li se năzărea că-și aud propriile inimi bătând ca tobele în pereții acestuia.

Kyritsis oficia pe chei la Plaka, asigurându-se că cineva se ocupa cu grijă de cei încă bolnavi, care urmau să fie duși înapoi la Atena, pentru continuarea tratamentului.

Printre ultimii câțiva rămași pe insulă se numărau Lapakis și Maria. Doctorul trebuise să lichideze ultimele documente și să împacheteze toate dosarele necesare într-o cutie. Aceste fișe medicale dădeau pacienților o dovadă că erau sănătoși și rămâneau în păstrarea sa, în siguranță, până ce traversau cu toții marea. Abia atunci urmau să le fie distribuite. Erau pașapoartele insularilor spre libertate.

Ieșind pentru ultima oară de pe aleea ce conducea spre casa ei, Maria privi în sus, la spitalul de pe deal. Îi văzu pe Lapakis coborând pe stradă, luptându-se cu cutiile voluminoase și porni spre el, să-l ajute. Peste tot în jur erau semne ale unei plecări grăbite. Lână în ultima clipă, câțiva refuzaseră să creadă că plecau într-adevăr. Cineva uitase să închidă fereastra și acum briza o izbea de perete; câteva obloane se desprinseseră și perdelele fluturau în jurul lor ca niște pânze de corabie. Cești și farfurii zăceau abandonate pe mesele din *kafenion*, iar în sala de clasă o carte zăcea deschisă pe masă. Pe tablă erau încă înscrise cu creta câteva formule de algebră. Într-unul dintre magazine rămăsese pe raft un șir de cutii de tablă, ca și când proprietarul și-ar fi imaginat că într-o zi le-ar putea deschide din nou. Mușcatele strălucitoare, plantate în bidoane vechi de ulei de măsline, se ofileau deja. În seara aceea nu aveau să mai fie udate.

— Nu-ți face griji pentru mine, Maria, zise doctorul, cu obrazii aprinși. Ai destule la care să te gândești.

— Nu, lăsați-mă să vă ajut. Nu mai are rost să vă rupeți spinarea pentru noi, zise ea, preluând una dintre cutiile mai mici, cu fișe. Acum suntem toți sănătoși, nu-i așa?

— Cu siguranță, răspunse el. Iar unii dintre voi puteți pleca și lăsa în urmă toată experiența aceasta.

De cum rosti cuvintele, Lapakis înțelese cât de greu avea să fie acest lucru, probabil și propria stângăcie îl stânjeni. Se bâlbâi în căutarea unor cuvinte care să aline cât mai mult.

— Un început nou. Asta vreau să spun... Vei putea lua viața de la început.

Lapakis nu avea de unde să știe, dar un început nou era exact la polul opus față de ceea ce dorea Maria. Sugera că tot ce făcuse parte din viața ei pe insulă urma să fie dat la o parte. De unde să fi știut el că ea nu ar fi aflat niciodată lucrul cel mai prețios, dacă nu ar fi fost exilată pe această insulă și că, departe de a fi dorit să lase în urmă tot ce însemnase viața ei în Spinalonga, Maria voia să ia cu ea partea cea mai bună?

Aruncând o ultimă privire în sus, pe strada principală, un sentiment acut de nostalgie o făcu aproape să leșine. Amintirile îi năvăliră în minte una după alta, copleșind-o. Prietenii extraordinare pe care le legase, camaraderia zilelor de spălat, veselia sărbătorilor, plăcerea de a vedea filmele cele mai noi, satisfacția de a veni în ajutorul oamenilor care aveau într-adevăr nevoie de ea, frica neîntemeiată când izbucneau dezbaterile aprinse în *kafenion*, mai ales între atenieni și de obicei pe subiecte care păreau să aibă prea puțină relevanță pentru viața lor de zi cu zi. Parcă adineauri stătuse în locul acela pentru prima oară. Cu patru ani în urmă urâse Spinalonga din tot sufletul. Atunci, moartea păruse infinit mai bună decât o condamnare pe viață pe această insulă, dar acum, iat-o, pentru o clipă, reticentă la ideea plecării. Peste câteva secunde va începe altă viață și nu știa ce-i va rezerva ea.

Lapakis citi toate acestea pe chipul ei. Și pentru el viața aducea nesiguranță acum, că-și încheiase activitatea în Spinalonga. Va călători la Atena, unde va mai rămâne câteva luni lângă leproșii care se duceau la Spitalul Sfânta Varvara și mai aveau încă nevoie de tratament, dar după aceea și viața lui rămânea la fel de necunoscută ca și fața nevăzută a lunii.

— Vino, zise el, cred că ar trebui să plecăm. Tatăl tău ne așteaptă probabil.

Se întoarseră amândoi și pătrunseră în tunel. Sunetul pașilor reverbera în jurul lor. Giorgis îi aștepta la celălalt capăt. Trăgând adânc dintr-o țigară, ședea pe zid, la umbra unei mimoze și o privea pe fiica lui ieșind din tunel. Păruse că nu va mai veni niciodată. Cu excepția Mariei și a lui Lapakis, insula fusese evacuată. Asinii, caprele și pisicile fuseseră până și ele transportate peste apă, într-o scenă amintind de Arca lui Noe. Ultima barcă, în afară de aceasta, plecase de zece minute și cheiul era acum pustiu. În apropiere căzuseră o cutie mică de metal, o legătură de scrisori și un pachet întreg de țigări, mărturia plecării grăbite a ultimului grup. Poate apăruse vreo problemă, se înfiora Giorgis cuprins de panică. Poate că Maria nu avea totuși voie să plece. Poate doctorul nu-i semnase actele.

Tocmai când gândurile negre se transformau într-o realitate incomodă, Maria

ieși din semicercul întunecos al tunelului și alergă spre el, cu brațele întinse, uitând de toate frământările și îndoielile când își îmbrățișă tatăl. Fără să scoată un cuvânt, el se desfată în plăcerea de a-i simți părul mătăsos pe pielea lui aspră.

— Mergem? zise Maria în cele din urmă.

Lucrurile ei erau deja încărcate în barcă. Lapakis urcă primul și se întoarse să-i întindă mâna Mariei. Ea pusese deja un picior înăuntru. O fracțiune de secundă rămase cu celălalt pe pământul pietros, apoi îl ridică. Viața ei în Spinalonga se încheiase.

Giorgis dezlegă bătrânul lui caic și îl împinse depărtându-l de țărm. Apoi, cu agilitate pentru un om de vârsta lui, sări în barcă și o întoarse, astfel că peste puțin timp se depărtau de insulă, îndreptându-se spre Creta. Pasagerii stăteau cu fața spre proră. Urmăreau vârful ei ascuțit care, ca o săgeată, înainta rapid spre țință. Giorgis nu pierdea timpul. Imaginea insulei Spinalonga era încă prea clară pentru el. Formele întunecate ale ferestrelor se uitau la el ca niște găvane lipsite de vedere, iar vidul lor insuportabil îl făcea să se gândească la toți leproșii care-și sfârșiseră zilele afectați de orbire. Brusc îi răsări în minte imaginea lui Eleni, așa cum era ultima oară când o văzuse, stând pe chei, și pentru o clipă uită de bucuria revenirii fiicei lui.

Mai aveau numai câteva minute până să atingă uscatul. Micul port din Plaka era plin de lume. Mulți dintre locuitorii coloniei fuseseră întâmpinați de familie și prieteni; alții se îmbrățișară unul pe altul când puseră piciorul pe pământul natal, prima oară după douăzeci și cinci de ani. Contingentul cel mai zgomotos îl formau atenienii. Prieteni de-ai lor și chiar colegi parcurseseră tot drumul venind din oraș pentru a sărbători această zi istorică. În seara aceea nu era vreme de dormit, iar mâine se vor întoarce toți la Heraklion, de unde vor pleca spre Atena. Dar deocamdată îi vor învăța pe cei din Plaka câte ceva despre arta de a se veseli. Unii erau muzicanții și exersaseră deja de dimineață cu localnicii, formând o orchestră impresionantă, din care nu lipsea niciun instrument, de la liră, lăută și mandolină, până la *buzuki*, cimpoi și fluier.

Cu fiul cel mai mic, Petros, în brațe, Fotini și Stefanos veniseră să o întâmpine pe Maria, împreună cu Mattheos, băiețelul lor cu ochi căprui, care țopăia încântat în atmosfera amețitoare, ignorând complet semnificația zilei, dar fascinat de aerul de carnaval care plutea în jur.

— Bine ai venit acasă, Maria, zise Stefanos. Stătuse deoparte, lăsându-și soția să o îmbrățișeze pe prietena ei cea mai bună și așteptându-și rândul să o salute. Suntem foarte bucuroși că te-ai întors.

Începu să ridice lăzile Mariei și să le încarce în camioneta lui. Lână la casa

familiei Petrakis era o distanță scurtă, totuși prea mare pentru a duce lucrurile în brațe. Cele două femei traversară piața, lăsându-l pe Giorgis să lege barca. Vor merge pe jos. Fuseseră întinse deja mese sprijinite pe capre și scaunele fuseseră puse la locul lor. Stegulețe viu colorate împodobeau cele patru laturi ale pieței și fluturau vesel pe diagonale. Nu mai era mult până începea petrecerea.

Când Maria și Fotini ajunseră acasă, Stefanos descărcase deja lăzile și le dusesese înăuntru. Intrând, Maria simți furnicăături pe ceafă. Nimic nu se schimbase din ziua plecării ei. Toate lucrurile erau la locul lor, cum fuseseră întotdeauna: același ștergar brodat cu salutul „*Kali Mera*” – „Bună dimineața” – pe care mama ei îl terminase tocmai la timp, înaintea nunții ei, atârna pe peretele opus ușii, de unde îi întâmpina pe oaspeți, aceeași colecție de tigăi atârna lângă cuptor și serviciul bine cunoscut de porțelan decorat cu flori stătea aranjat în blidar. În lada ei Maria va găsi piesele asortate și curând serviciul va fi din nou întreg.

În casă era întuneric, chiar și într-o zi luminoasă ca aceea. Obiectele familiare erau la locul lor, dar pereții păreau să fi absorbit nefericirea profundă, trăită între ei. Iradiau singurătatea tatălui din ultimii ani. Totul părea a fi neschimbat, dar nimic nu mai era cum fusese.

Când intră peste câteva minute, Giorgis îi găsi înghesuiți în spațiul restrâns pe Stefanos, Fotini, Petros și Matheos, care ținea strâns în mână un mic buchet de flori, și pe Maria. În cele din urmă, părea că cioburile vieții lui se lipeau din nou laolaltă. În fața lui stătea frumoasa lui fiică, una dintre cele trei femei din fotografia înrămată la care se uita în fiecare zi. În ochii lui era mai frumoasă ca niciodată.

— Ei bine, zise Fotini. N-ar trebui să stai prea mult – mai am de gătit. Ne întâlnim mai încolo, în piață?

— Vă mulțumesc pentru tot. Sunt foarte norocoasă să mă întorc la prieteni vechi, ca voi – și la unul nou, de asemenea, zise ea privindu-l pe Matheos, care își adună acum curajul să iasă în față și să-i ofere florile.

Maria zâmbi. Erau primele flori pe care le primea, de la cele pe care i le adusese Manoli acum patru ani, cu numai o săptămână înainte ca ea să se ducă să-și facă analizele pentru lepră. Gestul băiețelului o emoționă.

Abia peste mai bine de o jumătate de oră, schimbată în altă rochie și cu părul periat până ce ajunsese să strălucească mai puternic decât oglinda însăși, Maria fu gata să iasă și să înfrunte curiozitatea locuitorilor din Plaka. Deși unii dintre vecini o vor întâmpina cu bunăvoință, știa că alți o vor studia, căutând sechelele bolii. Vor fi dezamăgiți. Maria nu rămăsese cu nicio urmă cât de mică. Erau alții

care plătiseră bolii un tribut greu. Mulți vor șchiopăta toată viața pe picioarele lor infirme, iar cei puțini, care avuseseră ghinionul de a-și pierde vederea, vor rămâne pentru totdeauna dependenți de familie. La majoritatea însă leziunile dispăruseră, pigmentația urâtă a pielii devenise invizibilă și senzațiile reveniseră în locurile lipsite de sensibilitate.

Maria și tatăl ei meraseră împreună în piață.

— Nu cred, până nu voi vedea, zise Giorgis, dar sora ta a spus că ar putea veni în seara asta. Am primit un bilet de la ea ieri.

— Anna? întrebă Maria uluită. Împreună cu Andreas?

— Așa zicea în scrisoare. Presupun că vrea să-ți ureze bun venit.

Ca orice părinte, dorea din tot sufletul reunirea familiei și spera că

Anna găsea momentul potrivit pentru a compensa neglijența din ultimii ani. Dacă își putea căpăta înapoi două fete în loc de una, ar fi fost cum nu se putea mai fericit. Pentru Maria, pe de altă parte, întâlnirea cu Anna în seara aceea era o perspectivă de care nu se bucura.

Sărbătoarea, nu reconcilierea, era scopul zilei: fiecare lepros din Spinalonga își recăpăta în fine libertatea.

În locuința ei din Elounda, Anna se pregătea pentru petrecerea din Plaka, strângându-și cu grijă părul și aplicându-și meticolos rujul, astfel încât să urmărească precis conturul buzelor ei pline. Așezată în brațele bunicii ei, Sofia urmărea atentă cum se machia mama ei, până ce obrații îi ajunseră la fel de colorați ca ai unei păpuși.

Andreas intră, ignorându-și mama și fiica.

— Încă nu ești gata? o întrebă rece pe Anna.

— Aproape, răspunse ea, potrivindu-și în oglindă colierul de turcoaze și ridicând bărbia să admire efectul, înainte de a-și pulveriza un nor de parfum franțuzesc.

— Atunci, putem pleca? se răsti el.

Anna nu părea să sesizeze răceala din tonul soțului. Eleftheria însă da. Era stupefiată de felul în care fiul ei i se adresa soției. Nu mai auzise acest ton rece până atunci, nici nu-l mai văzuse aruncându-i priviri atât de mânioase și se întreba dacă Andreas nu se trezise, în cele din urmă, să vadă apropierea existentă acum între soția lui și Manoli. O dată îi vorbise lui Alexandros despre îngrijorările ei. Fusese o greșeală. Bărbatul se supăraseră și jurase să-l alunge cu un șut pe acel „Don Juan bun de nimic”, dacă încălca anumite limite. După aceea, Eleftheria își păstrase îngrijorările pentru sine.

— Noapte bună, scumpa mea. Anna se întoarse spre fetiță, ale cărei brațe

durdulii se întinseră spre ea. Să fii cuminte.

Acestea fiind zise, plantă o urmă perfectă a buzelor ei pe fruntea Annei și ieși din încăpere.

Andreas aștepta deja în mașină, cu motorul pornit. Știa de ce se preocupa soția lui cu atâta meticulozitate de aspectul ei, nu o făcea pentru el.

Ceva cu totul neînsemnat îl determinase pe Andreas să înțeleagă faptul că soția nu-i era fidelă: un cercel sub perna lui. Anna avea întotdeauna grijă să-și scoată bijuteriile și să le pună în sertarul căptușit cu catifea al mesei de toaletă, înainte de a se culca și Andreas știa că ar fi observat seara trecută, dacă ea ar fi venit în pat purtând cerceii de aur cu diamante. Când se strecură în așternutul altfel imaculat și văzu aurul strălucind pe culoarea lui albă, nu spuse nimic, dar inima îi îngheță. În acel moment, *philotermo*, simțul onoarei și al mândriei, care îl făcea bărbat, primi o lovitură mortală.

Două zile după acea întâmplare veni acasă mai devreme după-amiază, lăsă mașina la oarecare distanță și străbătu pe jos ultimii cincizeci de metri până la locuință. Nu fu surprins să vadă camioneta lui Manoli parcată afară. Știuse că o va găsi acolo. Deschise încet ușa de la intrare și păși în hol. Se auzea ticăitul ceasului, dar altfel casa era cufundată în tăcere. Brusc liniștea fu sfâșiată. Era geamătul unei femei. Andreas încheșă mâna pe balustradă, scârbit, dezgustat de expresia extazului soției. Instinctul îl împingea să sară treptele câte două o dată, să dea buzna în dormitor și să-i sfâșie pe amândoi bucată cu bucată, dar ceva îl opri. Era Andreas Vandoulakis. Trebuia să acționeze cu mai mult calm și avea nevoie de timp să se gândească.

Când Maria ajunse în apropierea pieței, o mulțime imensă se adunase deja acolo. Îl zări pe Dimitri în mijlocul unui grup, alături de Gerasimo Vilakis, proprietarul cafenelei din leproserie, și de Kristina Kroustalakis, care acum zâmbea. Era aproape de nerecunoscut. De jur împrejur se auzea zumzetul conversației și firul estompat al unei melodii, căci cineva cânta din *buzuki* la celălalt capăt al străzii. Când apăru în spațiul deschis, salutarile începură să curgă și din stânga, și din dreapta. Întâlni multe familii gălăgioase și prieteni din Atena, cărora le fu prezentată ca *Agia* Maria sau „magicianul plantelor medicinale”. Apelativul acesta din urmă îi făcu plăcere, dar a fi sanctificată, cu certitudine, nu.

Ultimele ore fuseseră atât de pline, încât Maria nu se mai gândise la doctorul Kyritsis. Nu-și luaseră rămas-bun, de aceea era sigură că se vor mai întâlni. Aștepta momentul cu nerăbdare. Ajungând în mijlocul mulțimii, simți inima începând să-i bată mai puternic, gata să-i sară din piept. Iată-l, ședea la una

dintre mesele acelea lungi, alături de Lapakis. Fu singura persoană pe care o zări în învălmășeală, căci părul argintiu aproape sclipea în lumina obscură. Doctorii erau adânciți în conversație, dar în cele din urmă Lapakis ridică privirea și o văzu.

— Maria! exclamă el, ridicându-se în picioare. Ce zi mare pentru tine. Cum te simți acasă, după o perioadă atât de lungă?

Din fericire nu era o întrebare care să aștepte cu adevărat răspuns, dar dacă ar fi fost, Maria n-ar prea fi știut de unde să înceapă și unde să se oprească. În momentul acela se apropiară Papadimitriou și soția lui, împreună cu alți doi bărbați care semănau atât de bine cu Papadimitriou, încât îți dădeai seama pe loc că-i erau frați. Șeful insulei voia să-i prezinte fraților lui pe cei doi medici cărora le datorau o viață nouă. Mai târziu vor ține sute de toasturi, dar acum voiau să fie ei primii care să le mulțumească.

Kyritsis rămase mai în spate, dar Maria simțea presiunea privirii lui, și în timp ce Lapakis stătea de vorbă cu Papadimitriou, el o trase pe Maria deoparte.

— Poți să-mi acorzi un minut? întrebă el politicos, dar suficient de tare pentru a fi auzit pe deasupra zgomotului. Undeva unde este mai multă liniște, adăugă el.

— Putem merge până la biserică, răspunse ea. Vreau să mă duc să aprind o lumânare.

Ieșiră din piața supraaglomerată, unde larma vocilor pline de bucurie atinsese un nivel asurzitor. Pe măsură ce înaintau pe strada pustie apropiindu-se de biserică, zgomotul mulțimii deveni aproape un zumzet de fundal. O stare de nerăbdare determină următoarea acțiune a lui Kyritsis. Boala furase destul din viața acestei femei și fiecare secundă pierdută în plus părea o risipă. Renunța la manierele lui reținute și, pentru o clipă, deveni îndrăzneț. La intrarea în biserică se răsuci și o privi drept în față

— Trebuie să-ți spun ceva. Ceva foarte simplu, zise el. Aș vrea să te măriți cu mine.

Era o afirmație, nu o întrebare. Și suna de parcă nu ar fi avut nevoie de răspuns. Se adunase ceva vreme de când Maria nu se mai îndoia de faptul că Kyritsis o iubea, dar se străduise să nu-și imagineze că acest lucru putea să aibă și o finalitate. În ultimii ani găsisese mai înțelept să nu mai viseze cu ochii deschiși, ci să-și trăiască prezentul, clipa, astfel încât dezamăgirile să nu-i mai poată distruge iluziile.

O clipă nu răspunse, ci îl privi cum o ținea de umeri, cu brațele întinse. Ca și când ar fi fost nevoie să o convingă că vorbea serios, el umplu tăcerea:

— Nimeni nu m-a mai tulburat așa cum ai făcut-o tu. Dacă nu vrei să te măriți

cu mine, voi pleca și nu trebuie să te mai gândești la mine. Măinile îi strângeau mai tare umerii. Dar orice vei alege, trebuie să-mi spui acum.

Așadar, *era* totuși o întrebare. Maria își simți gura uscată; avea nevoie de un efort suprem pentru a-și recăpăta controlul vorbirii.

— Da, fu singura silabă, răgușită, pe care reuși să o rostească. Da.

— Vrei?

Kyritsis părea uluit. Această femeie cu părul negru, această pacientă pe care simțea că o cunoștea atât de bine, dar despre care știa totuși atât de puțin, accepta să-i fie soție. Fața ei se destinase într-un zâmbet care se oglindi și pe chipul Mariei, amețitor. Mai întâi nesigur, apoi cu tot mai multă pasiune, o sărută și pe urmă, conștientizând brusc cum trebuie să fi arătat pe strada pustie, se desprinseră unul de celălalt.

— Trebuie să ne întoarcem la petrecere, zise Kyritsis, vorbind primul. Simțul datoriei și al corectitudinii la el era chiar mai puternic decât al ei. Oamenii s-ar putea întreba unde suntem.

Avea dreptate: trebuiau să se întoarcă pentru că seara aceea trebuiau să o petreacă toți împreună, înainte ca fiecare să plece pe drumul lui. Când ajunseră înapoi în piață, dansul începuse. Se formase un cerc uriaș și în momentul acela se dansa un *pentozali* lent. Bărbatul care atât de des stătuse în umbra oricărui eveniment ieșise în față și acum se alăturase petrecerii cu sufletul deschis.

Fotini fu prima care remarcă întoarcerea prietenei ei în compania doctorului și știu, fără nicio umbră de îndoială, că Maria, în sfârșit, avea ocazia să fie fericită. Perechea alesese să nu spună nimic în seara aceea – voiau ca Giorgis să afle primul, iar atmosfera amețitoare a acestui *panegyri* nu oferea momentul potrivit pentru a-i da vestea.

Când Giorgis veni la ei la sfârșitul dansului, o singură întrebare îi stătea pe buze, să i-o adreseze Mariei.

— Ai văzut-o pe Anna? Este aici?

În ultimii ani aproape abandonase speranța că familia se va mai reuni vreodată, dar astăzi aveau această șansă. Era totuși nedumerit de absența Annei; doar promisese că va fi acolo.

— Sunt sigură că va veni, tată, dacă așa a spus, îl liniști Maria, deși cuvintele sunau goale pentru amândoi. Ce-ar fi să mai dansăm o dată, propuse ea. Pari a fi în formă. Îl conduse pe tatăl ei înapoi pe ring și se prinseră în dans.

Fotini era ocupată să aducă platouri la masă. Observă că doctorul o urmărea pe Maria dansând și se simți mai fericită ca niciodată că buna ei prietenă găsisese un om atât de bun. De-acum se făcuse întuneric, vântul se potolise și niciun val nu

zburlea apa mării. Temperatura părea să nu fi pierdut niciun grad la sfârșitul acelei după-amiezi înăbușitoare și, când oamenii se așezau, între două dansuri, dădeau pe gât butoaie întregi de vin proaspăt, revărsând o bună parte din el în colbul străzii. Maria reveni de pe ring, își găsi un loc lângă Kyritsis și amândoi ridicară paharele deodată. Era un toast fără cuvinte.

Anna și Andreas erau foarte aproape de Plaka. Niciunul nu scosese vreun cuvânt tot drumul. Fiecare era pierdut în propriile gânduri. Lui Andreas îi trecuse prin minte că, poate, Manoli își va relua logodna cu Maria, acum că ea se întorsese și, pe când se apropiau de sat și vedeau mulțimea agitându-se, el rupse tăcerea, bucurându-se să-și provoace soția cu această sugestie.

— *Manoli? Să se însoare cu Maria?* Peste cadavrul meu! țipă ea cu o patimă pe care el nu i-o cunoștea. Barierele căzuseră. Ce te face să spui așa ceva? Anna nu putea lăsa subiectul în suspensie.

— De ce să nu o facă? Erau logodiți și pe punctul de a se căsători, o zgândări el zeflemitor.

— Taci. Ține-ți gura! îl repezi ea, în timp ce el parca mașina.

Violența răspunsului Annei îl ului pe Andreas.

— Doamne Dumnezeule! strigă el, apărându-se de loviturile care curgeau asupra sa. Îi iubești, nu-i așa?

— Cum *îndrăznești* să spui așa ceva! scrâșni ea.

— Haide, Anna, de ce nu recunoști! Nu sunt complet idiot, să știi, zise el, încercând să-și stăpânească vocea.

Anna tăcu, de parcă furia i s-ar fi domolit.

— Știu că acesta este adevărul, spuse Andreas, acum aproape calm. Am venit acasă mai devreme într-o zi, săptămâna trecută, și el era la tine. De când...?

Anna plângea și râdea în același timp, isterică.

— De mult, scui pă ea răspunsul. De ani de zile.

Andreas avu impresia că buzele roșii ale Annei zâmbeau, ca și când ar fi fost pierdută într-un fel de extaz. O negație i-ar fi lăsat lui loc să se retragă, posibilitatea să fi greșit totuși, dar recunoașterea era cea mai mare bătaie de joc. Trebuia să-i șteargă rictusul de pe față.

Cu o mișcare iute băgă mâna în buzunarul hainei și scoase pistolul. Anna nici măcar nu văzu. Râdea cu capul dat pe spate, de i se zgâlțâiau măregelele de la gât. Delira.

— Niciodată n-am mai... găfâi ea, absolut încântată să-i spună adevărul. Niciodată n-am mai iubit pe cineva așa cum îl iubesc pe Manoli. Cuvintele îl plesniră ca un bici, reverberând în aerul din jur.

În piața principală, Kyritsis urmărea primul joc de artificii lansat pe cerul senin. Rină la miezul nopții aveau să fie trase rachete în aer din oră în oră, fiecare explodând cu un bubuit violent, urmat de o ploaie de scântei reflectându-se în mare ca pietrele prețioase. Când primul val de artificii se sfârși, urmă un moment de liniște înainte ca orchestra să atace o nouă melodie. Nu apucă însă, căci alte două bubuituri răsunară pe neașteptate. Kyritsis privi în sus, așteptând să vadă ploaia de scântei căzând din cer, dar își dădu seama imediat că nu avea să mai vină.

Lângă o mașină parcată în apropierea pieței se produsese agitație. Mașina fusese văzută sosind cu numai câteva minute înainte, iar acum pe scaunul pasagerului zăcea întinsă o femeie. Kyritsis alergă într-acolo. Pentru o clipă restul mulțimii rămase împietrită. Uluiți că un asemenea act de violență le putea strica petrecerea, oamenii păreau paralizați, dar îi făcură totuși loc să treacă.

Kyritsis luă pulsul femeii. Deși era slab, mai existau semne de viață.

— Trebuie să o mutăm, îi spuse doctorului Lapakis, sosit lângă el.

Pleduri și perne apărură ca prin minune dintr-o casă învecinată și cei doi bărbați ridicară grijuliu femeia și o întinseră pe pământ. La solicitarea lor, mulțimea de gură-cască se îndepărtă la o distanță respectuoasă, ca să le permită să-și facă meseria.

Maria își croise drum până în față, să vadă dacă putea ajuta cu ceva. Când cei doi așezară femeia jos, pe pătură, înțelese pe cine fineau în brațele pătate de sânge. O recunoscură și mulți dintre cei adunați la fața locului; un strigăt de groază străbătu adunarea.

Nu putea fi nicio confuzie. Cu părul negru ca pana corbului, pieptul plin și o rochie, acum scăldată în sânge, pe care nimeni din mulțimea adunată nu și-ar fi permis-o nici după o lună de postit, era, fără nicio îndoială, Anna Vandoulakis. Maria îngenunche lângă ea pe pled.

— Este sora mea, îi șopti printre sughițuri lui Kyritsis. Sora mea.

Cineva din mulțime strigă: „Găsiți-l pe Giorgis!” și după câteva secunde Giorgis îngenunche lângă Maria; plânse tăcut văzându-și fiica cea mare, a cărei viață se stinge în fața lor, a tuturor.

Totul se termină în câteva minute. Anna nu-și mai recăpătă cunoștința, dar clipa morții o petrecu lângă cei doi oameni care o iubeau cel mai mult și care se rugau pentru mântuirea ei.

— De ce? De ce? repeta Giorgis printre lacrimi.

Maria știa răspunsul, dar nu intenționa să i-l spună. N-ar fi făcut decât să-i sporească durerea. Tăcerea și ignoranța îl puteau ajuta în acest moment mai mult

decât orice altceva. Oricum va afla adevărul curând. Ceea ce îl va urmări până la capătul vieții va fi faptul că într-o singură seară sărbătorise reîntoarcerea unei fiice și plânsese pierderea definitivă a celeilalte.

Capitolul 23

Din mulțime apărură neîntârziat martorii. Unul auzise cuplul certându-se, prin geamul deschis al mașinii, când trecuse prin apropiere, cu câteva minute înaintea împușcăturilor, iar o femeie pretindea că văzuse un bărbat îndepărtându-se fugind pe stradă, imediat după aceea. Informația făcu un grup de oameni să o pornească în direcția bisericii și în zece minute se întoarseră cu suspectul. Acesta mai ținea încă arma în mână și nu încerca să se opună arestării. Maria știa cine era, fără să-i fi spus nimeni. Andreas.

Plaka era profund șocată. Seara promitea să fie una de neuitat, dar nu în sensul acela. O vreme oamenii mai rămaseră să discute cu voce scăzută, în grupuri restrânse; nu trebui mult până să se răspândească vestea că sora Mariei fusese împușcată mortal și că soțul Annei fusese arestat pentru crimă. O petrecere extraordinară se sfârșise înainte de vreme, nu mai rămânea nimic de făcut, decât să încheie seara și să-și vadă fiecare de drum. Muzicanții se împrăștiară și resturile de mâncare fură ridicate; atenienii își luară tăcuți rămas-bun și începură să plece, conduși de familii și prieteni spre o viață nouă. Celor care aveau de parcurs distanțe mai scurte li se oferă găzduire peste noapte și urmau să rămână până a doua zi, când aveau să plece spre satele și orașele lor aflate în diverse părți ale Cretei. Andreas Vandoulakis fusese ridicat de poliție și condus sub escortă să-și petreacă noaptea într-o celulă din Elounda, iar trupul Annei fu transportat în capela mică de la malul mării, unde trebuia să rămână până la înmormântare.

Arșița din timpul zilei nu se ostoise. Chiar și acum, când noaptea stătea să se sfârșească, în aer plutea o căldură irespirabilă. Pentru a doua oară în douăzeci și patru de ore, casa cea mică a lui Giorgis era plină de lume. Ultima oară oaspeții așteptaseră nerăbdători o sărbătoare. De această dată se pregăteau de priverghi. Preotul trecuse pe acolo, dar când văzuse că în aceste circumstanțe tragice nu putea oferi decât prea puțină consolare, plecase.

La patru dimineața Giorgis urcă obosit în camera lui. Era toropit și nu-și dădea seama dacă era vorba despre o durere profundă sau despre un semn că, poate, nu mai era în stare să simtă nimic. Acum, până și așteptarea atât de îndelungă a revenirii Mariei i se părea o nimica toată.

Kyritsis mai rămăsese preț de vreo oră, dar în seara aceea nu mai avea ce să

facă. Măine, adică astăzi, îi va ajuta cu pregătirile pentru înmormântare, dar între timp va fura câteva ore de somn într-o cameră liberă, amplasată deasupra tavernei, la Fotini și Stefanos.

De obicei sătenii se dădeau în vânt după bârfe, de această dată însă nu avură timp nici să respire. Antonis fu cel care își găsi timp să facă puțină lumină asupra evenimentelor ce conduseseră la uciderea Annei. În primele ore ale dimineții, când câțiva bărbați mai ședeau încă în jurul unei mese la cârciumă, el povesti ce văzuse. Cu câteva săptămâni în urmă observase că Manoli își luase obiceiul să dispară o oră-două la miezul zilei. Nu era decât o prezumție, dar chiar și așa, putea fi o explicație a motivului pentru care Andreas ajunsese să-și ucidă nevasta. În perioada aceea, Andreas devenise din ce în ce mai irascibil. Era nervos cu toată lumea, iar lucrătorii îi luaseră frica. Norii ce se adună înaintea furtunii nu produc atâta tensiune. Mult timp Andreas nu bănuise nimic, fusese din fericire orb în fața comportamentului soției, dar când descoperise uimit lumina zilei și văzuse adevărul, nu-i mai rămânea de făcut decât un singur lucru. Băutorii din cârciumă nu erau lipsiți de sensibilitate și mulți fură de acord că a ajunge să fii încornorat era de natură să te conducă la crimă. Nu puteai supune un grec unui asemenea afront.

Lidaki părea să fie ultimul care îl văzuse pe Manoli, acum dispărut fără urmă, deși prețioasa lui liră mai atârna încă pe peretele din spatele tejghelei.

— A intrat aici pe la șase seară, zise el. Era vesel ca de obicei și a lăsat fără îndoială impresia că rămânea la petrecere.

— Se pare că de atunci nu l-a mai văzut nimeni, spuse Angelos. Presupun că nu-i era ușor să o reîntâlnească pe Maria.

— Totuși, n-ar mai fi obligat să se însoare cu ea, nu-i așa? interveni altă voce.

— Mă îndoiesc, cunoscându-l pe Manoli, dar este o situație de natură să-l țină la distanță, zise Lidaki.

— Eu nu cred că Maria are vreo legătură cu toate acestea, spuse Antonis. El cred că știa că nu mai putea continua ca până acum.

Mai târziu în dimineața aceea Antonis se duse acasă la Manoli. Nu avea nimic cu acest individ șarmant, dar superficial; fusese un tovarăș bun și un amic de pahar și n-ar fi fost de ignorat nici posibilitatea de a-l găsi zăcând într-o baltă de sânge, în propria locuință. Dacă Andreas și-a ucis nevasta, ar fi fost în stare să-l omoare și pe vărul lui.

Antonis privi prin ferestre înăuntru. Totul părea normal: devălmășia neglijentă din casa unui burlac, cu cratițe și farfurii stivuite una peste alta în dezordine, perdele trase numai pe jumătate, firimituri împrăștiate pe masă și o sticlă cu

dopul scos, golită pe trei sferturi; se așteptase să vadă toate acestea.

Încercă ușa și, găsind-o deschisă, se aventurează înăuntru. Sus în dormitor, într-o scenă ce părea să sugereze încă o dată că ocupantul locuinței nu avea nicio preocupare pentru ordine, se găseau semnele unei plecări grăbite. Sertarele rămăseseră deschise și îmbrăcămintea se revărsa din ele precum lava într-o erupție vulcanică. Ușile de dulap erau căscate, dezvăluind o bară de haine, goală. Patul nefăcut, cu cearșafurile date la o parte și perna turtită, arăta așa cum s-ar fi așteptat Antonis, dar ceea ce îi întări sentimentul de părăsire definitivă a casei erau tablourile așezate cu fața în jos pe scrinul de lângă fereastră. Arătau de parcă ar fi fost răsturnare din grabă, iar două rame erau goale, căci conținutul lor fusese smuls. Iată toate indiciile. Camionul dispăruse. Manoli putea fi acum oriunde în Grecia. Nimeni nu-l va căuta.

Slujba de înmormântare a Annei nu se ținea în biserica mare din Plaka, unde se adăpostise Andreas, ci în capela de la marginea satului. Această construcție de mici dimensiuni era așezată cu fața spre mare și privea neconținut spre Spinalonga. Doar apa sărată despărțea cimitirul din jurul acestei capele de locul de odihnă veșnică a leproșilor, unde era îngropată mama Annei.

La mai puțin de patruzeci și opt de ore de la moartea ei, un grup restrâns de oameni cerniți se adună în capela umedă. Familia Vandoulakis nu era reprezentată. După crimă rămăseseră ferecați între cei patru pereți ai casei din Elounda. Maria, Giorgis, Kyritsis, Fotini, Savina și Pavlos stăteau cu capetele plecate, în timp ce preotul se ruga lângă sicriu. Valuri de tămâie se revărsau din cădelniță pe măsură ce se rosteau lungile rugăciuni pentru iertarea păcatelor, înainte ca ei toți să rostească în mângâietoare cuvinte șoptite Tatăl Nostru. Când veni momentul îngropăciunii, ieșiră în strălucirea neobosită a soarelui. Lacrimile și sudoarea se amestecară, curgându-le pe obraji. Niciunul nu putea accepta ideea că în cutia de lemn ce avea să dispară curând în întuneric se afla Anna.

După ce sicriul fu coborât în pământ, preotul luă o mână de țărână și o aruncă în cruce peste rămășițele pământești.

— Pământul este al Domnului, zise el, și al tuturor celor care-l calcă. Cenușa din cădelniță pluti în groapă, amestecându-se cu praful, și preotul continuă: Cu sufletul celor drepti, îndreptați prin moarte, dă-i, Doamne, odihnă sufletului roabei Tale...

Cuvintele preotului curgeau în cadența unei litanii. Fuseseră rostite de mii de ori și cum se revărsau printre buzele abia mișcate, avură darul să mențină vraja asupra micii adunări a credincioșilor.

— Preacurată și neîntinată Fecioară, roagă-te pentru salvarea sufletului roabei

Tale...

Fotini își închipui imaginea Preacuratei și Neîntinatei Fecioare rugându-se Domnului pentru Anna. Dacă Anna însăși ar fi rămas puțin mai curată, ei n-ar fi fost acum acolo, gândi ea.

Pe măsură ce slujba se apropia de sfârșit, preotul intră în concurență cu o armată de mii de cicade al căror zgomot neobosit atinse apogeul pe ultimele lui cuvinte.

— Odihnește-o la sânul lui Avraam... Fie amintirea ta veșnică, sora noastră și vrednică de binecuvântare. *Kyrie Eleison, Kyrie Eleison, Kyrie Eleison.*

Lână să se poată oamenii mișca, trecu o bucată bună de timp. Maria vorbi prima și îi mulțumi preotului pentru ceremonie, apoi veni vremea să se întoarcă în sat. Maria merse acasă împreună cu tatăl ei. El îi spusese că voia să doarmă. Numai atât mai dorea. Fotini și părinții ei se duceau înapoi la tavernă, să-l regăsească pe Stefanos, care rămăsese să aibă grijă de Petros și să se joace pe plajă cu neprihănitul Mattheos. Era ceasul de răgaz al după-amiezii. Nu mișca nicio frunză în vânt.

Kyritsis o aștepta pe Maria pe o bancă la umbră, în piața satului. Maria simțea nevoia să iasă puțin din Plaka și cei doi intenționau să se ducă la Elounda cu mașina. Era prima ei călătorie după patru ani, în afara drumului scurt pe care îl făcuse la întoarcerea din Spinalonga în Creta. Tânjea după o oră măcar de singurătate.

Își amintea că la malul mării, în Elounda, se afla un mic *kafenion*. De fapt, în locul acela obișnuia să se ducă cu Manoli, dar toate acestea rămăseseră de-acum în trecut. Nu va îngădui gândurilor legate de el să o urmărească. Când fură conduși spre o masă în apropierea mării, ce se izbea de stâncile de dedesubt, trăirile ultimelor patruzeci și opt de ore rămăseseră deja în urmă. Păreau să se fi petrecut în viața altcuiva, în cu totul altă parte. Dar când se uită peste apă, văzu Spinalonga. Privită de aici, insula pustie arăta la fel ca întotdeauna și cu greu îți venea a crede că nu mai adăpostea acum niciun suflet omenesc. Plaka nu se zărea, ascunsă dincolo de promontoriul stâncos.

Era prima oară când Maria și Kyritsis puteau fi singuri împreună, de la întâlnirea din fața bisericii, în noaptea petrecerii. Pentru o oră viața ei păruse plină de promisiuni, îngăduise un viitor luminos, acum însă avea impresia că acel mare pas înainte fusese zădărnicit de mai mulți pași înapoi. Nici măcar nu i se adresase pe numele de botez omului pe care îl iubea.

Câteva săptămâni mai târziu, reflectând retrospectiv asupra acestui moment, Kyritsis se învinovăți că fusese prea grăbit. Nerăbdarea lui în fața viitorului

comun se revărsase într-o puzderie de cuvinte despre apartamentul din Heraklion și despre speranța că acesta va fi suficient de mare pentru amândoi.

— Nu este prea spațios, dar există un birou și o cameră separată pentru oaspeți. Ne vom putea muta de acolo oricând, la nevoie, dar este foarte convenabil pentru legătura cu spitalul.

Kyritsis o prinse de mâini peste masă și i le păstră într-ale sale. Ea părea tulburată. Pe bună dreptate. Abia își îngropase sora și iată-l pe el, nerăbdător ca un copil, dornic să vorbească despre aspectele practice ale vieții lor împreună. Era limpede că Mariei îi trebuia mai mult timp.

„Cât de liniștitoare e atingerea mâinilor lui, plină de căldură și generozitate”, gândi ea. De ce nu puteau rămâne pentru totdeauna aici, la această masă? Nimeni nu știa unde se aflau. Nimic nu-i putea tulbura. În afara propriei conștiințe care îi urmase și acum nu-i dădea pace.

— Nu mă pot mărita cu dumneata, zise ea brusc. Trebuie să rămân și să am grijă de tata.

Cuvintele îl loviră pe Kyritsis ca trăsnetul din senin. Era uluit. Dar după câteva clipe își dădu seama că erau pline de bun-simț. Cum de se așteptase el ca totul să continue la fel ca mai înainte, după evenimentele dramatice din ultimele două zile? Fusesse un prost. Cum ar fi putut această femeie, spre care îl atrăsese atât frumusețea, cât și integritatea și altruismul ei, să-și părăsească tatăl îndurerat și distrus? Toată viața fusese condus de rațiune și în singurul moment când se lăsase dominat de sentimente, se poticnise.

Parte din el voia să protesteze, în schimb, continuă să o țină pe Maria de mâini, strângându-i-le ușor. Apoi vorbi cu atâta înțelegere și iertare, încât aproape îi frânse inima.

— Ai dreptate să vrei să rămâi, spuse el. Și tocmai de aceea te iubesc, Maria. Pentru că știi ce este bine și doar așa faci.

Era adevărul, dar cu atât mai adevărat fu ceea ce spuse în continuare:

— Nu voi mai iubi pe nimeni altcineva.

Proprietarul de la *kafenion* se ținu departe de masa lor. Vedea că femeia izbucnise în lacrimi și nu voia să încalce intimitatea clienților lui. Nimeni nu ridicase vocea, lucru neobișnuit pentru o ceartă, apoi observă îmbrăcămintea sobră a cuplului. Cu excepția văduvelor, lumea nu purta negru vara și se gândi că poate cei doi erau în doliu.

Maria își retrase mâinile din strânsoarea lui Kyritsis și rămase cu capul plecat. Lacrimile îi curgeau acum din abundență, prelingându-i-se pe brațe, pe gât și decolteu. Nu le putea stăvili. Durerea stăpânită la marginea mormântului reușise

doar pentru o vreme să rețină amărăciunea copleșitoare ce izbucni acum nezăgăzuită și nu se putea ostoi până ce nu curgea ultima picătură și seca. Faptul că Kyritsis era atât de înțeleghător o provoca să plângă și mai tare, făcând decizia ei cu atât mai jalnică.

Kyritsis privea capul plecat al Mariei. Când plânsul se mai domoli, o atinse ușor pe umăr.

— Maria, zise el. Vrei să plecăm?

Se ridicară de la masă și se îndepărtară, mână în mână, Maria odihnindu-și capul pe umărul lui Kyritsis. Parcurseră drumul de întoarcere spre Plaka în tăcere; marea strălucea în continuare, dar cerul începuse să-și schimbe culoarea. Intrase în tranziția subtilă de la azuriu spre trandafiriu, iar stâncile preluară aceeași nuanță caldă. În fine, ziua aceea teribilă se apropia de capăt.

Când ajunseră în sat, doctorul vorbi din nou:

— Nu-ți pot spune la revedere, zise el.

Avea dreptate. Cuvântul conținea ceva prea definitiv. Cum se putea sfârși ceva ce nici nu începuse?

— Nici eu nu pot, răspunse Maria, care își recăpătase stăpânirea de sine.

— O să-mi scrii, să-mi spui cum te simți? Să-mi spui ce faci? Să-mi spui ce viață duci în lumea liberă? întrebă Kyritsis cu un entuziasm forțat.

Maria încuviință din cap.

Nu avea niciun rost să prelungească momentul. Cu cât Kyritsis pleca mai repede, cu atât era fi mai bine pentru amândoi. Doctorul opri mașina în fața casei Mariei și coborî să-i deschidă portiera pasagerului. Rămaseră față în față, apoi se îmbrățișară o clipă. Nu era atât o îmbrățișare, ci mai degrabă se agățară unul de altul, precum copiii în timpul furtunii. Apoi, cu un mare efort de voință, se desprinseră și Maria se întoarse imediat și intră în casă. Kyritsis urcă înapoi în mașină și plecă. Nu avea să oprească până nu ajungea la Heraklion.

Tăcerea insuportabilă a casei o scoase imediat pe Maria afară, înapoi în stradă. Avea nevoie de cântecul cicadelor, de uruitul unei motorete, de țipetele copiilor. Toate acestea o întâmpinară pe drumul spre centrul satului, unde, în ciuda voinței ei, privi în lungul străzii să vadă dacă se mai zărea mașina lui Kyritsis. Dar până și praful stârnit de roțile ei se reasezase de-acum.

Maria avea nevoie de Fotini. Se duse grăbită la tavernă, unde prietena ei așternea mesele cu fețe din hârtie, pe care le prindea apoi cu elastic, ca să nu le ia vântul.

— Maria! Fotini se bucură să-și vadă prietena, dar o îngrijoră chipul ei cadaveric. Desigur, nu era surprinsă că Maria arăta atât de palidă. În ultimele

patruzeci și opt de ore se întorsese din exil și își văzuse sora împușcată și îngropată. Vino și stai jos, zise ea trăgând un scaun și împingând-o pe Maria spre el. Să-ți aduc ceva de băut – și pun pariu că n-ai mâncat nimic toată ziua.

Fotini avea dreptate. Maria nu mâncase de mai bine de douăzeci și patru de ore, dar acum nu-i era foame.

— Nu, mi-e bine. Chiar mi-e bine.

Fotini nu era convinsă. Lăsa deoparte treburile pe care le mai avea de făcut până la venirea primilor clienți. Toate acelea puteau să mai aștepte. Își trase un scaun, se așeză lângă Maria și își petrecu un braț pe după umerii ei.

— Ce pot să fac eu? întrebă ea cu delicatețe. Fac orice-mi ceri.

Blândețea din glas o făcu pe Maria să izbucnească în lacrimi cu suspine și printre acestea Fotini desluși câteva cuvinte din care înțelese motivul nefericirii profunde a prietenei ei.

— A plecat... Eu n-am putut pleca... nu l-am putut lăsa pe tata.

— Uite, de ce nu-mi spui ce s-a întâmplat?

Maria se liniști încetul cu încetul.

— Chiar înainte să fie împușcată Anna, doctorul Kyritsis m-a cerut în căsătorie. Dar eu nu pot să plec acum – și asta este ceea ce ar însemna să fac. Dar n-aș putea.

— Așadar, a plecat, vrei să spui? întrebă Fotini blând.

— Da.

— Și când ai să-l vezi din nou?

Maria trase adânc aer în piept.

— Nu știu. Chiar nu știu. Posibil niciodată.

Se simțea suficient de puternică să admită acest lucru. Soarta îi fusese potrivnică până acum, dar, cu fiecare lovitură, Maria devenea mai puternică pentru următoarea.

Cele două prietene mai vorbiră o vreme și, în cele din urmă Ștefanos reuși să o convingă pe Maria să mănânce. Dacă avea de gând să facă un asemenea sacrificiu pentru tatăl ei, atunci măcar să aibă destulă putere pentru a fi utilă. Nu avea niciun sens să se îmbolnăvească.

Când se lăsa întinericul, Maria se ridică să plece. Casa era încă învăluită în tăcere, când ajunse. Se strecură în dormitorul liber, care devenea din nou al ei și se întinse pe pat. Nu se trezi până târziu, a doua zi.

Moartea Annei lăsa în urmă alte vieți întrerupte și distruse. Nu numai pe a surorii ei, a tatălui și a soțului ei, dar și pe aceea a fiicei ei. Sofia nu împlinise încă doi ani și nu trecu mult până ce sesiză lipsa părinților. Bunicii îi spuseră că

plecaseră amândoi departe pentru o vreme. La început plânse, apoi începu să uite. În ce-i privește pe Alexandros și Eleftheria, într-o singură seară își pierduseră fiul, speranțele de viitor și reputația familiei. Tot ce îi îngrijorase în legătură cu căsătoria lui Andreas sub nivelul lui social se împlinise întocmai.

Eleftheria, care fusese atât de bucuroasă să o primească pe Anna Petrakis, se confrunta cu cea mai amară dezamăgire. Nu trecu mult până să le fie adusă la cunoștință dispariția lui Manoli și rămaseră să-și imagineze singuri ce condusesese spre oribilele evenimente de la petrecerea de Agios Titos. Femeia aceea atrăsese asupra lor cea mai profundă rușine, iar gândul că fiul lor zăcea într-o celulă de închisoare era o tortură zilnică.

Procesul lui Andreas la Agios Nikolaos dură trei zile. Maria, Fotini și mai mulți săteni fură chemați ca martori și doctorul Kyritsis veni la rândul lui de la Heraklion să depună mărturie, apoi zăbovi numai câteva minute să vorbească și cu Maria. Eleftheria și Alexandros rămaseră impasibili la galerie, amândoi copleșiți de neliniște și de rușine pentru un asemenea spectacol public. Circumstanțele crimei fură expuse și vânturate astfel încât toată Creta le putu savura iar cotidianul local făcu cunoscute cele mai senzaționale detalii. Giorgis fu prezent de la început până la sfârșit. Deși voia să se facă dreptate pentru Anna, nu avea nici cea mai mică îndoială că fiica sa, prin comportamentul ei, fusese cea care provocase reacția violentă a lui Andreas și, pentru prima oară în paisprezece ani, se bucură că Eleni nu era de față.

Capitolul 24

1958

Mai multe luni la rând nu există niciun fel de comunicare între familiile Vandoulakis și Petrakis. Totuși, trebuiau să se gândească la Sofia și, de dragul ei, perioada aceea de gheață trebuia să ia sfârșit. Eleftheria ajunse să accepte ideea reconcilierii mai repede decât soțul ei, dar până și Alexandros, dându-i-se timp să reflecteze, începu să înțeleagă că nu numai familia lui suferise. Înțelese că răul făcut împovărase ambele părți și cu precizia aproape matematică a firii lui, cântări cât pierduse fiecare. De partea Vandoulakis: un fiu la închisoare, un nepot căzut în dizgrație, numele unei familii defăimat. De partea Petrakis: o fiică moartă, o familie micșorată prin crimă și, înainte de acestea, lepra. După socoteala lui, balanța era echilibrată. La mijloc se afla Sofia și le revenea tuturor responsabilitatea de a-și intersecta cumva viețile, pentru fetiță.

În cele din urmă Alexandros îi scrisese lui Giorgis:

Am avut diferendele noastre, dar a venit timpul să le punem capăt. Sofia crește fără părinți și cel mai bun lucru pe care i-l putem oferi este dragostea și prezența membrilor de familie care au mai rămas. Eu și

Eleftheria am fi foarte fericiți dacă ai veni împreună cu Maria să luați prânzul cu noi duminică.

Giorgis nu avea telefon acasă, dar se duse imediat la cârciumă și îl folosi pe cel de acolo. Voia să-i comunice neîntârziat lui Alexandros că acceptau invitația și că amândoi erau bucuroși să vină și îi lăsă mesajul menajerei, să i-l transmită lui Vandoulakis. Maria însă trăi sentimente contradictorii citind scrisoarea.

— *Diferende!* exclamă ea disprețuitor. Ce vrea să spună prin asta? Fiul lui a ucis-o pe fiica ta și el vorbește despre „diferende”? Maria clocotea de furie. Crede că el nu poartă nicio răspundere? Unde sunt remușcările? Unde sunt scuzele? strigă ea, agitând scrisoarea în mână.

— Maria, ascultă-mă. Liniștește-te. Nu-și asumă răspunderea pentru că nu are niciuna, zise Giorgis. Un tată nu poate fi răspunzător de toate acțiunile copilului, nu-i așa?

Maria stătu și se gândi o clipă. Știa că tatăl ei avea dreptate. Dacă părinții ar fi purtat povara greșelilor copiilor, lumea ar fi arătat cu totul altfel. Ar fi însemnat că Giorgis era de vină pentru că fiica lui mai mare îl adusesese pe soțul ei în stare să o împuște, prin comportamentul ei iresponsabil și prin infidelitate. Ceea ce era, în mod clar, absurd. Trebuia să recunoască acest lucru, chiar împotriva voinței.

— Ai dreptate, tată, spuse ea. Ai dreptate. Acum nu mai contează decât Sofia.

Între familii se produse după aceea un fel de apropiere, ambele recunoscând, fără să o spună, că se făcuseră greșeli și de o parte, și de cealaltă, ce conduseseră spre catastrofa care îi afectase pe toți. Sofia, de la bun început, fu bine protejată. Trăia la bunicii ei, dar în fiecare săptămână era dusă la Plaka să stea o zi la celălalt bunic și la Maria, care îi dedicau tot timpul lor, să o distreze. O duceau în excursii cu barca, prindeau pești, și crabi, și arici-de-mare, se bălăceau în apă și făceau plimbări scurte pe faleză. La ora șase când o duceau înapoi la casa bunicilor din apropiere de Elounda, erau cu toții rupți de oboseală. Sofia era înconjurată de adorația a trei bunici. Dintr-un anumit punct de vedere, avea noroc.

La sfârșitul primăverii, Kyritsis numără mai bine de două sute de zile scurse de la înmormântarea Annei și de la momentul când o condusesese pe Maria la Elounda și își dădu seama că totuși nu-și vor petrece viitorul împreună. În fiecare zi se străduia să nu se mai gândească la ce ar fi putut să fie. Ducea aceeași

existență disciplinată ca întotdeauna: la spital dimineața, de la șapte și jumătate până la aproape opt seara, după care petrecea câteva ore solitare citind, studiind și redactându-și corespondența. Era foarte ocupat și mulți îl invidiau pentru cât de dedicat și aparent complet absorbit era de ceea ce făcea.

După câteva săptămâni de la exodul pacienților din Spinalonga, vestea că insula nu mai era folosită de leproși se răspândise în toată Creta. Rezultatul fu că mulți dintre cei ce se temuseră să dea în vileag potențiale simptome ale bolii ieșiră la iveală din sate și veniră să caute ajutor. Acum, când știau că tratamentul nu mai însemna încarcerarea în leproserie, nu le mai era frică să se arate și veneau în valuri să-l caute pe cel care adusese vindecarea leprei în Creta. Deși modestia îl împiedica pe doctorul Kyritsis să profite și să se bucure de glorie, el ajunsese foarte cunoscut. Odată ce diagnosticul era confirmat, pacienții veneau la el pentru injecțiile regulate cu Dapson și, de obicei, după câteva luni, pe măsură ce dozele creșteau, începeau să se vadă ameliorări.

Timp de mai multe luni Kyritsis continuă să lucreze ca șef al acestei secții din aglomeratul spital principal din Heraklion. Nimic nu ar fi trebuit să-l mulțumească mai mult decât să-și vadă pacienții plecând vindecați și întorcându-se definitiv la casele lor. Dar el nu resimțea decât un gol imens. Era ceea ce simțea la spital și ceea ce trăia acasă și în fiecare zi efortul deveni mai mare decât în precedenta, pentru a se ridica din pat și a se întoarce la spital, începu chiar să se întrebe dacă era nevoie să administreze el însuși medicamentul. Nu putea să-i ia cineva locul? Era într-adevăr nevoie de el?

Aceasta era starea pe care o trăia, simțindu-se dispensabil la spital și pustiit în afara lui, când primi o scrisoare de la doctorul Lapakis, care, de când se închisese Spinalonga, se căsătorise și preluase funcția de șef al Secției de boli dermato-venerice de la spitalul din Agios Nikolaos.

Dragul meu Nikolaos,

Mă întreb ce mai faci. Timpul a trecut atât de repede de când am plecat cu toții din Spinalonga și în toate lunile acestea am vrut mereu să iau legătura cu tine. Suntem foarte ocupați aici, la Agios Nikolaos, iar spitalul s-a extins mult de când lucrez cu normă întreagă. Te rog să vii să ne vezi, dacă vrei să te mai desprinzi de Heraklion. Soția mea a auzit foarte multe despre tine și ar dori să te cunoască.

*Al tău,
Christos*

Scrisoarea îl puse pe Kyritsis pe gânduri. Dacă un om pe care îl respecta atât de mult, precum Christos Lapakis, se simțea împlinit desfășurându-și activitatea la Agios Nikolaos, atunci poate că alegerea stătea în puterea lui. Dacă Maria nu putuse să vină la el, va trebui să meargă el la ea. În fiecare marți, cotidianul publicat în Creta anunța locuri vacante în spitale, iar el le cerceta cu regularitate, sperând să găsească de lucru mai aproape de femeia iubită. Săptămânile trecuseră, mai multe posturi corespunzătoare fuseseră anunțate la Hania, dar acestea îl duceau încă și mai departe de destinația pe care o dorea el. Îi cuprinse deznădejdea, până când, într-o zi, primi o altă scrisoare de la Lapakis.

Dragă Nikolaos,

Sper că ești bine. Sunt convins că mă vei considera ținut sub papuc, dar intenționez să renunț la slujba mea de aici. Soția mea vrea să ne mutăm mai aproape de părinții ei la Rethimnon, așa că vom pleca peste câteva luni. M-am gândit că te-ar putea interesa să preiei secția mea. Spitalul este în plină dezvoltare și mai târziu ar putea apărea oportunități mai mari. Intre timp, m-am gândit să te anunț despre planurile mele.

*Al tău,
Christos*

Deși nu vorbiseră nimic despre acest lucru, Lapakis știa că bunul său coleg se atașase de Maria Petrakis și fusese dezamăgit să afle că Kyritsis se întorsese la Heraklion singur. Presupusese că Maria se simțise obligată să rămână acasă cu tatăl ei și considera întreaga situație o pierdere teribilă.

Kyritsis citi și reciti scrisoarea înainte de a o pune în buzunarul de sus al halatului său alb, unde o căută cu mâna de mai multe ori în timpul zilei, pentru a-și mai arunca o dată ochii pe ea și încă o dată. Deși a lucra în Agios Nikolaos ar fi închis mai multe uși în cariera lui, exista și o ușă pe care i-ar fi deschis-o în viață: șansa de a locui mai aproape de Maria. În seara aceea îi scrisese prietenului său și îl întrebă ce trebuia să facă pentru a profita de acea ocazie. Erau formalități pe care trebuia să le îndeplinească, alți candidați care trebuiau să participe la un interviu, îi răspunse Lapakis, dar, dacă Kyritsis putea trimite o cerere oficială în interval de o săptămână, avea toate șansele să fie luat în considerare pentru ocuparea postului. Adevărul era, și îl cunoșteau amândoi, că Kyritsis avea o calificare prea înaltă pentru acel loc de muncă. A se muta de la conducerea unei secții dintr-un spital orășenesc, pe aceeași funcție, dar într-un spital mai mic, însemna că nimeni nu se îndoia de capacitatea lui de a face față

solicitărilor și cei de la spital ar fi fost încântați, deși cam uimiți, că cineva de calibrul și reputația lui solicita postul. Fu chemat la interviu și după numai câteva zile primi confirmarea faptului că voiau să-i încredințeze lui funcția.

Kyritsis plănuia să se instaleze în noua viață înainte de a lua contact cu Maria. Nu voia ca ea să ridice obiecții față de această cotitură în cariera Lui și intenționa să-i prezinte pur și simplu situația ca pe un *fait accompli*. După mai puțin de o lună, acum locuind într-o căsuță nu departe de spital, pomi spre Plaka, aflată la o distanță de numai douăzeci și cinci de minute de mers cu mașina. Era o duminică după-amiază de mai și, când Maria deschise ușa și-l văzu pe Kyritsis în fața ei, păli de surprindere.

— Nikolaos! exclamă ea.

Apoi se făcu auzită o voce de copil. Părea să vină din fusta Mariei și o față apăru din spatele ei, nu mai sus de înălțimea genunchiului.

— Cine e, mătușă Maria?

— Este doctorul Kyritsis, Sofia, răspunse ea cu glas abia șoptit.

Maria se dădu la o parte și Kyritsis trecu pragul. Ea îl privi când păși pe lângă ea, același spate drept, neted, pe care îl privise de atâtea ori pe vremea când el pleca din casa ei și pornea pe strada principală din Spinalonga, spre spital. I se păru că trecuse doar o clipă de când trăise pe insulă, visând cu ochii deschiși la viitor.

Tremurând, scoase cești și farfurii și acestea zăngăniră zgomotos. Apoi și ea, și Kyritsis se așezară cât de confortabil puteau pe scaunele tari de lemn și sorbiră cafeaua exact așa cum făcuseră în Spinalonga. Maria se străduia în zadar să găsească ceva de spus. Kyritsis, în schimb, intră direct în subiect.

— M-am mutat, spuse el.

— Unde? întrebă Maria politicos.

— În Agios Nikolaos.

— În Agios Nikolaos?

Mai că se înecă rostind cuvintele. Uimirea și încântarea se amestecară în egală măsură, în timp ce se străduia să-și imagineze implicațiile acestui anunț.

— Sofia, îi spuse ea fetei, care se așezase lângă masă, să deseneze, de ce nu te duci sus, să aduci păpușa cea nouă și să i-o arăți domnului doctor Kyritsis.

Fetița dispăru sus, pe scări, să aducă jucăria; Kyritsis se aplecă puțin înainte. Pentru a treia oară în viața ei, Maria auzi cuvintele: „Mărită-te cu mine”.

Maria știa că Giorgis era acum capabil să-și poarte singur de grijă. Se împăcaseră cu gândul că Anna murise, iar Sofia le adusese bucurie și un scop în viață. Distanța până la Agios Nikolaos i-ar fi permis Mariei să vină să-l viziteze

pe tatăl ei de mai multe ori pe săptămână și să o vadă în continuare și pe Sofia. Toate acestea îi trecură prin minte în mai puțin de zece secunde și, înainte de a apuca să tragă din nou aer în piept, îi dăduse deja răspunsul.

Giorgis se întoarse curând după aceea. Nu mai fusese atât de fericit din ziua în care aflate că Maria se vindecase. Lână a doua zi vestea se răspândi în tot satul, că Maria Petrakis se mărita cu omul care o vindecase, și pregătirile de nuntă începură imediat. Fotini, care nu-și pierduse niciodată speranța că Maria și Kyritsis se vor căsători în cele din urmă, se avântă cu tot elanul în pregătiri. Împreună cu Stefanos urma să fie gazda petrecerii dinaintea serviciului religios și toți prietenii aveau să se adune tot în taverna ei pentru marele ospăț de după cununie.

Stabiliră cu preotul ca nunta să aibă loc peste două săptămâni. Nu aveau motiv să o amâne prea mult. Cuplul avea casă în care să se mute, cei doi se cunoscuseră de mai mulți ani și Maria avea deja trusou. Avea de asemenea rochia, cea pe care o cumpărase pentru nunta cu Manoli. Timp de cinci ani zăcuse pe fundul unui cufăr, înfășurată în straturi protectoare de pânză. La o zi sau două după ce primi cea de a doua cerere a lui Kyritsis, Maria o despachetă, o întinse și o încercă.

Îi venea încă la fel de bine ca în ziua în care o cumpărase. Din punct de vedere fizic nu se schimbase deloc.

— Este perfectă, îi spuse Fotini.

În ajunul nunții cele două femei se aflau acasă la Fotini, să stabilească ce coafură va avea Maria la nuntă.

— Crezi că-mi va aduce ghinion, dacă voi purta aceeași rochie pe care trebuia să o îmbrac la altă nuntă? O nuntă care nu a mai avut loc?

— Ghinion? se miră Fotini. Cred că tocmai s-a terminat cu ghinionul tău, Maria. Trebuie să-ți mărturisesc, eu cred că Soarta chiar îți pusese gând rău, dar acum s-a terminat.

Maria își potrivise rochia în față, ținând-o cu mâna și se uita în oglinda cea mare din dormitorului lui Fotini. Straturile suprapuse, vapoase ale fustei lungi de dantelă se revărsau în jurul ei ca o fântână arteziană, iar țesătura foșnea în jurul gleznelor ei. Cu capul dat pe spate, începu să facă piruete, ca un copil.

— Ai dreptate... ai dreptate... ai dreptate... cântă ea ritmic, dintr-o singură suflare. Ai dreptate... ai dreptate... ai dreptate...

Maria se opri numai când ameți și se aruncă cu spatele pe pat.

— Simt că sunt cea mai norocoasă femeie de pe pământ. Nimeni pe lume nu poate fi mai fericit decât sunt eu.

— Meriți să fii fericită, Maria, meriți din plin, zise cea mai bună prietenă a ei. Se auzi un ciocănit și Stefanos băgă capul pe ușă.

— Mă scuzați că vă deranjez, zise el glumeț. Măine vom avea o nuntă aici și eu încerc să pregătesc petrecerea. Nu mi-ar strica puțin ajutor.

Cele două femei izbucniră în râs și Maria sări din pat, aruncând rochia pe scaun. Amândouă coborâră scările în fugă după Stefanos, chicotind așa cum făceau în copilărie, răspândind în jur bucuria ce însoțea perspectiva zilei celei mari pentru Maria.

Când se treziră, era o zi senină de mai. Locuitorii satului ieșiră cu mic cu mare să se alăture alaiului miresei pe distanța scurtă de la locuința Mariei până la biserică, în celălalt capăt al satului. Voiau cu toții să se asigure că frumoasa brunetă era condusă în siguranță spre locul ceremoniei și că nimic, de această dată, nu va sta în calea ei și a măritişului ei fericit. Ușile bisericii rămaseră deschise în timpul oficierii și oamenii își întinseră gâtul să vadă ce se petrecea la capătul naosului. Doctorul Lapakis era cavaler de onoare, *koumbaros*. Era bine cunoscut la Plaka – sătenii își aminteau că venea și se ducea în Spinalonga –, dar de Kyritsis își aminteau puțini. Fusese o prezență trecătoare, deși erau cu toții conștienți de rolul important pe care îl jucase în evacuarea leprozeriei.

În fața altarului preotul așază pe fruntea celor doi coroana împletită din flori și frunze. O tăcere profundă domnea în biserică, iar mulțimea rămasă afară făcu liniște, străduindu-se se audă cuvintele.

— Se însoțește roaba lui Dumnezeu, Maria, cu robul lui Dumnezeu, Nikolaos... În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, acum și pururea și-n vecii vecilor. Doamne, Dumnezeul nostru, unește-i întru slava Ta.

Apoi îl ascutară cu toții pe preot citind textele bine cunoscute ale nunții, scrisorile Sfântului Paul către locuitorii din Ephes și către Sfântul Ioan. Nimic nu fu făcut în grabă sau superficial în timpul slujbei. Era o ceremonie foarte solemnă, angajantă, iar durata ei sublinia importanța momentului pentru cei aflați în fața altarului. O oră mai târziu, preotul încheie ceremonia.

— Să ne rugăm pentru mire și mireasă. Să aibă parte de milă, viață lungă, pace, sănătate și mântuire. Domnul nostru, Iisus Hristos, care prin prezența sa în Cana Galileii a acceptat taina nunții, aibă milă de noi; Sfinte Dumnezeule, Iisuse Hristoase, ai milă de noi.

— Amin, răsunară cu putere vocile în biserică și slujba luă sfârșit.

Participantii din biserică și cei care stătuseră afară fură serviți cu migdale trase în zahăr. Erau simbolul abundenței și al bucuriei de care sperau cu toții că vor avea parte Maria și Kyritsis. Niciun suflet pe pământ nu le dorea altceva.

Giorgis șezuse în stranele din față, alături de Eleftheria și Alexandros Vandoulakis. Era simbolul public al reconcilierii lor, iar între ei se aflase micuța Sofia, fermecată și emoționată de parada și culoarea întregii nunți. Pentru Giorgis semnificația era profundă, de nou început și de certitudine a faptului că toate rănila trecutului rămăseseră definitiv în urmă. Pentru prima dată după mulți ani, se simți din nou cuprins de pace.

Când Maria ieși, purtând pe cap cununa, însoțită de mirele ei cu păr argintiu, mulțimea izbucni în urale și îi urmă în alai sub strălucirea soarelui, spre tavernă, unde trebuia să înceapă petrecerea. Ospățul pregătit de Stefanos pentru toți oaspeții din seara aceea fu unul magnific. Vinul curse și dopurile pocniră scoase din sticlele de *tsikoudia* până târziu în noapte. Sub cerul înstelat, muzicanții ciupiră corzile instrumentelor și mulțumiră înclinându-se, până ce dansatorii nu-și mai simțiră picioarele. Nu avu loc niciun foc de artificii.

Își petrecură primele două nopți ale mariajului într-un hotel impozant, cu vederea peste portul din Agios Nikolaos, dar amândoi erau nerăbdători să între în etapa următoare a vieții. În cele două săptămâni ce precedaseră nunta, Maria fusese de mai multe ori în casa ce avea să le devină cămin matrimonial. Nu mai locuise niciodată într-un oraș mare și plin de activitate, iar perspectiva acestei schimbări o încânta. Casa se afla pe un deal abrupt, aproape de spital, și avea un balcon din fier forjat și ferestre pe toată înălțimea camerelor, la fel ca și celelalte de pe stradă. Era o casă înaltă și îngustă, cu trei niveluri, zugrăvită într-un bleu foarte deschis.

Doctorul Kyritsis era el însuși nou-venit în oraș, așa că nu stârni niciun fel de clevetiri când își aduse acasă mireasa; pe de altă parte, locul se afla destul de departe de vechea locuință a Mariei, așa că puteau lua totul de la capăt. Aici nimeni nu știa de trecutul bolii ei, cu excepția soțului.

Prima care veni în vizită fu Fotini, cu Mattheos și micuțul Petros, și Maria îi prezentă cu mândrie locuința.

— Ia te uită ce ferestre uriașe! exclamă Fotini. Și acolo se vede marea. Priviți, copii, are până și o mică grădină!

Casa era mai impozantă și mai spațioasă decât cele de la Plaka, iar mobila era mai delicată și mai rafinată decât stilul mobilierului de țară, pe care îl mai foloseau încă majoritatea oamenilor. Bucătăria, la rândul ei, era mult mai sofisticată decât cea cu care crescuse Maria: pentru prima oară în viață avea frigider, o mașină de gătit modernă și curent electric ce nu se întrerupea pe nepusă masă.

Pentru moment, viața nu-i putea oferi mai multă perfecțiune. Mariei îi plăcea

noul ei cămin de pe dealul de lângă spital și curând îl aranjă după gustul ei și atârna ștergare brodate de ea însăși și fotografiile înrămate ale familiei ei. Într-o dimineață însă, la începutul lui septembrie, auzi soneria recent instalatului lor telefon. Era Giorgis, care o suna rar, așa că își dădu seama numaidecât că ceva nu era în regulă.

— Este Eleftheria, spuse el în maniera lui directă. A murit azi de dimineață.

În ultimele luni, Giorgis devenise foarte apropiat de familia Vandoulakis și Maria sesiză durerea din vocea lui. Nu existaseră semne de boală și niciun simptom care să prevestească atacul cerebral ce o lovise pe femeie atât de brusc și de surprinzător. Funeraliile avură loc câteva zile mai târziu și abia la sfârșitul ceremoniei, văzând-o pe nepoțica ei de mână cu cei doi bunici, Maria pricepu adevărul situației. Sofia avea nevoie de mamă.

Nu putea scăpa de acest gând. O urmărea pretutindeni, se lipise de ea precum ciulinii agățați în lână. Fetița avea numai trei ani – ce se va întâmpla cu ea? Dacă murea și Alexandros? Era mai bătrân decât Eleftheria cu cel puțin zece ani, deci existau toate șansele să se întâmple așa ceva, iar ea știa că Giorgis nu ar fi fost niciodată în stare să aibă singur grijă de copilă. Iar în privința tatălui, în pofida apelului lui Andreas la clemență, din timpul procesului, judecătorul pronunțase o sentință severă și nu va ieși din închisoare înainte ca Sofia să împlinească cel puțin șaisprezece ani.

Cum stăteau și beau puțin câte puțin din vin, în semiîntunericul salonului din Elounda al familiei Vandoulakis, o cameră parcă anume făcută pentru doliu, încărcată cum era cu portrete severe de familie și cu mobilă grea, ideea se contură din ce în ce mai clar ca soluția perfectă. Nu era timpul să o discute acum, deși ardea de nerăbdare să o împărtășească totuși cuiva. Pereții înșiși păreau să fie sursa murmurilor din încăpere, căci oamenii adoptaseră tonul reținut al celor care se temeau să nu tulbure sobrietatea strictă a atmosferei, fie și numai cu un clinchet de pahar. Iar în acest timp, Mariei îi venea să se urce pe scaun și să anunțe tuturor ce avea de gând să facă; trebuia însă să mai aștepte o oră sau două, până venea vremea să plece, înainte să-i mărturisească lui Kyritsis. Îi apucă de mână când nici nu ajunseseră încă la mașină.

— Mi-a venit o idee, zise ea dintr-o suflare. În legătură cu Sofia.

Nu fu nevoie să spună mai mult. Kyritsis se gândise la aceeași posibilitate.

— Știu, răspunse el. Fetița a pierdut deja două mame și cine știe cât mai are Alexandros de trăit după întâmplarea aceasta?

— Îi era devotat Eleftheriei și este zdrobit. Nu-mi imaginez cum va arăta viața lui fără ea.

— Trebuie să ne gândim cu grijă. Poate nu este momentul cel mai potrivit să propunem acum să vină Sofia să locuiască la noi, iar să rămână cu bunicul nu este o soluție pe termen lung, nu-i așa?

— Ce-ar fi să mergem să vorbim cu el peste câteva zile?

Numai două zile mai târziu, telefonând înainte, ca să anunțe că doresc să vină în vizită, Maria și Nikolaos Kyritsis se aflau din nou în salonul lui Alexandros Vandoulakis. Bărbatul cu siluetă cândva statuară părea să se fi micșorat de la înmormântare, când își ținuse capul sus cu mândrie, cât durase slujba.

— Sofia s-a culcat deja, începui el turnându-le amândurora ceva de băut dintr-o sticlă aflată pe bufet. Altfel, ar fi aici, să vă salute.

— În legătură cu Sofia am venit, începu Maria.

— M-am gândit eu că asta ar putea fi, zise Vandoulakis. Problema nici nu mai trebuie discutată.

Maria păli. Poate făcuseră o greșeală teribilă venind.

— Am discutat cu Eleftheria despre acest subiect, acum câteva luni, începu Vandoulakis. Am vorbit despre ce se va întâmpla cu Sofia dacă unul din noi moare – deși, desigur, la vremea aceea presupuneam că eu voi fi cel care va pleca primul. Dar am căzut de acord că, dacă unul din noi rămâne singur, cel mai bun lucru pentru nepoata noastră ar fi să treacă în grija cuiva mai tânăr.

De zeci de ani, Alexandros Vandoulakis se obișnuise să fie la comanda tuturor treburilor, cu toate acestea cei doi fură uimiți să constate că el ținea și această situație sub un control strict. Nu trebuiră să mai adauge nimic altceva.

— Pentru Sofia cea mai bună soluție ar fi să vină să locuiască la voi, zise el, adresându-se amândurora. Vreți să vă gândiți la acest lucru?

Știu că ții foarte mult la ea, Maria, și ca mătușă, ești cea mai apropiată dintre rudele ei de sânge.

Maria se strădui să scoată un cuvânt, dar Kyritsis reuși să spună el tot ce era necesar.

A doua zi, după ce termină treburile la spital, reveni împreună cu Maria la casa familiei Vandoulakis și începură să o pregătească pe Sofia pentru etapa următoare a vieții ei. Peste încă o săptămână fetița era deja mutată în casa din Agios Nikolaos.

La început Maria se neliniști. În anul de când plecase din Spinalonga devenise soție, iar acum, aproape peste noapte, și mama unui copil de trei ani. Totuși, nu avea motive să se teamă. Sofia se adaptă rapid vieții lângă un cuplu mult mai tânăr și mai energic decât bunicii. În ciuda începutului plin de traume al vieții ei, era o fetiță aparent lipsită de griji și iubea compania altor copii, pe care în curând

îi găsi din abundență chiar pe strada lor.

Kyritsis fusese și el neliniștit de perspectiva de a deveni părinte. Deși avusese întotdeauna copii printre pacienți, contactul lui cu cineva atât de mic ca vârstă precum Sofia fusese limitat. Fetița se manifestase la început cu reținere față de el, dar apoi înțelese că la cea mai mică provocare reușea să aducă zâmbetul pe figura lui serioasă. Kyritsis ajunsese să fie înnebunit după ea și curând începu să primească muștrări de la soția sa.

— O alinți, se plângea Maria când o vedea pe Sofia îmbrobodindu-l.

De îndată ce Sofia intră la școală, Maria începu și ea să se pregătească pentru a putea lucra la farmacia spitalului. Părea o completare ideală a preocupărilor ei pentru plantele medicinale, pe care nu le abandonase. O dată pe săptămână, Maria, care învățase să șofeze după ce se măritase, o ducea pe Sofia la casa bunicului dinspre tată, unde rămânea să petreacă noaptea în camera care i se păstra acolo. A doua zi Maria venea să o ia și de acolo se duceau de obicei la Plaka, să-l vadă pe Giorgis. Aproape la fiecare vizită o întâlneau și pe Fotini, iar Sofia se juca pe plaja din apropierea tavernei cu Mattheos și Petros, în timp ce cele două femei se puneau la zi cu detaliile vieții fiecareia.

O vreme viața continuă conform acestui tipar fericit și liniștit. Sofia se bucura de obiceiul de a-și vedea amândoi bunicii o dată pe săptămână și de atracțiile pe care i le oferea unui copil viața într-un oraș-port, plin de agitație. În cele din urmă, amintirea faptului că Maria și Nikolaos nu erau părinții ei adevărați, îi ieși din memorie. Casa în care locuiseră la Agios Nikolaos era tot ce mai fu vreodată capabilă să-și amintească din primii ani ai copilăriei ei. Singura absență din viața lor a fost un frate sau o soră pentru Sofia. Era un subiect despre care vorbeau rareori, dar pe Maria o întrista profund faptul că nu adusese pe lume un copil.

Când Sofia avea nouă ani, Alexandros Vandoulakis muri. Se stinse liniștit, în somn, după ce lămurise fiecare detaliu din testament, lăsând moșia să fie împărțită între cele două fiice ale sale și o generoasă sumă de bani în administrație prin tutelă pentru Sofia. Trei ani mai târziu, Giorgis fu ținut la pat de o infecție pulmonară și se mută în casa din Agios Nikolaos, pentru a fi îngrijit de Maria. În următorii doi ani, nepoata lui, ajunsă la vârsta adolescenței, petrecu ore întregi în fiecare zi, așezată pe cuvertura patului lui, pentru a juca împreună table. Într-o zi de toamnă, puțin înainte de întoarcerea Sofiei de la școală, muri. Cele două femei din viața lui rămaseră neconsolate. Singura lor mângâiere fu să vadă mulțimea de oameni adunată la funeraliile lui. Însmormântarea avu loc la Plaka și biserica se umplu cu mult peste o sută de oameni, care își aminteau cu mare drag de pescarul taciturn, care îndurase o mulțime de necazuri în viață, fără

să se plângă.

Într-o dimineață friguroasă, la începutul anului următor, sosi o scrisoare, purtând o ștampilă din Heraklion. Era adresat „Tutorilor Sofiei Vandoulakis”. Maria simți că i se strânge stomacul când văzu numele. Nu era unul despre care Sofia să fi știut vreodată că l-ar fi purtat, așa că apucă repede scrisoarea de pe preșul de la ușă și o ascunse imediat în fundul unui sertar. O scrisoare astfel adresată nu putea proveni decât dintr-o singură sursă și Maria tremura de frică; intenționa să aștepte până se întorcea bărbatul ei, înainte de a afla dacă temerile erau justificate.

În seara aceea Nikolaos ajunse acasă pe la zece, după o zi obositoare la spital. Sofia se culcase de o oră. Cu un gest destul de oficial, Nikolaos tăie plicul cu cuțitul special de argint și scoase o foaie de hârtie.

Pentru cei interesați

Sedeau unul lângă altul pe canapea, picioarele atingându-li-se și mâna lui Nikolaos tremură ușor când întinse scrisoarea, astfel încât să o poată citi amândoi.

Ne pare rău să vă informăm că Andreas Vandoulakis a decedat pe data de 7 ianuarie. Cauza morții a fost pneumonia. Înmormântarea va avea loc pe 14 ianuarie. Vă rugăm să confirmați primirea acestei scrisori.

*Al dumneavoastră credincios,
Guvernator, închisoarea din Heraklion*

O vreme niciunul nu scoase niciun cuvânt. Dar citiră și recitiră biletul laconic. Andreas Vandoulakis. Numele lui fusese cândva asociat atâtor bogății și promisiuni. Era greu de crezut, chiar și după evenimentele groaznice petrecute în urmă cu un deceniu, că viața unui individ atât de privilegiat se sfârșise până la urmă într-o celulă umedă de închisoare. Nikolaos se ridică fără o vorbă, puse scrisoarea la loc în plic, traversă camera și o închise în biroul său. Nu era niciun risc să o găsească Sofia acolo.

Peste două zile, Maria fu singura rudă îndoliată care asistă la coborârea sicriului lui Andreas într-un mormânt de om sărac. Niciuna din surorile lui nu fu prezentă. Nici nu voia să se gândească la așa ceva. În ceea ce la privea, fratele lor murise de mult.

Era de-acum sfârșitul anilor 1960; primele valuri de turiști începură să

sosească în Creta și mulți dintre ei vizitau Agios Nikolaos, devenit un magnet pentru europenii din nordul continentului, ademeniți de soare, de marea caldă și de vinul ieftin. Sofia avea paisprezece ani și devenea voluntară. Pentru că părinții ei erau atât de convenționali și niște personalități marcante ale comunității, ea descoperi curând că un mod eficient de a se răzvrăti era să-și petreacă timpul în oraș, cu băieți din Franța și Germania, încântați să țină companie unei grecoice frumoase, cu pieptul plin și părul lung până în talie. Deși Nikolaos nu agrea deloc să între în conflict cu Sofia, certurile începură să aibă loc aproape zilnic, în lunile de vară.

— A moștenit înfățișarea mamei ei, spuse disperată Maria într-o seară târziu, când Sofia nu venise acasă. Dar acum se pare că ar putea avea și caracterul ei.

— Ei bine, cred că știu, în fine, cui să dau dreptate în disputa despre ce este mai puternic, educația sau natura, zise Kyritsis îndurerat.

Deși era un copil rebel din multe puncte de vedere, la școală Sofia muncea mult și, când ajunsese la vârsta de optsprezece ani, veni vremea să se gândească la universitate. Era o șansă de care Maria nu avusese parte și era ceea ce își doreau pentru Sofia, atât Maria, cât și Nikolaos. Maria presupuse că Sofia se va duce la Heraklion să studieze, dar fu dezamăgită. Încă din copilărie, Sofia privise vapoarele venind și plecând înspre Grecia continentală. Știa că Atena era orașul în care studiasse Nikolaos și acolo voia să meargă și ea. Pentru că ea însăși nu ieșise niciodată din Creta, ambiția Sofiei de a pleca la o distanță mai mare o umplea de neliniște pe Maria.

— Dar Universitatea din Heraklion este la fel de bună ca oricare alta de pe continent, îi spuse ea pe ton rugător Sofiei.

— Sunt sigură că este, răspunse Sofia. Dar ce este rău, dacă mă duc undeva mai departe?

— Nu e nimic rău, răspunse Maria defensiv. Dar mie Creta mi se pare un loc suficient de mare. Are propria istorie și propriile obiceiuri.

— Tocmai asta este, replică Sofia, dovedind o voință de oțel, pe care nimic nu o putea frânge. Este prea închistată în propria cultură. Uneori mi se pare chiar ruptă de lumea exterioară. Vreau să mă duc la Atena ori la Salonic – cel puțin locurile acestea sunt legate de restul lumii. Se petrec atât de multe lucruri acolo, care pe noi, aici, nici măcar nu ne ating.

Demonstra o dorință de a călători care era foarte firească pentru o fată în această etapă a vieții. În zilele acelea toți cei de vârsta ei păreau dornici să plece și să vadă lumea. Maria se temea, totuși. În afara propriilor temeri legate de faptul că o pierdea pe Sofia, în mintea ei se puneau și problema paternității în

viața Sofiei. Manoli ar fi vorbit la fel ca ea, despre faptul că Creta era o insulă prea mică, pe o planetă foarte mare și ce posibilități interesante existau în afara ei. Era ceva de o familiaritate tulburătoare în această atracție pentru călătorii.

Când veni luna iunie, Sofia luase deja decizia. Mergea la Atena, iar părinții nu o puteau împiedica. Avea să plece cu vaporul la sfârșitul lui august.

Cu o seară înainte ca fiica lor să se îmbarce pe vaporul spre Pireu, Maria și Nikolaos stăteau în grădină sub o viță veche, încărcată de ciorchini de struguri roșii. Sofia nu era acasă. Nikolaos sorbea ultimele picături dintr-un pahar mare de Metaxa.

— Trebuie să-i spunem, Maria, zise el.

Nu primi niciun răspuns. De câteva luni bune, amândoi trecuseră în revistă de nenumărate ori argumentele în susținerea ideii de a-i mărturisi Sofiei că nu erau părinții ei adevărați. Kyritsis se hotărî în momentul când Maria recunoscuse, în cele din urmă, posibilitatea ca Manoli să fie tatăl Sofiei. Fata trebuia să afle. Deoarece era posibil ca tatăl ei să locuiască și să muncească la Atena sau oriunde în altă parte. De altfel, erau obligați să-i spună fetei adevărul. Maria știa că Nikolaos avea dreptate și că era necesar să-i spună Sofiei înainte de plecarea la Atena, dar în fiecare zi amânase momentul.

— Uite ce este, nu mă deranjează să-i spun eu, zise Nikolaos. Cred că a trecut timpul trăgănelor.

— Da, da. Știu că ai dreptate, spuse Maria, trăgând adânc aer în piept. Să-i spunem diseară.

Ședeau în căldura nopții de vară și urmăreau fluturii învârtindu-se ca niște balerine la lumina lumânărilor. Din când în când tăcerea era întreruptă de foșnetul unei șopârle ce agăța vreo frunză cu coada, înainte de a alerга repede în sus, pe zidul casei. „Ce au rezervat stelele astea strălucitoare pentru familia mea?” se întreba Maria. Păreau să stea mereu la pândă, cunoscând capitolul următor, înaintea ei. Se făcuse târziu și Sofia tot nu venise, dar nu aveau de gând să renunțe. Nu mai puteau amâna, nici măcar cu o zi, ceea ce aveau de făcut. Pe la unsprezece fără un sfert temperatura mai scăzuse și pe Maria o cuprinse frigul.

— Mergem înăuntru? întrebă ea.

Timpul se scurse greu în următoarele cincisprezece minute, dar în cele din urmă auziră ușa de la intrare trântindu-se. Se întorsese Sofia.

Partea a IV-a

Capitolul 25

Odată ajunsă la acest punct al povestirii, Fotini se simți brusc copleșită de responsabilitatea de a descrie emoțiile unui om mai mult decât capabil să relateze el însuși istoria vieții sale. Deși știa la fel de bine ca orice altă ființă în viață ce trebuie să fi simțit Sofia, cine putea spune povestea mai bine decât ea, cea care primise din plin loviturile adevărului? În noaptea aceea de august, Sofia fusese cea care încercase de mai multe ori și nu reușise să-și recapete suflul, când părinții îi dezvăluiseră faptul că nu-i erau, de fapt, părinți adevărați; ea trebuise să facă față veștii că mama ei naturală nu mai era în viață și că identitatea tatălui nu era deloc certă. Nu va mai putea fi niciodată sigură de nimic. Dacă pământul ar fi început să se onduleze sub picioarele ei și insula Creta ar fi fost scuturată de un cutremur puternic, nu s-ar fi simțit mai nesigură decât aflând adevărul.

Fotini înțelese că nu avea decât un singur lucru de făcut și nu trebuia decât să îi dea un telefon Sofiei la Londra. Plecă discret, lăsând-o pe Alexis să contemple

peisajul de acum familiar al insulei Spinalonga.

De îndată ce ridică receptorul, Sofia ştiu cine o căuta.

— Fotini! Tu eşti?

— Eu sunt. Ce faci, Sofia?

— Bine, mulţumesc. A venit Alexis, fiica mea, să te vadă? I-am dat o scrisoare pentru tine.

— Sigur că a venit şi este încă aici. Am petrecut împreună clipe minunate şi am făcut aproape tot ce mi-ai cerut.

La celălalt capăt al firului urmară câteva clipe de ezitare. Fotini simţi că era cazul să pună piciorul în prag.

— Sofia, cât ţi-ar trebui să ajungi aici? I-am povestit lui Alexis tot ce puteam, dar sunt câteva lucruri pe care simt că nu ar fi corect să i le spun eu. Trebuie să plece curând, să se întâlnească şi cu prietenul ei, dar dacă ai putea ajunge aici înainte de plecarea ei, am putea petrece câteva clipe toate trei, împreună. Ce zici?

Din nou linişte la celălalt capăt.

— Sofia? Mai eşti pe fir?

— Da, sunt aici...

Invitaţia era teribil de spontană. Existau o mie de motive pentru care Sofia nu ar fi putut lăsa totul baltă şi zbura spre Grecia, dar existau şi o mulţime de motive pentru care exact asta trebuia să facă şi aproape instantaneu decise că va lăsa totul deoparte. Va ajunge în Creta până mâine, orice ar fi.

— Ascultă, mă interesez dacă sunt bilete de avion. Ar fi minunat să revin la Plaka după atâta timp.

— Grozav. Nu-i spun nimic lui Alexis, dar îţi ţin pumnii să poţi ajunge.

Sofia găsi un loc la un zbor spre Atena, fără nicio problemă. În această perioadă a anului cererea era redusă şi exista un avion care pleca de pe Heathrow chiar în după-amiaza aceea. Împachetă la repezeală un bagaj mic şi îi lăsa lui Marcus un mesaj pe robotul telefonic, explicându-i unde pleca. Decolară la timp şi la opt seara alerga cu taxiul spre Pireu, unde prinse ultimul vapor spre Heraklion. În timp ce nava o legăna, Sofia avu la dispoziţie suficient timp să-şi facă griji pentru ceea ce o aştepta la sosire. Nu-i venea să creadă că luase această decizie. Călătoria spre Plaka era atât de încărcată de amintiri, încât propriul gest o surprindea, dar Fotini fusese foarte convingătoare. Poate că venise într-adevăr momentul să se confrunte cu trecutul.

A doua zi dimineaţă, când nu trecuseră nici douăzeci şi patru de ore de la conversaţia pe care cele două femei o avuseseră la telefon, Fotini văzu o maşină

venind pe drumul comunal și oprind lângă tavernă. Din ea coborî o femeie blondă, bine împlinită. Deși nu o mai văzuse de douăzeci de ani și părul blond ar fi putut-o induce în eroare, Fotini își dădu imediat seama cine era. Ieși grăbită să o întâmpine.

— Sofia, ai sosit. Nu pot să cred! exclamă ea. Nu eram sigură că vei veni!

— Sigur că am venit. De mulți ani tot vreau să vin, dar parcă niciodată nu a fost momentul potrivit. Și pe urmă, nu m-ai mai invitat niciodată, adăugă ea glumind.

— Știi că nu ai nevoie de invitație ca să vii aici. Puteai veni oricând ai fi vrut.

— Știu. Sofia se opri și privi în jurul ei. Nu s-a schimbat nimic.

— Nu mare lucru, spuse Fotini. Știi cum e cu satele acestea. Dacă prăvălia își vopsește obloanele cu altă culoare e un întreg scandal!

Așa cum promisese, Fotini nu-i suflase o vorbă lui Alexis despre iminenta sosire a mamei și, când tânăra apăru pe terasă, cu ochii cârpiți de somn, rămase uluită să-și vadă mama; în primul moment se întrebă dacă nu cumva avea halucinații din cauza coniacului băut seara trecută.

— Mamă! fu tot ce putu articula.

— Da, eu sunt, răspunse Sofia. Fotini m-a invitat și mi s-a părut o ocazie bună să vin.

— Ce surpriză! exclamă fiica ei.

Cele trei femei se așezară în jurul mesei și băură ceva rece la umbra unei copertine.

— Cum a fost vacanța până acum? întrebă Sofia.

— Oh, așa și așa, zise Alexis, ridicând indiferentă din umeri. Lână am ajuns aici. Pe urmă a devenit mult mai interesantă. Aici, la Plaka, a fost extraordinar.

— Este și Ed cu tine? întrebă Sofia.

— Nu. L-am lăsat la Hania, zise Alexis, privind în cafea. Abia dacă se mai gândise la el în ultimele zile și deodată se simți cuprinsă de vinovăție pentru că îl lăsase singur atât de mult. Dar am de gând să mă întorc la el mâine, adăugă ea.

— Așa de repede! exclamă Sofia. Dar eu abia am ajuns.

— Ei bine, zise Fotini aducând din nou ceva de băut la masă, nu avem prea mult timp.

Toate trei știau ce aveau de făcut. Altminteri, de ce ar fi venit Sofia? Alexis simțea că încă i se învârtea capul de câte îi povestise Fotini în ultimele zile, dar știa că mai exista un capitol, finalul. Mama ei venise să i-l împărtășească.

Era noaptea dinaintea plecării Sofiei la Atena, unde urma să-și înceapă viața de studentă la universitate. Nu mai trebuia decât transportat cufărul cele câteva

sute de metri până la port și încărcat pe feribot, cu următoarea oprire, ca și a ei, în capitala Greciei, la trei sute de kilometri depărtare, spre nord. Hotărârea fermă a Sofiei de a-și întinde aripile era dublată însă de aceeași cantitate de neliniște și teamă. Ceva mai devreme în ziua aceea se simțise tentată să despacheteze toate lucrurile, până la ultimul și să le așeze înapoi, la locul lor: haine, cărți, creioane, deșteptătorul, aparatul de radio, fotografiile. Era greu să plece în necunoscut, iar Atena părea ca o poartă, către aventură sau către dezastru. La vârsta de optsprezece ani, Sofia nu-și putea imagina o cale de mijloc. Fiecare centimetru pătrat din trup anticipa durerea dorului de-acasă, dar cale de întoarcere nu mai exista. La ora șase ieși să se întâlnească cu prietenii, să-și ia rămas-bun de la cei pe care îi lăsa în urmă. Va fi o distracție pe cinste.

Când se întoarse, bătea de unsprezece și tatăl ei se plimba dintr-o parte în cealaltă a încăperii. Mama era așezată pe marginea unui scaun, cu mâinile împreunate și albite la încheieturi de forța cu care le strângea. Fiecare mușchi al feței îi era încordat.

— Nu v-ați culcat încă! îmi pare rău că am întârziat, spuse Sofia. Dar nu trebuia să mă așteptați.

— Sofia, trebuie să stăm de vorbă, spuse tatăl blând.

— Stai jos, îi propuse mama.

Sofia se simți imediat inconfortabil.

— Sunteți atât de formali, zise ea, aruncându-se pe un scaun.

— Credem că trebuie să afli câteva lucruri, înainte de a pleca mâine la Atena, zise tatăl.

Apoi fu rândul mamei. În cele din urmă, era mai ales povestea ei.

— Nu prea știi de unde să încep, admise ea. Dar vrem să-ți spunem ceva despre familia noastră...

În noaptea aceea i-au spus totul, exact așa cum Fotini îi povestise lui Alexis. Sofia nu fusese avertizată nici de cea mai mică suspiciune sau cuvânt scăpat din greșeală și nu era deloc pregătită să facă față unei asemenea revelații. Se trezi deodată în vârful unui munte clădit din straturi de secrete, acumulate milenii la rând, fiecare strat de stâncă și piatră consolidându-se peste cel anterior. Îi ascunseseră până și cel mai mic detaliu. Se gândi că trebuie să fi existat zeci de oameni care știau că mama ei fusese ucisă și toți păstraseră tăcerea în toți anii aceia. Dar speculațiile și bârfele ce trebuie să fi izvorât de aici? Poate oamenii care o cunoșteau mai șusoteau încă în spatele ei, când trecea: „Biata fată! Mă întreb dacă a reușit să afle cine a fost tatăl ei?” își imagina murmurele răutăcioase despre lepră: „Imagineazi-ți”, spuseseră ei probabil. „Nu doar unul,

ci două cazuri în familie!” Tot acel stigmat pe care îl purtase cu ea ani și ani, fără să fie deloc conștientă de el. O boală mutilantă, o mamă imorală, tatăl un ucigaș. Se simți cuprinsă de repulsie. Ignoranța fusese o adevărată binecuvântare.

Nu pusese niciodată la îndoială faptul că era produsul acestor doi oameni care stăteau în fața ei. De ce ar fi făcut-o? Își închipuise întotdeauna că trăsăturile ei erau un amestec între cele ale Mariei și cele ale lui Kyritsis. Unii chiar așa îi spusese. Dar cu bărbatul căruia îi spusese tată nu era mai apropiată ca rudă decât cu oricare altul întâlnit pe stradă. Își iubise părinții necondiționat, dar acum, că nu-i erau părinți, erau sentimentele ei altele? Pe parcursul unei ore se schimbase toată povestea ei de viață. Se dizolvase în urma ei și când privi înapoi, văzu doar vid. Un spațiu gol. Nimic.

Primi vestea în tăcere și i se făcu rău. Nicio clipă nu se gândi cum se simțeau Maria și Kyritsis sau cât îi costa pe ei să-i spună adevărul după atâta timp. Nu. Aceasta era povestea *ei*, viața *ei* pe care ei o falsificaseră și era supărată.

— De ce nu mi-ai spus toate acestea până acum? țipă ea.

— Am vrut să te protejăm, spuse Kyritsis ferm. Lână acum nu ni s-a părut că era necesar să-ți spunem.

— Te-am iubit așa cum te-ar fi iubit părinții tăi naturali, interveni Maria rugător.

Era și așa destul de disperată că îl pierdea pe unicul ei copil, prin plecarea la universitate și cu atât mai nefericită, pentru că fata care stătea în fața ei și o privea ca pe o străină n-o va mai considera mama ei. Trecuseră luni și ani de zile de când faptul că Sofia nu era carne din carnea lor și sânge din sângele lor nu avusese niciun fel de relevanță și o iubiseră, poate, cu atât mai mult cu cât nu putuseră avea propriul copil.

Dar în momentul acela Sofia nu-i vedea decât ca pe doi oameni care o mințiseră. Avea optsprezece ani, era irațională și acum decisă să-și inventeze un viitor în care să fie stăpână pe fapte. Furiei îi luă locul o răceală care o ajută să-și țină emoțiile sub control, dar care împietri inimile celor care o iubeau cel mai mult pe lume.

— Ne vedem mâine-dimineață, spuse ea ridicându-se. Vaporul pleacă la nouă. Și cu acestea, se răsuci pe călcâie și plecă.

A doua zi dimineață Sofia se trezi în zori, să termine de împachetat, iar la ora opt, împreună cu Kyritsis, își încarcă bagajele în mașină. Niciunul nu vorbi. Toți trei se duseră cu mașina în port și când veni vremea, Sofia își luă în grabă rămas-bun.

— La revedere, zise ea. Am să vă scriu.

Despărțirea avea ceva definitiv și nu oferea promisiunea unei revederi apropiate. Sperau că fata le va scrie, dar își dădeau seama că nu avea rost să aștepte scrisorile ei. Când feribotul se desprinsese de țărm, Maria știa cu certitudine că viața nu-i putea aduce ceva mai rău. Oamenii din jur făceau cu mâna unei ființe dragi, dar nici urmă de Sofia. Nici măcar nu ieșise pe punte.

Maria și Kyritsis se uitară în larg până ce vaporul ajunse doar un punct pe linia orizontului. Abia atunci se desprinseseră, să plece. Pustietatea era de nesuportat.

Pentru Sofia drumul spre Atena se transformă într-o fugă de trecut, de stigmatul leprei și de nesiguranța paternității. După câteva luni de la începutul trimestrului întâi era pregătită să le scrie.

Dragă Mamă și Tată (sau ar trebui să vă spun Unchiule și Mătușă? Nimic nu pare a fi corect),

Îmi pare rău că ne-am despărțit în acei termeni dificili. Am fost teribil de șocată. Nici acum nu pot exprima în cuvinte și mi se face rău când mă gândesc la întreaga poveste. În fine, scriu ca să vă anunț că m-am instalat bine aici. Îmi plac cursurile și, în ciuda faptului că Atena este mult mai mare și mai murdară decât Agios Nikolaos, m-am obișnuit cu toate.

Vă mai scriu. Promit.

*Cu drag,
Sofia*

Scrisoarea spunea totul și în același timp nu spunea nimic. Ei continuară să primească bilete descriptive și uneori entuziaste, care lăsau prea puțin să se întrevadă din ceea ce simțea Sofia. La sfârșitul primului an fură amarnic dezamăgiți, dacă nu cu totul surprinși, când ea nu veni să-și petreacă vacanța acasă.

Trecutul ajunsese să o obsedeze și se hotărî să-și petreacă vacanța încercând să dea de urma lui Manoli. La început, firul părea calduț și urmă câteva indicii spre diverse locuri din Atena, apoi din alte părți ale Greciei. Apoi sursele deveniră imprecise, cărți de telefon și birouri notariale, de exemplu, iar ea bătu pur și simplu la ușa tuturor străinilor din întâmplare numiți Vandoulakis; se trezea față în față cu oameni care așteptau stânjeniți până ce Sofia le explica și apoi își cerea scuze pentru deranj. Urma, firavă cum era, în cele din urmă se stinse și într-o zi Sofia se trezi într-un hotel din Salonic, întrebându-se ce Dumnezeu căuta acolo. Chiar dacă îl găsea pe bărbatul acela, nu putea fi sigură că el era tatăl ei. De fapt, ce ar fi preferat, ca tatăl să fi fost un criminal care o ucisese pe mama ei sau un

bărbat adulterin, care o abandonase? Nu prea avea de ales. N-ar fi fost mai bine să se rupă de nesiguranța trecutului și să-și construiască viitorul?

La începutul celui de al doilea an de facultate întâlni pe cineva care deveni o persoană mult mai importantă în viața ei, decât tatăl, oricare ar fi fost acela. Era un englez pe nume Marcus Fielding și își luase un an sabatic de la universitate. Sofia nu mai întâlnise pe nimeni ca el. Era mare și greoi, cu un ten alb, ce avea tendința să se umple de pete roșii când îi era jenă sau când era cald, și cu ochi foarte albaștri, lucru rar întâlnit în Grecia. De asemenea, părea tot timpul șifonat, ceea ce numai englezilor li se poate întâmpla.

Marcus nu avusese niciodată o prietenă adevărată. În general fusese prea adâncit în studii și prea timid ca să se țină de fete, iar libertatea sexuală din Londra începutului anilor 1970 îl intimidă. În aceeași perioadă, Atena era mult în urma acestei revoluții. La începutul primei luni la universitate o întâlni pe Sofia, într-un grup de studenți, și găsi că era cea mai frumoasă femeie pe care o văzuse vreodată. Deși părea destul de sofisticată, nu era inabordabilă și Marcus fu uimit să constate că fata acceptă invitația lui.

În câteva săptămâni deveniră inseparabili, iar când veni vremea ca Marcus să se întoarcă în Anglia, ea decise să renunțe la facultate pentru a putea pleca împreună cu el.

— Nu mă leagă nimic aici, spuse ea într-o seară. Sunt orfană.

Când el protestă, ea îl asigură că era adevărat.

— Nu, este adevărat, sunt orfană, spuse ea. Am un unchi și o mătușă care m-au crescut, dar ei sunt în Creta. Nu-i va deranja dacă plec la Londra.

Altceva nu mai spuse despre copilăria ei, iar Marcus nu-i ceru, dar insistă totuși să se căsătorească. Sofia nu avu nevoie să i se spună de două ori. Era profund și pasional îndrăgostită de acest bărbat și nu avea nicio urmă de îndoială că el nu o va dezamăgi.

Într-o zi friguroasă de februarie, una dintre zilele acelea când înghețul persistă până la amiază, se căsătoriră la un birou al stării civile din sudul Londrei. Invitația, una puțin protocolară, zăcuse pe polița de deasupra șemineului Mariei și al lui Nikolaos câteva săptămâni. Ar fi fost prima oară când o vedeau pe Sofia din ziua când fata ieșise din viața lor, la bordul unui vapor. Durerea sfâșietoare de a fi fost abandonați, pe care o resimțiseră atât de profund la început, se ostoise cu timpul, înlocuită de suferința permanentă a acceptării. Amândoi se gândiră la căsătorie cu emoție și nerăbdare.

Îl simpatizară imediat pe Marcus. Sofia nu și-ar fi putut găsi un bărbat mai bun, mai demn de încredere, iar a o vedea pe Sofia atât de mulțumită și asigurată

era tot ce și-ar fi putut dori pentru ea, chiar dacă acum nu mai exista nicio probabilitate să se mai întoarcă în Creta. Nunta englezească le plăcu, deși li se păru complet lipsită de ritual și de tradiție, așa cum erau ei învățați. Fu ca o petrecere obișnuită, doar că se ținură câteva toasturi, și ceea ce era cel mai neobișnuit, mireasa nu se deosebea prin nimic de ceilalți oaspeți, îmbrăcată cum era într-un costum roșu, cu pantalonii. Maria, care nu vorbea deloc engleza, fu prezentată ca fiind mătușa Sofiei, iar Nikolaos, care vorbea englezește fluent, drept unchiul ei. Stătură unul lângă altul de la început până la sfârșit, Kyritsis traducând pentru soția sa.

După aceea mai rămăseseră două nopți la Londra. Maria, în special, era uimită de acest oraș unde alesese Sofia să trăiască. I se părea o altă planetă pentru ea, un loc care vuia permanent de zgomotul motoarelor de mașină, al monstruoaselor autobuze roșii și al mulțimii ce curgea în permanență prin fața vitrinelor cu manechine slabe. Era un oraș în care, chiar dacă locuiai acolo, nu aveai nicio șansă să te întâlnești cu un cunoscut. Fu prima și ultima oară când Maria plecase de pe insula ei natală.

Sofia explorează ținutul nimănui, ce desparte secretele de minciună, chiar și față de soțul ei. Se convinse singură că a ascunde, actul de *a nu spune* ceva, era foarte diferit de a spune un neadevăr. Când se nascură copiii – Alexis, prima dintre ei, la numai un an după căsătorie – jură să nu vorbească niciodată cu ei despre familia ei din Creta.

Vor fi feriți de propriile rădăcini și protejați pentru totdeauna de rușinea profundă a trecutului.

În 1990, la vârsta de optzeci de ani, doctorul Kyritsis muri. În ziarele britanice apărură câteva necrologuri, nu mai mult de câteva rânduri, laudând contribuția lui la cercetarea leprei, iar Sofia le decupă cu grijă și le ascunse undeva. În pofida unei diferențe de vârstă de aproape douăzeci de ani, Maria îi supraviețui numai cinci ani. Sofia luă avionul spre Creta, pentru un drum grăbit de două zile la înmormântarea mătușii, și se simți copleșită de vinovăție și pierdere. Înțelese că prin felul în care părăsise Creta cu atâția ani în urmă, la optsprezece ani, dovedise doar lipsa de recunoștință a celui care nu se gândea decât la el însuși, dar era prea târziu să mai repare ceva. Mult, mult prea târziu.

Acela fu momentul când Sofia decise să șteargă pur și simplu trecutul. Aruncă toate amintirile pe care le păstrase într-o cutie în fundul dulapului, de la mama și de la mătușa ei, și într-o după-amiază, înainte să se întoarcă toți copiii de la școală, o legătură de plicuri galbene cu timbru din Grecia fu pusă pe foc. Apoi desfăcu iute cartonul din spatele fotografiei unchiului și mătușii ei și ascunse

acolo cele câteva rânduri ce rezumaseră în ziar viața lui Kyritsis. Aceste consemnări legate de cea mai frumoasă parte a vieții lor se păstrau acum la capul patului Sofiei și erau tot ce-i mai rămăsese din trecut.

Distrugând dovezile fizice ale istoriei, Sofia încercase să se scuture de trecut, dar teama că acesta ar fi putut fi descoperit o măcinase ca o boală și, pe măsură ce anii treceau, sentimentul vinovăției pentru felul în care îi tratase pe mătușa și pe unchiul ei se intensifică. Îi stătea în capul pieptului ca un bolovan, un regret care uneori o făcea să se simtă rău fizic, când își dădea seama că nu mai putea îndrepta nimic. Acum, când propriii copii își luaseră zborul de acasă, simțea remușcarea mai acut decât oricând și știa cu certitudine că provocase o durere de neiertat.

Marcus se abținuse să pună întrebări și respectase dorința Sofiei de a evita referirile la trecutul ei, dar, pe măsură ce copiii creșteau, trăsăturile lor cretane deveneau tot mai evidente: la Alexis, frumosul păr negru, iar la Nick, genele de cărbune, care îi subliniau ochii. Sofia se temuse tot timpul că într-o bună zi copiii ar putea descoperi ce fel de oameni fuseseră strămoșii lor și stomacul i se strângea. Privind-o acum pe Alexis, Sofia regretă că nu fusese mai deschisă. Văzu că fiica ei o cerceta din priviri, ca și când n-o mai văzuse niciodată. Era greșeala ei. Se transformase de bunăvoie într-o străină și pentru copii, și pentru soț.

— Te rog să mă ierți, îi spuse ea lui Alexis, că nu ți-am povestit nimic din toate acestea până acum.

— Dar de ce îți este atât de rușine de asta? Întrebă Alexis aplecându-se spre ea. Este povestea vieții tale, dar, în același timp, tu nu ai jucat niciun rol în ea.

— Oamenii aceia au fost rudele mele de sânge, Alexis. Leproși, adulterini, ucigași...

— Pentru numele lui Dumnezeu, mamă, unii dintre ei au fost adevărați eroi. Uite, unchiul și mătușa ta – și dragostea lor a supraviețuit tuturor încercărilor, iar munca unchiului tău a salvat sute, dacă nu mii de oameni. Și bunicul tău! Ce exemplu extraordinar ar fi pentru mulți oameni chiar și în ziua de azi, nu s-a plâns niciodată, nu a renegat pe nimeni, a suferit totul în tăcere.

— Dar mama!

— Ei bine, mă bucur că nu a fost mama *mea*, dar nu aș învinovăți-o chiar atât. A fost slabă, dar întotdeauna a fost cam rebelă, nu-i așa? Se pare că întotdeauna i-a venit mai greu decât Mariei să facă ce trebuia să facă. Așa era firea ei.

— Ești foarte iertătoare, Alexis. A fost plină de defecte, este adevărat, dar n-ar fi trebuit să se lupte mai mult cu pornirile ei naturale?

— Cred că noi toți ar trebui să o facem, dar nu toți avem puterea. Și se pare că Manoli i-a exploatat slăbiciunea cât de mult a putut – așa cum fac întotdeauna oamenii ca el.

Se lăsă tăcerea. Sofia se juca nervos cu cerceii, ca și când ar fi vrut să spună ceva, dar nu reușea.

— Dar știi cine s-a purtat cel mai rău? răbufni ea în cele din urmă. Eu. Eu le-am întors spatele acelor doi oameni buni, minunați. Ei îmi oferiseră totul și eu i-am respins!

Alexis fu uluită de izbucnirea mamei ei.

— Le-am întors spatele, repetă Sofia. Iar acum este prea târziu să le spun că-mi pare rău.

Ochii Sofiei se umplură de lacrimi. Alexis nu o mai văzuse niciodată pe mama ei plângând.

— Nu trebuie să fii prea aspră cu tine însăși, șopti ea, trăgându-și scaunul mai aproape de ea și petrecându-și brațul în jurul ei. Dacă ai fi aruncat o bombă ca aceea în capul meu la optsprezece ani, probabil că și eu aș fi reacționat la fel. Este de înțeles că ai fost furioasă și necăjită.

— Dar încă mă mai simt atât de vinovată pentru atunci, așa mă simt de mulți ani, zise ea încetișor.

— Ei bine, cred că acum nu mai ai de ce. Este trecutul, mamă, zise Alexis, trăgând-o spre ea. După tot ce am auzit despre Maria, cred că te-a iertat. Și v-ai scris scrisori, nu-i așa? Au venit la nunta ta. Sunt sigură că Maria nu te-a urât – nu cred că era în stare.

— Sper să ai dreptate, zise Sofia, cu voce stinsă, încercând să-și domolească lacrimile. Privi spre insulă și încetul cu încetul își recăpătă stăpânirea de sine.

Fotini ascultase tăcută schimbul de cuvinte dintre mamă și fiică. Vedea că Alexis o făcea pe Sofia să privească trecutul dintr-o perspectivă nouă și decise să le lase singure o vreme.

Despre tragedia Vandoulakis, cum era cunoscută, încă se mai vorbea la Plaka, iar cei care fuseseră martori la evenimentele tragice din acea memorabilă seară de vară nu o uitaseră pe fetița rămasă fără mamă și fără tată. Unii dintre acei oameni mai tăiau încă în sat. Fotini intră în cârciumă și schimbă câteva cuvinte cu Gerasimo, care gesticulă agitat spre nevasta lui. Lăsau totul baltă și veneau; la tejghea putea rămâne fiul lor. Toți trei se grăbiră spre tavernă.

La început, Sofia nu recunoscuse micul grup ce apăruse la o masă aproape de locul unde stătea împreună cu Alexis, dar de îndată ce înțelese că bătrânul era mut, își dădu seama cine era.

— Gerasimo! exclamă ea. Îmi amintesc de dumneata. Nu lucreai aici, la cârciumă, când veneam în vizită?

El dădu din cap și zâmbi. Faptul că Gerasimo nu vorbea o intrigase pe micuța Sofia. Își amintea că-i era cam frică de el, dar și că îi plăcea grozav limonada pe care o făcea pentru ea special, ori de câte ori venea cu Maria la cârciumă și acela era locul unde îl întâlneau pe bunicul. Pe Andriana și-o aminti mai greu. Deși acum era grasă și suferea mult din cauza varicelor prost ascunse de ciorapii groși, Andriana îi aminti Sofiei că era adolescentă pe vremea când Sofia venea la Plaka. Sofia își aminti o fată frumoasă, dar cam lipsită de vitalitate, care obișnuia să stea de vorbă cu prietenele la ușa cârciumii, în timp ce grupuri de băieți se învârtteau în jurul lor, rezemându-se nonșalant de motorete. Fotini aduse din nou plicul maro cu fotografii și le întinse încă o dată pe masă și toți se minunară de asemănarea transmisă în familie, dintre Sofia, Alexis și strămoșii lor.

Taverna era închisă în seara aceea, dar sosi Mattheos, care urma să preia curând afacerea părinților. Devenise un munte de om și Sofia îl îmbrățișă cu entuziasm.

— Mă bucur foarte mult să te văd, Sofia, zise el cu căldură. A trecut atât de mult timp.

Mattheos începu să aranjeze o masă lungă. Mai așteptau un musafir. Fotini îi telefonase fratelui ei, Antonis, mai devreme în cursul zilei și la ora nouă sosi și el de la Sitia. Nu albise prea tare, era cam cocoșat, dar încă mai avea ochii negri și romantici care o atrăseseră pe Anna cu atât de mulți ani în urmă. Se așeză între Alexis și Sofia, iar după câteva pahare își pierdu reținerea de a vorbi în engleză, după atâția ani fără exercițiu.

— Mama ta a fost cea mai frumoasă femeie pe care am văzut-o vreodată, îi spuse el Sofiei, apoi, gândindu-se mai bine, adăugă: În afară de soția mea, bineînțeles. Făcu o pauză, apoi vorbi din nou: Frumusețea ei a fost un dar, dar și un blestem, iar o femeie ca ea va împinge întotdeauna un bărbat la gesturi extreme. N-a fost numai vina ei, să știi.

Alexis urmărea figura mamei ei și își dădu seama că ea înțelegea.

— *Epharisto*, zise Sofia încetișor. Mulțumesc.

Trecuse de mult de miezul nopții și lumânările se stinseseră, înainte ca vreunul să se ridice de la masă și să plece. Peste numai câteva ore Alexis și Sofia trebuiau să plece, Alexis ca să se întoarcă la Hania și să-l întâlnească pe Ed, iar mama ei, ca să prindă feribotul înapoi spre Pireu. Lui Alexis i se părea că trecuse o lună de când sosise, deși nu erau de fapt decât câteva zile. Pentru Sofia, vizita, deși extrem de scurtă, avea o semnificație incomensurabilă. Schimbară

îmbrățișări la fel de fierbinți cum era și ziua și își făcură promisiuni afectuoase de a reveni anul următor pentru o ședere mai lungă și mai tihnită.

Alexis o duse pe mama ei cu mașina la Heraklion, de unde Sofia urma să ia feribotul de seară spre Atena. Tăcerea nu se așternu nicio clipă pe drum, căci conversația nu se întrerupse. După ce o va lăsa pe mama, care va petrece bucuroasă ziua la muzeu înainte să ia feribotul de seară, Alexis își va continua drumul spre Hania. Dezlegase misterul trecutului; astăzi viitorul va fi preocuparea ei.

După aproape trei ore ajunse înapoi la hotel. Fusesse o călătorie lungă, transpirase și avea neapărată nevoie de ceva de băut, așa că traversă spre cel mai apropiat bar, cel dinspre mare. Ed era acolo, stătea singur și contempla marea. Alexis se îndreptă spre el fără zgomot și se așeză la masă. Scârțâitul scaunului îi atrase atenția asupra prezenței ei și se întoarse, surprins de zgomot.

— Unde *naiba* ai fost? strigă el.

După mesajul pe care i-l lăsase în urmă cu patru zile, în care îi spunea că va rămâne la Plaka pentru câteva nopți, Alexis nu luase legătura cu el. Telefonul ei mobil fusese închis.

— Uite, zise ea, știind că greșise că nu dăduse niciun semn atâta timp. Te rog să mă ierți. S-au întâmplat lucruri foarte importante și am pierdut noțiunea timpului. Pe urmă a venit mama și...

— Cum adică, mama ta a venit aici? Deci ați avut o reuniune de familie sau ceva de genul acesta și pe mine ai uitat să mă anunți! Mulțumesc frumos!

— Ascultă-mă... începu Alexis. A fost ceva foarte important.

— Pentru Dumnezeu, Alexis! gemu el. Ce este mai important? Să o ștergi să-ți vezi mama, pe care o poți vizita în orice zi a săptămânii, când ești acasă, sau să-ți petreci vacanța asta cu mine?

Ed nu așteptă niciun răspuns. Se îndreptă agale spre bar să-și mai ia ceva de băut, întorcându-i spatele lui Alexis. Își dădu seama cât de supărat era după linia umerilor și, cât mai stătu el cu spatele, ea se ridică și plecă, fără un zgomot, fără un cuvânt. La hotel îi trebuiră doar câteva minute să-și strângă lucrurile într-o sacoșă, să ia câteva cărți de pe noptieră și să-i scrie câteva cuvinte pe o hârtie.

Îmi pare rău că s-a terminat așa. Niciodată nu ai ascultat.

Nu scrise „Cu drag, Alexis”, nu lăsă un rând cu sărutări. Era sfârșitul. Putea recunoaște acum în sinea ei. Nu mai rămăsese nimic din iubire.

Nu peste mult timp, Alexis era din nou în drum spre Heraklion. Era deja ora patru după-amiază și trebuia să accelereze, dacă voia să ajungă până la șapte, să aibă timp să înapoieze mașina închiriată și să prindă feribotul care pleca la opt.

Cum conducea pe șoseaua lină, atârnată pe marginea falezei, ce-i oferea în permanență o vedere spectaculoasă peste mare, se simți cuprinsă de euforie. În stânga nu era nimic, decât albastru; azurul mării și safirul cerului. „De ce se spune despre o situație nemulțumitoare, că este albastră”, se întrebă ea. Cerul acesta strălucitor și marea care scliffea făceau parte integrantă din starea ei încântătoare, de bine.

Cu geamurile coborâte și în bătaia aerului cald, părul îi flutura pe spate ca un râu negru, în timp ce ea cânta cu voce tare și pasiune *Fata cu ochi căprui*, acompaniind banda învârtită de casetofonul ieftin al mașinii. Ed nu-l putea suferi pe Van Morrison.

Călătoria înviorătoare dură puțin mai mult de două ore și, în timp ce motorul torcea, teama de a pierde vaporul o făcu să țină piciorul apăsat pe accelerație. Nimic nu egala sentimentul de abandon, pe care îl trăia la volanul mașinii.

Pentru că nu avea timp de pierdut, rezolvă rapid formalitățile agasante de returnare a mașinii închiriate, își cumpără biletul pentru feribot și urcă rampa ce o conduse în măruntaiele navei. Era prea familiarizată cu mirosul de fum ce-i întâmpina pe pasagerii care se îmbarcau pe un feribot grecesc, dar știa că după o oră-două se va obișnui. Încă se mai încărcau mașini, iar pe punte se descărcau mărfuri, mulțimea de oameni bruneți care strigau unul la altul într-o limbă pe care încă o înțelegea foarte puțin, spre rușinea ei, se agita într-una și vocifera. În situația aceasta anume, nici nu conta. Văzu o ușă pe care scria „Pasageri pietoni” și dispăru mulțumită pe acolo.

Undeva pe vasul acesta știa că o va găsi pe mama ei. Erau două saloane, unul pentru fumători și altul, mult mai gol, pentru nefumători. Un grup de studenți americani se instalaseră în acesta din urmă, în timp ce în primul se aflau mai multe zeci de familii numeroase, ce reveneau în Grecia continentală după vacanța petrecută la rude, în Creta. Erau gălăgioși și păreau că se certau toți între ei, deși probabil că nu făceau decât să discute dacă mâncau sandviciuri cu pâine prăjită, atunci sau mai târziu. Alexis nu o găsi pe mama ei la acest nivel, așa că urcă pe punte.

În lumina crepusculară, o zări pe Sofia tocmai în celălalt capăt, spre prora. Stătea singură, cu mica geantă de voiaj la picioare, privind peste apă la luminile pâlpâitoare de la Heraklion și la bolțile arcuite ale marelui arsenal construit de

venețieni. Zidurile vechi ale puternicei fortărețe din secolul al XVI-lea, care străjuiau portul, păreau construite ieri.

Cu o zi mai înainte, Alexis fusese cea surprinsă să o vadă pe mama ei. De data aceasta, era rândul Sofiei să fie uimită văzându-și fiica.

— Alexis! Ce faci aici? întrebă ea mirată. Credeam că te duceai înapoi la Hania.

— M-am dus.

— Atunci ce-i cu tine aici, acum? Unde este Ed?

— Tot la Hania. L-am lăsat acolo.

Nu ea nevoie de alte explicații, dar Alexis voia să vorbească.

— S-a terminat. Mi-am dat seama că era lipsit de sens, doar jumătate de sentiment, începu ea. Când am auzit-o pe Fotini povestind despre familia ta și prin câte au trecut, ceea ce m-a uimit într-adevăr a fost cât de mult s-au iubit unul pe altul. Când au fost bolnavi și sănătoși, bogați și săraci, până ce moartea i-a despărțit... Am știut că nu am simțit asta pentru Ed – și cu siguranță nu aș fi simțit nici peste douăzeci de ani sau peste numai zece.

În deceniile ce se scurseseră de când Sofia întorsese spatele oamenilor și locului care o hrăniseră în viață, până ce devenise matură, nu percepusese niciodată lucrurile atât de clar. Fiica ei o făcuse să-și privească strămoșii ca pe niște personaje dintr-o piesă de teatru. În cele din urmă văzu nu umilință, ci eroism, nu perfidie, ci pasiune, nu lepră, ci iubire.

Totul ieșise acum la lumina zilei, rănilor erau expuse liber și, în sfârșit, apăruse posibilitatea de a se vindeca. Nu exista rușine în nicio privință. Nu mai avea nimic de ascuns și pentru prima oară în douăzeci și cinci de ani, vărsă lacrimi, eliberată.

În timp ce feribotul se mișcă greoi ieșind din port și sună din sirenă în aerul încremenit al serii, Alexis și Sofia rămaseră rezemate de parapet, primind în față briza. Cu brațele petrecute una în jurul celeilalte, priviră înapoi peste apa neagră ca tăciunii, până ce, puțin câte puțin, luminile Cretei se stinseră în depărtare.

Observații

[←1]

Referire la Elena din Troia, considerată în mitologia clasică a fi cea mai frumoasă femeie din lume, fiica lui Zeus și a Ledei. Răpirea ei de către Paris a dus la izbucnirea Războiului Troian. Toată armata Greciei a pornit pe mare spre Troia, să o elibereze, (n.tr.)

[←2]

Citat prelucrat din Vechiul Testament, din Biblia, GVB, 1989, 1990 (n.tr.)